
Bütün Romanları
Peyami Safa
BİZ İNSANLAR

ÖTÜKEN

Peyami Safa

BİZ İNSANLAR

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 47
EDEBÎ ESERLER: 19

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
1206-34-003178

ISBN 978-975-437-025-6

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
Ankara irtibat bürosu:
Yüksel Caddesi: 33/5 Yenişehir - Ankara
Tel: (0312) 431 96 49
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: grataNONgrata
Dizgi - Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Birlik Ofset
Baskı: Yaylacık Matbaası (0212)6125860
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul

BİRDENBİRE gözleri karardı. Basamakları göremiyordu. Yukarıya çıkanlardan birine çarpmamak için sola doğru bir adım attı ve omuzunu duvara dayadı. Ayakta güç durabiliyordu. Geri kalan basamakları da inebilse alttaki hasır koltuklardan birine çökecekti. Yapamadı. Merdivenin üst başında gece gündüz yanan zayıf bir ışığın her basamakta bir derece daha azalarak sahanlığın kavsini dönemeyecek kadar geride ve dipte kalması, daima, buradan inmeği çıkmaktan ziyade güçleştirirdi. Sırtını duvara vererek yan yan inmeği denedi. Gözleri daha fazla kararıyordu. Aşağıya doğru sarkıttığı bir ayağının dipsiz bir boşluğa doğru bütün vücudunu çekmesinden korktu ve durdu.

Önünden bir beyazlık ve bir tentürdiyot kokusu geçti. Merdivenden, hastabakıcıların ve hademelerin telâşlı ayak sesleriyle beraber, yemek ve ilâç kokan bir hava cereyanı inip çıkıyordu. Duvara iyice yaslandı ve gözlerini yarı kapadı. Merdivenin iki başındaki yaylı kapıların gıcırtılarına ayak seslerinin telâşı, uğuldayan kulakları içinde bu seslerden ayrılarak, hastaneyi dolduran bütün korkuların hulâsası imiş gibi mânalanıyordu.

Yanı başında bir şangırtı koptu. Gene beyazlıklar ve bir tepsi içinde şişeye, bardağa, tabağa benzer şeylerden sızan parıltılar yanında "buyurun, geçin..." diyen sesler. Omuzunda bir el ve kulağında kendi adı. Gözlerine karanlığı iten bir gayret doldu. Yemek tepsisini bir kolu üs-

tünde havaya kaldırarak yukarı çıkaran hademenin arkasında bir gölge, ona iki elini birden uzatıyor:

- Sen misin, Orhan? diyordu.

Yüzünün bir an parlayan değirmi beyazı geriye kaçtıktan sonra, bir basamak daha yükselen gölgesiyle beraber sesi de yaklaştı:

- Burada ne duruyorsun?

Orhan cevap vermedi.

- İniyor musun, çıkıyor musun?

Orhan bir eliyle arkadaşının omuzunu tutarak:

- İniyorum, dedi, fakat bana yardım et, gözlerim kararıyor.

Necati'nin koluna asılarak merdiveni indi. Gözleri biraz daha iyi görmeğe başladığı için artık bu sofada oturmak istemiyordu. Bahçeye çıkan koridorun başına gelince, kapıdan giren bol ışık gene gözlerini karartmıştı. Arkasını o tarafa çevirdi ve kenara çekildi. Başını önüne eğerek Necati'ye sokuldu.

Gözlere kum dolduran bir rüzgârdan kaçarken rasgele bir yere sığınan adama benziyordu: Saçları dağınık, seyrek ve kısa kirpiklerinin arası kızarmış, gözleri kanlanmış, esmer yüzü bezginliğe çalan derin bir yorgunluktan gevşemeğe başlamış keskin müdafaa çizgileriyle dolu, ensesi çökmüş ve sırtı kabarmış, dik ve uzun boylu birkaç noktadan kırılarak vücudu öne doğru sarkmıştı. Necati onu bu hale getiren hastalığa dair hiç birşey bilmediği halde, sebebe ait merakını geride bırakan büyük bir hayretle bu neticeye bakıyordu.

Orhan başını kaldırdı ve ağır ağır kapı tarafına çevirdi. Gözlerini kontrol ediyordu. Birkaç defa kırpıp açtı. Işığa dayanabilecek bir hale geldiğini anlayınca, bir kelime söylemeden, yürüdü. Arkasından giden Necati o zaman sorabilmişti:

- Nen var, yahu, şaşırdım, kaldım. Eve gönderdiğin kâğıtta izah etmiyorsun. Hasta mısın?

Orhan kapının önünde avucunu gözlerine siper ederek durdu:

- Hayır, değilim. Vedia hasta. Yukarıda yatıyor.

- Vedia mı?

Necati'nin o gün bir kere bile hatırından geçmeyen bu isim, uzaklaşmış hatıraları arasında canlandı. Onun bünyesine ait istidatlar arasında bu günü haber verebilecek marazî işaretler arıyarak hatırlamağa çalışan Necati, Vedia'nın kendisini görecekmiş gibi -Orhan'ın "yukarıda yatıyor" sözlerinden gelen âni tesirin devamıyla- başını kaldırarak hastanenin üst kat pencerelerine baktı. Birdenbire kamaşan gözlerini yere çevirdi. Teni çok sıhhatli, fakat üstüne her illeti kondurabilecek bir ince yapıda ve gözleri daima nöbet içinde, her elini sıktıkça insanın avucunda nemli bir ateşle karışık ve ısınmış parmaklarının ucundan omuzuna kadar yürüyormuş gibi uzun ve sıcak bir ürperme şüphesi bırakan Vedia'nın uçuk hayali, ayakta, süratli birkaç poz değiştirdikten sonra, ansızın bir hastane karyolasına uzanmış haliyle gözlerinin önüne geldi.

- Nesi var? Tehlikeli mi?

Orhan cevap vermedi. Hızla yürüyerek hastaneden çıktılar. Tırmanmaya başladıkları yokuşta keskin, tepeden inme, nefes kesici bir güneş vardı.

Orhan avucunu tekrar gözlerinin üstüne götürdü:

- Fena! dedi.

Ve daima yere bakarak ilâve etti:

- Çok fena. Bir menenjit geçiriyor. Demin asistan söyledi. Menenjit tüberküloza benziyormuş. Doğrusu ise ümit yok. Felâket. Kırk sekiz saattir başıma gelenleri bilmezsin. İki gecedir uykusuzum. Dünden beri yemek yemedim ve kaç paket sigara içtiğimi Allah bilir. Gözle-

rim ondan kararıyor. Geçer şimdi. Geçiyor. Fakat çok sarsıldım. Şimdi ona bakan doktoru aramağa gidiyorum. Gel benimle beraber. Öğleye kadar resmî hastanelerde çalışıyor. Beraber gidelim... Ne halde olduğumu tahmin edersin.

İçindeki acelenin ayaklarına daha fazla sirayet etmemesi için ağır adımlar atarak, yokuşun dikliğiyle çarpan kalbi arasında bir muvazene kurmaya çalıştı.

Necati, sabahleyin Orhan'ın kâğıdını aldığı zaman, üç aydır onunla teması kalmayan Vedia'yı hiç hatırına getirmemişti. Öğleyin mektepten "çıkar çıkmaz" hastaneye uğramasını rica eden arkadaşı, yazdığı kâğıtta, bu sigaranın delâlet ettiği aceleden başka hâdisenin ehemmiyetini sezdiren hiç bir işaret vermediği gibi, mahiyetini de bildirmiyordu. Necati üç gün evvel kendisinden sapasağlam ayrılan Orhan'ın birdenbire hastalanmış olmasından başka bir ihtimal üstünde zihin yormadı. Hastanenin merdiveninde karşılaştıkları andan bahçeye çıkıncaya kadar, onun kuvvetli bünyesinin geçirdiği fena safha içinde de görünce, ilk tahmini kanaat haline gelmişti.

Fakat Vedia'nin birdenbire ortaya çıkan ismi, kendi hayali arkasından yavaş yavaş bu kızın Orhan'la üç buçuk senelik münasebetine ait birçok hatıraları da uyandırıyordu.

Onun sormasına bırakmadan, Orhan hâdiseyi anlattı:

- İki gün evvel. Pazartesi. Akşam. Saat beş, beş buçuk. Eve telefon ettiler. Allahtan evdeydim ben. Şimdi gideceğimiz hastaneden telefon eden sertabip, Vedia isminde bir hanım tanıyıp tanımadığımı soruyor. "Vapurda bir fenalık geçirmiş, bize getirdiler, sizden başka kimsesi olmadığını söylüyor." dedi. "Geliyorum" dedim ve gittim. Hastanede oda yokmuş. Muvakkaten onu nöbetçi asistanın odasına yatırmışlar. Enjeksiyonlar,

filân. Yüzü bembeyaz. Uyuyor. Doktor orada, en iyi dahiliyecimiz. Vedia'nın başı sarılı. Vapurla Boğaziçi'nden gelirken, saat iki filân varmış, vapur köprüye yanaşınca, kamarot, hayır, bir yolcu galiba.. kamarot, kamarot, vapur yanaşınca yan kamaranın kapısını açmış, bakmış ki yerde bir kız yatıyor. Öldü sanmış. Çımacılar filân koşarlar. Vedia birdenbire kendini kaybederek yere düştüğü için başının arkasını fena çarpmış, başı ondan sarılı. Gözlerini açmış ama çenesi kilitliymiş. Hiç konuşamıyormuş. İlkönce yürüyememiş de. Polisler onu kucaklarında taşıyarak eczaneye götürdüler. Başından kanlar aktığı için orada bulunan hayır sahibi bir adam, hastanenin sertabibine telefon eder. Tanışıyorlarmış, biraz. Sonra Vedia'yı otomobile bindirerek oraya götürür. Bir kriz. Fakat endişe verici bir harareti de var. "Yatması lâzım" dediler. Hemen oradan bir hususî hastaneye kaldırılmasına karar verdim. Bir hasta nakliye otomobili getirtildi. Vedia'nın uyandığı zamanki halini anlatamam. Şimdi nefesim yetişmiyor. Bir kriz daha. Ne olduğunu söylemiyor. Yalnız, haykırışları arasında "çantam, defterlerim..." gibi bir şeyler söylüyor, bir de "yalıya haber vermeyiniz!" diyor. Bu iki sabit fikir arasında birçok sayıklamalar. Bu hususî hastaneye naklettik. Onun odasında bana da bir yatak vermekte epey tereddüt ettiler. Fakat hasta da istiyordu bunu. "Ondan başka kimsem yok" diyordu, beni göstererek. Bir de hastabakıcıyla beraber razı oldular. Müthiş bir baş ağrısı. Kırka yakın ateş. Sayıklamalar. Haykırışlar. Nedir bu hastalık? Birdenbire! Doktorlar da birşey söylemiyorlar. Ha... Yalnız... O "defterlerim" dediği şey. Arattım. Vapurda kalmış, buldurdum. Çantası da beraber. Açıp bakmadım daha. Ne ona, ne ötekine.

Her zamanki gibi tok bir sesle anlatıyordu; senelerce öğretmenlik etmiş olmaktan gelen bir itiyadın daima

tanzim ettiği cümlelerinde, bir kitap ibaresi kadar düzgün kelime istifleri yerine, bu defa, her zamanki hüviyetine yabancı, yüzüne bakılmazsa âdeta onu sözlerinden tanınmaz bir hale getiren, kesik, bazan yokuşun arızalarına göre teneffüsünün ritmini takip eden, fakat bazen da bütün şahsiyetinin mihverinde bir bozukluktan ve değişiklikten şüphe ettiren savruk ve düzensiz bir konuşuşu vardı. Necati onun en telâşlı zamanlarında bile sözlerinin tuvaletini bu kadar ihmal ettiğini görmemişti.

Başını geriye çeviren Orhan, birdenbire sıçradı ve bağırdı:

- Hah! Tamam, boşmuş!

Ve arkalarından gelen otomobili durdurdu. Onun bir çok teheyyüçlerini bilen Necati için, böyle bir yol ortasında sıçrayarak bağırması da otomobilin kapısını hızla açarak ve basamağa ayağı takılarak içeriye kendini atması da, iki elini sallayarak ona "gel, gel, çabuk..." diye telâşlı işaretler yapması da yeniydi.

*
* *

Münasebetlerinin hiç bir anında ona sükûnet tavsiye etmeğe lüzum görmeyen Necati, otomobilde yanına oturunca, ilk defa bir ihtarda bulunmayı düşündü:

- Bana öyle geliyor ki, fazla yorulmuşsun, dedi, biraz mübalâğa ediyorsun.

Otomobilin çabukluğuna kavuşmaktan gelen muvakkat bir neşe içinde, sert bir şey uğar gibi ellerini sürten Orhan, kendisini topladı ve hareketsiz durdu.

Dışarı tesirlere bu kadar çabuk teslim oluşu da yeniydi. Ayaklarını uzattı ve geriye çekti. Otomobil dört yol ağzına geldiği için tereddüt eden şoföre bağırıyordu: "Çek, çek, İstanbul tarafına, çek, Aksaray'a kadar..."

Köşedeki helvacı dükkânının önünde duran bir çocuğun yanı başından geçerlerken tekrar bağırdı:

- Şoför, dikkat! Yavaş, oğlum, dikkat!

Ellerini cebine koydu ve çıkardı; sonra Necati'ye dönerek:

- Bak, sinirlerim nasıl ayakta! dedi, çocuğu eziyoruz sandım.

Otomobilin bir sarsıntısıyla sıçramıştı; kendini topladı ve tekrar:

- Bak, dedi, vücudumun en küçük hareketlerine bile hâkim değilim. Öyle mühim bir anımda geldin ki, gelmeseydin şayet, bilmem ama, fena olacaktım çok...

Gene eski mesleğinden gelme bir itiyadla kendi hareketlerine ve şuur hallerine dikkat etmesi, biraz evvel farkına vardığı marazî hali yaşamasına mâni olmuyor, âdeta eski şahsiyetinin gözleri önünde, onun tesirsiz nezaretine isyan eden yeni şahsiyetinin, gayritabiî seyrine pervasız devam ettiği zannını veriyordu.

Vücudu öne doğru yatmış ve elleri diz kapaklarına iki limon sıkar gibi takallüs eden parmaklarla yapışmıştı. Sancısı var zannedilebilirdi; fakat bu maddî intibaı bozan ruh dolu bir sesle dedi ki:

- Ah, ben Vedia'yı bu kadar...

Sevmeğe ait bir kelimeyi söylemekten çekinerek, ağzından çıkan iniltinin ele verdiği zaafı telâfi etmek isteyen bir diklikle doğruldu.

- Hakkın var, dedi, biraz mübalâğa ediyorum galiba...

Fakat nefsi üstündeki bu mülâhazası, cümlesinden fazla uzun sürmediği için, zihni hemen endişelerinin asıl mevzuuna atlamıştı:

- Hâlâ meseleyi bilmiyorum, dedi, vapurda niçin o hale gelmiş? Kendisiyle bir şey konuşmak mümkün olmuyor. Gözlerini açtığı zaman bakışıyoruz. Bakışıyoruz da değil. Nasıl anlatayım? Boş duvarlarda o bir bulut görü-

yormuş gibi, dalgın gözlerle hep aynı noktayı süzüyor. Hep aynı istikamet. Hani, şöyle, kaabil olsa da gözbebeklerinden birer çizgi çekilse, bu çizginin ucu gidip duvarda bir çiviyi, yahut bir kireç dalgasını bulacak. Demek orada benim görmediğim bir şeyler var. Belki bütün bir hayat. Belki hiç bir şey... Fiyevr. Zihin bomboş kalabilir değil mi? Bilmiyorum. Ona bakarken babamın son günlerini hatırlıyorum. Sarı sakalı, ikinci felçten sonra bembeyaz olmuştu ama birkaç tutam tel rengini muhafaza etmişti. Beyninin içinde kim bilir ne kıyametler kopardı da ben anlamazdım. Yorganın üstüne bıraktığı nüzullü kolu gözümün önüne geliyor. O her şeyi hisseden, fakat nasıl diyeyim? Üstüne bir sinek konsa mukabeleden âciz, dilsiz ve iradesiz kol. Gevşek ve ezik duruşuyla elinin, yorgan altında kımıldayan dizinin en küçük hareketleriyle sallanışına bakardım. Babamın ölümü bana Vedia'nın hastalığı kadar tesir etmedi. Vakanın birdenbire oluşundan mı dersin? Fakat babamın son günleri de korkunçtu. Geceleri sabaha kadar uyuyamıyor, yatağından kalkıyor, sendeleyerek, bastonuna dayanarak pencerelere, kapılara gidiyor, kapalı olup olmadıklarını muayene ediyor, sonra gene yatıyor, gene kalkarak birdenbire ev halkını uyandırıyor, onlarla sık sık helâllaşıyor, iyi olmak ve yaşamak istediğini söylüyordu. Bazen gece yarısı hepimizi uyandırarak, tavanın ortasında, bir daire içinde, hortlağa benzer bir şey gördüğünü, onunla boğuştuğunu, onun kendisini çivilemek -tâbir bu- çivilemek istediğini söylüyordu. Babam! Düşün: Babam! Mamafih onu ben gene anlamıyordum. Hani itikat? Ebedî hayata itikat? Uzun münakaşalarımız, beni evimden senelerce uzaklaştıran isyanım, Darülmuallimin hayatım.

Sözlerinde biraz daha insicam vardı. Arkasına yaslandı ve derin bir nefes aldı. Otomobilin Tepebaşı'nı geçerken yaptığı tehlikeli bir manevra esnasındaki sıçrayışı

hesaba katılmazsa bu vaziyetini uzun müddet değiştirmemişti. Kendisini biraz daha sakin ve iyi bulup bulmadığını soran Necati'ye cevap vermedi.

Necati ısrar etmedi. Onu mizacının sabit kalıbı içine tekrar dönmeğe ve yerleşmeğe mecbur edebilecek eski âdetlerinin ve şahsiyet geleneklerinin zaferini bekliyordu. Orhan, iradesinin kırıntılarını bile tasarruf eden, nazarî mükemmeliyetini bulmuş bir kanun maddesi kadar sade, kat'î, sarsılmaz bir hareketsizlik içinde serkeş reaksiyonlarının isyanını bastırmağa giderken, baba otoritesine genç yaşında karşı koyarak, hayatını yalnız kendi iradesiyle kaderi arasındaki ihtilâfın neticelerine bağlamış insanlar gibi, dışarıdan gelebilecek yardımları ve müdahaleleri nefsine bir türlü yediremediği için, ağzını açıncaya kadar -yani hiç değilse muvakkat bir zafere ulaşıncaya kadar- yanındakilerin de susmaları, hattâ kımıldamamaları, onun dâvasına uzaktan olsun iştirak edebilmek için alabilecekleri vaziyetlerin en hayırlısıydı ve en kestirmesi.

Necati de böyle yaptı ve Orhan iki defa, derin derin nefes aldı. Başını önüne eğdi ve kaldırdı. Kaderine teslim olmak zaruretiyle mücadele halinde görünüyordu. Bir sigara yaktı ve üstüste bol nefesler çekti.

Kendine tamamıyla sahip olmaya başladığını ümit ettirdiği bir anda sigarasını birdenbire yere attı ve dumanlar püsküren derin bir nefes bırakarak tekrar arkasına yaslandı.

Şapkasını çıkararak başını iyice arkaya salıvermişti. Bir tırtıl hareketiyle uzanıp kısalıyormuş gibi görünen yarı kapalı, süzük ve yayvan gözleri Necati'ye şu korkuyu verdi: Galiba mağlûp olmuştu.

Biraz sonra doğruldu ve mırıldandı:

- Fena.

Hastaneden çıktığı andan beri bu kelimeyi üçüncü defa telâffuz ediyordu. Fakat bu sefer ağzından bütün ruhunun iştirakine benzer kuvvetli bir nefes de çıkmıştı. Kendi de bu sesten korktuğu için vücudu karmakarışık hisler ve reflekslerle bir an sallandıktan sonra:

- İki gecedir üç saat bile uyumadım, dedi, yorgunluktan olacak bu felâkete karşı içimde bir istinad noktası bulamıyorum: Muvazenemi bulamıyorum.

Necati onu hafif bir münakaşa ile tahrik ederek dağılmış kuvvetlerini toplayabilmesine fırsat vermek için:

- Hangi felâket? dedi, iş daha o raddeye gelmedi ki?

- Herhangi bir felâket ihtimaline karşı, demek istiyorum. İyi olacaksa düşünülecek bir mesele kalmaz; ben fena ihtimale hazırlanmak istiyorum ama muvaffak olamıyorum.

Resmî hastanenin kapısı görünmüştü. Önü kapalı, dik yakalı, hastane hademelerine mahsus kıyafete benzer kahve rengi bir ceket giymiş, kasketini arkasına doğru atmış, kır saçları alnında uçarak, topallıya topallıya koşan yaşlıca bir adam, yanlarından geçerken başka istikamete giden bir otomobilin peşine düşmüş bağırıyordu:

- Dur şoför, dur! Numaranı aldım, haber veririm.

*

* *

Orhan ve Necati, hastanede, sertabibin odasına girdikleri zaman, içeride iki kişi oturuyor, iki kişi de ellerinde birer kâğıtla yazı masasının yanında ayakta bekliyordu.

Orhan sertabibe doğru yürüdü.

Sertabip hemen ona döndü:

- Safa geldiniz, buyurun Orhan Bey, buyurun, hayırlı haber inşallah? Hastamız nasıl?

Orhan yazı masasının yanındaki koltuğa oturdu:

- Hiç iyi değil, dedi, bu sabah fiyevr düşmedi. Bir menenjit tüberkülozdan korkuluyor. Onun için doktoru görmek istiyorum.

- Gelir nerede ise. Şapkasını burada bıraktı, uğramadan gitmez.

Ayakta duran Necati'ye de yer gösterdikten sonra kanepede oturanlara döndü:

- İç antre müsait olsa taksileri oraya aldıracağım, hastaları indirdikten sonra iyice dezenfekte ettirmeden alıkoymayacağım. Fakat yer müsait değil.

Masanın başına oturdu. Bir eliyle kalemini hokkaya batırdıktan sonra havada tutarken, öbür elinin üç parmağını ayakta bekleyenlere doğru salladı:

- Ver!

Zayıf ve yüzü sapsarı bir kadın ona bir demet, buruşuk, muameleli kâğıt uzattı. Masaya doğru bir adım atarken bayılmamak üzereymiş gibi sallanıyordu. Temmuzun en sıcak günlerinden biri olduğu halde mavi zemin üzerinde beyaz ve kırmızı, yuvarlak benekli, entariye benzer kalın bir rob ve üstüne açık kahve rengi yün örme bir ceket giymişti; siyah baş örtüsü kaşlarına kadar alnını ve çenesinin yarısına kadar bütün boynunu kapattığı için, limon biçimi ufarak bir boşluk içinde sapsarı yüzü büsbütün küçülüyordu.

Başhekim de kadının evrakından evvel yüzüne bakarak:

- Haseki'de yer bulamadın mı? diye sordu, bizde de yok. Hem bana kalırsa hanım sen sıtma değil bir "ikter" geçiriyorsun. Anladın mı? Sarılık olmuşsun, sarılık...

Ayağa kalktı ve kadının gözkapaklarından birini dışarı çevirerek tekrarladı:

- Sarılık! Diş etlerini göster bakayım... Nah! sarılık.. yarın uğra.. yatmana lüzum yok sanırım.. mütehassıs bir görsün bakalım. Haydi.. evrakın dursun burada.

Kadın uzaklaşırken iri vücutlu, üstü başı boya lekeleriyle dolu, muşamba haline gelmiş pantolonunun sol dizkapağı yamalı, geniş omuzlarına göre kafası ufacık, burnu yassı ve gözleri içeri batık, otuz beş yaşlarında kadar görünen sarışın bir adam kâğıtlarını uzattı. Başhekim onun yüzüne bakmıştı. "Şu ilmühaber, şu muayene numarası, şu rapor..." diye kâğıtları karıştırıyordu:

- Oo! dedi, bu ne? İlmühabere posta pulu yapıştırmışsın. İmzalayan nasıl da farkına varmamış? Biz çakarız oğlum... Haydi bunu değiştir, ben görmemiş olayım, sonra cezası vardır.

Evrakı hastaya doğru itti; fakat onu oradan almasını beklediği el hâlâ görünmediği için hastanın yüzüne baktı. Adam, gözlerinde hiçbir anlayış belirmeden, sabit ve şaşkın duruyordu. Sertabib kâğıtları tekrar aldı ve rapora bir göz attı:

- Ha! Bir "otik skleroz"... Kulakları duymuyor!

Zile bastı ve kâtibi çağırttı; yelek cebinden bozukluklar çıkararak:

- Şu raporun pulunu düzeltiniz, dedi, bu hastayı da bekletmeden polikliniğe yollayın, sonra gelip evrakı buradan alın. Kulakları işitmiyor, hızlıca söyleyin biraz!

Hastaya kâtibin arkasından gitmesini eliyle işaret ettikten sonra ayağa kalktı; oda kapısına doğru yürürken içeriye telâşla giren bir gencin önünde durdu ve bir an düşündükten sonra elini omuzuna koydu:

- Adın neydi senin? dedi. Şükrü, değil mi? Şükrü evlâdım, yirmi beşinde var mısın? Allah sana daha uzun ömürler versin; gel, otur bakayım şuraya...

Genci bir sandalyeye oturttu ve tabakasından çıkardığı bir sigarayı onun ağzına koyarak gene kendi eliyle yaktı:

- Evlâdım, dedi, babanı soracaksın, değil mi? Kaç gündür yatıyor bizde? Başka kimsen var mı senin? Bir dayın olacak galiba... Değil mi?

Çocuk felâketi hâlâ anlamamıştı. Başhekim gene elini onun omuzuna koyarak, pratik adamların ölçülü acelesi içinde soruyordu:

- Babacığının senden başka kimsesi var mıydı? Valide de vefat etti, değil mi? Hepimizin sonu bu, evlâdım... Dayına haber vermek ister misin?

Genç, başını önüne sarkıttı ve kafasının içinde ansızın bir gözyaşı guddesi patlamış gibi gözlerinden yaşlar boşaldı. Başhekim onun yanındaki sandalyeye oturarak:

- Haydi bakayım, dedi, biraz dinlen, ondan sonra git, dayına haber ver, haydi evlâdım...

Sonra ayağa kalktı ve kapının önünde duran genç bir hastabakıcı kıza elini salladı:

- Gel! Gel! Yaklaş bakayım... dedi, yaklaş iyice yaklaş!

Küçük yüzlü, cıva damlaları kadar parlak ve hareketli bakışlarıyla gözleri her tarafa dönen, ağzı çok boyalı, sıçrayarak adım attıkça beyaz önlüğünün önünde bir pandantif sallanan, ufak tefek bir kız ilerledi; Başhekim burnunu ona yaklaştırarak esvabını kokladıktan sonra:

- Tamam! dedi; başhemşire senden şikâyetçi: Temarüz ediyormuşsun da lâvantalar sürerek teşrif ediyormuşsun... Burası hastane kızım, hasta olursan sana bakarlar. Hastalık bahanesiyle izin gününü uzatmak olmaz. Hiç müdafaa için ağzını açayım deme, kulak asmam, başhemşire senin âmirindir, onunla anlaş, yoksa ben adamın gözünün yaşına bakmam, anladın mı sultanım, işte sana son ihtar. Bir daha tekerrür ederse selâmı keseriz. Marş!

Kız bir şey söyleyecekti, Başhekim onun arkasında duran hademeye bağırdı:

- Hayrola Süleyman?

- Efendim, altı numaranın ailesi gelecek mi? Yoksa hastanenin tabutuna mı konacak? Ölü bekliyor.

Başhekim ağlayan gence yan gözle bakarak:

- Beklesin biraz, dedi, fazla konuşma, çekil, ben haber yollarım.

Hademe giderken, Başhekim hastabakıcı kıza dönerek tekrarladı:

- Marş!

Yerine oturdu ve odadan çıkan kızın arkasından yan gözle bakarak söylendi:

- Seni bana yolladıkları zaman ben ne mal olduğunu anlamıştım ama arkalı geldin, ne yapabilirdim? Bir tecrübelik ömrün kalmıştır, küçük hanım, hiç bana gelmezsin.

Her hâdise karşısında, birinden gelen tesiri ötekine ait olandan lop et gibi ayırıyor, birinden ötekine şaşırmadan geçiyor, kendisi için umulmadık hiçbir vak'a ihtimali kalmamış, her türlü imkânlarla dolu, baştanbaşa olağan bir vukuat âlemi içinde, olması mümkün şeylerin nevilerine ve şiddetlerine karşı hudutsuz bir tecrübe ve itiyat zenginliğiyle mücehhezmiş gibi derhal karar vermeğe hazır bir idare adamı çevikliğiyle en amelî meselelerden en karışık ruh işlerine kadar hepsine yetişmek iradesini kendinde buluyordu. Orhan, bir hastane değil, hasta olmaya ve ölmeğe mahkûm insanların bahtına ait müşterek bir dâvaya bakan ve karşısında er geç herkesin maznun mevkiinde bulunabileceği sağlık mahkemelerinden birine riyaset eden bu adamın hareketlerini samimî bir hayranlıkla takip ediyordu. Başhekim onun gözleriyle karşılaşınca:

- Menenjit ha? dedi, bizim üstat mı söyledi?

- Evet. Asistana kalırsa tüberkülozmuş hem de...

- Dur bakalım, kendisi gelsin de... Değildir inşallah.

Bu sözlerden sonra ortalığa bir sessizlik çöktü. Gencin hıçkırıkları duyuluyordu. Orhan'ın beklediği doktor Mümtaz Âdil odaya girmişti. Herkes ayağa kalktı. Büyük dahiliyeci bütün odadakilere müsavi bir meyille dağıttığı baş selâmını. Orhan'a bir daha tekrarladıktan sonra, iki elinin başparmaklarını da yelek ceplerine sokarak, onun önünde durdu:

- Buyurunuz, dedi, hayrola?

- Bizim hasta hiç iyi değil. Asistan Şevket Bey beni biraz korkuttu. Bir menenjit tüberkülozdan bahsediyor.

Dahiliyeci parmaklarını yelek ceplerinden çıkardı ve ellerini pantolonun ceblerine sokarak başını önüne eğdi:

- Pek öyle kolay tüberküloz teşhisi konamaz, dedi, bir "mayii dimağı şevkî" muayenesi ister. Haydi, beraber çıkalım.

Şapkasını aldı. Herkes ayağa kalkmıştı. Sessiz bir selâmlaşmadan sonra doktor koridora çıkınca iki kişi yolunu kesti. Kulağına birşey söylemek istiyorlardı. Orhan ve Necati çıktıkları oda kapısına doğru iki adım geri çekildiler.

*

* *

Necati mektebe gitmek için yolda Orhan'dan ayrıldı. Doktor da bir "mayii dimağı şevkî" muayenesi yapılmadan yeni bir teşhis konamayacağını ve hastayı ancak saat üç buçukta görebileceğini söyleyerek onu otomobiliyle Tünel'e kadar götürüp bıraktı.

Orhan yalnız kalınca Beyoğlu lokantalarından birinde bir çorba içtikten sonra Vedia'nın yattığı hastaneye gitti. Merdiven başında onun hastabakıcısıyla karşılaşmıştı. Kız hastada iniltilerin kesildiğini, belki de baş ağrıları dindiği için Vedia Hanımın uykuya benzer bir dalgınlık içinde gözlerini kapadığını ve odasına gitmemek daha

doğru olacağını söyledi. Orhan, koridorla müdüriyet odası arasında, hava cereyanına mâruz olduğu için, her zaman bekleme salonundan daha serin duran alt kat sofanın bir koltuğuna çöktü. Penceresi olmadığı için burası karanlıktı. Yalnız bahçeye giden koridorun ve müdüriyet odasının kapılarından giren ve aynı hizada birleşen ışıklar, bu sofanın ortasında aydınlık bir yol yapıyordu; merdiveni boydan boya kaplayan camlı bölmelerin ve duvarların dibi daha karanlıktı.

Orhan koltuğa iyice yaslandı ve başını duvara dayadı. Ayaklarını uzatarak iki kolunu da yanlara salıvermişti. Gözlerini kapasa hemen uykuya dalacakmış gibi yorgundu: Sırtı ve kalçaları iyice koltuğa yerleşerek ayakları yere bastığı halde, sanki her tarafı istinat noktalarından mahrum, boşlukta kalmış gibi garip bir muvazene hasreti içinde sallanıyor; bütün vücudunda, sert cisimlerin erimesi ve ilmiklerin çözülmesine benzer bir gevşeyiş ve bütün adalelerinde, içinde ılık bir hava sızdığı hissini veren balonlar peyda oluyordu.

Koridor kapısından içeriye giren koyu mavi elbiseli genç kız, ona yalıda Vedia'yı tanıdığı ilk günü bir daha hatırlatmıştı. Orhan dünden beri sık sık o günü ve onu tanıdığı ilk ânı düşünüyordu. Üç buçuk seneden beri hayatının bütün vakalarını idare eden o âna hassasiyeti iki günden beri artmıştı.

İki günden beri aynı noktadan başlayarak aynı devri yaptıktan sonra kaybolan bu hâtıra, uyanması için en küçük tembihi kâfi bularak gene canlanıyor, gene, o gün, yalıdaki odanın merdiven tarafına düşen kapısı birdenbire açılıyor, içeriye giren genç kız, acele iki adım attıktan sonra Orhan'ı görünce şaşırarak duruyor, bir an, ona nefes alırken büyüyen ve nefesini bırakırken süzülen, iri, canlı, yeşilimsi gri gözleriyle bakıyordu. Bir dizini kırarak, lâcivert elbisesinin kumaşı kadar hafif ve gevşek

duruşu, sonra parmaklarının ucuyla beyaz kemerinin arkasını düzelterek odadan çıkışı ve nefretten mi, utancından mı geldiği şüphesini bırakan âni bir süratle kayboluşu Orhan'ın bir türlü gözünün önünden gitmiyordu. Arkasından yengesi odaya girmişti. Uzun boylu, yüzü öfkelerle ve hayal inkisarlarıyla dolu, sinirli olduğunu bir bakışta hissettiren, kırkını geçkin bir kadın. Samiye Hanım: "Ne oldu çocuğuma? Yüzünü gözünü kim parçaladı? Siz muallim misiniz, mubassır mı? Bu ne rezalettir!" gibi bir şeyler söylüyordu. Orhan ayağa kalkarak ve sükûnetle şuna benzer bir cevap vermişti: "Şayanı teessüf bir hâdise... Cemil bahçede oynarken başka bir çocuğa "Eşek Türk!" demiş. Bu sözü kimden öğrendiği ayrı meseledir. Fakat çocuk da ona bir taş atarak yanağını delmiş. İlk sınıfların muallimi benim. Hâdiseden ben mesulüm. Dersten çıkınca tespihimi sınıfta, kürsüde unutmuştum. Almak için bahçeden ayrıldığım sırada bu hâdise olmuş. Çocuğu yakınımızdaki askerî mektebe götürerek yanağını doktora diktirdim ve buraya kendisini bizzat ben getirdim." Kadın haykırıyordu: "Eşek Türk! Eşek Türk ya! Doğru söylemiş. Eşek olmasa bunu yapar mı? Kimden öğrenecek? Bu lâkırdıyı benden öğrendi. Eşek Türk ya, bu rezalet çocuğumun başına Türk mektebinde geldi!" Kadının bir anda sırık gibi uzanan, başka bir anda parmak kadar ufalan boyu etrafında bir takım uğultularla beraber sesi de yaklaşıp uzaklaşıyordu.

Hayal burada kayboldu. Sol taraftaki müdüriyet odasının kapısı açılmış ve koltuğunun altında büyük bir defterle asistanlardan biri bekleme salonuna doğru koşmuştu. Koridor kapısından iki koluna birer hamal girmiş, yaşlı bir kadın, inleyerek ve iki büklüm ilerliyordu (Çatılmış kaşları altında Samiye Hanımın bir an simsiyah ve bir an bembeyaz görünen büyümüş gözleri ve yanı başında haykırıyormuş gibi canlı "Eşek Türk!" sözleri Or-

han'ın içinde bir daha parlayıp söndü.) Hamallar ihtiyar kadını müdüriyet odasına sokuyorlardı. Arkalarından bir hastabakıcı koştu.

Onlar müdüriyet odasının kapısında kaybolunca Orhan'ın gözlerinin önüne Vedia'nın yukarıda, yatağındaki hali geldi: Dizlerini yukarı doğru kırmış, başını pencerenin aksi tarafına çevirerek (çünkü menenjitlerde hastalar ışıktan hiç hoşlanmazlar ve bazen "perdeleri kapatınız" diye bağırırlarmış.) ve gözleri yarı aralık, hep aynı noktaya bakarak, çenesi yorganın altında kaybolmuş, arada bir sıçrayarak ve boğuk boğuk çığlıklar koparark yatışı... Sonra dünden beri ısrar eden başka bir hayal: Ölüsü; ve korkunç teferruat: Mezarın içinde gözlerinin biri ve elinin küçük parmağı şişiyor.

İhtiyar kadını müdüriyet odasından çıkararak merdivene doğru götürüyorlardı. Hastabakıcı önde, camlı bölmenin kapısını açtı. Asistan bekleme odasının önünde durarak Orhan'a bakıyor. (Ve o Samiye Hanım, Orhan kendisine Vedia'nın hastalığını telgrafla haber verdiği halde, o Samiye Hanım, hâlâ görünmedi, aralarında bir şey var, Vedia'ya vapurun yan kamarasında gelen krizin hâlâ meçhul kalan sebebiyle Samiye Hanımın bu kayıtsızlığı arasındaki münasebetin nev'ine dair Orhan'ın dün geceden beri yaptığı tahminlere bir yenisini ilâve etmeğe hali yoktu.) Asistan müdüriyet odasına doğru ağır ağır giderken Orhan'a bir kere daha baktı, onu tanıyınca selâmlamıştı. Hamalların merdivenden çıkardıkları ihtiyar kadının geçmesi için hastabakıcının bir an açık tuttuğu yaylı kapı serbest kalınca, gene sallanmaya ve yukarı kattaki yaylı kapının daha pes gıcırtılarıyla tiz perdeden karışmaya başlamıştı. O kapıdan bir çocuk çıktı ve koridora doğru koştu. (Hayır! Kayıkçı Mustafa'nın oğlu, siyah kısa çoraplı bacakları şimdi bir keçi sıçrayışıyla koridorda kaybolan bu çocuğa yaşça benzese bile onun kadar

çevik değildi. Ağır ve mahzundu. Etrafındaki çocuklar, hep bir ağızdan "Taşı Tahsin attı!" diye bağırmasalardı, Orhan için, Cemil'in suratını delecek bir hızı o taşa veren elin Tahsin'e ait olduğunu kabul etmek zor olacaktı.)

Vedia'nın hastabakıcısı koridor tarafından girerek merdivene doğru yürümüştü. Onunla beraber hastanın odasına gitmek için bir tereddüt anı geçiren Orhan, biraz evvel içtiği çorbanın vücuduna verdiği rehavetin azalması ümidiyle birkaç dakika daha oturmayı tercih etti; bu dinlenme zaruretinden erken kurtulmak ihtiyacıyla gözlerini kapadı ve derin bir nefes aldı. Yere basan ayaklarından birinin tabanında ve masanın üstünde duran bir elinin orta parmağında, yorgunluktan tatlı bir karıncalanma içinde nabzının vurduğunu hissediyordu. Kendini bıraktıkça dinlenme ihtiyacının azalmaya değil, artmaya meylettiğini anladığı için doğruldu ve bir sigara yaktı. Bu müddet içinde birkaç kere Vedia'yı öteki hastanede gördüğü zaman, sarılı başının kendisinde bıraktığı ilk intibaı hatırlamıştı. Gözünün önüne gelen şey hep "sargı içinde" bir baştı. Arkasından bu hayal, Cemil'in üç buçuk sene evvelki sargılı başına çevrildi.

Orhan, otomatik bir hareketle elini cebine attı, o gün sınıfta unuttuğu için kendisini bahçeden birkaç dakika ayrılmaya mecbur ederek, Tahsin'i, Cemil'in başını yarmakta serbest bırakan iri siyah taneli, püskülsüz tespihini çıkardı. Babası nüzul inmeyen elinden bunu düşürmezdi.

Orhan tespihi iki eliyle tutup göğsü hizasına kaldırdıktan sonra, sağ elinin yalnız başparmağının hareketiyle ve öteki parmaklarını hiç kımıldatmadan taneleri çekerken, aynen babasının tavrını taklit ettiğinin farkına vararak, bu hâtırayı devam ettirmek ihtiyacıyla modelini, göz önüne getirince, içine şuur ve irade giren taklidi sahteleştiği için, hemen vaziyeti değiştirmeğe mecbur olmuş-

tu. Bir kolunu sarkıttı ve tespihi de yere doğru sallayarak taneleriyle oynamağa başladı. Zihnini bir an için bomboş bırakan bir sıkıntı duyarak derin bir nefes aldıktan sonra doğrulmuştu. Hiç bir şey düşünmediğini zannettiği bu anda, zihnini kaplayan bu zanla beraber gayet süratli birçok hayaller birbirinin peşi sıra koşuyorlardı: Mehmetpaşa Camii'nin avlusundan, dolu yağan bir günde pencereyi acele kapatmak isteyen annesinin tırnağı ezilerek haykırışını ve oradan kendi parmağında dolama çıktığı başka bir gün, tırnağını okuyup üflemek isteyen babasından kaçışına kadar çocukluğuna ait hatıralar içinde iken, dalgınlıkla yere düşürdüğü tespihini almak için eğilince yaptığı gayretle terlemesi ona, iki gün ateşsiz ve aç kaldığı tipili bir kış sabahı, soğuktan donmamak ve kızışmak için sokakta koşarken yere yuvarlanmasını hatırlattı. Tıpkı o günkü gibi şimdi de kalbi çok çarpıyordu.

İçine biraz evvelkinden daha şiddetli bir sıkıntı bastığı için ayağa kalktı ve bir kararsızlık buhranından korkarak, iradesine herhangi bir mecra açmış olduğu için müdüriyet odasına doğru yürüdü.

Asistan Şevket yazı makinesiyle bir şeyler yazıyordu:

- Buyurun! dedi ve ayağa kalktı.

Orhan, sebepsiz girdiği bu odada, göstermek istemediği endişelerini ona açmaktan başka hareketine makul bir mazeret bulamadığı için en yakın koltuğa otururak menenjite dair bir sual sordu. Asistanın verdiği cevaplardan her biri onda büyük meraklarından birini tatmin edebilecek esas noktalar olduğu halde, Orhan, dışarıya karşı dikkatini paramparça eden bir çarpıntı ve teheyyüç içinde onun söylediklerinden pek az şey anlıyordu. Bazen birçok kelimelerini hiç duymadığı cümleler arasında: "Kaidei kıhıfta hasıl olan bu çatlağın hatları kulağa, buruna kadar...", "kanın kültürü lâzım olunca...", ve "fiyevrinin, 37 ile 40 arasında ve sık sık değişmesi, bir

septisemiden şüphe ettirmekle beraber..." gibi, belki de kendisine dikkatin azaldığını gözlerinden anladıkça sesini yükselten asistanın kesik sözlerini duyuyordu.

Bir sükût fasılasından cesaret alarak teşekkür etti ve ayağa kalktı. Asistan da ona yaklaşmış, birkaç dereceyi ansızın aşan garip bir samimiyetle sormuştu:

- Rica ederim, doğru söyleyin, hasta sizin neniz oluyor?

Odaya Doktor Mümtaz Âdil girdi. Evvelâ saatine, sonra Orhan'ın yüzüne bakarak:

- Yarım saat evvel geldim, sizi bekletmek istemedim, buyurun hastanın yanına çıkalım! dedi.

*

* *

Vedia dizlerini yukarı doğru kırmış, yüzü ışığın aksi tarafına dönük, arka üstü yatıyordu. Başına koydukları kırmızı lâstik buz torbası altından çıkan bir tutam ince sarı saç alnına yapışmıştı. Yarı kapalı gözleri kapı tarafına doğru bakıyor, fakat kendisine doğru yürüyen Orhan'la doktorun hareketlerini takip etmiyordu.

Odanın perdeleri yarı inikti ve ne gece, ne de gündüz intibaı verdiği için zaman fikrini teşevvüşe uğratan bulanık ve tortulu bir aydınlık içinde, üstlerine birer boya lekesi gibi düşen gölgelerle bütün eşya kirli ve abraş bir renk alıyordu.

Elinde âletlerle içeriye asistan da girdi. Karyolanın ayakucunda duran hastabakıcı, doktorun bir bakışına cevap vererek anlatıyordu:

- Otuz sekiz iki. Baş ağrıları hafifledi biraz. İki saat kadar daldı. Nabız süratlidir. Hâlâ baygın. Bağırmasanız duymuyor.

Doktor hastaya yaklaştı ve ilk önce nabzına baktı. Arkasında duran Orhan gözlerini Vedia'nın yüzünden

ayırmıyordu. Onun sabahki teşevvüşleri ve baş ağrıları esnasında bu yüze musallat olan yabancı buruşuklardan hemen hiçbiri şimdi yoktu; fakat yanaklarının ucundaki birer parça pembelikten de eser kalmamış, bütün yüzünü dümdüz ve Orhan'ın âşina olduğu çizgileri de silen bir beyazlık kaplamıştı. Yanına yaklaşıldığı halde gözlerinde şuur belirmiyor, hayatta olduğuna ancak sık sık nefes alırken burnundan çıkan ince bir ses delâlet ediyordu. Doktor hastanın başını ışığa doğru biraz meylettirirken onun dizleri büsbütün kısıldı ve kımıldamayan dudakları arasından hafif bir inilti çıktı. O zaman Orhan, dün bu nevi hastaların boyunlarını eğemediklerini söyleyen asistanın sözlerini hatırlamıştı.

Doktor Vedia'nın kalbini muayene ettikten sonra, tansiyonunu almak için bir kolunu örtünün altından çıkararak yukarıya kaldırdı. Bu çıplak, bembeyaz, körpe ve narin kol, kendisine verilen her şekle itaatiyle bir ışık hafifliğinde görünüyor, ucunda incecik bir el, rüzgârdan kaçan beyaz bir alev gibi en küçük hareketlerle sallanarak aşağıya doğru sarkıyordu.

Doktor tansiyonu aldıktan sonra hastanın üstüne eğildi ve bağırdı:

- İyisiniz, değil mi? Tabii.. belli.. iyisiniz. Güzel güzel uyumuşsunuz.

Hasta kaşlarını kaldırdı.

Doktor onun alnına yapışan saçları kenara çekerek:

- Yok, yok, dedi, baş ağrılarınız hafiflemiş olacak... Şikâyet etmiyorsunuz.

Hastanın ağzından bir inilti daha çıktı. Orhan ona yaklaşarak bir elini tutmuş, nereye baktığı hâlâ belli olmayan gözlerinden kendi istikametine gelecek bir bakış bekliyordu. Fakat Vedia gözlerini kapadı ve yüzünü sol tarafa çevirdi. Orhan'ın avucu içindeki elinde kemiksiz ve

mukavemetsiz ılık bir yumuşaklıktan başka hiç bir canlı madde hassasiyeti yoktu.

Doktor ayağa kalkmış, birkaç adım uzaklaşarak Orhan'ı bekliyordu. Asistan âletleri topladı. Fakat Orhan kalkacağı yerde yatağın kenarına oturmuş, Vedia'nın yüzüne daha yakından bakıyordu.

Doktor biraz bekledi; sonra ağır ağır kapıdan çıkarken, Orhan da kalkarak onu takip etti.

Mediven başında, camlı kapının önünde durdular. Doktor Orhan'ın bir elini tutarak:

- Azizim, dedi, bir menenjit tüberkülozdan evvel düşüneceğimiz şeyler var. Vaziyet daha müphemdir. Nabız süratli, yani tazyik az. Hastanın, lehinedir bu. Bir emorojiden endişe etmiyoruz. Fakat, buna mukabil, hasta nâhoş bir torpör geçiriyor. Umumî tablo hem iyiliğe ve hem vahamete doğrudur. Size hakikati söyleyeyim: Hastanın bütün istikbali âdeta bu gece belli olacaktır.

Orhan telâşını gizlemeğe çalışarak sordu:

- Ne gibi?

Doktor sesini alçaltarak:

- Bu gece kurtulursa iyi, dedi.

Sonra Orhan'ın koluna girerek ilâve etti:

- Desizif bir safha geçiriyor. Yapılacak şey yoktur. İlâçlara devam. Ben gene de gelirim. Fevkalâde bir şey olursa eve telefon edersiniz.

İki basamak indi; birdenbire durarak, arkasından gelen Orhan'a döndü ve tıpkı biraz evvelki asistan gibi:

- Hasta size çok yakın mı? diye sordu.

İlk basamağın üstünde, duvar tarafına doğru bir adım atarak, "evet" cevabını veren Orhan'ın gözleri gene kararıyordu.

ORHAN ŞAKİR, Vedia'yı Mütarekenin ikinci senesinde, bir kış günü tanıdı.

Boğaziçi'nde hususî bir lisenin ilk sınıfları başmuallimiydi. O gün, dördüncü dersten çıkınca, kürsüde unuttuğu tespihini almak için tekrar sınıfa girerken, hava kuru olduğu için arka bahçede oynayan çocukların her zamanki çığlıklarından farklı bir haykırışma duyunca hemen geriye dönmüştü. Onu aramak için sınıfın önündeki divanhaneye kadar gelen birkaç çocuk, hâdiseyi hep bir ağızdan, bağırarak haber verdiler: Tahsin bir taş atarak Cemil'in başını yarmıştı.

Orhan hızla yürüdü. Bahçede, ikinci sınıfın penceresi önünde, on, onbeş kişilik bir çocuk halkası ortasında kalan Cemil, iki elini de birbirine ekleyerek yüzünün sol tarafına kapanmış, açıkta duran bir gözü ile yere bakarak, iki büklüm, avucunun altında sıkışan ağzından ulumaya benzer boğuk sesler çıkarıyor, parmaklarının arasından sızan kan bileğine doğru yürüyor ve yere damlıyordu. Elleri kıpkırmızıydı. Çocuklar Orhan'ı görünce, biran için sustular ve on adım uzakta, kestane ağacının altında boynunu kısmış duran Tahsin'i göstererek, yüzlerini kızartan haykırışlarla, taşı onun attığını söylediler.

Orhan, umumî bir sükûn telkin etmek istediği zamanlar yaptığı gibi, tespihini çocukların başına doğru havada salladıktan sonra ellerini arkasına koyarak Ce-

mil'e doğru ilerledi ve onun yüzüne doğru eğilerek sol yanağı üstüne kapadığı elinin parmakları arasındaki yarıklardan felâketin derecesini anlamaya müsait bir işaret görmek istedi. Fakat endişe verici bir bollukla akan kanlar parmaklarının arasını doldurmuştu.

Orhan hemen çocuğu kucakladı, kollarının üstünde en yakın sınıfa taşıdı ve bir sandalyeye oturttu. Çığlıklar koparak arkasından gelen çocuklardan ikisine mektep müdürünün ikamet ettiği harem tarafından pamuk ve tentürdiyot istemelerini, birkaç tanesine de büyüklerin teneffüshanesindeki muitlerden birini çağırmalarını emrettikten sonra geride kalan çocukları dışarıda bırakmış ve kapıyı kapamıştı.

Pamukla bol bir kan tabakasını aldıktan sonra taşın göze dokunmadığını ve bir parmak aşağıda yanağı deldiğini gördü. Pamuğu yaranın üstüne bastırırken bu şiddetli nezfin önüne geçememekten korkuyordu. Muide, civardaki askerî mektebe telefon etmesini ve bir çocuğun pansumanı yapılmak için oraya gönderileceğini haber vermesini rica etti.

Yaraya tekrar tampon yaptıktan sonra tentürdiyot sürdü, üstüne kalın bir pamuk tabakası kapattı ve çocuğa eliyle yanağının üstüne kuvvetlice bastırmasını tavsiye ettikten sonra, onu tekrar kucağına alarak mektepten çıkardı.

Vakayı öğrendiği andan çocuğun başı sarılıncaya kadar geçen zaman içinde, karanlık bir tahminden aydınlık bir idrake çıkan bütün merhaleleri hızla geçerek bunları derece derece sarahatle düşünen Orhan, çocuğu ailesine bizzat götürmeğe ve hâdisede kazanın kendi ihmalinden fazla rol oynadığını izah ederek özür dilemeğe karar verdi. Biliyordu ki, bu yüzden kendisinin mektepten çıkarılması, tekrar sefalete düşerek, birkaç gün daha yaşayabilmek için belki paltosunu da satmaya mecbur olduktan

sonra, kış ortasında sipsivri kalması demekti. Doktor işini bitirdikten sonra çocuğun başındaki sargının üstüne bir çengelli iğne geçirirken Orhan bunu düşünüyor ve mektepten acele çıkmak mecburiyetiyle kendisinin de, Cemil'in de giymeğe vakit bulamadıkları paltolarının getirilmesi için birer nefer koşturulmasını da rica ediyordu.

İstediği geldikten sonra, çocukla beraber, askerî mektebin büyük kapısından ağır ağır çıktılar ve sol taraftaki deniz kıyısı boyunca birkaç adım attılar. Karadeniz'den kalkan ve kumaş nev'inden bir müdafaa tanımadan dosdoğru elbiselerin ve çamaşırların altına geçerek vücuda soğuk bir muşamba gibi yapışan sert bir rüzgâr esiyordu. Çocuk arkasına doğru kayan fesini iki eliyle birden tuttu, sonra bir avucunu sarılı yanağının üstüne kapadı. Rüzgâr Orhan'ın sağlam yüzünü bile tırmalıyor, çinko rengi bağlıyan denizde yumuşaklığını kaybeden dalgalar, üzerlerinde süpürge gibi dikleşen köpükleriyle sert ve keskin sesler çıkararak birbirini fırçalıyorlardı.

Yalılar başlayıncaya kadar, bir kelime konuşmadan, hızla yürüdüler. Rüzgârın kesildiği bir noktada Orhan çocuğun yüzüne doğru eğilerek sordu:

- Acıyor mu?..

Cemil ağzının yarısını kapatan pamuğun ucunu bir parmağıyla kaldırarak cevap verdi:

- Rüzgâr eserse daha fazla acıyor.

Orhan çocuğu durdurdu, paltosunun yakasını kaldırdı ve önünü iyice kavuşturduktan sonra, doğrularak sordu:

- Tahsin sana niçin taş attı?

Çocuk cevap vermedi. Elini yüzündeki sargının üstüne götürerek bir adım geri kalmıştı. Orhan bekledi. Cevap alamayınca, onu müdafaa vaziyetinde bırakarak bir şey söylemeğe mecbur etmek için:

- İnsan insana sebepsiz bir şey yapmaz, dedi, mutlaka bir sebep vardır. Kavga mı ettiniz?

Çocuk hep eli yüzünün üstünde:

- Hayır! dedi.

- Sen ona bir şey mi söyledin?

Çocuk gene cevap vermedi. Orhan ısrar ediyordu:

- Bir şey söylemedin mi? Bak, gene susuyorsun. Mutlaka sen de bir şey söyledin. Hem de fena bir şey... Ha! Gizleme! Ben mektebe gidince arkadaşlarından öğrenirim. Evvelâ sen söylersen daha iyi olur.

Elini Cemil'in omuzuna koyarak:

- Haydi! dedi.

Çocuk başını önüne eğmişti. Elini yüzünden çekip tekrar sargının üstüne koydu. Bir tereddüt geçiriyordu. Orhan ona doğru eğilerek ve sesine onun itirafını teşvik eden bir müsamaha yumuşaklığı vererek dedi ki:

- Ben size her vakit ne derim? Biliyorsun ki bir kabahat gizlenirse büyür, söylenirse küçülür.

Cemil ayağını küçük bir taşa bastırarak topuğunu onun üstünde çevirmeğe başladı. Sıkıntılı bir teneffüs omuzlarını kaldırıp indiriyordu. Birden doğruldu:

- Fakat o da bana teneffüshanenin önünde koşarken dirsek vurdu.

- Peki, sen ne yaptın?

Cemil o anı hatırlamış gibi, silkinerek yutkundu:

- Ben bir şey yapmadım, dedi, ama kızdım ben de...

- Peki?

Çocuk, bir korku içinde mahpus, darılmış ve dışarı çıkmak için genzinden yol bulan kapalı bir sesle itiraf etti:

- Ben de... Ona... Eşek Türk dedim.

Orhan kulağını birdenbire çocuğun ağzı hizasına yaklaştırarak:

- Nasıl? diye bağırdı.

Ve doğruldu. Bir çocuğun kendiliğinden bu iki kelimeyi yan yana getirebileceğine inanmıyordu; başka bi-

rinden duymadan, dokuz, on yaşlarında bir çocuğun, değil mensup olduğu, hattâ yabancı milliyete şamil bir hakaret savurması -mahalle çocukları arasında "gâvur" sözüyle tezyif ananesi istisna edilirse- hiç duymadığı bir şeydi.

Cemil duvarın dibine kadar gitmiş, başını önüne eğerek hızla yürüyordu. Orhan ona yaklaştı:

- Dur, dedi, söylesene bana: Eşeği anladım, fakat Türk ne oluyor? Sen Türk değil misin?

Çocuk gene cevap vermeyerek adımlarını daha fazla sıklaştırdı. Koşmaya başlamıştı. Yüksek bir bahçe duvarının önünde durarak tahta bir kapının çıngırağını çekti.

Ayak sesleri yaklaşıncaya kadar, sabırsızlık içinde kundurasının ucunu eşik tahtasının ucuna vuruyor, kanadı yumrukluyordu. Sargının üstünde küçülen ve iğreti duran fesi arkaya doğru kaymıştı ve düşmek üzere idi; Orhan bir tereddütten sonra bunu düzeltti ve çıngırağın halkasını kuvvetle çekti.

Kapıyı açan hizmetçi kadın, Cemil'i görünce, başını yan tarafa çevirerek bir çığlık kopardı; bir çocuğa, bir de o istikamete bakarak haykırıyordu:

- A! Küçük bey... Ne oldu sana. Düştün mü?

Cemil kendisini himaye eden birinin kucağına koşar gibi açılan kapının boşluğu içine atıldı ve sola doğru kıvrılan dar bir yokuştan aşağı inmeye başladı. Arkasından birkaç adım koşan hizmetçi durmuş, hem ona, hem de eşikte bekleyen Orhan'a bakıyordu. Geriye döndü ve Orhan'a yaklaştı:

- Ne oldu? Sen de mektepten mi geliyorsun? Başı mı yarıldı çocuğun? Düştü mü? Gözü mü çıktı?

Orhan soruş tarzına karşı duyduğu memnuniyetsizliği evvelâ susarak belli etmeğe çalıştıktan sonra hareketsiz durdu ve yutkundu:

- Mektepten geliyorum, dedi, pederini görmek isterdim.

- Babası yok ki... Öleli hanidir... Hanımefendi evde... Gidip haber vereyim... Kapıda durmayın, içeri girin...

Fakat Orhan'a yol göstermeden, hizmetçi terlikli ayaklarından umulmayacak bir hızla dar yokuştan indi. Kapıyı kapadıktan sonra ağır ağır aynı yoldan yürüyen Orhan, birkaç adım ara ile önüne çıkan iki seddin merdivenlerini de inince, sağ tarafına gelen tek katlı bir taş bina ile sol tarafındaki büyük ahşap yalı arasında kaldı. Mutfağa veya uşak dairesine benzeyen bu taş binanın önünde, üstüne boş bir kömür çuvalı atılmış, bir bacağı kırık, demirden bir bahçe kanepesi vardı. Çakıl taşlarıyla döşenmiş iki yoldan biri, yalının köşesinden, sağ cepheye muvazi olarak alt kapıya gidiyordu. Orhan o tarafa doğru birkaç adım attı; yalının alt kat pencereleri, tam başının hizasına geldiği için, deniz üstündeki cephenin pencerelerinden giren ışıkla aydınlanmış büyük bir yemek salonunun içini görüyordu. Hemen geri çekildi ve taş binanın önüne kadar giderek durdu.

Denizden başka ses veren hiç bir şey yoktu. Damlalarını rüzgârın dağıttığı hafif bir yağmur serpiyordu. Havaya kirli bir gri ton hâkimdi ve ortalıkta -kaplama tahtaları kararmış yalı, çamurlu toprak, sağdaki taş binanın tozlu pencereleri, boyasız ve tebeşir lekeleriyle dolu kapısı- hiç bir sıcak ve sevimli renk bırakmıyordu.

Orhan içeriden kimse çıkmadığını görünce denize giden çakıllar üstünde biraz yürüdü, geriye döndü ve yalının alt kat pencerelerine kadar geldi. Hayreti nispetinde artan bir sıkıntı içinde saatine baktı. Gidip yalının arka kapısını vurmağa karar verdi.

O tarafa döndüğü zaman, hizmetçinin de eşikte durarak:

- Buyurunuz, geliniz! diye ellerini salladığını gördü.

Acelesi olduğu halde ağır adımlar atıyordu. Kapıya yaklaşınca durdu. Kaşlarını çattı.

Hizmetçi eşikten çekilerek:

- Buyurunuz! diye tekrarladı.

*

* *

Orhan'ı alt katta, merdiven başında, küçük, dar ve uzun bir odaya aldı. Perdeler inikti. Karanlık ve soğuk bir hava içinde yüze hafif bir lâvanta çiçeği kokusu vuruyordu. Orhan, kapının hizasında önüne gelen bir karartının sandalye olduğunu fark etmek için biraz eğilmeye mecbur olmuştu. Hizmetçi perdeyi açtı.

Burası, bir tek penceresinin önünde beyaz örtülü iki eski koltuğu, bir Amerikan yazıhanesi ve üstü kapalı bir pirinç mangalıyla büyük evlerin maksatsız ve rasgele döşenmiş, lüzumsuz odalarından birine benziyordu. Koltuklardan birinin üstüne kuru lâvanta çiçekleri yığılmıştı. Orhan oturmadı. Sağ tarafına gelen yarı aralık ikinci bir kapıdan, biraz evvel dışarıda birinci kat penceresinden gördüğü yemek salonunun masası göze çarpıyordu. Hizmetçi odadan çıktı ve kapıyı kapadı.

Yazıhanenin kapağı da örtülüydü ve üst tarafında yaldızlı büyük bir çerçeve içinde duvara bir fotoğraf asılmıştı: Ayakta, bir eli cebinde ve bir eli saat kösteğinin üstünde, kırkını geçkin, tıknazca, bıyıklarının ucunu sivriltmiş ve saçlarını ortadan ayırmış, ablak yüzlü bir adam resmi. Çerçevenin üstüne takılı, kenarı sırma işlemeli geniş bir çevrenin ucu açılarak sarkmış, resmin bir gözünü kapatıyordu.

Orhan bu fotoğrafa, hizmetçinin "öleli hanidir..." diye bahsettiği insan olup olmadığını düşünerek bakarken, merdiven tarafının kapısı açıldı ve içeriye genç bir kız girdi. Acele iki adım atmıştı, fakat Orhan'ı görünce şaşı-

rarak durdu. Gözlerini kırpmadan ona bakıyordu. Orhan'ın bakışları da kızın beyaz kemerli, bol ve kısa etekli elbisesinin lâciverdi üstünde biraz daha yukarıya kalkabilmek cesaretini arar gibi gezindikten sonra yüzüne kadar çıkabildi. Koyu sarı saçlar altında pembe ve taze, renkli bir yüzdü bu: Sahibi nefes alırken büyüyen ve nefesini bırakırken süzülen yeşilimsi gri gözler. Ucu sivri ve biraz yukarı kalkık, ince, kanatları dar ve yapışık, ufak bir burun. Dudakları kalınca ve biraz kabarık, fakat biçimli ve güzel bir çenenin derhal tashih ettiği büyücek bir ağız.

Kız, Orhan'ın dikkati karşısında başı dönüyormuş gibi sallanarak bir adım geriye atmış, bir dizini kırarak elbisenin kumaşı kadar hafif ve gevşek duruyordu. Önüne baka baka ve pardona benzer bir kelime mırıldanarak pencereye kadar gitti; koltuğun üstündeki lâvanta çiçeklerini aldıktan sonra yemek salonuna açılan kapıya doğru hızla yürüdü, topuzu çevirirken Orhan'a yan gözle bir daha baktı, kapıyı açtı ve bir eliyle kemerinin arkasını düzelterek bir sıçrayışta uzaklaştı. Orhan onun uçarak gözden kaybolan eteğinin bıraktığı boşluktan gözlerini bir müddet ayıramamıştı. Birdenbire kendisini bu yalıya getiren sebeple, şimdi içinden geçen duygu arasındaki münasebetin abesliğini fark ederek doğruldu, kaşlarını çattı ve başını önüne eğdi. Eski ve çamurlu ayakkabıları gözlerine ilişmişti. Bunları daha kuytu bir yerde saklayabilmek ümidine benzer bir hisle yazıhanenin koltuğuna doğru yürüyordu.

Merdiven tarafındaki kapıdan içeriye uzun boylu bir kadın girdi. Âdeta koşa koşa Orhan'ın üstüne geliyordu. Arkası pencereye dönük duran öğretmenin karanlıkta kalan yüzünü iyice görmek ister gibi, kaşlarını çatarak ona doğru eğilirken bağırdı:

- Siz kimsiniz? Muallim mi, mubassır mı? Ne oldu çocuğuma? Yüzünü, gözünü kim parçaladı? O Tahsin

yumurcağı mı? Haydutların çocuğu da haydut olur. Böylelerinin mektepte işi ne? Bu ne rezalet!

Sinirli parmaklarını açarak birer yengece benzeyen zayıf ellerini Orhan'a doğru sallıyordu. Kırkına yakın, çekik ve uzun yüzlü, boynu da göze çarpacak kadar uzun ve üstünde kalın damarlar kabaran, fakat yüzünde eski ve yeni bütün öfkelerinin sabit ve hareketsiz buruşukları olmasa, hâlâ güzel sayılabilecek bir kadındı.

Orhan karşısındakine ifratını hissettirmek için ihtar yerine geçebilecek bir sükût içinde yutkunduktan sonra, bu fasılayı sessiz bir telkinin icap ettirdiği kadar uzatmaya muvaffak olamayarak, içinde fazla ihtiyat ve korku yüzen hafif bir sesle dedi ki:

- Şayanı teessüf bir hâdise...

Kadın birdenbire onun sözünü keserek bağırdı:

- Şayanı teessüf ne demek? Rezalet! Kafasını paralamışlar çocuğumun... Hem de o haydudun oğlu yapmış, gözü çıkasıca oğlu... Onu kovmazsanız mektepten, maariflere şikâyet ederim, nazırlara söyletirim, kapatırım mektebinizi...

Orhan bu kadının tehditlerine "o haydut..." sözünün delâlet ettiği bu vak'a haricinde başka neviden öfkelerin de karıştığını anladığı için elini uzattı, önünde duran yazıhane koltuğunun arkasını tuttu ve başını önüne eğdi. Çocuğun annesine sükûnet gelinceye kadar susmanın bir kıymet olduğuna inanmıştı.

Kadın titriyordu; odada başka bir muhatap arar gibi etrafına bakındıktan sonra, bulamayınca, dışarılara duyurmak ister gibi sesini bir derece daha yükseltti:

- Söylediler de inanmadınız. Benden başka kimse inanmadı. O eşkıya herifin oğlunu mektebe parasız almışlar diye... Nasılmış? Doğru işte!

Orhan'a bakarak sordu:

- Parasız okuyor, değil mi?

Orhan cevap vermedi. Odadan içeriye kırmızı ablak yüzlü, çenesine kadar boynunu kapamış, dik yakalı siyah bir elbise içinde şişmanca bir kadın girdi ve ağır ağır yürüdü:

Çocuğun annesi ona dönerek, Fransızca:

- Gel, Sofi, dedi, bak Mustafa'nın oğlu o mektepte imiş, taşı atan da o.

Orhan'a döndü, kısılmaya başlamış bir sesle:

- O değil mi? diye bağırıyordu, söylesenize... O değil mi? Tahsin değil mi?

Orhan daha yüksek, fakat daha sakin bir sesle cevap verdi:

- Şayanı teessüf bir hâdise... Cemil bahçede oynarken başka bir çocuğa fena bir söz söylemiş: "Eşek Türk" demiş. Bunu kimden öğrendiği ayrı meseledir, fakat çocuk da ona bir taş atmış. Evet adı Tahsin!

Çocuğun anası, Sofi denilen kadına döndü ve gene Fransızca:

- Gördünüz mü? dedi.

Yemek odasının kapısına koşarak bağırdı:

- Vedia! gel, bak, gel, kulağınla işit, o hınzırın oğlu mektepte imiş.

Dışarıdan cevap gelmeyince, başını kapıdan uzattı:

- Gel biraz...

Kız içeri girdi ve arkasını kapı kanadına vererek durdu. Yanakları biraz evvelkinden pembe idi ve bu sefer, nefes aldıkça hem gözleri büyüyüp küçülüyor, hem de omuzları inip kalkıyordu.

Kadın öfkeli bir gülüşle devam etti:

- Ben size demedim mi? Kulağım duyar, benim. Cemil bir haftadır mektebe gitmediği halde öğrendim. İnanmadınız siz... Almışlar o yumurcağı mektebe... Hem de parasız...

Orhan'a dönerek bir daha sordu:

- Değil mi? Yalan mı?

Kadının hakaret püsküren gözleri karşısında bu suale de kendini doğrudan doğruya muhatap saymayan Orhan, bıraktığı yerden sözüne devam etti:

- İlk sınıfların muallimi benim. Mesuliyetimi kabul ediyorum. Dersten çıkınca tespihimi sınıfta, kürsünün üstünde unutmuştum. O sırada bu hâdise olmuş. Çok şayanı teessüftür. Özür dilerim. Çocuğu yakınımızdaki askerî mektebe götürdüm ve pansumanını yaptırdım. Buraya kadar da ben getirdim. Yolda kendisi itiraf etti: Arkadaşına eşek Türk demiş. Bununla taş atan çocuğun mazur olması icap etmez. Fakat ben bir Tük çocuğunun ağzında böyle bir söze hayret etmekten kendimi alamadım. Mutlaka bir yerden öğrenmiştir.

Kadın, üstünde Orhan'ın eli bulunan koltuğu hızla çekerek bağırıyordu:

- Eşek Türk! Eşek Türk ya! Eşek olmasa bunu yapar mı? Doğru söylemiş. Elbet. Bu sözü de benden öğrendi. Eşek Türk! Bu rezalet çocuğumun başına Tük mektebinde geldi.

Orhan kadına doğru sert bir adım atmıştı:

- Mesul bir vaziyette olmasaydım, dedi, size sizin milliyetinizi daha başka türlü anlatırdım: Yalnız teessüf etmekle kalıyorum; unutmayınız ki çocuğunuza verdiğiniz bu terbiye, inzibat meclisinin kararı üstünde ayrıca müessir olacaktır. Ben, kendi hesabıma, taşı atan çocuğu mazur görüyorum.

Ve oradakilerin hepsine bir tek baş selâmı vererek hızla dışarıya çıktı.

Kapının arkasında duran hizmetçinin içeriyi dinleyen bir hali vardı. Bahçeye kadar Orhan'ın arkasından koştu ve üstünde kömür çuvalı duran kırık demir kanepenin önünde yanına yaklaştı:

- Beyefendi! dedi.

Orhan başını çevirince, her çizgisi yalvaran bir yüzle karşılaşmıştı.

Hizmetçi, yalının alt kat pencerelerine baktıktan sora başını Orhan'a doğru uzatarak:

- Günahtır! dedi, o çocukcağızı mektepten kovmasınlar.

- Tahsin'i mi?

- Evet, babası hapiste. Anası yok. Yetimdir, yoksuldur.

Orhan başını arkaya doğru salladı:

- Sen merak etme! dedi ve ilk önce hızlı, sonra kararını bulan adımlarla yokuşu çıkmaya başladı. Fakat yalının bahçe kapısından geçince adımları intizamını kaybetmişti.

Deniz kıyısında, ıslak, tozlu ve sert bir hava yüzünün derisine yapışıncaya kadar Orhan geçtiği yolun fakında olmadı. Yalının bahçe kapısından çıkarken vaziyeti birkaç ihtimal grubuna ayırarak düşünmek istemişti. Fakat bu hâdisenin akıbetine ait bazı hayaller, akıldan gelen şemaları dağıtacak bir intizamsızlıkla, demin yalıdan aldığı tesirlerle karışarak içine öfkeler ve korkular dolduruyordu: Kadının mavi birer kaytan gibi gerilen damarlarıyla aslından fazla uzun görünen boynunu, çok beyazken biraz kararmış görünen yüzünün üstünde hava tazyikiyle patlamış delikleri hatırlatan, evlerinden fırlamış gözleri ve o safi sinirden parmakları sallanan zayıf elleri, birkaç kere, pek az tesir farklarıyla gözlerinin önüne geldi. "Eşek Türk, eşek Türk ya, eşek Türk" diyen sesinin keskin akisleri arasında, kurumuş lâvanta çiçekleri ve çenesine kadar uzun, balinalı bir siyah yaka içinde kızarmış ablak bir yüz, arkasından gene o ses:

*"Viens, Sophie, écoute, c'est lui qui jeté la pierre, le fils de Moustafa!"**

Ve kapının kirli beyaz yağlıboyası önünde, lâcivert elbisesiyle, yere basmıyormuş gibi hafif ve gevşek duran kız, "Vedia, gel buraya!" "Nazırlara söyletirim, kapatırım mektebinizi!" diye bağıran aynı ses. Koltuğu hızla çeken bir el. Orhan bir kömür çuvalını havaya kaldırarak bu karının tepesinden aşağı boşalttığını görür gibi oluyordu. Sonra "haydut, eşkıya" sözleriyle Tahsin'in babasına matuf kinin nereden gelebileceğini düşündü. Demek yalıdan bu adamı tanıyorlar ve belki aralarında da bir şey geçmiş. "Haydudun oğlu da haydut olur" demişti kadın. Acaba taş hâdisesi Tahsin'in babasıyla bu aile arasında geçmiş bir hâdiseye mi bağlı? Hizmetçi: "Yazıktır, günahtır, yoksuldur, babası hapiste!" demişti.

Orhan, mektepte bu çocuğu müdafaa için girişeceği mücadelenin, kendisini Bitpazarında son gıdasını aramağa mecbur edebileceğini düşünüyor, yerden bir arşın yüksek maktaından kesilmiş dasdaracık ve penceresiz bir oda gibi karanlık bir dükkânın içinde, minderinin üstüne bağdaş kurmuş bir adamın önünde, koltuğundan indirdiği paketi açarak, paltosuna verilecek ilk fiyatı, yoldan gelip geçenler arasında bir tanıdığa rastlamak endişesinden kurtulmak için kısa bir münakaşadan sonra kabul etmek mecburiyetinin, son çulu satmak ve aldanmak gibi iki utancını birden duyuyordu. İçinden gelen korku, dışarıdan gelen rüzgârla birleşerek, sırtında ve omuzlarında soğuk bir ürperme dolaştırdı.

Sonra mektep müdürü ve karşısında duran iki muavin, Celâl ve Sabri gözlerinin önüne gelmişti. Celâl yüzünün o çokbilmişliğiyle başını önüne eğiyor, Sabri dua

* "Gel Sophie dinle, taşı atan o, Mustafa'nın oğlu!"

eder gibi dudaklarının ucunu kıpırdatarak anlaşılmaz şeyler söylüyordu.

Orhan, deniz kenarında yüzüne rüzgârı yiyerek uyandığı zaman, hayalinde müdüre karşı bir müdafaa nutku irad etmekle meşguldü. Yan gözle Celâl'e bakarak söylüyordu:

- İçimizde, yirminci asrın enzarı istihfafı önünde hu çekerek tarikat âyinlerine iştirak eden Hürriyet-i İtilâf yarânı bulanabilir ve bunlar...

Nutuk kesiliyor ve müdüre hitab ederek başka bir noktadan devam ediyordu:

- Eşek Türk sözü yalnız bir çocuğa değil, etrafındaki bütün çocuklara, bütün bir idare ve tedris bünyesine, bütün bir cemiyete, -Müdür bey!- size ve çocuğunuza, büyük babanızın mezarına ve bütün tarihimize tevcih edilmiş bir hakarettir. Çocuğun evinde bu söz her gün tekrarlanıyor ve belki her gün, sabah akşam, duvarlara, tavanlara vuruyor. Müdür bey! Burası bir Türk mektebi değil midir? Niçin mi bahçede bulunmadım? Hangi muallim, bütün tedris ve terbiye hayatında, tespihini almak, hattâ, ne hacet efendim? Ayakyoluna gitmek için çocukların başından bir dakika bile ayrılmadığını iddia edebilir? İddia etse bile, ayrılmamış olsa bile, göz bütün bir bahçe sahasını ihata edemez; edebilir mi? Bu hâdise ben arkamı döndüğüm bir sırada, pekâlâ cereyan edebilirdi.

Orhan zihninde bu nutkuna devam ederken, rüzgârdan gelen sert bir ihtarla uyanınca, yolun orasına kadar bütün duyularını uyuşturarak onun dışarıyla ilgisini kesen derin bir iç hayatına batmış olduğunu ve yüzünün kızardığını hissetti. Birkaç ihtimal grubu içinde vaziyeti yeniden kavramaya çalışıyordu: Ne olabilir? diye düşündü, müdür ya hâdiseyi menfaat mülâhazaları haricinde mütalâa eder, yahut da bir talebe kaybetmenin zararına razı olmaz. Birinci ihtimalde de birkaç ihtimal vardı. Ya

Celâl bu hâdiseyi fırsat bilerek hemen müdürün üzerine Orhan aleyhine tesir yapar yahut Tahsin'e karşı merhameti, ne de olsa millî izzeti nefsine karışarak Cemil'in aleyhindeki tarafa onu iltihak ettirir. Bu takdirde dâva kazanılmıştır. Fakat, iptidaî kısmında bu sene leylî talebe az olduğu için tasarruf zaruretiyle kadroda bazı tadilât yapılacağını ve ilk önce Orhan'la kendisinin çıkarılacağını, ikinci muavin Sabri Efendi geçenlerde söylememiş miydi? Başka bir ihtimal daha var...

Orhan durdu. Bu muhakemesine fazla emniyeti yoktu. Çünkü bütün bu ihtimalleri sıralarken, bir taraftan da, o anda, müzakereye çoktan girmiş olması lâzım gelen iptidaî kısmı leylîlerinin başında kimin bulunduğunu ve müdürün mektebe gelip gelmediğini düşündüğü için zihni daha acele endişeler içindeydi.

Saatine baktı. Altıya on var. Hava kararıyor. Müdür mektebe gelmiştir bile. Orhan adımlarını sıklaştırdı. Yanından sessiz geçen bir akşam gazetesi müvezziini durdurmak istediği halde, vakit kaybetmekten korkarak vazgeçti. Mektebe gidinceye kadar geç kaldığı için müdürle Celâl'in karşı karşıya gündüzkü hâdiseyi daha serbest muhakeme etmeleri ihtimalinden endişe ediyordu. Gene şöyle bir manzara tahayyül etti: Celâl, arkasını balkon kapısına çevirmiş, müdürün önünde elpençe divan duruyor ve dişlerini birbirinden ayırmadan, dudaklarının ucuyla konuşuyordu: "İnzibat yok, çocuğun gözü çıkabilirdi."

Kapıcı bahçe kapısının iki tarafındaki havagazı fenerlerini yakıyordu. Onu görür görmez durdu:

- Müdür bey seni arıyor, dedi.

Orhan ilk önce küçük leylîlerin müzakere salonuna gitmişti. Başlarında kimse olmayan çocuklardan hiç birisi -kenar sıralardan birinde, başını uyur gibi duvara dayamış oturan Tahsin'den başka- bir tanesi bile yerinde

durmuyor, sıraların üstünden atlıyor, kimi siyah tahtaya hayvan resimleri yaparak etrafına toplanan bir grubu güldürüyor, kimi de sıraların üstüne çıkarak silgiyi duvardaki takvime isabet ettirmeğe çalışıyordu.

Orhan eşikte epey durduğu halde çocuklar onu görmeyecek kadar azmışlardı. Gözleri ona ilişenler birer birer yerlerine oturmağa başladılar.

Orhan sınıfa girerek kürsüye çıkınca, yerlerine oturmamış olanlar bile, oldukları vaziyette kalarak, birdenbire susmuşlardı.

*

* *

Celâl, müdürün önünde elpençe divan duruyordu. Arkası balkon kapısına dönük ve başı önüne eğilmiş Orhan odaya girince, yoldaki tahmininin hakikate bu kadar uygun düşmesinden, zekâsı lehine sevindi ve kaderi aleyhine ürktü.

Müdürün sormasına bırakmadan hâdiseyi anlatmıştı. Hikâyenin sonuna kadar Celâl vaziyetini bozmadı. Nargile içmekten gelen bir itiyatla, sigarasının dumanlarını da bir şey üfler gibi yanaklarını şişirerek, bir anda salıveren müdür, gayrimemnun zamanlarına mahsus bir kararsızlıkla, önünde bir şey arar gibi, o andaki düşüncesiyle hiç münasebeti olmayan maddelerin birinden kalkıp ötekine konan bakışlarını masanın üstünde gezdiriyordu. Orhan'ın sözleri bitince, tombul yanaklarını şişirerek, sigarasının son dumanını püskürdü, izmariti yere atarak üstüne ayağıyla bastıktan sonra, Orhan'a bakarak:

- Vazifene başlarken de sana söyledim, birader, dedi, ben mektepte bulunmadığım zamanlar gözüm arkamda kalmamalıdır. Talimden, tedristen, terbiyeden evvel inzibat gelir. İptidaî kısmının inzibatından esasen memnun değilim. Biraz evvel küçüklerin müzakere odasının önünden geçiyordum. Birbirlerinin kafalarına çanta vuru-

yorlardı. Gözleri beni görmeyecek kadar kızmıştı. Bu gidişle baş da yarılır, çene de patlar, göz de çıkar. Beni, hakkında vereceğim kararda mazur görürsün. Düşüneceğim. Hâdiseye gelince; biz bu Tahsin denilen oğlanı köyün ricası üzerine mektebe meccanen aldık. İmam, muhtar, mahalleli, spor kulübü gençleri bana ayrı ayrı müracaat ettiler. Hattâ bu çocuğun tahsiline imkân yoksa, zengin talebe velilerinden birer miktar yardım teminine çalışacaklarını da söylediler. Bu işi sonraya bıraktık. Oğlanın babası hapiste imiş. Rivâyete göre haksızlığa uğramış. Bunu da kim temin eder ve bize taallûku ne? Biz mektebin asayişini düşünürüz. Geldiğinin üçüncü günü bu oğlan en hatırlı talebemizin kafasını yardı. Üstelik bir de ne demiş? Eşek Türk mü?

Orhan doğruldu:

- Hayır! dedi, onu söyleyen Tahsin değil, Cemil... Size anlatmadım mı? Annesi de hep aynı sözleri tekrarlıyordu...

- Dikkat etmedim, bana Tahsin söylemiş, dediler.

Celâl'in yüzüne bakarak sordu:

- Değil mi? Eşek Türk diyen Tahsin, Cemil değil...

Daima başı önüne eğilmiş duran muavin, yalnız kaşlarını ve gözlerini kaldırarak mırıldandı:

- Öyle galiba...

Orhan sesini yükseltti:

- Hayır! dedi, bana Cemil itiraf etti, annesi de söylüyor. Hakareti yapan Cemil'dir. Düşününüz ki, Tahsin hem şahsına, hem milliyetine, kendisinin de, hepimizin milliyetimize...

Müdür Orhan'a arkasını dönerek yaylı sandalyesini muavinin tarafına çevirdi ve ayak ayak üstüne attı. Arkasına yaslanmıştı. Bir sigara daha yakarak muavine dedi ki:

- Beni teferruatla uğraştırmayınız, tahkikat yapınız, inzibat meclisini toplayınız, müzakere ediniz, başmuallimin ve çocukların mesuliyet derecelerini tayin ediniz, ben neticeye göre bir şey düşünürüm.

Celâl doğruldu ve yere bakarak:

- Baş üstüne! dedi.

Orhan'ın odadan daha evvel çıkmasını bekliyordu. Fakat sözü yarıda kalan Orhan yerinden kımıldamadı. Celâl bir yere, bir de ona bakıyordu. Müdür ikisinin de bu noktadaki sessiz mücadelelerini, ikisinin de kendisine birbirlerinin gıyabında bir şey söylemek istediklerini anlayarak, sigarasından bir nefes daha çekti ve tevcih etti:

- Celâl Bey, sen kal azıcık, gitme! dedi.

Orhan bir kelime söylemeden dışarı çıktı.

Müzakereye indiği zaman teneffüs çanı çalmıştı. Sınıfın kapısı önünde Orhan'ın hiç bir ihtarına lüzum bırakmadan kendi kendilerine tabur olan çocuklar, biraz evvelki azgınlıklarının tam tersi bir intizam içinde yürüyorlardı. Bu, kırk beş dakika süren bir haşarılığın verdiği yorgunluğun yahut da, muallimlerinin büyük sıkıntısını derhal sezerek ona daha az yük olmak gibi çocuklara has bir rikkatin tezahürü müydü?

Küçüklerin ayrı ayrı bir teneffüshaneleri olmadığı için, bunlar, hava kararıktan sonra, büyüklerin bahçesine giden ve elbise askılarıyla mektep bakkalının bulunduğu taşlıkta kendi bölüklerini birleştiren koridor üstünde vakit geçirirlerdi. Orhan ara kapısının eşiğinde durdu ve gözleriyle Tahsin'i aradı.

Biraz evvel taburun en arkasında kalarak saklanmaya çalışan çocuk, şimdi tamamıyla ortadan kaybolmuştu. Orhan onun nerede olduğunu arkadaşlarından birine sorarken, gündüz Cemil'in yanağındaki kanı silmek için kendisine yardım eden Muit İhsan, yanına yaklaştı. Daima biraz yan giydiği fesinin arkasından taşan kabarık

saçlarını yatıştırmak için bir eliyle her zaman yaptığı hareketi tekrarlayarak:

- Aramızda kalsın, dedi, bu oğlanı kovacaklar diye ödüm patlıyor. Dilim yok ki söyleyeyim. Yarın öğle teneffüsünde inzibat meclisi toplanacakmış. Bana sorsalar da gık diyemem. Celâl'le atışmak işime gelmez kardeşim. Bursa'da, nah şu boy, iki tane yumurcağım var. Buradan ayda altı kâğıt alacağım da tütün parasını ayırıp gerisini oraya yollayacağım. Fakat sen benden daha cesursun. Çoluğun çocuğun da yok. Ben anlatayım da, sen gene benden bilme. Bu oğlan yok mu, Tahsin, billâhi yürekler acısıdır bu çocuğun hali. Bütün köy araya girip de mektebe parasız soktular. Geceleri kayıkların içinde uyuyordu bu. Aç açına. Babası hapiste.

Orhan, İhsan'ın kuru küçük gözlerine bakarak:

- Ne yapmış? dedi, sen meseleyi biliyor musun?

- Merak etme, ben tahkikat yaptım. Buraya üçüncüdeki üst dudağı delik çocuğun uşağı son dersten yarım saat kadar evvel gelir, bakkalın önüne sandalye atar, bekler. O bana hepsini anlattı. Köyün kırk senelik adamıymış o. Mustafa, Halim Beylerin yalısında dört senedir kayıkçı imiş. İşin aslına bakarsan Mustafa daha üç yaşında iken anasıyla bu yalıya gelmiş. Kadın verem olduğu için kovmuşlar. O da ayrı hikâye. Halim Bey, bilmem nere baş şehbenderi, o zaman sağmış Cemil'in babası. Anlıyorsun değil mi? Bu Halim Bey de zaten alafranga mizaç bir herifmiş. Evine ecnebiler dolarmış. Harpte Boğaz'a şey geldiği zaman, o Alman zırhlısı, Göben, ziyafetler filân... Halim de karısını alıp zırhlıya gidermiş... Fakat karı daha fazla ecnebi meftunu... Bak namusu için bir şey söylemiyorum ha... Vebali boynuna... Kadın, yalnız, âdeta Türklere düşman. İngilizler, Fransızlar buraya gelince, Halim Bey de vefat etmiş, kadın yalıya doldurur ecnebile-

ri... Dahası var, bak nereden nereye, yalıya Fransız bayrağı çeker?

- Kim?

- Kadın. Cemil'in anası. Suratı yarılan çocuğun anası. Ya... Dinlesene... Fransız bayrağı... Kahpenin zoruna bak... Tövbe estağfurullah. Bütün köy birbirine girer. Kulübün gençleri yalının camlarını taşlarlar. Fransız polisi tahkikat yapar. Neler de neler... Sen İbrahim'i dinle, öteki çocuğun uşağını. Uzun hikâye. Asıl mesele şu: Bu kadın, yalıda ahçıya, uşağa, kayıkçıya hep "Eşek Türk" diye çıkışırmış. Mustafa'nın anasından yana hıncı var. Bu yazın karı gene Mustafa'ya "vahşi Türk, eşek Türk" filân diye söylenirken -kavga bahçede oluyor- Mustafa kendini tutamaz, yumruğu karının sol gözünün üstüne çalar. Hıncını alamaz, bir de saçlarından tutup başını yalının köşe tahtasına vurur. Bağırma, çağırma, kıyamet, polisler, Mustafa'yı çalyaka götürürler. Kanlar akar. Zavallı adamı Beyoğlu'nda Arabyan hanına atarlar, basarlar köteği... -Çünkü karının ecnebi ahbapları var- Sonra muhakemeler, bir şeyler, bilmem kaç sene hapis. Anladın ya. Mustafa'nın karısı iki sene evvel ölmüş. Çocuk açıkta kalır. Spor kulübünden biraz yardım ederler. Öteki beriki beş on kuruş verir, fakat kimse evine almaz. Nihayet bu mektebe yalvarırlar işte. Üç gün evvel koydurdular. Sen işe bak. O karının bir haftadır mektebe gelmeyen oğlu, dün bir, bugün iki, gelip de Tahsin'i burada görünce ilk işi, sınıftan çıkar çıkmaz: "Eşek Türk!" diye bağırmak olmaz mı? Hattâ üstüne de yürür. Tahsin de yerden taşı kaptığı gibi, suratının ortası budur diye yapıştırır. Oh olsun. Keşke gözü çıksaydı... Anladın a... Nereden nereye... Şimdi içime giriyor, oğlanı kovarlar diye. Müdür zaten bin nazla aldı. Cemil de hatırlı talebe. Muavinle ser muit de senin aleyhinde kazan kaynatıyorlar. Fırsat bu

fırsat. Yüklenecekler zavallı Tahsin'le senin üstüne. Sen dayanırsın ama, gelgelelim o oğlan ne yapar?

Orhan arkasını duvara dayadı ve cebinden tespihini çıkararak taneleriyle oynamağa başladı. Şimdi meseleyi biraz daha iyi anlıyordu. Meğer Cemil'in, Tahsin'e söylediği o iki kelimenin bir tarihi varmış. İhsan'ın anlattığı şeyler, hâdise üzerinde, Orhan'ın pek az tanıdığı, fakat bahsini çok duyduğu kozmopolit Türk ailelerinden birinin mazisiyle kendi müşahedesi arasındaki münasebeti, aldığı ilk intibalara tamamıyla uygun bir sebebiyet çerçevesi içine sokan, bol bir aydınlık serpiyordu.

Cemil'in, anasında görünen gayritabiî öfkenin bir yandan kocasını genç yaşında kaybetmiş bir dul kadın hırçınlığı, bir yandan da Tahsin'in babasına karşı kiniyle karışarak şiddet kazandığını anladı. Bu çocuğun attığı taşta da babadan oğula intikal eden bir kinin şiddetinden başka, kozmopolit bir aileye karşı millî vicdanın, hem de refahlı bir sınıfa karşı halkın öfkesi vardı.

Orhan etrafına bakındı ve gözleriyle Tahsin'i aradı. Muit İhsan da yemekhanede sofraların hazırlanmasına nezaret etmek için ayrılmıştı. Orhan etrafına bakınırken, bakkaldan öteberi alan çocukları görünce yürüdü; bakkala, yemekten evvel teneffüslerde çocuklara karamelâ ve macun gibi iştahlarını tıkayıcı şeyler satmasının doğru olmadığını, bir kere daha hatırlattıktan sonra, koridora döndü. Merdiven altına doğru gitti, deniz tarafındaki büyük sofaya baktı, biraz dolaştı, çocuklara sordu, fakat Tahsin'i bulamadı.

Yemek çanı çalıyordu. Küçükler birer ikişer büyüklerin bahçesindeki beyaz köşke yürüdüler. Tahsin yemekhanede de yoktu. Çocuklardan biri onu ayakyolunun önünde gördüğünü haber vermişti.

Orhan tekrar küçüklerin teneffüshanesine gitti. Uzun koridorun sonunda, helâlardan evvel gelen, bir sıra mus-

lukların bulunduğu büyük taş odadan içeriye bir göz attı. Orası karanlıktı. Yalnız, koridordan gelen ışık, kapıdan içeri sızarak üçgen şeklinde bir yer parçasını hafifçe aydınlatıyordu. Orhan iki adım atarak bir kibrit çaktı.

Tahsin, kapının arkasında, omuzlarını yukarı kaldırmış ve bir kolunu gözlerinin üstüne kapatmış, hareketsiz duruyordu. Orhan onu bir elinden tutarak aydınlığa çekti ve kolunu indirdi: Tepesinden ağır bir el bastırıyormuş gibi, çocuğun başı, korku ile gittikçe yukarı kalkan omuzları arasına kaçıyor, kızarmış gözlerinden yaşlar akıyordu.

Karşısında Orhan'ı görünce, bir tokat bekliyormuş gibi kolunu yüzünün hizasına kadar sıçratan bir refleksle iki adım geriye kaçmıştı. Çocuğun tekrar elinden tutarak aydınlığa çeken Orhan, onun yaşlı gözlerini kırpıştıran büyük korkuyu gidermek için soruyordu:

- Burada ne duruyorsun? Ne oldu? Biri sana fena bir şey mi söyledi?

Çocuk başını arkaya doğru sallayarak Orhan'ın bu zannını reddetti. Gündüzki hâdisenin mesuliyet korkusuna binen utançlar ve azaplarla, yemek salonunda arkadaşlarına, belki daha ziyade hocalarına görünmemek için buraya kaçtığı anlaşılıyordu.

Orhan sırtını okşayarak, onu musluklardan birine doğru götürdü:

- Haydi, ağlama, gel. Yüzünü yıka! dedi. Ben senin hem hocan, hem amcanım. Ben varken korkma.

Sessiz ağlayan çocuk, hıçkırmağa başlamıştı.

- Korkma! dedi Orhan; ve Tahsin'i tutarak musluğa doğru götürürken, avucunun içinde titreyen incecik bir kol, ona, yeryüzünde tek başına kalmış bir çocuğun, karşısındaki büyük tehditler önünde, kendini müdafaa için sahip olduğu küçük ve ehemmiyetsiz çarelerin en hazin bir hülâsası gibi gelmişti.

Çocuk yıkandıktan sonra Orhan ona yüzünü kurulaması için kendi mendilini vermeğe mecbur oldu. (Çünkü buralarda havlu denilen şeyden eser yoktu ve Orhan, Cemil'in annesi tarafından Türk mekteplerine yapılan tarizi hatırlamaktan kendini alamamıştı.) Çocuğun tekrar sırtını sıvazladı:

- Haydi! Yemeğini ye, ye de kuvvetlen, bak ne kadar zayıfsın! dedi.

Çocuk hâlâ omuzları yukarıya kalkık ve boynu kısılmış, burnunu çekerek ve ayaklarını sürterek Orhan'ın önünden yürümeğe başlamıştı. Besbelli ona başka biri tarafından verilen ve ince bacaklarına çok bol, çok uzun gelen pantolonunun paçaları yeri süpürüyordu.

*
* *

O gece Orhan yatağında birdenbire gözlerini açtı. Onu uyandıran şey, gürültü ve kâbus gibi, dışarıdan veya içeriden gelen dik bir tesir değildi. Ne yüreğinde bir sıkıntı, ne şuurunda bir karıncalanma, ne de başında, yastıktaki yerinden kaymış olmak gibi ense ve boyun adalelerini sızlatan bir kan toplantısı. Yatakta itiyadından fazla kalmış ve uykusunu çok iyi almış gibi, vücudunu sıçrama istidatlarıyla geren bir çeviklik içinde uyanmıştı. Oda sıcak olmadığı halde yorganı fırlatıp atmak yahut da sebepsiz yataktan atlamak gibi, mafsallarında bereketini ve dolgunluğunu hissettiği bir hareket ihtiyacıyla doğrulup oturdu. Oda karanlık olmasaydı lüzumundan fazla uyuyup kaldığına şüphe edecekti. Pencerelere baktı: Ne perdenin altındaki aralıkta, ne de ortasındaki büyük yırtıkta sabahın yaklaştığını haber veren bir aydınlık vardı.

Elinin altında bulundurduğu kibriti çakarak başucundaki dolabın üstünden saatini aldı. On biri yirmi geçiyor.

Yatalı iki saat bile olmamış. Bir kibrit daha çaktı ve bir sigara yakarak arkasına yaslandı. İki üç nefes çektikten sonra, içinde parlayan mânadan anladı ki, onu uyandıran şey, tekâmülünün bir dönemeç noktasında duran ve sabırsızlıktan şiştikçe şişerek zekâsından yol soran bahtıdır. Bunu tecrübe ile biliyordu. Büyük endişe günlerinde bazen kararsızlıkla yatağa girdiği zamanlar, kendilerine bir vahdet ve istikamet arayan dağılmış ve şaşkın kuvvetleri, ağır tesirlerle onu uyanmağa ve kendini toparlamağa davet ederlerdi. Sanki bu bahtının, dakikası dakikasına uyandıran çalar saatidir.

Zihni o kadar berraktı ki vaziyeti hemen kavradı. Bu sene küçüklerden leylî talebe azdı. İkinci muavin Sabri, iptidaî kısmının muallimler kadrosunda müdürün bazı tadilât yapmak istediğini söylemiş: "Galiba sen ve ben fazlayız; bir biçimine getirip ikimizi de elemek istiyorlar!" demişti. Bunu en çok isteyen, Celâl. İkinci muavini savarak onun maaşından bir kısmını kendininkine zammettirmek ve iki işi birden idare etmek niyetinde. Orhan'a karşı kinine gelince; bir ay kadar evvel, muallim odasında yaptıkları bir münakaşa, onun Celâl'e: "Taş devrinde bir çocuk senden daha iyi düşünürdü!" diyerek bütün muallimleri güldürmesiydi. Celâl istiklâlin terakki âmili olmadığını iddia etmiş ve Mısır'ı misal göstermişti. Münakaşa yarım saatten fazla sürdü. O günden sonra müdürün de Orhan'a karşı rengi değişmişti. Muit İhsan, iki defa ona: "Celâl seni müdüre gammazlıyor, haberin olsun!" dedi. Orhan sabırlı bir tabiye ile düşmanının haddini tecavüz edecek kadar ilerlemesini beklemişti. Bu manevrasına, belki de rakibinin seviyesine karşı tenezzülsüzlükten gelen bir ihmal de karıştı ve müdürün yalnız kaldığı zamanları avlayabilmek için, vazife itibariyle onunla sık temasından dolayı daha müsait vaziyette bulunan Celâl'e karşı iyice uyanık ve hazırlıklı davranması-

na mâni oldu. Bu gaflet, o gün Tahsin'in, Cemil'e taşı attığı âna kadar devam etmişti.

Orhan iyice anladı ki, iş işten geçmiştir. Müdür tasarruf etmek için, Celâl de taş devrinde bir çocuktan daha iyi düşündüğünü ispat için aradıkları fırsatı bulmuşlardı.

Müdür düşünecek. Bunu şimdi müdür kadar Orhan da biliyor. Asıl düşünmesi lâzım gelen biri varsa, o da Orhan galiba. Saatin kaç ayar olduğunu düşünüyor. On dört. İki ay evvel bir arkadaşından on liraya almıştı. Bugün de mezatta kaça gider? Beş, altı, yedi... Fazla değil. On, on beş günlük geçim. Palto? Keza. Etti bir ay. Bu bir ay içinde bir yere kapılanmak şart.

Yoksa işsizliğin ne demek olduğunu bilir o; gömleğinin artık iğne tutmayan yırtıklarını kapamak için, yaz ortasında ceketinin yakasını kaldırarak hep arka sokaklardan yürüdüğünü, her gün bir tanesi boşa çıkan ümitlerin peşine düştüğü zamanları unutmaz o.

Öyle günler olurdu ki, o, demir parmaklıkları tozdan bembeyaz kesilmiş, kafes delikleri örümcek ağlarıyla tıkalı, içinde sönük bir gaz ışığı yanan, tek katlı fakir evler önünden akşamüzerleri geçerken, burnuna gelen balık kızartmaları kokularıyla, bu kulübelerde yaşayan insanların lüksüne imrenirdi. Bir bildiğe rastlamak ve onun artık nev'ini tahmin edemediği bir yardımına kavuşmak ümidiyle kahvelerin önünden, içerilerine baka baka, ağır ağır geçtiği günler; sabahları, en büyük ikramiyesi peynir ekmek olabilecek bir piyango bileti çeker gibi takvimin yaprağını kopardığı günler; Nezaretin karanlık koridorlarından nihayet, darülmuallimini ikmal etmediği için "matlubunun is'afına şimdilik imkân olmadığını" söyleyecek bir memuru beklemek ve yanına girmek için saatlerce ayak üstü merdiven başı ile helâ arasında gidip geldiği günler! Soğuklarda, kulakların kenarına cımbız, çeneye kerpeten gibi yapışan, kürek kemiklerine kulunç,

yüreğe baygınlık, mideye bulantı, bele ürperme, dizkapaklara tekme ve ruha baş döndürücü bir sersemlik halinde vuran sefaletin ölümü arattığı, fakat ekmek gibi onu da ele geçmez bir nimet haline soktuğu günler; her biri unutulmaz anlarıyla ve sahneleriyle, kimi berrak, kimi de silik ve yarım yamalak, bazıları çarçabuk ve bazıları da ağır teker teker gözlerinin önünden geçtiler.

Onu bu hayata, Tahsin'i de, geceleri içinde aç acına yattığı kayıkların çukuruna yollayacak meşum karar, müdürün kafasında son şeklini çoktan almış olsa gerekti. Aynı hâdise bu çocukla kendi istikbalini birbirine nasıl da ekliyordu. Ona, kendi vaziyetini unutarak, aradaki yaş farkının verdiği bir nefse itimatla: "Korkma!" demişti. Halbuki elinden ne gelir, ne gelecek? Muidin anlattıklarını düşündü: Bütün o -neydi adı?- Halim Bey mi? - Halim Bey galiba...- Halim Bey ailesi... Evine Fransız bayrağı çeken kadın, anası kayıkçısına, oğlu da irsiyete mi, terbiyeye mi, sirayete mi atfedileceği henüz belli olmayan bir tekrarla- onun oğluna "eşek Türk" diyen bu Türk düşmanı acayip ev, Vedia'nın teessürü, unutulmaz bir incelik ve hafiflikle duruşu, Celâl'in -ne heriftir o, ne herif!- sinsi hali ve müdürün "hakkında vereceğim kararda beni mazur..."

Kapı vuruldu. Yeni bir hâdise korkusuyla yatağının içinde sıçrayarak başını dimdik yukarıya kaldıran Orhan, "kim o?" diye bağırdıktan sonra gece bekçisinin sesini duydu:

- Çocuklardan biri bağırdı, diyor o, var gel, bu yana...

Orhan yataktan atladı, terliklerini ve paltosunu giydi, kapıyı açtı. Gece bekçisi elinde bir idare kandiliyle iki üç adım uzakta duruyor ve çocuklardan birinin bağırdığını tekrar söylüyordu.

Orhan dışarı çıktı:

- Bağırdı ne demek? dedi ve yürüdü. Elindeki lâmbanın sönmemesi için, arkadan ve daha yavaş yürüyen bekçi haykırışın ikinci yatakhaneden geldiğini anlatıyordu.

Orhan, yatakhanenin eşiğinde, idare lâmbasını eline alarak durdu ve bütün karyolalara bir göz attı. Işık, bekçinin parmakla gösterdiği yatağa kadar gitmiyordu. Orhan içeri girdi, pencerenin yanında kendisine sorulmadan birbirine niçin bitiştirildiğini anlamadığı iki karyolanın ayak ucunda durarak, el işaretiyle, sesin hangisinden geldiğini bekçiye sordu.

Bunlardan birinde Tahsin yatıyordu ve ağır ağır yaklaşan bekçi de, bir baş hareketiyle bağıranın o olduğunu işaret etti.

Tahsin yüzünü yastığa kapamış ve sırtı açık kalmıştı. Orhan ona yaklaştı, ışığı tutarak üstüne eğildi, baktı, sonra Tahsin'in arkasını örterek bekledi. Çocukta hiçbir ses ve hareket yoktu. Bekçiden izahat almak için sür'atle yatakhaneden çıktı ve kapının önünde ona sordu:

- Nasıl bağırdı?..

- Bağırdı. Ben koştum. Yatağın içinde dönüyordu şöyle, düşmesin yere diye karyolasını ötekine yanaştırdım. Bekledim. Biraz sonra gene bağırdı. Evham geldi gayrık bana, seni uyandırdım.

- Bu havagazı niçin yanmıyor?..

- Gömlek bozulmuş. Kilerin anahtarı...

İçerden bir çığlık daha koptu. Orhan hemen yatakhaneye girmiş ve idare ışığını avucuyla himaye ederek Tahsin'in karyolasına kadar hızla gitmişti. Çocuk tekrar yorganı üstünden atmış, bu sefer başını yastıktan aşağı kaydırarak, yüzü şiltenin üstüne kapanmış ve bütün vücudu kasılmış bir halde yatıyordu. Orhan bir müşahede safhası geçirmeden müdahale etmemeğe karar verdi. Hâdisenin geçici bir kâbus olup olmadığını anlamak istiyordu.

Yandaki yataklarda gürültüden yarı uyanan bazı çocuklar da islim salıvermeye benzeyen seslerle derin nefesler alarak yorganlarının altında dönüp duruyorlardı. Birkaç tanesi açıldı. Orhan bekçiye onları örtmesini işaret ederken, Tahsin birdenbire sıçrayarak "anne!" diye keskin bir çığlık daha kopardı.

Orhan ışığı yaklaştırırken çocuk yatağının içinde oturmuştu. Yumruklarını gözlerinin üstüne bastırarak, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ellerini yüzünden çekti, fakat gözleri hâlâ kapalıydı. Bütün vücudu titriyor ve üstünde gecelik namına hiçbir şey olmadığı için, fanilasının sol tarafındaki büyük bir yırtıktan zayıf omuzu görünüyordu. Orhan onu birdenbire uyandırmaktan çekinerek, omuzlarının üstüne, karyolasının ayakucuna asılı ceketini örttü. Hâlâ gözlerini açmayan çocuğun yüzü sapsarı ve dehşet içindeydi. Korkunç bir manzarayı görmemek için gözlerini sımsıkı yummuşa benziyordu. Yanaklarını ve alnını ter kaplamıştı. İnce ve bozuk bir sesle yarı vazıh, yarı da anlaşılmaz şeyler söylüyordu:

- Baba, vallahi babacığım, gözüm çıksın eğer... Yirmi yedinin üstünde, baş aşağı... Değil, gözüm kör olsun. İstemem, olmaz, olmaz, istemem, anne, anneciğim...

Omuzları çırpınarak ağlıyordu. Yanı başındaki çocuk uyandı ve yatağının içinde oturdu. Ona hayretle bakıyordu. Gece bekçisi de onun yatağına yaklaştı. Yakında bulunan karyolalardan iki çocuk yere atladılar, çıplak ayaklarının ucuna basa basa, Orhan'ın arkasında ve ona görünmeden ilerlediler.

Orhan idare lâmbasını bekçinin eline vererek yatağın kenarına oturdu ve Tahsin'in elini tuttu. Çocuk hâlâ gözlerini açmamış, sayıklıyordu:

- Nihal bana on kuruş verdi, vapura bindim, hep seni düşünüyorum, babacığım, üstüme yürüdü benim, döğe-

cekti, ekmek çarpsın, şırr, şırr, şırr... Donuyorum... Anneciğim...

Tahsin ağlayarak gözlerini açtı. Orhan onu kucaklayarak:

- Ben buradayım, dedi, korkma, bak hep buradayız, yat, korkma, üşürsün böyle...

Fakat çocuk onu görmüyor, bir parmağını pencereye doğru uzatarak, başını geriye doğru kaçırıyor ve bağırıyordu:

- Anne... Anneciğim...

Çocukların çoğu uyandı. Karyolanın etrafına toplanıyorlardı. Orhan, Tahsin'i bir daha kucakladı ve yatırdı. Yorganın altından iki elini de tutmuş, üstüne eğilerek tekrarlıyordu:

- Korkma! Ben senin amcanım, korkma!

Çocuk iki üç defa silkinerek iyice gözlerini açtı. Bu sefer Orhan'ı tanımaya başlamış gibi, korkusu azalarak yeni doğmuş bir hayretin cilâsıyla parlayan bakışlarını onun yüzünde gezdiriyordu.

Muallim Tahsin'in alnını okşadı. Hademeye ışığı uzaklaştırmasını işaret etmişti. Çocuğun yastığını düzeltti ve başının ucunda biraz bekledi. Tahsin, her seferinde içi biraz daha uyku dolan gözlerini ağır ağır, birkaç defa açıp kapadıktan sonra uyumuştu.

Orhan doğruldu. En derin nefeslerinden birini alarak etrafına baktı. Hangi yataktan geldiği belli olmayan iniltilerle ve hangi yorganda göründüğü belli olmayan dalgalanışlarla, yatakhanenin nereye kadar uzadığı fark edilmeyen derin sarı karanlığına gözleri dalıyordu. Kuvvetli bir rüzgâr camları sarsmaya başlamıştı. Denizin gürültüsü arttı.

Ağır ağır odasına dönen Orhan yatağının kenarına oturmuştu. Başını önüne sarkıttı. Ruhunun diplerini sarartan büyük merhametlerden birini duyuyordu. Omuz-

larından bir titreme gelip geçti. Başlangıcında önü alınmazsa, bütün ruhu kaplayarak iradeye nüzul indirmesinden korktuğu bir derin hassasiyetin baskınına uğrayacağını anlamıştı.

Bin defa bu iç hummasıyla mücadele etmiş olmaktan gelen bir pişkinliği vardı. "Hassasiyet bir hastalıktır" fikrinin bütün şahsiyet içinde zaferini temine çok çalışmıştı. Kaç defa, arkadaşlarıyla münakaşalarında, başkalarına merhametimizin kendimizi daha merhamete lâyık bir hale getirmekten, yani bu hissimizin mevzuunu değiştirmekten ve onların eziyetlerine nefsimizin vekâletini peşkeş çekmekten başka mânâsı olmadığını iddia edip durmuştu. Kendisinde bu fikrin bütün hayatı idare eden bir prensip, irade haline gelmiş tam bir seciye direği olmasına yıllarca uğraştı. Tamamıyla uyuştuğunu sandığı bu hassasiyet gene ruhunun mazgallarından yukarıya doğru vuruyordu. Gözlere doğru yükselmesine mani olmak için ayağa kalktı, paltosunu çıkardı ve yatağının üstüne attı. Gürbüz kollarını açıp kapayarak, adale kuvvetinin ruh içinde devamını isteyen bir telkinle, kendi kendine: "Haydi! dedi, uykuya. Eskilerinden bin kat beter günlere girmek mümkün. Sık dişini. Haydi yallah!"

Ve fırtınalı havada kayığa atlayan insanın korkusuna tevekkül katan bir teslimiyet haliyle kendini bir bırakış bırakarak yatağına girdi. Hemen uyumak azmiyle gözlerini kapamıştı.

Çok geçmeden, bir sigara daha içmek için dirsekleri üstünde doğruldu.

ERTESİ GÜN, çocuklar ilk derse girince, haftada beş defa programın verdiği istirahat fırsatlarından biriyle kırk beş dakika serbest kalan Orhan, sabahtan beri idareden hiç kimse ile görüşmeğe vakit bulamadığı için, müdürden veya Celâl'den bir haber sızmışsa onu öğrenmeğe karar vererek ikinci muavinin odasına çıktı.

Sabri Efendi, küçük yazı masasından biraz daha alçakta duran geniş koltuğunda bağdaş kurmuş, yukarı doğru kırdığı bir dizinin üstünde açılmış el yazması divanlarından birini karıştırıyordu. Başını kaşımak için, farkına varmadan elini seyrek ak saçlarının arasına atmış olacak, takkesi arkaya doğru kaymıştı. Çıkık alnının yağlı, parlak sathı üstünde uzaktan görünmeyecek kadar ince, ağarmış sarı kaşlarını yukarı kaldırarak, bir kolu koptuğu için sağ kulağına iple tutturduğu gümüş gözlüğünün üstünden bakıyor ve sakalını göğsüne yapıştıracak kadar başını önüne eğiyordu. Ağarmış yorgun sakalıyla hâlâ dinç, mavi gözleri arasındaki tezadı kabartan bir dikkatle, masasına doğru ilerleyen Orhan'ı süzüyor ve vücudunu ağır ağır yukarı kaldırıyordu.

Çok defa ilk sözü muhatabına bırakmak âdeti olduğu halde, bu sefer elindeki kitabı gözlüğünün hizasına çıkararak, yaldızlı cildin kenar çizgisi üstünden gözlerinin yapışkan mavisiyle Orhan'ın yüzüne baktıktan sonra:

- Allahüâlem, naneşekeri istemeğe geliyorsun! dedi, bize malûm olur. Hem senin derince bir sıkıntın var. Gel bakalım, otur şöyle.

Kitabını bıraktı ve büyük dosya zarflarıyla, renk renk, nane ve limon şekeri külâhlarıyla, tükürük hokkasıyla, enfiye kutusuyla, kamış kalemleriyle, iki büyük bezir mürekkebi şişesiyle, yasemin çubuklarla, makara, iğne, makas, cımbız, çekecek, ayna gibi türlü türlü küçük ev eşyasıyla dolu masanın üstüne bir göz attı.

Orhan ayakta durarak:

- Oturmayayım, dedi, eyvallah, naneşekeri istemiyorum, hocam. Kehanete başladınsa şu bizim mektepteki istikbalimizden bir haber ver bakalım. Dün olan bitenden malûmatın var mı? Âlemi gaybdan bir haber geldi mi?

Orhan, başkalarıyla kendisi arasında mesafe tayin eden bir nev'i istihzayı sevmediği halde, hep vâhi şeylerle uğraşan bu manyak ihtiyara karşı uzaklıklarını lâtife ile örtbas etmek isteyen öğretmenler gibi, onunla konuşurken, dilinin alışmadığı bu lâubali şaka üslûbuna gayri ihtiyarî sürükleniyordu.

Vaziyeti anlattı.

İhtiyar onu dinlerken, kuruyan ağzını ıslatmak için dilini damağına yapıştırıp çekerek şapırdatıyordu. Öksürdü, hokkasına tükürdü ve ağzına bir nane şekeri attı.

Orhan sözünü bitirince, Sabri Efendi:

- Hazreti Şemsi Tebrizî... diye başladı.

Fakat Orhan onun sözünü hemen kesmişti:

- Bırak şu Hazreti Şemsi Tebrizî'yi, Sabri Efendi! dedi, bahse gelelim.

- İlâhi Orhan, ilâhi çocuk! dedi, nene gerek senin dâvayı millî? Herif dridnotlarını karşıya dayamış, toplarının namlusunu sinene çevirmiş, hâlâ mı dâvayı millî? Amma başım üzerine... Bir fikir sahibinin müdafaasından kaçınmam. Öyle de yandık, böyle de... O Celâl senin de,

benim de pasaportlarımızı çoktan hazırlattı. Bu dünya daha beter viran olacak. Bak sana Hâfız'dan bir kıt'a okuyayım.

- Şimdi rica ederim, biraz daha mantıkî konuşalım. Sende hissiyatı diniye, hissiyatı milliyeden evvel gelir, bunu biliyorum; fakat Cemil'in ve ailesinin milliyetimize küfür etmeleri dinî hislerin bile mahsulü değil. Sadece garbperestlik.

- Vicdanı abd, iz'anı Rabdan şekva ederse perişan olur: Bu da benden! Sen o Tahsin'i tenefüste bana gönder de zaiçesine bakayım.

- Rica ederim, Sabri Efendi...

- Anladım: Meclisi inzibatta reyi fakir matlubdur*.

- Tamam. Başka bir ricam yok.

- Sen gene o Tahsin'i bana gönder. Yahut dosyasında velâdet tarihine bakayım. İlmi nücum söyler. İtikat et, oğlum.

- Ben gidiyorum, hazret. Vaadini unutmazsın, değil mi?..

- Elvaadi keddeyn.

Odadan çıkınca İhsan'la karşılaştı; Muit, ensesinin üstündeki saç kümesini iki avucu ile sıvazlayarak, muavin Celâl'in onu çağırdığını haber veriyordu. Sessizce birkaç adım yürüdüler. Orhan yan gözle Muidin yüzüne bakarak, bildiği ve söylemek istemediği nahoş bir şey varsa onu sezmeğe müsait bir işaret görmek istiyordu. Tam o anda İhsan durdu:

- Benden duyma, dedi, bundan sonra teneffüslerde iptidaî sınıflarının inzibatına ben bakacağım.

Orhan bunu mektepteki vazifesinin sonunu kendisine tebliğ eden bir ifade nezaketi sanmıştı, fakat İhsan hemen ilâve etti:

---

* "Disiplin kurulunda bendenizin oyu olumludur."

- Aklına bir şey gelmesin. Başka bir karar yok.

Birinci muavinin odasına yaklaştıkları için konuşmağa devam edemediler.

Celâl masanın başında ayakta duruyordu. İçeriye girenlere bakmadı. Orhan yaklaştıktan sonra ona doğru gözlerini kaldırdı, fakat bakışlarını onun yüzünde biran bile durdurmayarak sol omuzunun üstünden duvara doğru kaydırıp yarım bir daire ile tekrar önüne indirdikten sonra:

- İhsan Efendi size söyledi mi? diye sordu.

Orhan Muidin tembihini hatırlayarak başını kaldırdı:

- Hayır! dedi.

- Bu teneffüsten itibaren çocukları o bahçeye çıkaracak, başlarında o bulunacak ve sınıfa o sokacak.

Orhan sesini çıkarmadı. Celâl önüne bakarak ilâve etti:

- Şimdilik müdür beyin emri bundan ibaret.

Orhan gene sesini çıkarmadı ve muavinin bir şey daha söylemesini bekleyerek biraz durduktan sonra odayı terk etti. Muit içeride kalmıştı. Sene başında bu mektep tesis edildiği günden beri, evvelce içyağına benzer bir madde ile cilâlanmış parkelerden hâlâ yükselen ağır bir koku, Orhan'ın o andaki sıkıntısının ve nefretinin en derin tabakaları altına öyle bir geçiş geçti ki, yüzünü buruşturan başöğretmen bu taaffünün, istikbalde bazı büyük hâtıralarımızın önüne geçerek, onları hafızanın karanlıklarından şuurun meydanına çıkaran kılavuz işaretlerden biri olacağını ve ileride buna benzer bir koku duydukça bu mektebi ve bu ânı hatırlayacağını düşündü. Celâl'in "şimdilik" sözünden bu son kararın kendisini mektepten uzaklaştırmağa doğru ilk merhale olduğunu, hatta onu istifaya davet için düşünülmüş bir istiskal telâkki edilmek icap ettiğini anlamıştı. Müdürle dosdoğru temas ederek onunla istifaya kadar gidecek açık bir konuşmanın zarurî olduğuna karar

verdi. Fakat müdür o saatte evinden çıkmadığı için bir ders daha beklemek lâzım geldiğini düşündü, eski binanın geniş ve sola doğru mail merdivenlerinden ağır ağır inerek tam karşısına gelen muallim odasına doğru yürüdü, parkelerin kokusu onu arkasından iterek bu binadan kovmak isteyen göze görünmez bir kuvvet gibi peşinden geliyor, burnuna dolup dolup boşalıyordu. Masanın üstüne muallimlerden birinin bıraktığı gazeteye sarıldı. Anadolu ve Yunan tebliği resmilerinde yeni bir şey yoktu. Sahifeyi çevirirken teneffüs çanı çaldı. Onbeş dakika daha serbest olduğu halde Orhan, bu çanın her çalışında uyandırdığı anî mesuliyet korkusunun yeri olmadığını düşünecek kadar inzibat vazifesinden affedildiğini hatırlamağa alışmadığı için sıçramış ve gazeteyi elinden bırakmıştı.

İçeri giren tarih muallimi Fazıl Bey ona doğru koşarak:

- Aman gazetem, dedi, koleksiyon yapıyorum.

Orhan'ın elinden gazeteyi alarak ilk sahifesine göz gezdirdi:

- İki gündür harekât durdu, dedi, havalardan olacak, yağış var galiba...

Orhan, onun başka hiçbir nev'i elbise giymediği için, yaz kış üstünden çıkarmadığı rivayet edilen, yakası ağarmış ceketine ve ensesini kapatan uzun, yağlı saçlarına baktı. Bu adamı tıraş olmuş gördüğü pek nadirdi. Yorgun bakışları ve başını önüne eğerek daima kambur duruşu, Orhan'a, derslerinden başka her medenî vazifesini ihmal eden çalışkan ve derbeder eski muallim tiplerini hatırlatıyordu. Darülmuallimindeki hocalarından birkaçı da böyle idi. Fazıl Beyin millî harekâta verdiği ehemmiyet, Orhan'da, henüz projesini yaptığı son bir mücadelenin politikasını hazırlamak ihtiyacını da uyandırmıştı. Tarih Muallimine yaklaştı ve kapıdan içeriye giren ulûmu diniye muallimine duyurmayacak bir surette:

- Galiba siz inzibat meclisinde âzasınız... dedi.

Tarih Muallimi elinin tersini burnunun tek kanadına yapıştırarak bir yana doğru şiddetle çekti ve gazetesine göz atmağa devam ederek sordu:

- Bu mektebin inzibatı var mı ki, meclisi olsun? Geldim geleli bir defa ya toplandık, ya toplanmadık.

- Bugün öğleyin toplanacağız.

- Sebep?

Orhan, Fazıl Beyi bir kenara çekti ve kulağına taş hâdisesini kısaca anlatmak istedi. Odadan içeriye giren üç muallimden ikisi onlara doğru yaklaşmıştı. Aralarında edebiyat muallimi Necati de vardı. Orhan onu görünce, tanışmalarının bir aydan fazla mazisi olmadığı halde, aralarında pek çabuk inkişaf eden yeni bir dostluktan aldığı cesaretle, vakayı yüksek sesle ortaya anlattı. Müdürün ve muavinin bu hâdise bahanesiyle ona karşı aldıkları vaziyeti kapalı geçerek, o gün, öğle teneffüsünde inzibat meclisinin toplanacağını, belki de Tahsin'i mektepten kovmağa kadar varacağını söyledi. Bu hâdiseye sebep olan kinin babadan ve anadan her iki çocuğa nasıl intikal ettiğini de kısaca anlatmıştı.

Necati hemen meseleyi kavradı ve söz aldı. Orhan'ın sesinde batıp çıkan endişelerden, genç edebiyat muallimi, vücutlarını sezdiği, fakat hüviyetlerini tahmin edemediği meçhul düşmanlara karşı bir mücadele provası yapıyormuş gibi, hemen kıpkırmızı kesilerek, atıldı:

- İmkânı yok! dedi, şu odanın içinde millî namusuna sahip tek bir adam gösteremezsiniz ki milliyeti müdafaa eden bir çocuk aleyhine, Fransız bayrağına sığınarak bütün milletine küfür eden bir soysuz piçi himaye için reyini versin. Neydi adı taş atanın? Hüseyin mi, Tahsin mi? Onun attığı taş, bugün, bu saatte Anadolu'da harp eden bütün Türklerin tek bir madde içine sıkıştırılarak teksif

edilmiş ruhudur! Elinden her şeyi alınmış bir halkın son silâhıdır, gözleri dönmüş bir ümitsizin yere eğilir eğilmez kaptığı ilk tabiat kuvvetidir. Bu çocuğu kim kovmak ister? Anlayamıyorum ki... Böyle bir namussuzluğa reyini verecek adamı biz elbirliğiyle buradan kovarız; yahut hepimiz bahçede birer taşa yapışarak onun kafasını patlatırız; olmazsa toptan istifamızı dayarız. Öyle değil mi? "Eşek Türk" sözlerini bir araya getiren bir piç kurusunun ağzını yırtmak dururken, aramızda onu müdafaaya kalkacak olan bulunursa onun eşekliğini kabul ederiz amma Türklüğünü asla kabul edemeyiz.

Dört tarafına bakarak tekrarladı:

- Değil mi öyle?

Tarih muallimi bağırdı:

- Benden de al o kadar...

Orhan, fikirlerine ve heyecanlarının nev'ine daima iştirak ettiği Necati'nin, isyanlarını boşaltmaktaki cesaretiyle kendisinden ayrılışına gıpta ile bakarak:

- Çok doğru! dedi.

Fakat hayvanat muallimi altmışını geçkin, maariften yeni tekaüt edilmiş tepeden tırnağa kadar her parçası, başı, yüzünün çizgileri, bıyıkları, omuzları, elleri tam bir teslimiyet gevşekliğiyle aşağıya doğru sarkmış, bedbin gözleri daima yere bakan Hüsnü Bey isminde bir adam, bir koltuğa oturarak, dirseklerini dizlerine koyduktan sonra başını avuçları içine alırken, yere hitap ediyormuş gibi mırıldandı:

- Edebiyat bunlar, edebiyat...

Necati, başını biraz daha öne sarkıtan ve sözüne devam etmeyen ihtiyara bakarak, ilâve edeceği bir şey olup olmadığını anlamak için bekledikten sonra, ondan bir ses çıkmayınca, sordu:

- Edebiyat ne demek?

Hüsnü Bey gözlerini yerden ayırmıyordu. Ömrünün

bütün dertleriyle karışan bir mevzua dalmış gibi boğuk, sinik ve korkak bir sesle:

- Ne demek olacak? dedi, hülya... Yeşil bulutlar, pembe ufuklar, mavi şafaklar...

Ulûmu diniye muallimi güldü. Fakat Necati, Hüsnü Beye doğru bir adım atarak:

- Ben pembe ufuklardan mı bahsediyorum? diye sordu.

Hayvanat muallimi başını bir kaldırıp indirmişti:

- Öyle ya, dedi, o taş Anadolu'nun ruhunu teksif ediyormuş, yere bir eğilince tabiatın bahşettiği ilk silâh imiş... Hep edebiyat bunlar... Tabiat hiç bir şey bahşetmez adama.

- Ben tabiat şunu bahşeder, bunu bahşetmez gibi bir söz söylemedim ki. Bahşetmek sözünü bile ağzıma almadım.

- Onun gibi lâflar bunlar...

Necati hâlâ gülen ulûmu diniye muallimine bir baktıktan sonra Hüsnü Beye doğru iki adım daha attı ve sordu:

- Pekâlâ... Bunlar edebiyat; sizin hayvanat ne buyuruyor? Tetkik ettiğiniz eşek sülâlesi arasında Türk isminde bir sınıf var mı?

Hayvanat muallimi başını kaldırdı ve iki elini dua eder gibi açarak:

- Bu da edebiyat! dedi, nereden nereye... Biz senden çok yaşadık, evlâdım... Fi tarihinde bize de Hamiyyeti Millîye, Hamiyyeti Vataniye denilen o yaldızlı hapları yutturdular. Bak ne olduk. Saatine iki mecidiyeye ders vereceğiz diye buralarda sürünüyoruz!

Yüzünde acılıklar birikti. Şiş kapakları altında gözleri kapkaranlık olmuştu. Üst dudağından sarkan pos bıyıkları altında açıldığı görünmeyen bir ağızdan peltek, yayvan, ezik bir telâffuz çıkıyordu:

- Ben kırk üç sene ders verdim, dedi, ne oldu? Yedi yüz şu kadar kuruşla tekaüde çıktım. Bu ihtiyar yaşımda hâlâ ekmek parası peşindeyim. Bu milletten geçmiş artık evlat. Tarihî mühletini ikmal etmiş bu millet. Siz gençler alın ele de görelim bakalım. Onu da gördük Jön Türkler dediler, daha bilmem ne dediler. Bizi muharebeye sokup bu hale getirenler, perişan edenler hep o Jön Türkler, daha doğrusu bön Türkler değil mi?

Ulûmu diniye muallimi hep başını sallayarak Hüsnü Beyi tasdik ediyordu; tarih muallimi, Orhan'ın yüzüne bakarak alçak sesle:

- Bu da bize mahsus bir haleti ruhiyedir, dedi, bir heyeti içtimaiyenin mukadderatı mevzuu bahsolunurken, hep şahsımıza ait gavaili ileriye süreriz. Hüsnü Bey şahsen feleğin sillesini yemiş bir gayrimemnundur, nefsine kıyasla bütün bir Türk camiasının inhitat ve izmihlâle sürüklendiğine hükmeder.

Hayvanat muallimi, genç edebiyat mualliminden daha sakin ve mutedil bir muhatap bulmuş olmanın cesaretiyle başını yukarı kaldırdı, Necati'nin yüzüne hiç bakmayarak Fazıl Beye sordu:

- Ben gayrimemnunum da sen memnun musun hazret? Yaşın kaç? Benden en aşağı on beş yaş küçüksün. Gene de halinden şikâyet edersin.

- Halimden şikâyet başka, mensup olduğum heyeti içtimaiyeyi bastırmak başka... Ben de işte şahsî mukadderatımızla millî mukadderatımızı birbirine karıştırmayalım, diyorum. Edvarı inkıraziyede bütün akvam -Yunanı Kadim, Roma, Kartaca, hepsi...- bütün akvam, menafi ve amâli şahsiyetlerini heyeti içtimaiyenin ihtiyacatına tercih ederlerdi. Bizde de öyle oluyor. Sonra Anadolu'da bir avuç kahraman, canlarını dişlerine takmışlar, vatan müdafaa ederlerken, biz burada aldığımız aylığın kifayetsizliği bahanesiyle onlara küfranda bulunuyoruz.

Hüsnü Bey ayağa kalktı. Fakat başının daima öne doğru sarkık, rahatsız ve ahenksiz bir duruşu vardı. Yüzündeki acılığa hafif bir istihza karışıyordu. Dişsiz ağzıyla emer gibi yutkunduktan sonra:

- Benim söylediğime geldiniz, dedi, memleketimiz de bir devrei inkıraziye geçiriyor, demek olur.

- Elbette, elbette... Onu inkâr eden var mı? Gülhane Hattı Hümayunu, bir hastaya son nefesinde verilen sunî hava gibiydi. İnkıraz çok evvelden, Kanuni'den sonra başlamıştır. Haleti nezi uzun sürdü. Ama devletlim, böyledir diye hastanın boğazını sıkamayız. Çıkmayan canda ümit vardır.

- Bende ümit filân kalmadı. Gençlerden biraz ümit ediyorduk, onlar da Kafkas'ı, Mısır'ı fethedeceğiz hülyasıyla İzmir'i de verdiler; Bursa'yı da.

- Nefsine kıyas etme. Sen ihtiyarlamış olabilirsin. Gençler de hayale kapılmış olabilirler. Fakat şimdi Anadolu'da hayal değil, hakikat vardır.

Hüsnü Bey bir elini Fazıl Beye doğru "bırak Allahını seversen..." diye tercüme edilebilecek bir ümitsizlikle salladıktan sonra yerine otururken tekrar doğruldu:

- Nefsine kıyas etme diyorsun. Nefis nedir a Fazıl Beyciğim? Nefis dediğin sen, ben, hocam Ahmet, Mehmet değil miyiz? Heyeti içtimaiye dediğin bunların heyeti mecmuası değil mi? Kim halinden memnun ki?

Odadan içeriye muavin Celâl girdi. "Kim halinden memnun ki?" sözünü duyduğu için gene Hüsnü Beyin maaşından ve mektepten şikâyet ettiğini zannederek yüzüne baktı. Hayvanat muallimi, odadan içeriye bir müttefik girdiğini anladığı için, onun bu zannını da bertaraf etmek isteyerek ayağa kalktı ve ona doğru bir adım attı:

- Sen söyle Allahını seversen, dedi, bir çocuk ötekine maymun Türk mü demiş ne... O da ona taş atmış. Sen tafsilâtını daha iyi bilirsin. İnzibat meclisleri toplana-

cakmış. Gençlerimiz burada hitabeler irad ediyorlar. Taş atan çocuğun kovulmasına rey verenler... Nasıl dedi bakayım? Eşekmişler amma Türk değilmişler... Onu konuşuyorduk.

Celâl, elindeki büyük defteri masanın üstüne koyarak resmî bir sesle cevap verdi:

- Müdür bey inzibat meclisinin toplanmasına lüzum görmüyor. Beyhude münakaşalar olacağını anladı. Re'sen karar verecek. Hâdisenin uzun, derin istişareye muhtaç bir ciheti yok ki. En kibar talebelerimizden biri ötekine eşek demiş. Bunda kafa göz yaracak ne var? Az daha...

Necati atıldı ve muavinin sözünü kesti:

- Yalnız eşek mi demiş? Türk'ü unutuyorsunuz.

Muavin onun yüzüne bakmadan omuzlarını kaldırdı:

- Bir de Türk demiş olsun, bir yerine iki kelime...

- O ikinci kelimenin içinde bütün bir millet var.

- Aman efendim, aman... dedi, siz bunları talebeye edebiyat vazifesi olarak veriniz, biz mektebin asayişinden mesulüz.

Hüsnü Bey sesini yükseltti:

- Hah! dedi, biz de bunu söyledik de kötü olduk.

İkinci dersin çanı çalıyordu. Kendisinde vazife fikri ilk önce uyanan tarih muallimin arkasından Orhan ve Necati dışarı çıktılar. Ötekiler içerde kalmıştı.

*

* *

Orhan öğle teneffüsünde müdürün odasına girdi. Onu yalnız bulunca hiç yapmadığı bir şey yapmıştı: Selâm vermeden bir sandalye çekti, karşısına oturdu, dirseklerini yazı masasının üstüne dayayarak, müdürün yüzünde hayretten öfkeye doğru seyreden inkılâpların farkında olmamış gibi söyleyeceği şeyin mevzuuna verdiği ehemmiyetten etrafındaki hâdiselere bir zerre bile ayırmak is-

temeyen insanın parçalanmaz dikkatiyle yalnız hedefini düşünerek söze başladı:

- Sizinle iki vatandaş gibi konuşacağım, dedi, artık iptidaî kısmının başmuallimi değilim. Sizden ayrılınağa karar verdim. Bu vaziyet, sizin kafanızda azil, benim kafamda istifa şeklini ne zaman almıştır? Onu da münakaşa etmeyelim. Yarın sabah mektepten ayrılıyorum; bütün mesuliyetlerimin, hatta şahsınıza karşı bir iğbarın yükünü de üstümden atarak, bir çantamla vapura biniyorum. Yeni bir iş bulmam geciktiği nispette hayatımın benim için tahammül edilmez bir işkence olacağına inanmanızı da rica ederim. Korkunç tabirle, sürüneceğim, emin olunuz. Gene de size ait hiçbir fena hatıram olmayacak. Bana tevdi edilen sınıfların inzibatını, değnek sallayarak, bağırıp çağırarak, yakalardan tutup sarsarak değil, gözlerimle, hatta bir bakışla temin edecek kadar çocukların üstünde tesir sahibi olduğuma hiç şüphe etmediğim halde en kuvvetli tarafımı itham etmenize kızmıyorum. Mektebi Celâl'in eline bırakmışsınız. Ekseriya geceleri geliyorsunuz ve idare ile âdeta hiç meşgul olmuyorsunuz. Bana ait raporları düşmanımdan aldığınız için hakkımda sahip olduğunuz fikrin mesuliyetini sizde bulmuyorum. Mektepteki vaziyetime dair bundan fazla söyleyecek değilim. Bunun nazik bir ifadesi vardır: Anlaşamadık. Münakaşaya lüzum yok sanırım.

Orhan hemen bir sigara yaktı. Müdür de, çoktan onun telkini altına girmiş gibi dirseklerini masaya dayamış, başının öne doğru çıkık, sabit duruşuyla Orhan'ı taklit ediyordu. Onun sözlerine ilk defa ehemmiyet veriyormuş gibi halinde birinci provasını yaptığı itaatli bir muhatap rolünün acemiliği vardı.

Orhan da ilk defa olarak "Müdür Bey!" diyeceği yerde:

- Selâhaddin Bey! diyerek sözüne devam etti, aramızda herhangi bir silsilei meratib mevzuu bahsolmayınca

iki vatandaş gibi konuşabiliriz. Bu vatandaş kelimesini tekrarlayışımın sebebi mevzuun millî, birinci sınıf memleket meselelerinden biri olmasıdır. Bir çocuğun başka bir çocuğun başına bir taş atmasını alelâde bir inzibat vakıası telâkki etmeyiniz. Bu, bir memleket ve tarih vak'asıdır. Siz, belki Celâl'in bana koyduğu bir teşhisi tekrarlayarak, benim gene bir "nazariyeci" olduğumu söyleyecek veya düşüneceksiniz. Fakat ben dünyanın en ameli hakikatlerinden birini haber verir gibi tekrar ediyorum: Bu bir memleket ve tarih vakasıdır. Anadolu'nun İstanbul'la mücadelesinin bir küçük örneği, bir minyatürüdür. Aynı dâva: İstanbul bu memleketin battığına inanmış ve inkıraz vesikasını Sevr'de imzalamıştır. İstanbul için karşısında durulmaz bir Avrupa faikiyeti, bir Avrupa medeniyeti vardır. Ona hücum edilmez, iltihak edilir, yüzde yüz teslimiyetle, münakaşasız ve mücadelesiz iltihak edilir. Babıâli şimdi böyle düşünüyor. Babıâli yetiştirmesi ve Avrupa dostu bir çok Avrupalılaşmış Türkler, rical, Hariciye memurları bu meyanda bir başşehbender de böyle düşünmüştü. Adı Halim Bey. Allah rahmet eylesin. Fakat ailesi baki. Şurada, yüz adım ötemizdedir. Karısı -ismini hâlâ bilmiyorum- yani Cemil'in anası da böyle düşünüyor. Onun gözünde Avrupa'ya başını teslim etmeyen Türk, eşektir. Evine kendi bayrağı yerine Fransız bayrağı asmayan Türk eşektir. Buna kızan ve homurdanan Türk eşektir. Siz de mektebe Türk bayrağı asıyorsunuz, siz de eşeksiniz. Kadının çocuğu bunu vakıa Tahsin'e söyledi, fakat size de bana da söylemiş sayılır. "Canım, çocuk..." deyip geçeceksiniz; evet, çocuk çocuktur ve şüphesiz anasından daha masumdur; çünkü sadece taklit yoluyla, anasının kayıkçısına yaptığı hakareti, o da oğluna tekrar etmişti. Bu hakaretin muhatabı yalnız Tahsin olmadığı gibi, faili de yalnız Cemil değildir. Cemil anasına tercüman oluyor; muhataplara gelince, bunlar

hepimiziz: Her Türk! Siz bu hakaretten yalnız Türk olmadığınızı ilân ederek kurtulabilirsiniz. Beni münferit bir vak'ayı umumileştirmekle itham edeceksiniz. Bu vak'a münferit değildir. İstanbul'da başşehbenderin karısı gibi düşünenler bir iki kişiden ibaret olmadıkları gibi halis Türk'e eşeklik izafe edip kafasına taş yiyenler de yalnız Cemiller değildir. Cemilleri çoğaltınız, bir İstanbul olur; Tahsinleri çoğaltacağız, bir Anadolu olur. Köy çok hassas. Fransız bayrağı çeken yalının camlarını parçalamışlardır. Sıra mektebe gelebilir. Yalnız millet hissiniz değil, dirayetiniz de imtihan geçiriyor. Bu mektepte kalmağı zerre kadar düşünmediğime göre meseleyi şahsî menfaat çerçevesinin ne kadar haricinde mülâhaza ettiğimi anlarsınız. Hattâ menfaatini düşündüğüm bir şahıs varsa, o da kendim değil, siz olabilirsiniz. Tahsin'e gelince, bütün köy onu müdafaa ediyor. Bütün köy yani bütün halk... Çünkü İstanbul dedimse, bu, İstanbul halkı değil, İstanbul hükümeti demektir. Halkın millî dâva ile ne kadar beraber olduğunu biliyorsunuz ve siz de bu halkın mektebisiniz. Bu halktan olmayan sınıfın çocukları daha ziyade ecnebi mekteplerinde okuyorlar. Sizin talebelerinizin yüzde seksen sekizi memur, esnaf ve işçi çocuklarıdır. Tahsin bunların vicdanlarını temsil ediyor. Hatta o çocuk, bir taş atarak sizin ve benim millî müdafaamızı da haberi olmadan yapmıştır. Ben size onu korumanızı hem rica, hem ihtar etmeğe geldim. Rica ederek insanlığınıza, ihtar ederek de menfaatinize hitap ediyorum. Tahsin'i kovmak, millî asabiyetin pek ziyade gergin olduğu bugünlerde size talebenizin yüzde seksenini kaybettirebilir. Hep bir anda mektebi terk etmezler; fakat bu hâdisenin sebepleri şüyu buldukça müessesenize karşı genişleyecek nefret, birer ikişer, halkın çocuklarını buradan uzaklaştırır. Hâdise bir de gazetelerin diline düşerse, şüyuun ne müthiş bir içtimaî amil olduğunu görürsünüz. Ben yalnız

sizin hakkımdaki kararınızı değil, Tahsin'i kurtarmak için de istifa ediyorum.

Çünkü size bu sözleri bu kadar rahat söyleyebilmem için aramızda müsavi vatandaş mertebeleri bulunmak lâzım gelirdi. Nitekim ilk defa beni bu kadar dikkatle dinlediniz. Geçen seferki gibi sözümü yarı yerinde keserek koltuğunuzu ve arkanızı bana çevirmediniz. Yüzünüzde insanî bir ifade, bir murakabei nefis hali var. Ben de pervasız konuşuyorum. Kelimeler dilimin ucuna hiçbir menfaaat endişesinin mukavemetine uğramadan geliyor. Size o eşekler arasında sizin de bulunduğunuzu rahatça söylüyorum. Celâl'in sinsi bakışları artık mukadderatıma hâkim değil. Hürriyet ve İtilâftan alacağı fodlalar için bir mektebin içine tefrika sokmaktaki hünerinden endişe etmiyorum.

Müdür, ağır vücudunun altında koltuğunu şiddetle gıcırdatarak arkasına yaslandı ve göğsünde fazla kalmış hava tabakalarını birdenbire boşaltarak Orhan'ın sözünü kesti:

- Amma da için doluymuş ha, Orhan Bey! dedi, gene bir sürü nazariye parlatıyorsun ama haklı olduğun noktalar da var. Söz aramızda, ben senin bu kadar hatip olduğunu da bilmiyordum be hazret? Sana biz lise kısmında ders vermeliymişiz amma hata etmişiz. Şimdi kadroları hallaç pamuğu gibi atıyoruz. Parlak söylüyorsun be arkadaş! Bazıları da doğru! Köy o Tahsin'i çok tutuyor. Mektebe meccanen alayım diye bana belki on kişi gelip gitti. Bir çocuğa verilen ehemmiyete ben şaşmış kalmıştım doğrusu. O kayıkçı Mustafa hâdisesini de bilmiyordum. Demin Fazıl Bey burada idi de o anlattı. Münasebetsizlik. Ben o Halim Beyin karısını da iki defadan fazla görmedim. Pek öyle mendebur bir kadına benzemiyordu. Neyse, şimdi bir bardak suda fırtına çıkaracak değiliz a... Geçmiş gitmiş... Tahsin'e dokunmayız. Bak sana açık

söyleyeyim, sen onu bu kadar hararetle müdafaa etmeseydin ben kovacaktım. Fakat dün gece yatakhanede ağlamış filân da... Çocuklar acımışlar... Üçüncü sınıftan bana bir heyet de geldi. Sana haber vermeden gelmişler... Vaziyeti anlıyorlar... Neyse birader, pekâlâ Tahsin kalır. Sana gelince...

Müdür, her zamanki baştan savma üslûbiyle, bütün ihtilâfları uzlaşma yoluyla değil, münakaşasız kapatarak halleden pişkin bir oportünist edasıyla söylüyordu. Her sözünün altında: "Adam sende, aldırma, yok canım, velev öyle olsa da, geç be, vız gelir. Allah Allah, bak bu biraz doğru, kimin umurunda? Eh, belki! Bu da geçer yahu!" tarzında, halk sajesine ait mülâhazalar gizli imiş gibi, aynı seriden olduğu için birinden ötekine çabuk geçen ve çabuk teessüs eden gevşek ve lâubali pozların rahatlığı içinde idi. Yalnız, "sana gelince..." der demez toplandı, kaşlarını çattı ve biraz düşündükten sonra:

- Yalan değil, dedi, ben bu mektebi Celâl'e teslim etmişim. Şimdilik ondan iyi vekâlet eden yok. O da iki kişiden şikâyetçi. Sabri Efendi bir, sen iki. Haklı mı, haksız mı, ben bunu düşünmem, birader. İdareyi ona teslim etmişim. Sana hak verirsem bu sefer onunla ben uğraşmalıyım. Biliyorsun ki, benim dışarıda, seksen tarakta bezim var. O işleri bitirmeden kendimi mektebe vakfedemem. Zaten, bu işin kendi ne, budu ne? Açıkları zor kapatıyoruz. Benim cebimde senin aylığın kadar bile para kalmıyor. Fakat nedir işte, bizim aile burada, mektebin kazanından geçiniyor. Şimdilik bir iş de kurmuşuz, hemen bozmayalım, yürütelim diyoruz. Fakat iptidaî kısmının açığı genişliyor. Talebe azalıyor. Celâl'e sorarsan kabahat sende. Neyse, münakaşa etmeyelim. Ben Celâl'i de bilirim, merak etme. Saman altından su yürütür o. Ama ne yaparsın? Bak vaziyeti sana ahbapça anlattım.

Yalanım varsa kahrolayım. Sen benim yerimde ol da bir karar ver.

Odadan içeriye Celâl girmişti. Müdür ona iki üç adımdan fazla attırmadan:

- Azıcık bizi yalnız bırak! diye bağırdı.

Ve Celâl çıkınca Orhan'ın yüzüne baktı, güldü.

- Şimdi kudurur o! dedi, seni çekemiyorlar hiç! Rakip olarak bir senden korkuyorlar. Aklımdan geçmedi değil hani... İkinci müdürlüğü sana vermek... Fakat nazariyecisin kardeşim. Ne dersen de. Celâl kadar becerikli, açıkçası, dalavereci değilsin. Benim idare zihniyetim de budur: Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhını Ali'ye giydirerek işleri yürütmek. Bu memlekette başka türlü sökmez. Yürümez başka türlü birader. Bak meselâ bir mesele olsun mektebin içinde, tarzı hallini bir sana sorayım, bir de Celâl'e... En makul, mantikî akilâne çareyi sen söylersin; en münasebetsiz görünen, fakat en kestirme çareyi de Celâl söyler. Onunki doğrudur, be Orhan, inan buna! Çünkü pratiktir. Makul başka, pratik başka... Sana bir misal bulayım amma aklıma gelmiyor, şimdi... Birkaç kere böyle şeyler olduydu... Dur bakayım...

Biraz düşündükten sonra bağırdı:

- Hah! dedi, bak meselâ, o tabanca vakası... Hani büyüklerden Kavak Ahmet mektebe gizlice bir tabanca getirmişti. Birkaç arkadaş mektebin korusuna çıkarak ağaçlara nişan alır, patlatırlar. Polis mektebe gelip silâh seslerini tahkik etmek istedi: Ben sana da Celâl'e de reylerinizi sordum. Sen bermutat gayet akilâne şu cevabı verdin: "Talebeyi polise teslim etmem doğru değildir. Bir disiplin vak'ası mektebin içinde halledilmelidir. Polise söylenecek şey, koruda, muallimlerin nezareti altında atış talimleri yapıldığı tarzında bir şeydir. Yarın bu çocuklar askerî vazifelerini yapacaklardır. Terbiyei bedeniye muallimleri arada bir atış dersleri veriyor. Fakat kurşunsuz

endahttır, filan diyelim" dedin. Biraz makul ama polis belki maarife yazar, müfettiş gelir, tahkikat, tetkikat... Uzun hikâye; fakat müdafaa makul. Ha... Bir de şöyle demiştin: "Bizde zaten asker muallimler de var. Onların nezareti altında..." diye makul bir yalan! Ama gelgelelim Celâl ne dedi? Güldü: "Yok canım, dedi, polis bu silâhı talebenin attığını ne bilecek? Korunun kapısı açık. Giren çıkan belli değil. Silâhı talebe atmamıştır, der çıkarız. Neyle ispat edecekler?" İşte en kestirmesi, azizim. Anladın ya... Şimdi ben mektebi böyle bir adama daha kolay teslim ederim. Sana gelince... Lâfı uzatmayalım... Sen gene mektepte kal istersen, birader. Fakat iki şartla: Maaşının yarısını feda edersin. Çünkü biz mecburuz tasarruf yapmağa; Sabri Efendiyi de çıkaracağız. Ondan Farisî dersleri de boş kalıyor. Senin acemcen kuvvetli mi? Herhalde bir şeyler becerirsin. Lügate bakarsın, edersin, yürütürsün. Bu dersleri de sen al. İkinci şart: Celâl'le hoş geçinmektir. Bunun sırrı ki üç kelimedir be yahu: "Hay hay, çok doğru muvafık, baş üstüne!" dedin mi, olur biter... Yapamazsan devletle... Arada bir bizi unutmazsın. Belki bir ders açılır, sana ihtiyacımız olur. Anladın mı, Orhan Beyciğim. Bak seninle açık konuştum.

Orhan ayağa kalktı ve bir müddet hiç bir hareket yapmadı. Sonradan pişman olacağı bir kararın mesuliyetinden ileride bütün benliğine değilse bile, muhakemesine beraat kazandırmak ihtiyacıyla, içine doğacak ilk arzuyu bekliyordu. Ona göre, hiç düşünmeden, istifada ya ısrar edecek veya kararından dönecekti.

Birdenbire elini uzattı:

- Teşekkür ederim, dedi, açık konuştuğunuz daha iyi oldu. Fakat ben yarın sabah mektepten ayrılacağım.

*

* *

Son derste üçüncü sınıfa girdi. Kendisi defteri imzalarken, çocukları da ilk hazırlık dakikaları içinde, sıraların gözlerini açıp kapayarak, birbiriyle konuşarak teneffüs hürriyetini dersin ilk dakikalarında uzatmalarına müsaade etmek âdetiydi. Bu mühlet bittikten sonra başını defterden yukarı kaldırır, gözlerini yarı kapar, gürültü kesilinceye kadar uyur gibi durarak hiç kımıldamazdı. Gözkapaklarını kaldırması için sessizliğin yerleşmesi lâzımdır.

Bu sefer kürsüdeki yerine oturur oturmaz gürültü kesilmişti. Mektepten istifa ettiğini müdürden başka hiç kimseye söylemediği halde bu farkın nereden doğmuş olabileceğini düşünüyordu. Sınıf defterine son imzasını atarken içine dolan teessürün yüzündeki akislerini karıştırmak ve dağıtmak için öksürdü. Hep aynı işaretleri gizlemek için gözlerini talebelere doğru kaldıramamıştı. Önüne baktı. İlk önce bu sınıfa veda etmek istediği için ondan evvelki derslerde, öteki çocuklara istifasından bahsetmemişti. Bu, Tahsin'in sınıfıydı.

Bir daha öksürdü; bu sefer de sesinde belirecek bir kederi önlemeğe çalışıyordu. Son tıkırtılar da kayboldu ve sınıfa tam bir sessizlik çöktü.

Bütün çocuklar, daha kapıdan içeri girerken, onun halinde bir fevkalâdelik sezmişlerdi. Sabırlı bir hareketsizlik içinde, rengi her günkünden fazla uçuk yüzüne dikkatle bakarak, sessiz beklediler.

Orhan gözlerini bir kaldırdı ve gene indirdi. Fazla buruşuk bir sesle, ağır ağır, dedi ki:

- Bugün ders yapmayacağız. Konuşalım. Çünkü içinizden beni sevenlere -yani, belki de hepinize, değil mi?- can sıkıcı bir haber vereceğim: Mektebinizden ayrılıyorum. Sevginizden çok emin olduğum için hiçbir nümayiş beklemem ve istemem. Bu sessizliği bozmayınız. Ayrılırken, alçak sesle, yalnız bir: "Güle güle muallim bey!"

diyeceksiniz. Bugün öğleyin istifa ettim. Öteki sınıflara iki dersim vardı, fakat ilk önce size veda ediyorum. Sizden sonra öteki sınıflara da ikişer dakika uğrayacağım. Ayrılmamın sebebini de sormayınız. Mektebinizle daima aram iyi. Belki gene ders vermeğe gelirim. İlk önce size veda edişimin sebebini söyleyelim. Bugün, benim haberim olmadan müdüre giderek arkadaşınız Tahsin'i müdafaa edişinizi çok beğendim. Bu fikir ilk önce kime geldiyse evvelâ onu tebrik ederim; sonra müdüre gidenleri ve nihayet bütün sınıfınızı tebrik ederim. Ben de size Tahsin'den bahsedeceğim. Belki biliyorsunuz -müdüre kadar çıktığınıza göre muhakkak biliyorsunuz- ki Tahsin'in, Cemil'e taş atması boş yere değildir. Cemil gibi, annesi de Tahsin'in babasına o fena sözü söylemiş ve...

Çocuklardan birkaçı bağırdı:

- Biliyoruz efendim...

Talebelerden biri ayağa kalktı:

- Efendim, dedi, Cemil'in yalısına Fransız bayrağı astılar. Benim ağabeyimle arkadaşları üç kayıkla yalının önünden geçtiler ve camını taşladılar. Cemil'in annesi İbrahim'in babasına da "Şu Türk inadını bırak!" dedi, bir gün. İbrahim'in babası manavdır.

Bütün çocuklar, cesaretsiz bir gülüşme ile en arka sırada oturan İbrahim'e baktılar. Gürültü başlamıştı.

Orhan sınıfa doğru tespihini sallayarak çocukları susturduktan sonra devam etti:

- Demek her şeyi biliyorsunuz?

Çocuğun biri bağırdı:

- Efendim, Fransız bayrağını indirmeseydi o yalıya kundak sokacaklardı. Cemil'in annesi korktu.

- Peki... Yetişir. Görüyorum ki siz her şeyi biliyorsunuz. Anadolu'da kadınlara varıncaya kadar ahali düşmanla boğuşurken burada bir Türk evi yabancıların bayrağını asıyor, hem de vatandaşlara hakaret ediyor. Arkadaşını-

zın babasını hapse attırıyor. İşte ben de bu arkadaşınızdan bahsedecektim. Onun kimsesiz olduğunu da biliyorsunuz. Hepiniz onu severseniz kimsesizliğini unutur. Ben de onu size emanet ediyorum. Hepiniz ona kardeşlik edeceksiniz.

Orhan başını ileri doğru uzatarak tekrarladı:

- Kardeş! Anlıyor musunuz? Onun her şeyini düşünen bir kardeş! Çünkü onun babası milliyetini müdafaa ettiği için hapse girdi... Yani sizi, beni, hepimizi müdafaa ettiği için... Demek biz onun çocuğuna borçluyuz, hepimiz borçluyuz. Ben mektepten çıkıyorum ama onu unutmayacağım, sık sık buradaki muallim arkadaşlara mektupla, telefonla soracağım.

Çocuklar Tahsin'e baktılar. Kayıkçı Mustafa'nın oğlu, boynu hiç görünmeyecek tarzda başı omuzlarının arasına kısılmış, önüne bakarak, üstüne yağan tesirlerin altında ezilmiş gibi oturuyordu.

Orhan bu tesirleri dağıtmak için ayağa kalktı:

- Onu kardeş gibi seveceğinizden eminim, dedi.

Sonra kendi ahlâk prensibini çocuklara da yadigâr bırakmak arzusuyla içinden mücadeleye girişti. Şöyle söylemek istiyordu: "Ona acıyınız demiyorum. Merhamete lüzum yok. Merhamet her zaman güzel bir his değildir. Ona acımayınız, borcunuzu ödeyiniz. İnsan alacaklısına acır mı? Hayır! İnsan alacaklısından utanır. Siz de borcunuzu ödemezseniz ondan utanınız. Tahsin neden merhamete lâyık olsun? Babası da, o da kendi hallerine göre birer kahramandırlar. Kahramanlara acınmaz, minnet duyulur." Fakat o güne kadar kendi felsefesini eski ahlâk ananeleri yerine koyan şahsî bir terbiye sistemi tatbikine nefsinde salâhiyet görmemişti. Bu cesaretsizlik, belki de içinin umulmadık tuğyanlariyle sık sık tekzibe uğrayan kendi görüşüne karşı gene kendi şüphelerinden doğuyordu. Bu âna kadar sınıfın güzel hassasiyetini idare eden

en büyük duygunun merhamet olduğunu inkâr edebilir miydi? Nietzsche şimdi burada, onun yerinde olsaydı ne yapardı? Sınıfı Tahsin'e bağlayan en büyük alâkaya, kuvvetli adam idealinin çengelini takarak bütün merhamet ağlarını koparır mıydı? O zaman bu sınıfta teşekkül eden cemiyet ruhu, şu tespihin ipi gibi koparak taneleri oraya buraya dökülüp saçılmaz mıydı? Fertleri perişan etmez miydi? Merhamet insanın en içtimaî hassasiyeti değil midir? Bu şüphe ona ilk defa olarak bu kadar sarahatle gelmişti. Elindeki tespihin tanelerini çekerek düşünüyordu: "Merhametsiz cemiyet olabilir mi? Nietzsche her şeye rağmen bir anarşist değildi. Fakat istediği ahlâk, bir anarşi ahlâkına benzemiyor mu?"

Çocuklar onun arada bir ders ortasında böyle düşünceye dalmasına alışıktılar. O zaman birbirleriyle konuşmağa başlarlardı. Bu sefer gözlerini ondan ayırmadılar.

Orhan birdenbire başını kaldırdı ve saatine baktı. Dersin bitmesine yirmi dakika vardı. Bu müddet içinde öteki sınıflara veda edebilirdi. Kürsüden indi. Çocukların bir kısmı ayağa kalmıştı. Orhan kapıya doğru yürüyünce oturanlar da kalktılar. Bütün sınıftan iniltiye benzer bir ses yükseldi. Orhan bir elini yukarı kaldırmıştı:

- Sessiz duracaksınız! dedi, beni yalnız bu memnun eder. Ders bitinceye kadar, içeride ben varmışım gibi sessiz oturunuz ve kitaplarınızı karıştırınız. Farzediniz ki ben daima ve her gün buradayım. Allahaısmarladık!

- Güle güle muallim bey!

Orhan sınıftan çıkınca dışarıda bir saniye durdu ve içeriyi dinledi. Hafif mırıltılardan fazla disiplini tecavüz eden bir gürültü yoktu. Gözlerini yaşartabilecek bir hüznü dağıtmak için hızla yürüdü.

*

* *

Nehariler gittikten sonra, Orhan, mektebin ön tarafında ve deniz üstündeki bahçeye çıktı. Oradaki büyük çam ağacının dallarını kopardıkları için, bina sahibinin şikâyeti üzerine, burası talebelere yasak edilmişti. Orhan, ellerini arkasına koyarak, tek başına, bu harap ve sessiz bahçede gezinmeğe başladı. Hava öğleden beri lodosa çevirdiği için soğuk değildi. Orhan denize doğru yaklaştı, durdu, bu havayı, denizin kokusunu ve hürriyetini bir tek unsur halinde içine dolduran geniş bir nefes aldı.

Bu mektepte son akşamıydı. Galip bir ihtimalle şu parmaklığı, şu rıhtımı, şu yemekhanenin beyaz köşkünü bir daha görmeyecekti. Bu fikir ona tahmin etmediği bir hüzün verdi. Galiba istikbalin korkuları da bu duygunun içine karışıyordu. Bunu sezince, ertesi gün, mektepten ayrıldıktan sonra ne yapacağını düşündü ve İstanbul tarafına baktı. Kabataş'tan öteye şehir sis arkasında yok olmuştu. Ertesi gün, Köprü'ye çıkınca nereye gideceğini hiç bilmiyordu. Amcası Elâzığ'da idi; Orhan onunla da, Aksaray'da oturan yengesiyle de, ana tarafının akrabasıyla da, hepsiyle dargındı. Annesi öldükten sonra Konya'ya giden büyük teyzesinden de mektup almıyordu. Bütün akrabanın boykotundaki acılığı belki ilk defa bu kadar şiddetli hissetti. Sebebini gözünün önüne getirmek istemediği halde gene o müthiş kavgayı hatırlıyordu. O sesi, kendi sesini unutamaz ki. Bin defa o haykırış aklına gelir. "Ahmak softalar!" diye bağırmıştı. Zaman geçtikçe bu isyanını daha garip buluyor. Şimdi gene o şiddet kendisine pek yabancı geldi. Babasının her zamanki taassubuyla onu münakaşaya tahrik etmiş olması kâfi bir sebep değildi. Hem amcası o gün bir kelime söylememişti. Yengesi cahilâne müdahalelerle onu biraz kızdırıyordu. Ebediyet, kader, iradei cüz'iye meseleleri... Babasının "Allah" kelimesiyle başlayarak, "Alçak! Zındık! Mel'un evlâd!

Defol!" diye biten korkunç öfkesi, onu senelerce evinden uzaklaştıran isyanı, Darülmuallimin hayatı...

Bahçenin parmaklığından dışarıya çıktı ve rıhtım boyunda gezinmeğe başladı. "Son manej..." diye düşünmüştü. Bu manej Celâl'in tabiri. Müdüre Orhan'ın aleyhine verdiği bir raporda bu tabiri kullanıyordu: "Talebe ile meşgul olacağı yerde, fırsat buldukça rıhtıma çıkarak, baş önde ve eller arkada manej yapıyor."

Orhan'ın gene başı önünde ve elleri arkasında. Fakat, evet, bun son manej. Başını kaldırdı ve mektebin cephesine baktı. Beş ay. Hayatının beş ayı burada yok oldu. "Kazandığım tecrübe nedir? Pedagoji noktai nazarından sıfır. Yalnız bir şey öğrendim ki, pedagoji diye bir ilim yoktur. İnsan ruhunu insiyak ve temayül dilimlerine ayıran kaba bir tahlil ki derunî hayatın külçelerinden bihaber. Halbuki çocuğu da, büyüğü de, bu külçeler idare ediyor. Hiçbir temayül, hiçbir kuvvet, kabiliyet, meleke, fakülte, hiçbiri tek başına âmil değil. Bunu Darülmuallimde iken bilseydim. Sâtı Beyin yüzüne "Ahmak pedagog!" diye bağırırdım. Darülmuallimin, bana koruda silâh atan çocukların polise karşı nasıl müdafaa edileceklerini öğretmedi. Vak'a karışısında ben mantığımla yalnız kaldım. İdareyi yalan söylemeğe teşvik ettim. Onu da beceremedim. Celâl daha mükemmelini buldu: Toptan inkâr! Celâl Darülmualliminde okumadı, benim gibi Fransızcayı öğrenmek için teneffüslerini bile feda etmek şöyle dursun, belki altı aydan fazla duramadığını itiraf ettiği Mühendis Mektebinin her dersinde çakısıyla sıraların kenarını yonttu. Şimdi bana buradan ayağımı kestiriyor. Çünkü Celâl pedagoji bilmeden, bir şey biliyor: Hayatın külçe halinde, adı bile konmamış bir sürü girift temayüllerle idare edildiğini biliyor, kitaba bakmadan bunları seziyor. Belki müdürün hakkı var ben sadece bir nazariyeciyim.

İçine düşen bir şüphenin derinliğini ölçer gibi uzun bir nefes aldı: "O halde benim inandığım bütün nazariyeler böyle; yani saçma" diye düşündü. Hâlbuki materyalizme ne kadar inanmıştı. Darülmualliminde sarığını çıkarmağa mecbur edildiği günden, babasının miras bıraktığı tespihin püskülünü koparark onu avuçlarının bir sakızı gibi oyalanmak için kullanmağa karar verdiği güne kadar, materyalizm onda bütün isyanlarını idare eden bir tek imandı. Şimdi de öyle değil mi? Fakat, biraz... Necati ne diyor? "Materyalizm de bir nazariye. Maddeyi bir tarafından görüş. Bir tecrit. Maddenin sembolik bir izahı." İki defa çok uzun münakaşa ettiler. Necati'nin felsefesi ve edebiyatı pişkin. Fakat Orhan bir türlü o "teceddüt ilmi felsefî kütüphanesi"nin kil renkli sarı kapaklarından kanaatlerini ayıramıyor: Madde ve kuvvet; hüceyre, hayatın esası; Lâmarkizm; tekâmül nazariyesi; hassasiyet bahsi ve ahlâk... "Hassasiyet marazdır!" diyordu Baha Tevfik; ve kameri kubbei semada açılmış da altındaki gümüş nehirleri dışarıya akıtan bir delik zanneden Ahmed Hâşim'le alay ediyor. Bütün şairlerle alay ediyor. Necati "Bunlar işporta felsefeleri... Nietzsche'yi okuyunuz, Orhan Bey, Nietzsche'yi..." demişti. Fakat o da merhametlere, vicdan azaplarına, miskin hassasiyetlere düşman, Nietzsche de.

Demin sınıftaki tereddüdü hatırına geldi. Çocuklara merhamet aleyhinde bir telkine cesaret edememişti. Sınıftan çıkarken merhamete benzer hislerle gözleri doldu. Tereddüdü artıyordu. "Hepsi nazariye mi?" diye düşündü. Bu mektepten onu kovan da nazariyeler mi? Hayat bu kadar mı başka?

Arka bahçede oynayan çocukların her zaman söyledikleri bir şarkı kulağına geliyordu:

Bu ağaçlar, güzel kuşlar
Yürüyelim arkadaşlar!..

Gene gözleri dolacak oldu. Bu mektepte, her gün, kapı aralarında, sofalarda, bahçede, çocukların teker teker birer mırıltı halinde yahut üçer beşer hep bir arada, parça parça veya baştanbaşa, tekrar tekrar söyledikleri bu şarkının, ruhunun iç köşelerine ne derin bir sokuluşla sokularak hayatına karıştığını hissetmişti. Senelerden sonra, günün birinde, kendi ruhunun içinde bir hafriyat yapacak olursa bu sesi, bu ânı dipdiri bulup çıkaracak mıydı? Bu çocuklardan çoğunu bir daha görmeyecek. Onları ne kadar sevmiş olduğunu ancak şimdi anlıyor. Onların arasında yalnızlığını ne kadar unutmuştu. Bunu düşünmek ve buna yanmak da mı miskin bir hassasiyet? Fakat bu ne kadar doğru bir his, göğsünü ve boğazını nasıl sıkıştırıyor, bir taş kadar ağır, fakat bir "madde" değil. Madde olmadığı için "yok" mu? Halbuki ne kadar var!

Var ama Orhan onun olmamasını istiyor, korkuyor ondan, şuurun içine hangi anlarda, ne miktar, ne vezinde, nereden ve nasıl dolacağını bilmediği bu cisimsiz ve kendi başına buyruk enerjinin baskılarından korkuyor. Şimdiye kadar ne oldu? Garip! Hayatının en büyük vakalarında bu kuvvet onu sürükledi. Babasıyla kavga ettiği güne kadar evden kaçıp gideceğini bilmiyordu.

İçinde bu öfke ve bu karar birdenbire nasıl peyda olmuştu? Nasıl, anî bir seferberlik haliyle, bulûğa erdiği zamanlardan itibaren duyduğu küçük ve perakende, yenilmiş veya hedeflerine doğru yeni saldırışları müsait fırsatlara tehir edilmiş isyanlar hemen bir araya geliverdiler? Şimdi de bu mektebi terk etmesi evvelden verilmiş bir karar neticesi mi? Müdürün önünde tereddüt etmişti. İçinden doğacak bir ilcayı bekledi. Gene bahtını düşmanı olduğu bu hassasiyete, içinin serbest ve çevik bir kanat çırpınışına teslim etmişti. "Vakıa hareketlerim ne kadar fevrî olursa olsun, fikirlerime zıt değil. Nazarımda dünyanın bütün taassuplarını ve saçma müdahalelerini tem-

sil eden baba otoritesini çekemiyordu. İlk hürriyet fırsatının peşine takıldım. Bu mektepte de aynı neviden bir tazyike tahammül edemedim. İçimin hamleleri fikirlerimin istikametiyle muvazi gidiyor; fakat beni âdeta karar vermeden icraya sevk ediyor; harekete geçtikten sonra kendimden müsaade alıyorum, kendime emrivakiler yapıyorum; icranın şeklini ve zamanını evvelden tâyin edemiyorum, ne zaman uçacağını bilmeyen bir kuşa benziyorum; aklım ve mantığım, topal bir kâhya gibi, gayriiradî hareketlerimin peşinden koşuyor; işte bak, bütün bunları da şimdi, yani iş işten geçtikten sonra, istifa ettikten sonra düşünüyorum. Daha evvel düşünseydim belki bu hareketimi biraz tehir ederdim. Müsait vaziyetlerin yardımını beklerdim; müdür hiç zannettiğim gibi aleyhimde sabit ve katî bir karar vermiş görünmedi. Korku ile tehlikeye doğru koştum, yani gene erken uçtum, başımın nereye çarpacağını bilemiyorum."

Yemek çanı çalıyordu. Bu ses onu ürpertti. Son yemek. İhtimal bir daha aylarca bu muntazam gıdayı bulamayacaktı. Cebinde yedi lira ile meçhule atılıyordu. Elini yelek cebine attı ve bozukluklarını da saydı. Mektebin bakkalına borcunu ödedikten sonra vapur gişesinin önünde yedi lirasından birini bozdurmaya ve harcamaya başlayacaktı. Korktu. Başını denize doğru kaldırdı. Hafif kıvrımlı suların üstünde gündüzün son ışıkları çürüyordu. Karşı tepeler simsiyah. Uzaklarda bir vapur düdüğü ve motor gürültüsü. Rüzgâr yok. Ümitleri ve korkuları aynı derecede teşvik eden sakin ve karanlık bir hava. Düdük sesi yaklaşıyor. Ve çocukların şarkıları:

Bu... ağaçlar, güzel kuu..şlar
Yürü...yelim, a...rkadaşlar

Ve koşuşmalar, haykırışlar, kahkahalar...

Orhan biraz yüksek sesle: "Haydi yürüyelim..." dedi; sonra düşündü: "Fakat arkadaşsız..." Gene göğsünde bir tuhaflık vardı. Yüreği mi çarpıyor? Gene "ben bu kadar romantik miyim?" şüphesine düştü. Arkasından, gene babasına isyanının gururunu davet ederek miskinliği defetmek istiyordu. Hâlâ patriyarkal tazyika isyan etmiş bir mürahikın her şeye muktedir olduğuna kaniydi. Bu hâtıradan ve bu fikirden başka silâhı yoktu. Şarkı sert adımlara davet ediyordu. Hızlı yürüdü, fakat adımlarını hemen yavaşlatmağa mecbur oldu. Biraz yüreği çarpıyordu, muhakkak. İşte, bu felâket. En ziyade güvendiği vücudu kendisine yâr olmazsa bütün korktuklarına uğrayabilirdi. Fakat her tecrübeden zaferle çıkan kuvvetli bünyesine itimadı kolay kolay sarsılmazdı. Daha bir hafta evvel terbiyei bedeniye muallimiyle koruda güreş ederek onu yere yıkmıştı. Parmaklığın kapısını demirlerini sökecekmiş gibi çekti. Yemekhaneye doğru sert adımlarla yürüdü. Beyaz köşkün mutfak ittihaz edilen zemin katının alçak kapısı önünde Tahsin'e rastladı, durdu. Çocuk onu görünce ne yaptığının hiç farkında olmayarak, tam bir sevki tabiî hareketiyle yanına sokulmuş, yüzünü onun göğsüne yaklaştırmıştı.

Orhan, çocuğun elinden tuttu:

- Gel, dedi, yemekte yanıma otur.

Sonra durdu, etrafına baktı, çocukların hepsi yemekhaneye girince Tahsin'i kucakladı, alnından öptü:

- Seni daima arayıp soracağım, korkma! dedi.

Yemekhaneye elele girdiler.

Garip bir şey oldu; Orhan'ın istifasını öğrenen ve bu istifanın Tahsin vak'asiyle alâkasını sezen bütün talebeler ayağa kalktılar. Şiddetli ve sürekli bir alkış koptu.

ORHAN diz kapağında bir ağrı duyarak uyandı. İlk önce bu sızının sivrildiği noktaya saplanan dikkati, soğuktan tutulmuş omuzlarına kadar gidip geliyordu. Boyuna göre kısa, vücudunun hürriyetini tahdit eden yorgan altında, bacağını birdenbire kısmak istediği halde açılmak korkusuyla bir müddet kımıldanamadı. Bu ağrının diz kapağına nereden geldiğini hâlâ anlayamamıştı. Bacağını çekmeden evvel, açık kalan sırtını ve omuzlarını örtebilmek için, kısa yorganıyla uzun vücudu arasındaki hacim nispetlerinin dağılmasına meydan vermeyecek bir ihtiyatla kolunu belinin altından arkasına attı, yorganın kenarını buldu. Vücudunun başka bir taraftan açılmaması için omuzlarını yavaş yavaş içeriye çekerek biraz daha büzüldü. Bacağını kımıldatınca, diz kapağının, pamukları seyrekleşmiş yatağının boş kalan bir noktasından döşeme tahtasına değdiği için sızladığını anladı. Odasının tavanı aktığı için yağışlı zamanlarda olduğu gibi o gece de, merdiven başındaki dar aralığa taşıdığı yatağını yere sermeğe mecbur olmuştu. Karyolası ve ot minderleri buraya sığmıyordu. Pamuğu az olduğu için ötesinde berisinde boşluklar peyda olan yatağının bu tahtalar üstünde kendisine sık sık yaptığı en büyük sürprizlerden birine de şimdi uğramıştı. Diz kapağı hâlâ sızlıyordu. Eliyle ağrıyan yerini oğuştururken sırtı gene açıldı.

Akşamdan beri yağan kar dinmişse yatağını tekrar karyolasına taşımayı düşünerek doğrulmak istiyordu. Fakat omuzları o kadar tutulmuştu ki bir dirseği üstünde kalkmak için yaptığı hareketi tamamlamağa muvaffak olmayarak tekrar yatmağa ve yorganın içine sokulmağa mecbur oldu. Omuzları ısınıncaya kadar beklemesi lâzımdı. Örtünmeğe çalıştı. Fakat bu sefer de bir ayağı dışarda kalmıştı. Böyle gecelerde yorganıyla yaptığı mücadelelerden kalma bir idrakle, gayet iyi biliyordu ki, vücudunun hiçbir parçasını açıkta bırakmamak için yatağının içinde alabileceği vaziyetler sayılıydı ve uyku sersemliğiyle, uzun boyunu bu kısa yorgana sığdırabilecek en müsait şeklin hesabını bulup çıkarmak hiç de kolay olmuyordu. Bazen ayağa kalkmak, çarpılan yorganını yeni baştan düzeltip sererek altına girmek lâzım geliyordu. O gece bu hareketi fazla zahmetli buldu ve yapmadı.

Hava çok soğuktu. Yorganın dışarısında kalan ayağı, bir dakika geçmeden buz kesilmişti. Onu hemen içeri çekti ve sırtı gene açıldı. Yorganı paylaşamayan ayaklarıyla omuzları arasındaki bu rekabet onu ümitsizliğe düşürüyordu. Tecrübeyi birkaç kere tekrarladı. Omuzu örtündükçe ayağı, ayağı örtündükçe sırtı açıkta kalıyordu. Karyolada ev sahibinin eski bir halısıyla kaplı duvara arkasını biraz dayamak mümkün olduğu için yorganın sırtını tam kapatması şart değildi. Fakat bu küçük sofada duvar çıplaktı; fazla olarak, sıvaları dökülmüş olduğu için bağdadiyeleri de yer yer meydana çıkmıştı.

Arka üstü yattı ve dizlerini yukarı doğru kırdı. Bu sefer de bacaklarının hizasında yorganın sol tarafında açılan bir yerden içeriye dolan bir hava dizlerinin altındaki boşluğu dolduruyordu. Vücudunu biraz daha büzerek o açığı da kapatırken yorganın üstüne attığı ceketi duvar tarafına doğru kaydı.

Artık hiç kımıldamak istemiyordu. Uyumağa çalıştı ve muvaffak olamadı. Saatin kaç olduğunu bilmiyordu. Yakılacak bir damla kömürü olmadığı için, yataktan kalkıp da sabaha kadar oturamazdı. Bir kahveye gidebilmek için de güneşin doğmasını beklemeğe mecburdu. Sabaha birkaç saat daha varsa bu zamanı uyumadan nasıl geçirecekti? Hem de akşamdan beri ya hararet derecesi gitgide fazla düştüğü için yahut da son günlerin yoksullukları yüzünden vücudunda mukavemet azaldığı için her zamankinden fazla üşüyordu. Yorganın altında titremeğe başladı. Sırtıyla yer tahtası arasında şilteye benzer hiç bir şey yokmuş gibi arkasında soğuk bir sertlik duyuyordu. Omuzları hâlâ tutuktu. Biraz evvel yorganın dışından içeri çektiği ayağının soğukluğu ötekine geçmişti. "Saat kaç acaba?" diye düşündü. Bu vaziyette beş dakikadan fazla yatamayacağını anlıyordu. Kalksa ve kızışmak için vücut hareketleri yapsa, hatta eşyayı yerinden oynatsa, başka tarafa taşınsa, tekrar yerine götürüp koysa... "Evet, dedi, bu evde benden başka kimse yok ama komşular rahatsız olabilir." Kendi kendine cevap veriyordu: "Olsunlar. Nihayet bir ikisinin uykusu kaçacak; fakat ben donmaktan kurtulacağım."

Titriyordu. Ayaklarını birbirine sürttü ve dizlerini birbirine vurdu. Birdenbire aklına gelmişti: Kızışmak için eşyayı kaldırıp indirmeğe lüzum yok! Boş evin merdivenlerinden hızla birkaç defa inip çıksa kalp deveranını arttırarak ısınamaz mıydı?

Kendi kendine:

- Saçmalıyorsun! dedi.

Sonra ilâve itti:

- Soğuktan saçmalıyorsun.

Buhranlı yalnızlık anlarında, içinde peyda olan çift adam gene karşılaşmıştı. Bu iki adam da kendisiydi; fakat bazen kendisinin üçüncü bir adam gibi onların münaka-

şasını dinlediği de olurdu. Bu sefer ikisinin de sustuklarını gördü.

Sabahtan beri ağzına bir şey koymamıştı. Fakat yemekten ziyade sıcak bir şey ve bir sigara içmek istiyordu. Bir çay. Bakışları ayakucundaki odasının kapısından penceresine kadar uzandı. Sabahın ilk ışığını görebilse yataktan kalkacaktı. Kahveler açılıncaya kadar evin içinde oyalanabilirdi. Yeleğinin cebindeki bozukluklar ona hem bir çay, hem bir paket sigara temin edemezdi. Sıcak bir şey içmek ihtiyacı birdenbire onun son tütün parasına rakip olmuştu. Hangisini tercih edebileceğini düşündü. Hayalinde iki lezzet birbirine karışıyordu. Damağını sıcak bir çayın rayihalı ve şekerli suyu ıslanmadan içine çekeceği ilk tütün dumanının acılığını tahayyül etmek ona nefret verdi; yalnız başına çayın lezzeti içinde de hiç bir teselli yoktu.

Kuru ve donuk bir sesle pencere sarsıldı ve yanı başındaki tırabzanlar çıtırdadı. Kar fırtınası. Yüzünün üstünden soğuk bir hava tabakası geçti. Yukarı kattaki taraçada bir şeyler devriliyordu. Merdiven başında yanan idare lambasının fitili sallanmağa başlamıştı. Orhan ışığın sönmesinden korktu ve gözleriyle ona daha muhafazalı bir yer aradı. Fakat nasıl kımıldayacaktı? Vaziyetini hiç bozmayarak vücudunun şilteye temas ettiği noktalarda sıcaklıklar biriktirmeğe çalışmıştı. En küçük bir hareket bu tasarruf ettiği hararetleri bir anda harcamak olacaktı. Lambanın yanında bir kutu kibrit bulundurduğu için sönmesine ehemmiyet vermemeğe kendini alıştırdı.

Ne ümit ediyordu? Akşamdan beri bir kere bile en müsait ihtimallerin yüzüne bakmağa cesaret edememişti. Şimdi de bütün ümitlerinin boş görünmesinden korkuyor ve onları hiç muayene etmeden içinde saklamayı tercih ediyordu.

Fakat kendi kendine sordu:

- Amcam mektubuma cevap verir mi?

Zengin ve cimri amcası. Ona yolladığı mektuptan bazı satırlar: "Cidden müşkül bir vaziyette olmasaydım..." "geçmiş bir münakaşanın nahoş tesiri kendimde zerre kadar kalmadığı için, senin de bir ânın muvazenesizliğini mazur görerek..." yüzünü buruşturdu. Yalnız şu cümle içinde, o günkü isyanın bütün şerefini iade etmişti. Herhangi bir zamanda bu sözü söylemeğe mecbur olduktan sonra, tarziyeyi münakaşa günü vererek, belki de babasının ölümünü bile yakınlaştıran o büyük ihtilâfın önüne geçmek daha doğru olmayacak mıydı? Ne kazandı? "Senin de bir ânın muvazenesizliğini mazur görerek..." bir ânın muvazenesizliği... Hele o "iade edilmek şartıyla, bana, posta havalesiyle..." diye başlayan cümle. Orhan gözlerini yumdu.

Arka üstü yatışı, ona hayatının bütün mücadelelerinde -eski zaferlerinin ruhî ganimetlerini bile iade edecek kadar- mağlûp oluşunun en zelil ifadesi gibi görünüyordu. Sırtüstü yere gelmişti ve kalkabilmek için rakibine elini uzatıyordu.

Amcasından ne cevap gelecek? İçindeki ses:

- Ben sana söyleyeyim! dedi, onun ifadesiyle söyleyeceğim. Aynen:

"Benim Orhan isminde hiç bir tanıdığım ve akrabam olmadığından başka, bu nam altında bir nankörü de hatır eylemiş olsam bile onun bir ayağı çukurda babasına reva gördüğü hakareti ve biçare adamın envai felçle ıstıraplar içinde terki hayat etmesine sebep olduğunu göz önüne getirerek adaleti ezeliyenin her bâr tecellisine müdahaleden kat'i nazar eylemekliğim icap ettiğini düşündüm ve fehvasınca bunun kendisine böylece tebliği niyetiyle şu satırları yazdım. Yoksa cevaba dahi değmezdi."

Orhan'ın içindeki öteki ses yükseldi:

- Fakat babam kendisine birinci felç geldiği zaman beni affetti ve çağırttı.

- Ananın ısrarına dayanamamıştır.

- Ne olursa olsun, bana o kadar kini yoktu.

- Belki... Zira kendisi de ağır şeyler söylemişti. Amcan o gün senin kalbini kıracak bir söz sarf etmedi.

- Fakat hali sözlerinden daha acıydı.

- Senin halin nasıldı?

Tırabzan bir daha çıtırdadı ve idare ışığı bir daha sallandı. Orhan'ın belinin altından bir soğuk hava şeridi geçiyordu. Belki dışarıda kar yağıyor. Pencereye baktı. Hafif bir parıltı. Sabah mı? Yağan karların akisleri mi?

Gözlerini pencereye dikerek bekledi. "Bu ânın mümkün olabileceğini tahmin etseydim, müdürün teklifini kabul eder miydim?" Kendine sorduğu bu sual yeni değildi. Saatini satmağa götürdüğü günlerden beri, sık sık, Celâl'in emirlerine "hayhay, baş üstüne" demenin bu zilletten daha ehven olup olmadığını düşünmüştü. Kendi içinde eski isyanlarının kıymetlerini çoktan pazara çıkarmış bulunuyordu. Bunların bedeli, hak edilmemiş bir gururun kalp akçesinden mi ibaretti? Hem amcasına mektup yazmayı bir kere kabul ederek eski mukavemetlerinden ricata başlayınca, zilletin hangi noktasında tutunabileceğini kestirebilir miydi? Belki Selâhaddin Beye rastlasa, mektebe tekrar girmek için daha fena şeraiti kabule hazır olduğunu söylemekten çekinmezdi.

Tahsin ne oldu? O da mı şimdi kayıkların içinde yatıyor, üzülüyor ve "Anne... Anneciğim..." diye ağlıyor? Orhan mektepten ayrılalı iki ay olduğu halde çocuğu bir kere, telefonla bile olsun sormağa fırsat bulamamıştı.

Pencerenin camına gayet sarih bir mavilik sıvandı. Üstünde kar parçalarının yapıştığı noktalar siyah görünüyordu. Pencerenin yarısına kadar gelen karyola demirleri de bu ışık önünde belirmeğe başlamıştı. Orhan "saat

altı vardır," diye düşündü ve bir hesap etti. Evin içinde yarım saat oyalanabilse, on, on beş dakika da yola ayırmak şartıyla yediye doğru caddede bulunabilirdi. Tramvaylar da işler. Necati'ye gidebileceğini hesapladı. Şehzadebaşı'na kadar yayan yürüyebilse, para sarf etmeyeceği için onu evinde bulamamaktan korkmuyordu. Üç günden beridir Kadıköyü'nde bulunan Necati'nin dün akşam evine gelip gelmediğini bilmiyordu. Gelmemişse kendisini bu vaziyetinden kurtarabileceğini umduğu hiçbir kuvvet yoktu. Odanın içini dolduran sabah, daha zayıf bir aydınlık halinde yatağının kenarına kadar uzanmıştı. Tırabzanın bir saatten beri idare ışığı altında bulanık ve kara sarı görünüşü değişti. Tahtaların şişkin tarafları beliriyor ve kenar boşluklarından gürbüz ve tombul bir yuvarlakla ayrılıyordu.

Orhan kalkmağa niyet etti. Fakat biraz kımıldayınca, mafsallarındaki yağlar donmuş gibi vücuduna bir kereste katılığı ve dikliği geldiğini anladı. Ayaklarını biraz gezdirerek fark etti ki yatağının içi soğuktu ve deminden beri vücudu ısınmamış, hareketsizlik içinde sabit bir hararet derecesine alışarak uyuşup kalmıştı.

Ellerini, yorganın üstüne çıkardı ve duvar tarafına düşen ceketini yakaladı. Sonra birkaç hamle yaparak doğruldu ve hemen ceketini giydi. Elini yüzüne götürdü ve avucuna bir buz parçası gibi batan burnunun soğukluğuna hayret etti. Arada bir ağzından nefes aldığı için dilinin üstü ve damağı da kurumuştu. Ayakucunda duran çoraplarını ve kunduralarını giyinceye kadar elleri, sırtı ve omuzları dondu. Odaya koşarak pantolonunu da geçirmişti.

Pencereden baktı. Fırtına ile savrulan ince bir kar yağıyordu. Sonra ev sahibine ait eski bir lâvabonun aynası önünde durdu. Boyu uzun olduğu için eğilmeğe mecbur kalmıştı. Sağ taraftaki pencereden gelerek yüzünün yarı-

sını açan kuru ve mat bir ışık altında gördüğü renk onu şaşırttı: Soğuktan kızardığını zannettiği halde sapsarıydı. Yüzünün ebadına göre küçük gözleri irileşmişti ve dağınık saçları altında hemen, dehşete düşmüş bir adam intibaını veriyordu. Kaşlarını çattığı ve gözlerini kıstığı halde bu intibaı değiştirmeğe muvaffak olamadı. Daima soluk gösteren bu eski aynanın içinde eşyanın akisleri de korkunçtu. Karyolanın yanındaki duvara asılı halı ve pencerenin bir perde kanadı, renkleri belli olmadığı için simsiyah görünüyor, aralarında, boşluğa mıhlı, bulanık parıltılar sarkıyordu. Odanın içindeki hafif aydınlık donmuş ve katılaşmış gibiydi.

Orhan hemen arkasına döndü ve kollarını birkaç defa yukarı kaldırıp indirdi. Vücudu kızışmadan ceketini çıkarmağa ve gömleğini giymeye hali yoktu. Daha fazla ısınmak için karyolanın ot minderini sırtladı, yere indirdi, bir yangın telâşıyla katladı, tekrar açtı kapıya doğru çekti, tekrar katladı ve sırtına alarak yerine taşıdı. Bu hareketleri o kadar şiddetli yapmıştı ki, ot minderini bırakır bırakmaz, yatakta tutulan omuzlarından kollarına doğru bir kesiklik yürüdü. Dizkapakları da karla oğuluyormuş gibi üşüyor ve üşüyordu. Göğsünde gene bir darlık peyda oldu. Ot minderine oturmuştu, fakat başına kar suyu damladığı için ayağa kalktı. Birdenbire titremeğe başlamıştı ve yemek ihtiyacını duyuyordu. Kapıdan dışarıya baktı ve biraz evvel içinden çıktığı yatağı görünce ürperdi. Başını çevirdi. Gözleri dışarda yağan kara iliştikten sonra karşıki evlerin damlarındaki beyazlığa dalmıştı. Titremesi arttı ve bütün vücudunda yere uzanmak istidadıyla beraber derin bir uyuşukluk peyda oldu. Tekrar aynaya koştu ve yüzünü daha sarı gördü. Bu sefer kollarını açıp kapamak istediği halde bir elini göğsüne kadar getirebilmek için büyük bir gayret sarf etmeğe mecbur olduğunu anlayınca şaşırdı ve telâşa düştü. Gözleri de

etrafını iyice göremiyordu. Gündüz ilerlediği halde eşya daha uçuk renklere batmıştı.

Oda kapısına doğru birkaç adım attı. Biraz evvel yalnız dizkapaklarında olan uyuşukluk şimdi bacaklarının bütün adalelerini kaplamıştı. Ayaklarının yere bastığını hissetmiyor gibi bir şeydi. İçine birdenbire şu korku doğdu: "Galiba donuyorum." Bu felâketin insana uyku halinde bastırdığını Harbi Umumîde Erzurum'a giden bir ihtiyat zabiti arkadaşından duymuştu. Onun da şimdi uykusu geliyordu. Eğer donmaya başladıysa, biliyordu ki, bu uyku ölümdür. Gece kaç saat uyuduğunu düşünmek istedi, fakat en basit bir hatırlama ameliyesinin bile zihni için büyük bir zahmet haline geldiğini anladı. Yüksek sesle; "Bu halde nereye gidebilirim? Sokağa çıkamam" demeğe teşebbüs etmişti. İlk cümleyi tamamlayamadı. Bir felce uğramış gibi dilinde ağırlık vardı.

Sokak? Gömlek? Yürümek? Fırtına? Karların içine düşmek? Pencereyi açıp bağırmak? Komşular? Bütün bu kelimelerin medlûlleri objektif hareketlerle birbirinin peşi sıra gözlerinin önünden geçtikten sonra birbirine karışarak, uyuşukluk halinde beynini tıkayan yumruk gibi şişkin bir tereddüdün içini doldurdular.

Ceketini çıkarmak için bir hareket yapmıştı. Yarıda kaldı. Gömleğini giymek istiyordu. Kollarını ceketten kurtaramadı. Gittikçe donan şuurunun sıcak kalan son müdafaa noktasıyla oda kapısına doğru sallanarak yürüdü. Kapıya ve yukarı katın tırabzanına tutunarak dar sofayı geçti.

Merdivenleri de sendeleyerek indi. Alt kat sofada, bomboş ve kapısı açık duran bir odanın, camı kırık penceresinden gelen soğuk rüzgâr onu koşturdu. Ancak sokak kapısının rezesini kaldırmağa çalıştığı zaman, kuvvetten ne kadar düştüğünü anlamıştı. Öteki elinin de yardımı olmadan kapıyı açamadı. Sokaktan gelecek rüz-

gârla yere yıkılarak bir daha kalkamamaktan korkuyordu. Fakat kapalı bir evin içinde, kimsenin haberi olmadan donmaktansa kendini sokağa atmayı tercih ediyor, bir geçicinin yardımını umuyordu.

Kapının kanadı açılınca, evin içindekinden daha kuru, hatta belki daha sıcak bir hava yüzüne vurdu. Yahut vücudu soğuğa karşı hassasiyetini kaybetmeğe başladığı için ona öyle geliyordu. Eşikte yığılı karları ayağıyla dağıttı ve evin kapısını kapamadan yola doğru koştu. Hızlı yürüyemeyeceğini anlamıştı. Yüreği çarpıyordu. İki üç adımda bir durarak sokağı geçti. Ceketini, fanilâsının üstüne giydiği için, çıplakmış gibi derisinin üstünde soğuğun tırnaklarını hissediyordu. Birkaç kere yere çökecek oldu.

Sokağı geçtikten sonra karşısına yokuş çıkmıştı. Durdu ve bir anda bütün mukavemeti bozguna uğradı. Yokuş, ona bir duvar kadar dik görünmüştü ve ta karşıdan şiddetli bir tipi esiyordu. Yürümek değil, durmak bile mümkün olmadığına hükmetti. Nefes alamıyordu. Ancak rüzgâra arkasını dönebildi ve hemen yere çöktü. Karların içinde şuurunu derin bir uykuya iten tatlı bir sıcaklığın rehavetini duyuyordu. Bu uykunun ölüm olacağını hissetti. Bağırmak istiyordu. Kendini birkaç defa kaybetti ve son defasında ayağa kalkmak için hamle yaptı. Vücudundaki o garip kar sıcaklığı devam ediyordu. Kalkmak için sarf ettiği gayrette birkaç defa ayağı kaymış ve bir dizi, şiddetle yere çarpmıştı. Bu sadme onu diriltir gibi oldu. Yeniden bir hamle yaparak ayağa kalkabilmişti. Yokuşu çıkabilse caddeye kadar yürüyebileceğini umuyordu ve bir kahveye girdikten şonra tehlikeden kurtulacağını ümit etti.

Hep sağa doğru inhiraflar yaparak, zikzak bir yürüyüşle yokuşu tırmanıyordu. Artık caddeye kadar nasıl gittiğini âdeta hiç bilmiyor, kahvenin önüne vardığı zaman kahveci kepenkleri yeni açıyordu. Orhan'ı gördü,

tanıdı ve şaşırdı. Soracak şey bulamayarak yalnız onun haline bakıyordu. Cevap veremeyecek vaziyette olduğunu da anlamıştı, koluna girerek onu dükkâna soktu, bir peykenin üstüne oturttu. Orhan "donuyorum" diyebilmişti. Kahveci sokağa koştu, bir kucak kar aldı, yoldan geçen birine seslendi ve dükkâna döndü.

Orhan sonrasını bilmiyor. Gözlerini açtığı zaman karşısında kahveci ile beraber iki kişi daha gördü. Birisi bacaklarını oğuyordu. Üstüne bir yorgan ve ağır bir kaput atılmıştı. Başının altında bir ceket vardı ve dükkânın sobası büyük bir gürültü çıkararak yanıyordu.

- Çay, çay! dedi bir ses, İsmail Efendi, bir çay getir! Gözlerini açtı!

Onu kollarının altından kaldırıp oturtmuşlardı. Aradan ancak bir saniye geçmiş gibi göründüğü halde masanın üstünde çay hazırdı. Orhan elini uzattı, fakat parmakları bardağı tutabilmek için kımıldamıyordu.

- Parmaklarını oynatamıyor! dediler.

- Haydi ellerine de biraz kar sürelim.

Orhan'ın ellerini karla ovaladılar; sonra kahvecinin sobada ısıttığı bir fanilâ parçası içinde bir müddet kapalı tuttular. O zamana kadar soğuyan çayını da yeniden koymuşlardı. İlk yudum boğazından kızgın bir yağ damlası ağırlığıyla geçti. Dilinde hiçbir lezzet ihsası yoktu. Çok sevdiği halde bu kadar yabancılaşan çayın bardağına, bir dostun vefasızlığına uğramış gibi hayret ve sitemle bakıyordu. Ona darılmış gibi iki elini de çekti.

- Çok mu sıcak? diye soruyorlardı.

Cevap vermedi ve hep aynı hayret içinde bardağa bakmaya devam etti. Bir bacağını uzatmak istemişti. Vücudunda hâlâ bir kerpiç katılığı vardı. Kemikleri mi, damarları mı, bir yerleri çekiliyor ve sızlıyordu. Bardağa bir daha uzandı, bir yudum çay daha aldı. Bu sefer dilinin üstünde hafif bir mâna peyda olmuştu. Ağzındaki ıslaklı-

ğın bir ıslaklık olduğunu idrak etti. Fakat çayın kokusunu ve tadını hâlâ duymuyordu. Yutkundu ve dilinin ucu ile damağını yaladı. Üç kişi de karşısında, ayakta duruyor ve gözlerini ondan ayırmıyorlardı. Orhan'ın gözleri de çay bardağının camı üstündeki çiçeklerin yaldızlı bir noktasına takılıp kaldı. Zihni bir göl suyu gibi durgundu ve üstünde gayet silik bir takım ıttılalar ve idrakler saman çöpleri gibi yüzüyordu.

Birdenbire geğirdi ve ağzına bir çay kokusu geldi. Dilinin üstünde lezzetler uyanıyordu. Bir daha yutkunurken hafif bir şeker tadı da hissetmişti. Bardağa tekrar uzandı ve bu sefer birkaç yudum birden içti; sonra bir hamlede çayı bitirdi.

- Bir çay daha yap İsmail Efendi, diyorlardı.

Orhan yalnız, el işaretiyle bir de sigara istedi. İlk nefesi çektiği zaman başı dönmüştü; üçüncü ve dördüncü nefeste itiyadının muvazenesini buldu; yeni gelen çaydan bir yudum içip de evde iken tahayyül ettiği lezzete kavuşunca birdenbire boğazı düğümlenmişti. Ağlamak istiyordu. Kaşlarını çattı ve yutkundu. Bacaklarını uzattı. Bu sefer vücudunda da hareket istidatları artıyordu. Silkindi. Gözleri de parlamağa başlamıştı. Konuşmağa muktedir olduğunu hissetti. Fakat bu adamlara vaziyetini nasıl izah edecekti?

- Teşekkür ederim, diyebildi.

Hâlâ dilinde bir ağırlık vardı. Zahmetli bir çene hareketiyle ilâve etti:

- Çok yoruldunuz!

Karşısındakiler hiç bir şey söylemeden ona bakıyorlardı. Gözlerinde hayrete, ibrete ve merhamete giden mânalar vardı. Kahveci başını sallayarak mırıldandı:

- Geçmiş olsun. Korkuttun hani bizi... Bir aralık yürek durdu gibi olduydu... Ben köyde soğuktan donanların

kurtarıldığını çok gördüğüm halde biraz telâşlandım doğrusu...

Gene Orhan'ın yüzüne dikkatle bakarak:

- Sormak ayıp olmasın ama, dedi, bu saatte, bu halde ne aradınız buralarda?

Orhan vaziyetini itiraf edemedi; fakat yüzünde itiraftan daha açık bir sefalet hüznü vardı. Mırıldandı:

- Sorma!

Karşısındakilerden bir tanesi, her şeyi anlamış gibi başını iki yana sallayarak dükkândan çıkmıştı. Fakat onun yerine içeriye iki kişi girdi. Biri çıraktı. Kahveci geç kaldığı için onu payladı.

Orhan tramvayların sesini duyuyordu. Bu halde Necati'nin evine kadar gitmeğe muktedir olup olamayacağını düşündü. Onu mektebe gitmeden evvel bulmak istediği için geç kalmaktan korkuyordu. Fakat buradan nasıl çıkacaktı? Felâketin tekerrür etmesi ihtimali onu dehşete düşürüyordu. Hem yürüyebilecek miydi? Tramvay bekleme yerine kadar gidebilecek miydi? İçeriye müşteriler girmeğe başladığı için bu dükkânda ve bu vaziyette daha fazla kalamazdı. Doğruldu ve üstünden yorganı da, kaputu da attı. Dükkân iyice ısınmıştı.

Ayağa kalkmayı denedi. Tezgâhtan bakan İsmail Efendi:

- Bir çay daha yapayım mı? diye soruyordu.

İlâve etti:

- Bugün bizim misafirimizsiniz siz! dedi.

Orhan'ın yere basan ayakları karıncalanıyordu. Dizleri tutmadı. Gene oturmağa mecbur olmuştu:

- Hayır! dedi, gideyim artık.

Dizlerini uğuşturdu ve tekrar ayağa kalktı, dükkânın içinde sendeleyerek birkaç adım atmıştı. Yürüyebileceğini umuyordu. Tramvaya gidinceye kadar üşümez miydi? Kahvenin kapısını açarak ve ceketinin yakasını kaldırarak

dışarıya iki tecrübe adımı attı. Rüzgâr yoktu ve güneş çıktığı için soğuk epeyce kırılmıştı. Camdan kahveciye ve öteki adama eliyle bir selâm verdi, yürüdü. Gene koşamıyordu. Bekleme yerine gidinceye kadar topalladı. Bir Fatih tramvayı çabuk gelmişti. Hemen atladı. Fakat oturur oturmaz vücudunu kuvvetli bir titreme almıştı. Tramvayda üç dört kişi vardı ve ona dikkatle bakıyorlardı. Ceketinin sol cebinden bozuklukları çıkardı ve biletçi gelmeden, avucunda korku ile saydı. Bir kısmını düşürmüş olabilirdi. Bu korkusundan kurtuldu ve biletini aldı. Necati'yi bulamazsa dönüşe de para kalıyordu. Fakat nereye dönecek? Ne yapmak için? Tekrar o kahveye sığınmayı düşündü. Ama ne zamana kadar? Ne yiyecek? Henüz açlığının sarih bir idraki içinde değildi ama bir acıkacak olursa, midesinin bütün alacaklarını bir anda isteyeceğini biliyordu.

Necati yoksa bile evinde oturup onu bekleyemez miydi? Onun annesini biraz tanıdığı halde sabahın bu vaktinde böyle bir saygısızlığa cesareti yoktu. Fakat Orhan'ın biraz evvel belki bir ölümden kurtulmuş olması, hususî vaziyetler karşısındaki tereddütlerine rağmen yaşamak cesaretini arttırmıştı. Sebebini bulamadığı bir ümit ve sevinç duyuyordu. Ellerini uğuşturdu: "Herhalde Necati evdedir!" dedi.

Necati yoksa bile evinde oturup onu bekleyecekti.

Orhan tam eve gelmiş kapıyı çalmak üzere idi ki Necati ile karşılaştılar. O da sokağa çıkmak üzere idi. Eşikte karşılaştılar.

Necati, Orhan'ı görür görmez evvelâ onun yüzüne, sonra da yere bakmış ve sür'atle başını kaldırarak, samimî bir memnuniyetle:

- Gel! demişti, gir içeriye, gir...

Orhan, onun yere baktığı zaman ummadığı bir vaziyeti kabul etmek için küçük de olsa bir tereddüt geçirdiğine hükmederek durdu:

- Fakat sen çıkıyorsun! dedi.

Necati sesinde samimî ve sunî tonların karıştığı şüphesini vererek:

- Seni arayacaktım zaten, dedi, dün gece gelmek istiyordum, şimdi uğramayı da düşünüyordum, çok isabet oldu, gel, gir Allahaşkına...

- Mektebe gitmiyor muydun?

- Evet, fakat gitmesem de olur. İstifa etmek istiyorum zaten... Seninle bunu da konuşacaktım, rica ederim gel.

Son cümleyi hararetle söylemişti. Orhan girdi. Konuşmadan, sür'atle yukarıya çıktılar. Necati onun yatak odasının bitişiğindeki çalışma odasına aldı. Yazı masasının üstünde bir kahvaltı tepsisi duruyordu.

Necati yatak odasına açılan kapıyı kapatarak bu küçük odanın sobasından gelen sıcaklığı yalnız oraya hasretti, kahvaltı tepsisini kaldırdı, sobanın başına bir koltuk çekti:

- Rica ederim, otur! dedi.

Kendi de bir sandalye çekerek Orhan'ın karşısına oturmuştu. Hemen ona bir sigara verdi, kendi de bir tane yaktı.

Nazik ruh vakalarının üstüne basmakta çok cesurdu. Açık konuşmaya karar verdiği, asabî yüzünde büyük bir hamleye hazırlanışın gerginliğinden hissediliyordu. Birdenbire büyüyen gözlerini sobanın üstüne ve duvara çevirdikten sonra Orhan'a baktı.

- Azizim, dedi, sen benim için en ziyade bu halinle güzelsin. Mukavemetli ve sessiz bir mücadele adamısın. Benim üç gün evvel Kadıköyü'nde kalışım işi bozdu. Hep seni düşündüğüme emin ol. Dün gelir gelmez seni arayacaktım, fakat tembellik ettim. Ne halde olduğunu tahmin

ediyordum. Şimdi daha yakından görüyorum. Bunu saklamağa lüzum yok. Görmemezlikten de gelemem. Herhalde çok fena bir gece geçirmiş olacaksın. Ben senin rengini hiç böyle görmedim. Neyse, sana yalnız şunu söyleyeyim: Bu, son çektiğin mahrumiyet günüdür. Çünkü sana iş buldum, iş değil, işler... Şimdi anlatacağım. Fakat daha evvel beni fizyolojik vaziyetinden haberdar et: Uykusuz musun? Aç mısın? Neye ihtiyacın var? Hasta mısın yoksa? Açık söyle. Beni bu kadar açık konuştuğum için mahcup etme.

Orhan doğruldu; boğazında ikiye ayrılarak bir kısmı içeri kaçan bölünmüş bir sesle:

- Benim halim senin sözlerinden daha açık. Zımnî konuşmamız gülünç olur.

Bir eliyle okşadığı yakasını indirmek istiyor, fakat gene de Necati'ye fanilâsı ile görünmeden utanıyordu:

- Fena bir gece geçirdim ve daha fena bir sabah... Zannederim ki ölecektim. Sen karşında bir mağlûp görüyorsun ama hakikatte bir muzafferdir o. Hakikaten ölecektim. Sonra anlatırım. Şimdi vaziyetime gelince, uykusuz değilim pek; fakat yorgunum. Açlığımı hissetmiyorum ama acıkırsam fena acıkacağım. O zaman söylerim. Şimdi tercih edebileceğim şey gene bir bardak çaydır. Başka hiç bir şey istemiyorum. İstersem açıkça söyleyeceğime söz veririm.

Necati tepsiyi aldı, çıktı ve kendi eliyle çay getirdi.

Orhan gece uyanışını ve sabahını baştan sonuna kadar anlatmıştı. Bir yabancının sergüzeşti imiş gibi, görünüşte gururunun ziyanlarını telâfi eden heyecansız, kayıtsız ve kuru bir ifade kullandı. Necati'nin her şeyi hissetmesi için bu kadarının kâfi olduğunu da biliyordu. Fakat canlı teferruatı ihmal etmedi.

Hikâyesi bittikten sonra, Necati, Orhan'a değil, insanlığa bakıyormuş gibi içi bir şey dolu gözlerini kırparak mırıldandı:

- Dehşet. Güzel. Geçinceye kadar dehşet. Geçtikten sonra, güzel. Böyle bir hâtıram olmasını isterdim.

Gözleri sobanın alevine daldı.

Mırıldanıyordu:

- İnadın da güzel. Bu kadar akraban var, filân var. İlk isyanının ve gururunun bedelini kahramanca ödüyorsun.

Orhan bir omuzunu salladı:

- Fakat mağlûp oldum, dedi.

- Olmadın daha...

- Oldum. Amcama mektup yazdım. Cevap ister müspet ister menfi olsun, yenilmiş sayılırım.

Gözlerini önüne eğdi ve itirafının kaybettirdiği şeyi kazanmaya çalışan cesaretsiz bir gururla başını biraz yukarı doğru kaldırarak ilâve etti:

- Fakat ben gene bu mağlûbiyeti irademe atfetmiyorum; bütün mukavemetlerimin kırılışına benzemiyor bu; kendimi haklı bulmama rağmen teslim olmak değil bu; fikirlerimde bir teşevvüşpeyda olur gibi oldu. Nasıl anlatayım? Kendimi haksız bulmuş da değilim; fakat.. ilk fikirlerim sarsıntıya uğradı. Kendimi bir murakabei nefse muhtaç görmeğe başladım. Bir nevi sukutu hayale uğramış gibiyim. Hâlâ da öyle. Kendimde bir türlü yenemediğim azılı hisler var. Ben ruhunu inkâra çalışan ve her duygusunu, her muhakemesini vücudunun, hazım cihazının taleplerine irca etmeğe katî surette karar vermiş insandım. Çünkü bak nasıl oldu. Ben babamın evinde ilim namına hadisten ve tefsirden başka söz duymadım. Tecessüs ve izah yasaktı. Körü körüne imana mecburdum. Mantık bile, müslümanlığa ait prensibi (Lâilâheillâllah, Muhammedün Resulalah) kabul ettikten sonra onu tekid eden ve onun şerefini tahkim eden bir esirden,

yani, mantık bile Allah'ın dalkavukluğundan başka bir şey değildir. Babam dinî ve şer'i meselelerde çok mutaassıp, müsamahasız bir adamdı. Meşihatta ve "Tetkiki Müellefatı Şer'iye" âzaları arasında en dar kafalısı o idi. "Ya eyyühel müslimin!" serlevhasıyla yazdığı kitaptan sana bahsettim. Orada o kadar kızıl softadır ki, ittihadı İslâm fikrini bütün hıristiyanların katliâmına kadar ileri götürmüştür. En mutaassıp şeyhülislâm bile bu eserin neşrine müsaade etmedi. Sebilürreşadda bile babamın bu ifratı aleyhine makale çıktı. Müstebit adamdı da. Beni sinemaya bile göndermezdi. Romanlarımın hepsini bir gün haberim olmadan yakmış. Üstelik bir de ulûmu tabiiye düşmanıydı. Ben ilk önce Tıbbiyeye girmek istiyordum. Amcam muvafık buldu da babam razı olmadı. "Doktorların çoğu farmasonolurlar. İmansızlık onlarla intişar ediyor" gibi şeyler söyledi. Darülmuallimine girmemi de istemedi. Orada yeni müdürün sarıklı talebeye sarıklarını çıkarttığını biliyordu. Ben de sarıklıydım. Kudurmaya başlamıştım. Bir kere annemin önünde sarığımı ayağımın altına alarak çiğnedim. "Ben kafama kefen saramam!" diye bağırıyordum. Bu fikirler bana nereden gelmişti? Menşelerini pek tayin edemiyordum. Muhitten gelen tesirler karışık. Sonraları gazeteler, mecmualar ve kitaplar... Bilhassa "İçtihad" ve "Madde ve Kuvvet..." Soğukçeşme rüştiyesinden yeni çıkmıştım. Babam askerleri de sevmezdi pek. Beni orduya girmekten de menetti. Bir sene mektepsiz kaldım. Amcamla babam arasında da ihtilâf vardı. Ben o cehennem içinden çıkmak için önüme gelen ilk fikri cazip bulmaya mahkûmdum. "İçtihat", "Zekâ" mecmuaları ve bütün o -ben Mercan'a girmiştim artık- materyalist kütüphane... İnadına ulûmu tabiiyeyi çok seviyordum. Mektepte talebeyi camiye girmemeğe teşvik ettiğim için bir tardı muvakkat aldım. Babamla ciddî ihtilâfım o tarihten başlar. Artık beni affetmez ol-

du. Hergün münakaşa ediyorduk. Bu münakaşaların o kadar acı bir tonu vardı ki annem odadan çıkarak -bu seste bir facia sezen kadın hassasiyetiyle- sofada gizli gizli ağlarmış. Ne demek istiyorum biliyor musun? Ben de, acaba, diyorum... Yani bana şöyle bir şüphe geldi (Bu şüphe seninle münakaşalarımızdan sonra da kuvvet bulmaya başlamıştı, fakat Boğaziçi'ndeki mektepler, ayrıldıktan sonra büsbütün arttı.) Şöyle bir şüphe: "Acaba, diyordum kendi kendime, bende.. benim materyalist fikirlere saplanışım, denize düşenin yılana sarılmasına mı benziyor?" Anladın değil mi? Evimin cehennemi içinde bana biraz serinlik verebilecek bir bu fikirler vardı. O halde -bak işte şüphe buradan başlıyor- o halde benim bu fikirlere bağlanışım, onları doğru bulmaktan ziyade babamın taassubuna karşı nefretimin, babamın istibdadına karşı isyan ihtiyacının neticesi miydi? Ve yahut böyle bir nefret ve isyan ihtiyacının sevkiyle mi ben o fikirleri doğru bulmaktan hoşlanıyordum? Hakikat zannettiğim şeyleri içimde böyle sübjektif âmilleri ve o hararetli talebe gençliğim zamanında asla tahlil edemediğim hususî ve gizli bir determinizm mi vardı? Ha? Anladın değil mi? İşte bütün dâva. Çünkü, bak, ne oldu... Vaktaki bu amiller kalmadı, yani akraba ile bozuştuk, babam öldü ve ben kendi başıma hayatımı kazanmaya başladım (amma ne kazanış! Parlak!), evet, vaktaki bu amiller kalmadı, ben evvelâ hislerimde bir değişiklik duydum. Ne gibi meselâ? Artık ölen babama eskisi kadar kızmıyordum; ölen anneme çok acımıştım; içimde onları bedbaht etmiş olmak şüphesinin azabı vardı. Onlara karşı hislerim değişmişti. Ve ben, işte asıl mesele burada, bu hisleri boğmaya çalıştığım halde muvaffak olamıyordum.

Orhan titreyerek ve bir humma içinde söylüyordu. Necati'nin dikkati nispetinde artan bir harareti vardı. Üst üste sigaralar içiyordu. Fakat her zaman olduğu gibi,

sesinin ve bakışlarının parlayışlarına rağmen vücudu az hareketli ve dikti. Ellerini ve başını az kımıldatıyor, arada bir bacaklarına verdiği şekli uzun müddet değiştiremiyordu.

Devam etti:

- Şüphem de buradan doğdu. Evvelâ sarih bir şüphe değildi bu; sonraları, o Tahsin vakasından sonra, mektebin rıhtımında son defa gezerken sarahat kazandı. Bu hislere karşı aciz kalışıma hayret ediyordum. Her yerde beni onlar idare ediyor demek! Fikirlerim değil, hatta fikirlerimi bile onlar idare ediyor. Beni sinemaya göndermeyen babamın hadislerine ve tefsirlerine isyanım bir "his" değil mi? Haritada hiç yokken, bir gün dolup taşarak evi bırakıp gitmenin saikı bir "his" değil mi? Böyle daha ne vakalar... En sonuncusu şu Tahsin hâdisesi... Çocuğa karşı merhametim bir "his" değil mi? Hazım cihazımın taleplerine rağmen! Aç kalmak ihtimaline rağmen! Benim o mektepte kalmam için hattâ müdür kadar oportünist olmama ihtiyacım yoktu. İşi idare edebilirdim. Maaştan biraz fedakârlık... Celâl'le biraz daha hoş geçinmek... Hatta gururumdan bir şey feda etmeğe mecbur olmadan, hatta fikirlerimden de bir şey feda etmeğe mecbur olmadan o mektepte kalabilirdim. Fakat o Tahsin'i kurtarmak için bir "jest" lâzımdı. Bir fedakârlık jesti... Mektepte bu hava, bir efkârı umumiye yapacaktı. Bunu da hissediyordum. His! Hep his! Buna da mukavemet edemedim. Müdürün karşısında istifa için son tereddüdü geçirirken, ileride aklımı mesul etmeyeyim diye, içimden bir ses bekledim. Bu da hissin sesi olacaktı. Nitekim öyle oldu. Ve her yerde, her zaman, hep öyle olunca en ziyade inkâr etmeğe çalıştığım bir kuvvetin bana daima hâkim olduğunu sezdim. Akrabamla aramın bozukluğu bana mânasız görünmeğe başlamıştı. Sıkıya da geldim. Fakat sebep yalnız bu sıkıya gelmiş olmam de-

ğildi. Mânasız buluyordum, bu ayrılığı mânasız buluyordum.

İhtimal ki... (bak gene his!), onlara gizli bir hasretim de vardı. Böylece... Amcama bir mektup yazmak ihtiyacıma karşı gururumun mukavemetleri azalıyordu. Eğer bu arzuya mukavemet edemedimse, gururum yenildiyse, bunun sebebi irademin gevşekliği değil, diyorum şimdi, hayır, bu değil, onun köklerindeki tahavvüldür, diyorum.

Orhan koltukta başını arkaya salıverdi. Yüzü çok konuşmanın yorgunluğundan sararmıştı. Birbiri üstüne sigaralar da içmiş olduğu için, göğsünde ve midesinde baygınlığa yakın bir eziklik duyuyordu.

Necati ayağa kalktı:

- Bir şey yemelisin! dedi.

- Hayır! Midem bozuk, hiç bir şey istemiyor. Sigara içmezsem belki acıkırım.

Necati'nin endişelerini dağıtmak için Orhan doğruldu:

- Çok sigara içiyorum! dedi.

Necati'nin düşündüğü şeyi söylemişti.

- Günde iki paketten fazla, diye ilâve etti.

Sobaya odun attıktan sonra yerine oturan Necati:

- Şimdi azizim, dedi, biraz da işin maddî tarafını konuşalım. Ben bunu günlerden beri düşünüyorum. Nihayet hallettim. Biliyorsun ki benim için gaye hususî mekteplerdeki derslerimi azaltmak ve resmîlerdekini çoğaltmaktı. Şimdi Vefa'nın edebiyatını da bana veriyorlar. Beş mektep oluyor. Bunların hepsini idare edemem. Birinden vazgeçeceğim. Üç hususî mektebe gidiyorum, birini bırakacağım. Rasih Beye söyledim. Seni anlattım, çok methettim tabiî. Memnun oldu. Memnun ve razı. Benim orada haftada dokuz saatim var. Elime yirmi liradan fazla geçer oradan. Bunu sana bırakacağım. Müdürle her şeyi konuştum. Çarşamba gününden itibaren benim yerime

sen derslere gireceksin. O gün beraber gideriz. Fakat bu sana yetişmez. Başka bir güzel tesadüf oldu. Benim eskiden hem mektep arkadaşım, hem komşum bir Süleyman vardır. Şimdi ne iş yapar, pek bilmiyorum. Bir şirkette çalışıyor galiba. Arada bir rastlarım. Politika düşkünüdür. Her tesadüfümde bana ahvali âlemi sorar. Başka mevzuu yoktur. Sormaktan maksadı anlatmaya vesile bulmaktır. Dün Kadıköyü'nden gelirken vapurda gene ona tesadüf ettim:

"- Ne dersin bu İtalya ahvaline? diye söze başladı, sosyalistler yaman ha? Bir karışıklık çıkacak orada. Keşke bütün Avrupa karışsa... Bizim için kapitalist Avrupa'nın keşmekeşinden başka selâmet yolu yoktur."

Ben susuyordum. Süleyman bahsi Almanya'ya ve Fransa'ya nakletti, vapur köprüye gelinceye kadar siyasi fikirlerini anlattı. En sonunda dedi ki:

"- Sen hâlâ muallimsin, değil mi?"

"- Evet, dedim."

"- Çok mu meşgulsün? diye sordu."

"- Niçin sordun? dedim".

"- Sordum. Başka bir iş yapmaya vaktin var mı? dedi."

"- Ne işi? diye sordum."

"- Bir iş. Tercüme, tebyiz, teksir gibi işler... dedi."

"- Teksir mi?"

"- Onun gibi bir şey... Vaktin var mı sen onu söyle, dedi."

"- Paralı bir iş mi? diye sordum."

"- Eh parasız olmaz tabiî... Çalışabildiğin kadar bir şeyler kazanırsın. Sen vaktin var mı onu söyle? dedi."

Ben tabiî hemen seni düşündüm:

"- Benim vaktim yok, dedim, ama sana başka bir arkadaş tavsiye edeceğim; cidden kıymetli bir arkadaş... Hatta benden daha muntazam... dedim."

"- Kim bu? Emniyetli mi? Fransızca bilir mi? diye sordu."

"- Bilir. Tercüme yapar."

"- Başka lisan bilir mi?"

"- Bilmez, dedim."

"- Nerede çalışır?"

"- O da benim gibi muallimdi, dedim, şimdi boşta... Hatta biraz fazla sıkıntıda."

"- İyi, dedi, fazla sıkıntıda olması iyi..."

"- Niçin?"

"- Daha iyi çalışır."

"- Yapacağı iş nedir? Onu söylesene..."

Cevap vermedi. Biraz düşündü.

"- Ben onu bir göreyim, dedi, kabil mi?"

"- Kabil."

"- Yarın kabil mi?"

"- Kabil. Yarın sabah evine uğrarım, dedim."

Bugün saat altı buçukta, Eminönü'nde, Valde Kıraathanesinde buluşmaya karar verdik. Onun için senin gelmen çok iyi oldu. Fakat yaptırmak istediği işi, bir türlü öğrenemedim.

Orhan sordu:

- Gizliyor mu?

- Vallahi... biraz esrarengiz bir hali var.

Orhan sustu, "Casus filân olmasın?" diye soracaktı. Fakat Necati'nin fedakârlığının güzel intıbaını bir suizanla bulandırmak istemiyordu. Başını önüne eğerek:

- Sana çok... diye başlamıştı.

Fakat Necati sözünü kesti:

- Hiç böyle söylemeyeceksin. Sen benim yerimde olsaydın benim gibi hareket etmez miydin? Onu geç. Şu Süleyman'a gelelim. Evet, biraz esrarengiz. Ben de merak ediyorum. Fakat ben ondan fena şeyler ummam. Fena şey ne olabilir? Aklıma casusluk filân geldi.

Orhan itiraf etti:

- Benim de aklıma o geldi.

- Fakat ona böyle bir şey konduramıyorum. Namuslu bir gençtir. Çok sinsidir biraz işte. Çok sinsi.

- Politikadan fazla bahsettiğini söylüyorsun da.

Necati hararetle tasdik etti:

- Evet işte, bana şüphe veren de o.

- En ziyade hangi tarafı iltizam eder görünüyor?

- Görünürde bütün Avrupa'ya düşman. Ankara'ya hararetli taraftar. O tarafı güzel. Samimî ise. Bilmiyorum.

- Ne iş yaptığını da bilmiyorsun.

- Onu da bilmiyorum. Söyledim ya... Esrarengiz... Bir kere konuşuruz. Mide bulandıran bir tarafı varsa kabul etmezsin. Şimdilik mekteple idare edersin. Fakat emin ol ki, ben Süleyman'ı çok namuslu bir çocuk olarak tanırım.

- Pekâlâ. Bakalım. Tercüme ettirmek istediği şeyleri bir kere görmek kâfî. Bir de "teksir" lâkırdısı var.

- Evet, ya... Ben de ona takıldım.

- Yani insana gizli bir propaganda şüphesi veriyor.

- Evet.

Sustular, Necati ayağa kalktı:

- Orhan! dedi, artık sen bir şeyler yemelisin. Kendini zorla biraz. Evvelâ bir çorba içersen miden açılabilir. Haydi, gidip hazırlatıyorum.

- Pekâlâ.

*

* *

Orhan ve Necati Valde Kıraathanesine girdiklere zaman Süleyman'ı orada buldular. Ufak yapılı, küçükbaşlı, çok esmer bir adamdı bu; Orhan'ın da, Necati'nin de yüzlerine hiç bakmadan, "buyurun" diyerek ayağa kalkıp, oturmuştu. Başını masaya yaklaştıracak kadar eğerek ve hep yere bakarak uzakları dinler gibi çarpık bir duruşu

vardı. Gene hiç yüzüne bakmadan "teşerrüf ettim beyim" dedikten sonra Necati'ye döndü ve önünde duran bir gazeteyi göstererek alçak sesle mırıldandı:

- Almanya da karışıyor. Bu Spartakos'lar bir iş çıkaracaklar galiba...

Başını Orhan'a doğru çevirerek, fakat hep önüne bakarak ondan da bir mütalâa bekledi. İki arkadaş susuyorlardı. Necati bu sessizliği kırmak için:

- Sen politikaya ne kadar düşkünsün, eskiden böyle değildin! dedi.

Süleyman vücudunu masaya doğru biraz daha eğdi; neredeyse başını gazetenin üstüne koyarak uyumak isteyen bir adam rehaveti içinde görünüyordu. Boyunbağı takmamıştı. Ağzını açtı, fakat hiçbir şey söylemedi. Etrafına bakındı. Bir müddet ağzı açık durdu. Hâlâ gözlerinin içi iyice görünmüyordu. Ağzını kapadı ve biraz doğruldu. Basık ve dar alnında kalın ve siyah kaşlarının saçlarına çok yakın olması esmer yüzünün karanlığını artırıyordu. O ana kadar fizyonomisinde hiç bir sevimli hareket görünmemişti. Biraz daha doğruldu ve dedi ki:

- Burjuva münevveri böyledir, hepsi de senin gibidir: Politikayı diğer insan faaliyetlerinden apayrı sanırsınız. Her şeyin aksiyon ve politika olduğunu bilmezsiniz. Senin de, benim de yediğimiz ekmeğin, içtiğimiz kahvenin fiyatı dünya politikasına bağlıdır. Değil bir münevver olarak, alelâde menfaatlerinin müdafaasını ve hesabını düşünen okuryazar bir işçi sıfatıyla politikayı hararetle takip etmelisiniz. Sen ne hocalığı yapıyordun? Edebiyat, değil mi? Felsefe mi yoksa? İster edebiyat, ister felsefe, politikasız olmaz. Politika hiç bir şeyden ayrılmaz.

Necati sordu:

- Senin politikan nedir? Onu bize anlatır mısın?

Süleyman biraz daha doğruldu ve dirseklerini masaya dayadı. Necati'nin sualinden memnun görünüyordu. Fa-

kat cevabını geciktiren bir hesap içinde uzun uzun düşündükten sonra:

- Kardeşim, dedi, benim politikam geniştir. Burjuva milletleri arasındaki dar menfaat kombinezonları değildir. Ben bütün bir kapitalist sistemle mücadele taraftarıyım. İmtiyazlı ve müstehlik burjuva sınıfına karşı işçinin uyanmasını istiyorum. Dâvayı bizim vaziyetimize tatbik edeyim: Avrupa kapitalizmi şarktaki bütün müstemlekelerinin ve yarı müstemlekelerinin iktisadî ve kültür inkişafını tehir etti, hâlâ da ediyor. Eski ric'î ve sağ ideolojileri sun'î olarak oralarda hâkim kılmağa çalışıyor. İşine öyle gelir. Fakat hep aslan payını almak istediği ve müstahsile hiçbir şey bırakmadığı için, farkında olmayarak bir ihtilâlci ajanı rolü oynamaktadır.

Kendi kuyusunu kendi kazıyor. İthalât kapitalizminin müstemlekelerde kullandığı metot, Avrupa'da ve Amerika'da kullanıldığı metottan büsbütün başkadır. Avrupa emperyalizmi, şarkta, kapitalist fabrikaları için toprağın işletilmesini teşvik etmiyor: "Jaşer" sistemini tatbik ettiriyor. Eski istihsal zamanlarında batıl bir itikat vardı. Güya toprağın içindeki cevherler zaman zaman tükenirmiş, onların birikmesi ve çoğalması için toprağı biraz bekletmek ve dinlendirmek lâzımmış. Buna Jaşer sistemi derler. Bu işin birçok hileleri vardır. Gaye yerli müstahsili mahvetmektir. Avrupa kapitalizmi, küçük yerli sanayii de, ziraat ekonomisini de mahvederek bütün işleri, bütün kârları ve bütün şerefleri Avrupalılara veriyor. Mühendis Avrupalıdır, usta Avrupalıdır, komisyoncu ve idareci Avrupalıdır. Fakat çok şükür, kapitalist cemiyetlerde olduğu gibi müstemlekelerde de istihsal kuvvetlerinin inkişaf tarzı sermayenin çalışma üzerinde hâkimiyetini artırdıkça, bu inkişaf, hâkim milletle mahkûm millet arasındaki sınıf kinini ve ihtilâfını şiddetlendiriyor. Benim politikam, bu ihtilâfı mahkûm millet ve mahkûm

sınıflar nam ve hesabına istismar etmektir. Bugünkü Türk nasyonalizmi de Avrupa kapitalizmine ve emperyalizmine karşı mahkûm milleti kurtarma kavgasıdır. Fakat nasyonalizmden nasyonalizme çok fark var. Ben biliyorum ki, meselâ siz gençler, çoğunuz milliyetçisiniz. Amma nasıl milliyetçi? Burjuva nasyonalisti iseniz -ki farkında olmadan öylesiniz- siz gene emperyalizmin emrindesiniz. Gene Avrupa kapitalizmine esir olarak "eta tampon" yahut müstemleke halinde kalacaksınız. Burjuva münevveri daima tecavüzî bir nasyonalizm tavsiye eder. Böylece memleketi gene emperyalist Avrupa'ya farkında olmadan satmış olur. Misal mi istersin? Ukrayna, Finlândiya, Lehistan, Estonya, Çekoslovakya, Gürcistan, Azerbaycan, Yunanistan, Filistin Yahudi hükümeti, İran'ın milliyetçi hükümeti hep böyle sahte bir burjuva nasyonalizminden geçtiler ve İngilizlerin, Almanların ilâh... kollarına atıldılar. Benim anladığım milliyetçilik esir milletlerin kurtuluşu için bir merhaledir. Müstahsilin hâkimiyetini temin edinceye kadar sürecek bir merhale... Yoksa ben burjuva münevveri gibi bir millet mistiğine inanmam. Benim için "sınıf var, millet yoktur." Zahirde "millî" görünen bütün antagonizmler hakikatte sınıf kavgasıdır. Belki anladınız. Ben tarihî materyalistim.

Necati mırıldandı:

- Senin bu tarafını yeni öğreniyorum.

Süleyman etrafına bir daha baktıktan sonra cevap verdi:

- Herkese açılamayız, kardeşim, dişine, tırnağına kadar silâhlı bir emperyalizm içindeyiz. Etraf casus dolu. İhtiyatlı konuşmağa ve çalışmağa mecburuz. Siz henüz temiz kalmış küçük burjuva münevverlerisiniz. Fikir namusunuz vardır. Zevzeklik de etmezsiniz. Beyi daha yeni tanıyorum. Fakat mademki senin yakın arkadaşındır, ondan da eminim. Zaten beraber de çalışacağız. Ke-

tum olması kendi menfaati icabı. Fakat gözünüz korkmasın. Tehlike büyük değildir. Şimdilik biz telkin safhasındayız. Daha çok görüşürüz. Metodu anlatırım. Beyin (isminiz neydi, affedersiniz?)

- Orhan.

- Orhan Beyin yapacağı şey bazı risaleler tercüme etmektir. Şimdilik başka bir şey istemez. Onların çoğaltılmasına ve dağıtılmasına karışmasın. İlmî eserler tercümesinde hiçbir mesuliyet yoktur. Kabul ederse daha etraflı konuşuruz.

Orhan ve Necati bakıştılar. İki arkadaş da gözlerini bir anda Süleyman'a çevirmişlerdi. Orhan, o güne kadar uzaktan gelen akisleri üstünde müphem şeyler bildiği ve düşündüğü bir meseleyi gözlerinin önüne sarahatle koyan bu adama biraz takdir ve biraz hayretle bakıyordu. Kendisine verilecek işin maddî faydasından ziyade bu dâvanın içine dalmak ve dünyaya gözlerinin alışmadığı bir aydınlık zaviyesinden bakmak ihtiyacıyla Süleyman'a müspet cevap vermek arzusunu duydu: İnsanlara ait meseleleri bu tarzda izah eden tek bir kitap, hattâ makale okumamıştı, kendine göre tekemmül etmiş ve küçük bir tarihi olmak lâzım gelen bu izah tarzına ait cehaletinden de utandı. Necati'nin yüzüne bu mevzuda ne bildiğini ve ne düşündüğünü anlamak için bakmıştı. Arkadaşının da kendisine baktığını görünce, onun da fazla bir bilgisi ve düşüncesi olduğundan şüphe etti. Nitekim ikisi birden, aynı hayretin ve aynı takdirin bir anda, aynı istikamete çevirdiği gözleriyle Süleyman'a bakıyorlardı.

Necati dedi ki:

- Azizim, tarihî maddecilik hakkında çok bir şey bilmiyorum; fakat umumî esaslarından haberim yok değil. Nazarî tarafını istediğin kadar konuşuruz. Benden de, Orhan'dan da emin olabilirsin. Amelî tarafına gelince, Orhan düşünsün. Çünkü bu, şahsî kabule ve ikrara bağlı

bir vicdan işidir. Zannediyorum ki Orhan, kabul etmeden, bir "inisyasyon" bir mülâzemet devresi geçirmek isteyecektir. Etraflı konuşmayı kabule talik etme. Evvelâ uzun uzun konuşalım. Bize fikirlerini ve yapılacak işi daha açık ve etraflı izah et. Münakaşa edelim.

Necati söylerken onu Orhan'dan çok daha az dikkatle dinliyormuş gibi müstağni hareketlerle bir sigara yakan Süleyman, ikide bir, dilinin ucuna toplanan tütün kırıntılarını atmak için kuru kuru tükürüyor ve muvakkat bir tik haline gelen bu hareketi lüzumsuz yere tekrarlıyordu.

Kaşlarını kaldırıp indirerek cevap verdi:

- Münakaşa! dedi, küçük burjuva münevverinin bayıldığı şey. Münakaşa! On paket sigara içer ve beş gün, beş gece münakaşa eder. Sonra dünyayı ıslâh ettiğine kanidir, mağrurâne başını kaldırır ve susar, bitti. Başka iş yok. Bizse "bütün insan" fonksiyonlarını birbirinden ayırmayız. Fikir gövdeden, müstakil değildir. Hareket fikri devam ettirir ve tamamlar. Aksiyon halinde olmayan bir fikir, bizce rüya kadar lüzumsuz ve saçmadır; çünkü yapraksız ve yemişsiz ağaçtır, faydasız yer kaplar.

Necati hararetlendi:

- Sen bu fikirleri düşünmeden mi benimsedin? Başkaları ile değilse bile kendi kendinle münakaşa etmedin mi? Diyalektik safhasını geçirmeyen bir tefekkür ve bir muhakeme var mıdır? Ne istiyorsun? Karşındakiler, üstünde henüz hiç bir mülâhaza ve karar sahibi olmadıkları bir mevzuda, senin beş dakikalık bir telkinini kabul ederek hemen "amenna!" deyip çıksınlar mı? En pişkin ve tesirli misyonerler, körpe genç zekâlardan bile böyle bir inkıyat beklemezler.

Süleyman başını kaşıdı ve bir avucu ile bütün yüzünü ovaladıktan sonra gülümseyerek:

- Bilirim, dedi. İş lâkırdıya gelince siz üstün çıkarsınız. Eflâtun'danberi burjuva münevverinin tekâmül etmiş, büyük bir tarihe malik, pişkin bir diyalektik ve münakaşa kabiliyeti var. Binlerce senedir münakaşa ediyorsunuz. Gene edelim, pekâlâ. Fakat uzatmayalım.

- Burada olmaz. Bir gece bize gel. İstersen, hattâ, bu gece.

- Nerede senin evin?..

- Şehzadebaşı'nda.

- Ver adresini.

Necati söyledi ve Süleyman sigara kutusunun arkasına yazdı.

- Bu gece dokuzda gelirim, dedi.

Hâlâ tütün kırıntılarını temizlemek istiyormuş gibi dişleriyle dilinin ucunu ısırıyordu.

Yüzünü Orhan'dan da, Necati'den de başka taraflara çevirdi, onlara bakmadan, kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi mırıldandı:

- Memnun oldum. Sen zeki çocuksundur, bilirim. Anlaşacağız. Ben seni çoktan görmek istiyordum. Programda vardı.

Birdenbire doğruldu ve Necati'nin masa kenarını tutan eline hafifçe vurdu:

- Başka yol yoktur, azizim, dedi, bunu iyi bilesin. Kendi kendine hiç bu dünyaya niçin geldiğini sordun mu? Edebiyat öğretmek için mi? Dur ben sana sorayım: Çocuklara: "İstedim merhem okundan ciğerim yaresine - Attı bin ok ki değer her biri bir paresine" gibi hezeyanlar öğretmekten ne çıkar? Fuzûli'nin bu, değil mi? Ne çıkar? Kime hizmet bu? Çocuğa mı? Değil; millete mi? Değil. Beşeriyete mi? Değil.

Necati kalkmak isteğiyle doğrularak:

- Bu gece gel, konuşuruz! dedi.

Süleyman devam ediyordu:

- Konuşuruz, konuşalım... "Cânı kim cânânı için sevmezse cânânın sever -Cânı için kim ki cânânın sever cânın sever." Kaç yüz senedir bu herzelerle kafa dolduruyoruz. Bu edebiyat hangi sınıfa, hangi ezilmiş halka, hangi zümreye şuur vermiştir? Ne yetiştirmiştir? Hangi tekâmüle yaramıştır?..

O zamana kadar hiç ağzını açmayan Orhan cevap verdi:

- İptidaî bir ifade ile bile olsa burada hasbiliğin ve gayrendişliğin bir müdafaası yok mu? "İnsan kendisini başkası için severse başkasını sevmiş olur; başkasını kendisi için severse kendisini sevmiş olur." demek istiyor. Cânan burada kendimizden başkaları diye de alınabilir; bütün bir cemiyet mânasına gelebilir.

Necati ayağa kalktı:

- Bu gece daha rahat konuşuruz, dedi, mutlaka geleceksin değil mi?

Orhan da kalkmıştı. Necati'nin söylediğini hiç duymamış gibi, Süleyman, karartılarla dolu yüzünde, gülümsemeğe hiç benzemeyen istihza takallüsleriyle, mırıldandı:

- Nasıl o bakayım?

Ne mülk ü mâl bana çarh verse memnunum
Ne mülk ü mâlden avare kılsa mahzunum
Eğerçi müflis-i pest ü muhakkar ü dûnum
Demâdem öyle hayal eylerim ki Karunum.

(Talih bana ne mal ve mülk verse memnun olurum, ne de mal ve mülkten yoksun bir işsiz güçsüz derbeder haline getirse bundan hüzün duyarım. Gerçi tam manasıyla iflâs etmiş, bitmiş, horlanmış ve aşağılanmışım; ama yine de zaman zaman öyle hayaller kurarım ki sanki Karun gibi zenginim...)

Diyor... Zihniyeti görüyor musunuz? Mensup olduğu yoksullar sınıfının menfaatlerini müdafaa edeceği yerde,

onlara, mallarından, mülklerinden vazgeçmelerini, kendilerini Karun gibi zengin farz etmelerini tavsiye ediyor. Ne âlâ? Gözlerini kapa, hayale dal, dünyanın bütün hazineleri senin olsun? Sonra ayağında donun olmasın! Mülkiyet fikrini bu hale getirmiş bir şark, Avrupa kapitalizmi için ne müsait ve zengin bir otlaktır.

Necati ona elini uzattı:

- Akşama görüşürüz! dedi.

Süleyman doğruldu, "peki, görüşürüz" diye mırıldandı; ağır ağır uzaklaşan Orhan'la, Necati'nin kahveden çıkmalarını bekledikten sonra cep defterine şu işaretleri kaydetti: "N.O.b.k.i."

*

* *

O gece Süleyman Necati'nin çalışma odasına girer girmez, Orhan'ın elini sıktıktan sonra, masanın üstünde duran büyük bir lâmbanın çifte fitilini iyice kısmış ve pencereye yaklaşmıştı: "Havayı muayene etmek istiyorum!" dedi. Yüzünü cama dayayarak sokağa bakıyordu. Necati takip edilmekten endişe ettiğini anlamıştı. Fakat bundan sonraki yalanlarında onu daha fazla dikkate ve ihtiyata mecbur etmek için aldanmış görünmeyi tercih ederek sordu:

- Nasıldı sen gelirken?

Süleyman hemen pencerenin önünden ayrıldı ve lâmbanın fitilini açarak:

- Gene bir tipi hazırlığı vardı, dedi.

Sonra Necati'nin kitap rafları önünde durdu. Ellerini arkasına koymuştu ve başını hiç kımıldatmıyordu. Gözleriyle raf arasındaki mesafe o kadar fazlaydı ki, kitapların sırtındaki isimlerini okuyabilmesine imkân olmadığı için onları tetkik etmekten ziyade bir şey düşündüğü zannını veriyordu.

Necati'nin uzattığı bir sigarayı almak için döndü:

- Bir mecmua ister, mecmua... dedi; konuşmakla olmaz, konuşmaktan hiçbir şey çıkmaz... Orhan Bey de, sen de bizim ekolü biraz tetkik etmiş olsaydınız daha rahat anlaşırdık.

Halinde bir gevşeklik ve lâkaydi vardı. Bu isteksiz duruş, muhataplarını kazanmak isteyen bir pazarlıkçının hüneri miydi? Yoksa tamamıyla içine girmek istemediği bir münakaşadan geri dönebilmek için açık bırakılmış bir kapı mı? Odadan içeri girdiği zaman lâmbanın yanına koyduğu cüzdanını aldı, oturdu ve dizlerinin üstünde tuttu.

Necati ayaktaydı; ona doğru bir adım attı ve dedi ki:

- Azizim, biz senden ayrıldıktan sonra Orhan'la epey konuştuk. Bir noktayı evvelâ söylersek iyi olur: Onun tercüme edeceği şeyler bir takım propaganda yazıları mıdır? Beyanname cinsinden şeyler midir? Nedir?

- Hayır. Hayır! Gözünüz korkmasın; kültürel yazılar... Bazı kongre kararları filân da vardır. Bunları halka dağıtacak değiliz. Hiç bir mesuliyeti yoktur. Şimdiden gözü yılmasın. Mütercimin kabahati olur mu? Hayatını kazanmak için kendine verilen bir takım yazıları tercüme ediyor. Elçiye zeval yoktur. Zaten İstanbul'da şimdi kim kime?

- Pek güzel. Şimdi zaten Ankara, Avrupa emperyalizmiyle mücadele ettiğini açık söylüyor. Bunu kim inkâr eder? Millî tezimizdir. Fakat sen, inandığın mezhep iktizası, bu hareket noktasından fazla ileri gidiyorsun. Bize anlat: Niçin, büyük milletlerin küçük milletleri istismar etmeleri mutlaka sınıflar arasındaki mücadeleden doğma bir zaruret olsun da, millî zaruretler olmasın? Nihayet, bütün tabiatta kuvvetli zayıfı istismar eder. Biz bu istismar, hatta imha politikasına, bu emperyalizme karşı harp açtık. Bunun sınıflarla ne münasebeti var?

- Emperyalizm dediğin nedir? Avrupa kapitalizminin istismarcı ve dediğin gibi imhacı, tecavüzcü hali değil mi? "Zaten büyük millet küçük milleti imha etmek ister. Bizim vazifemiz küçük ve aciz olmadığımızı ispat etmek!" diyorsun ve dâvayı tamamıyla siyasî -millî çerçevesinde- bırakmak istiyorsun. Halbuki dâva, aynı zamanda içtimaî ve iktisadîdir. Hem ilk önce iktisadîdir.

- Niçin?

- Çünkü insanın ilk münasebeti tabiatladır ve bu bir istihsal münasebetidir. İnsanlığın tarihi toprakla muamelesinin bilânçosudur.

- Kim söylüyor?

- Ben söylemiyorum. Senin bu "niçin" sualin yüz sene evvel sorulmuştu. Dâvanın tarihini yapacak değilim. Söyledim ya, bunlar mecmua işi, kitap işi... Arkadaşlar Rusya'dan, Almanya'dan gelsinler, bu mecmuayı çıkaracağız... Fakat idealist felsefeler, beşerî tekâmülün başında fikri ve mânayı bulurlar. Beden bu mânanın uşağıdır, derler. Hayır. Dâva bedenle, madde ile başlar.

- Neden ikisi birden başlamamış olsun? Bu sırayı nasıl koyuyorsun?

- İkisi birbirinden ayrılmayacak surette birleşmiştir, zaten de birdir. Biz buna "L'homme total = toptan insan, yekûn insan" deriz.

- Güzel. Fakat mânayı maddeden ayıran ve şeniyetin fikir, maddenin mâna üstüne hegemonyasını kuran da sizsiniz. Ben Hegel'e karşı itirazlarınızı biraz biliyorum. Realiteyi tefekküre irca eden o zamanın idealizmini siz tamamıyla tersine çevirdiniz; idealist bir diyalektik yerine materyalist bir diyalektik koydunuz; Hegel mânadan başlıyordu, siz maddeden hareket ettiniz; kafalarınızın yapısı ve düşünme metodu birdir. Siz onu mefhumculukla itham ederken -sadece kelimeleri değiştirerek- aynı mef-

humculuğu yaptınız. Sisteminizden bu mefhumları çıkarınız, tek kelime konuşamazsınız.

Süleyman başını sallayarak:

- Felsefe yapıyorsun! dedi.

Necati ona doğru bir adım daha attı:

- Hangimiz yapıyoruz? diye sordu; senin tarihî maddeciliğin felsefe değil mi? Bal gibi bir tarih felsefesi değil mi? Kendine mubah gördüğün şeyi bana yasak ederek beni susturmak mı istiyorsun? Ben senin geçen asırda yapıldığını söylediğin münakaşayı biliyorum. Senin dâvana zannettiğin kadar yabancı değilim. Bak sana hulâsa edeyim: Hegel hareketi, faaliyeti, çalışmayı insan şuurunun, fikrin bir inkişafı telâkki ediyordu. Bu, müşahhas, reel, mahsus bir faaliyet değildi ve sadece sûrî bir karaktere sahipti. Kendine göre, bir realitesi olan yalnız "fikir"di. Hegel şuurun haricileşmesi telâkki ettiği müşahhas objeyi insanın içinde kaynatarak ortadan kaldırmağa doğru gidiyordu. Böylece hakikî hayal yalnız fikrin diyalektiğinden ibaretti; insanın faaliyeti yalnız ruhuna münhasırdı ve bilgide hülasasını buluyordu. Bütün realite şuura ve düşünceye irca edilmişti. Bu idealizmi evvelâ Bauer ve Feuerbach tenkid ettiler. Senin tarihî maddeciliğin ilk önce bunlardan ilham aldı. İnsanın faaliyetini ruhun faaliyeti olarak kabul etmediniz. Reel hayattan kopmuş bir fikir hayatı olamazdı. Varlıkla düşünce, süje ile obje arasındaki ihtilâfı halletmek istediniz. Diyordunuz ki, insan tabiat içre bir mahlûk olduğu için faaliyeti de, zarurî olarak müşahhas bir karaktere sahipti ve süje dediğimiz şey, sizce, Hegel'in zannettiği gibi "saf-pur" bir faaliyet değildi. Süje ile obje ve tabiatla insan arasında ihtilâf görmüyordunuz. Bunların arasında, sizce yalnız birbirine geçiş ve bir tabiat mahsulü olduğu gibi tabiat da bir insan mahsulüdür, değil mi?

- Tamam. Doğru.

- Sizce insanın ihtiyaçlarına tabiatın intibakı beşer tarihinin tekâmülünü idare eder. Fakat dikkat ediniz, kendi kendinizi şimdi tekzibe başlayacaksınız. İlk önce süje ile obje arasında bir ihtilâf kabul etmezken ve insan faaliyetini ikisinin müşterek ameline izafe ederken, birdenbire bu sentezi kırıyorsunuz!

- Ne gibi?

- Şöyle: Diyorsunuz ki insanın faaliyeti evvelâ insiyakîdir, tıpkı hayvanlarda olduğu gibi!

- Evet, biz buna kaaniyiz.

- Nasıl kaani olabiliyorsunuz? Tabiatla insan arasında her türlü kıdem ve mertebe ihtilâfını reddeden siz değil misiniz? Hegel'i yalnız şuura verdiği kıymetle itham eden siz, bu sefer onun tezini tersine çevirerek şuurun yerine sevki tabiiyi ikame ediyorsunuz. Bu, tam bir antitezdir, iddia ettiğiniz gibi sentez değildir.

- Fakat biz yalnız insan tabiî bir mahlûktur demiyoruz, insan aynı zamanda hem tabiî, hem beşerî bir mahlûktur; hayvan gibi tabiatı önüne nasıl çıkarsa öyle kabul etmez, hem tabiata intibak etmeğe çalışır, hem de tabiatı kendine intibak ettirmeğe çalışır, diyoruz. İnsan faaliyetinin mevzuunu da bu çifte adaptasyon teşkil eder. Marx buna "praksi" diyor.

- Evet, fakat "tabiî", sizce "beşerî"den evvel geliyor. İnsanın hakikî tabiatı sizce pratik faaliyetlerinde aranmalıdır. Hegel objeyi inkâra yürümüştü; siz önce süje ile obje arasındaki zıddiyeti birleştirmek ister göründünüzse de, neticede, siz de, süje yerine objeyi ikame ettiniz. Bir noktaya daha dikkat: Bütün bu mücerret mefhumları dilediğiniz gibi kullanırken, siz de muarızınıza isnat ettiğiniz bir işi yapmıyor musunuz? Bunlar da bal gibi felsefe değil mi? Halis muhlis bir mefhumculuk değil mi?

Süleyman başını sallayarak önüne bakıyordu. Ağzını açmadan, göğsünün içinden gelen bir gülüşle güldüğü

için vücudu da sallandı. Dizlerinin üstünde tuttuğu cüzdanının kapağını açıp kapıyor, kenarındaki kayışlarla oynuyordu. Önüne bakarak:

- Bu işin felsefesine çok daldın mı böyle olur, dedi.

Necati gülerek sordu:

- Peki, nasıl edelim? Sen dal da ben kıyıda durup seyir mi edeyim? Sen dalarsan ben de dalarım.

- İyi amma biz aksiyon adamıyız.

- Ben de kendime göre aksiyon adamıyım. Eğer sırf aksiyonla iş biterse bana tabiattan, insandan, çifte intibaklardan, praksilerden ne bahsediyorsun. Bahsedersen, benim de kabul etmediğim noktaları tenkit etmek hakkım değil mi?

- İyi amma bu münakaşanın sonu yoktur.

- Sonu olmayan bir bahse girmişsen kabahat benim mi? İyi düşünseydin de böyle dipsiz bir nazariyeyi benimsemeseydin! Haydi, şimdi de aksiyona gelelim. Pratik konuşalım. Meselenin nazarî tarafında ısrar etmiyorsun. Tatbikata geçelim. Türkiye'de ne yapmak istiyorsun ve bizden ne bekliyorsun, söyle!

Süleyman cüzdanını açarak:

- Size bütün şark hakkındaki fikirlerimizi hulâsa eden bir şey okusam dinler misiniz?

- Maalmemnuniye!

Orhan da tekrarladı:

- Maalmemnuniye!

Necati bir sandalye çekerek Süleyman'ın karşısına oturmuştu; Orhan da ayağa kalktı ve onun daha yakınında yer aradı, pencerenin yanındaki koltuğa yerleşti ve bir sigara yaktı.

Süleyman elindeki kâğıtlara bakarken onlara doğru yalnız gözlerini kaldırarak:

- Okuyup bitireyim de, bir itirazınız olursa ondan sonra söyleyiniz. Bir de... Seciyenize güveniyorum, bu münakaşalar filân hep aramızda kalacak...

Necati ve Orhan temin ettiler. Süleyman, alçak sesle okumağa başladı:

"Şark milletlerine hitap,

"Otuz beş milyon insanı öldüren, yüzlerce büyük şehri ve binlerce köyü harap eden, Avrupa memleketlerini mahveden ve bütün milletleri açlığa, sefalete mahkûm eden büyük, canavarca, korkunç Dünya Harbinin başlangıcından beri altı sene geçti.

"Bu koskoca harb Avrupa'da cereyan etmiş, Asya'ya bir ucundan sürünüp geçmişti.

"Bu harp Avrupa milletleri tarafından yapıldı; şark milletlerinin bu harpte nisbî olarak ehemmiyetsiz bir hisseleri vardır. Yalnız, Alman kapitalistleri tarafından satın alınmış Türk hükümeti tarafından aldatılan birkaç yüz bin Türk köylüsü ile İngiliz ve Fransız kapitalistleri tarafından esir gibi satın alınarak, Fransız ve İngiliz bankacılarıyla kapitalistlerinin menfaatleri hesabına Fransa cephelerinde ölüme sevk edilen iki üç milyon Hindli ve zenci bu harbe iştirak etmişlerdi.

"Fakat, her ne kadar şark milletleri bu canavarca harpten uzak kalmışlarsa da, her ne kadar ona pek küçük bir mikyasta iştirak etmişlerse de, bu harp, Avrupa milletleri için değil, garb milletleri ve memleketleri için değil, şark milletleri ve memleketleri için yapılmıştır.

"Bu harp bütün dünyanın, bilhassa Asya'nın, şarkın taksimi için yapılmıştır. Asya memleketlerinin kime ait olacağını ve hangi şark milletlerinin esir edileceklerini tayin etmek için.

"Bu harp İngiliz ve Alman kapitalistlerinden hangisinin Türk, İranlı, Hindli ve Mısırlı köylülerini mahvetmeğe muktedir olduğu meselesini halletmek için yapılmış-

tır. Dört sene süren canavarca harp İngiltere'nin ve Fransa'nın galebesiyle nihayetlendi. Alman kapitalistleri bütün Alman kavmini açlığa, ölüme attı. Harbde nüfusunun en olgun kısmını kaybeden ve büyük sanayi merkezleri harab olan muzaffer Fransa hâlâ kan içindedir ve zaferden eskisine göre çok daha zayıf bir halde çıkmıştır. Harp denilen bu vahşi kasaplık İngiltere'yi Avrupa'nın ve Asya'nın bir tek yüksek hâkimi yapmakla neticelendi. Bütün Avrupa'da yalnız İngiltere kuvvetini muhafaza etti, çünkü onun hesabına başkaları döğüştüler; onun hesabına onun esir ettiği kavimler, Hindliler ve zenciler harbe girdiler. İngeltere harbi müstemlekelerinin ziyanına yaptı.

"İngiliz devletini idare eden ve hiç kimseden pervası olmayan yırtıcı İngiliz bankacıları ve kapitalistleri, şark milletlerinin işçilerini ve köylülerini esir bir hale getirdiler. Şark milletleri! Siz İngiltere'nin Hindistan'da ne yaptığını biliyorsunuz, haklarından mahrum edilmiş milyonlarca Hind köylüsünü ve işçisini nasıl mezbaha hayvanları haline getirdiğini biliyorsunuz."

Necati sordu:

- Süleyman, dur, pardon, bu okuduğun şey bir makale midir? Sen mi yazdın? Yoksa tercüme mi?

Süleyman gözlerini kâğıttan ayırmadan mırıldandı:

- Müsaade et, bitireyim, anlatacağım.

- Pek güzel.

Süleyman okumağa devam etti:

"Hind köylüsü İngiliz hükümetine mahsulünün o kadar büyük bir kısmını verir ki, geriye kalanı kendisini birkaç aydan fazla beslemez. Hind işçisi, İngiliz kapitalistinin fabrikasında o kadar sefil bir yevmiye ile çalışır ki, doyabilmek için muhtaç olduğu bir avuç pirinci tedarikten acizdir. Her sene milyonlarca Hindli açlıktan ölür. Her sene milyonlarca Hindli çengellerde, İngiliz kapita-

listlerinin zengin olmaları için ölesiye çalışarak mahvolurlar.

"İngiltere için çalışan, aç kalan, harbde canını veren Hindlinin onunla aynı sofrada oturmak hakkı yoktur. Aynı evde de oturamaz, aynı vagonda seyahat edemez, aynı mektepte tahsil göremez. İngiliz burjuvasının nazarında her Hindli bir parya, bir esir, bir mezbaha hayvanıdır ki hiçbir şey istemeğe, hiçbir beşerî his duymağa hakkı yoktur. Ümitsizliğe düşen Hind köylüsünün ve işçisinin her talebi İngilizler tarafından sürü sürü idamlarla karşılanır. İsyan eden Hindli mahallelerinde kurşuna dizilmiş yüzlerce Hindli kadavrası göze çarpar; sağ kalanlara gelince, İngiliz zabitleri onları yüzükoyun yerlere yatırarak hepsine çizmelerini yalatırlar.

"Şark milletleri! İngiltere'nin Türkiye'de ne yaptığını da biliyorsunuz. Ona öyle bir sulh teklif etti ki, maddelerine nazaran Anadolu'nun halis Türklerle meskûn dörtte üçü ve büyük sanayi merkezleri Fransa'nın, İngiltere'nin, İtalya'nın ve Yunanistan'ın hâkimiyeti altına geçecekti.

"Türkler bu ezici sulhü kabul etmeğe yanaşmayınca, İngilizler, Türklerin payitahtını, müslümanların mukaddes şehri olan İstanbul'u işgal ettiler. Millet Meclisini dağıttılar, münevverlerini ve halkın şeflerini yakaladılar, en ileri gelenlerini kurşuna dizdiler, yüzlercesini de Malta Adasına sürdüler. Şimdi İngilizler İstanbul'da saltanat sürüyorlar. Türklerin bankalarını, paralarını, fabrikalarını, şimendiferlerini ve gemilerini aldılar, onların bütün nefes deliklerini tıkadılar. Bugün Türkiye'de bir kumaş, bir maden parçası yoktur.

"İngilizler, Yunan ordusunun yardımıyla İzmir vilâyetini işgal ettiler; Fransızların yardımıyla Adana'yı aldılar, müstemleke ordularının yardımlarıyla Bursa'ya ve İzmit'e girdiler. Türkleri her tarafta boğazlıyor ve memleketin içerilerine doğru yorulmadan ilerliyorlar. İstan-

bul'da İngilizler bütün mektepleri, medreseleri ve darülfünunları işgal ederek kendi kışlaları haline getirdiler; Türkçe tedrisatı yasak ettiler, bütün Türk gazetelerini kapadılar, bütün amele teşekküllerini ilga ettiler, hapishaneleri, Türk vatanperverleriyle doldurdular ve bütün halkı İngiliz zabıtasının emri altına aldılar. İstanbul sokaklarında fes giyenlere güpegündüz, herkesin gözü önünde sopa çekiyorlar, İngilizler nazarında Türk olmak, aşağı bir ırka mensup olmak demekti; köpek gibi muamele edilmesi lâzım gelen bir parya, bir esir olmak demekti.

"Şark milletleri! İngiltere, İran'da ne yaptı? Köylülerin Şah'a ve maiyetine karşı isyanını bastırarak, binlerce İran köylüsünü kurşuna dizdirerek, İngiliz kapitalistleri, halkın devirdiği Şah'ı ve maiyetini tekrar iktidar mevkiine getirdiler; köylünün elinden toprağını aldılar, onu tekrar esarete attılar. Sonra, İngiliz kapitalistleri Şah hükümetini satın alarak alçakça bir muahede ile bütün İran'ı ve bütün İran milletini ele geçirdiler. Bütün servetlerini ele geçirdiler. İran şehirlerine Hindli garnizonları yerleştirdiler. Fethettikleri bir memleketmiş gibi İran'da kanun yaptılar ve resmen müstakil olan İranlılara esir bir millet muamelesi yaptılar.

"Şark milletleri! İngiltere, Irak'ta ve Arabistan'da ne yaptı? Bu müstakil İslâm memleketlerini kendi müstemlekeleri haline koydu, eski sahiplerini kovdu, en münbit mıntıkalara, Fırat ve Dicle havalisine hâkim oldu, Musul'un ve Basra'nın zengin petrol menabiini ele geçirdi.

"İngiltere, Filistin'de ne yaptı? Yahudi ve İngiliz kapitalistlerini tatmin etmek için Arapların elinden aldığı toprakları Yahudilere verdi, sonra Arapları Yahudilerin üstüne saldırttı, her tarafa kargaşalık, fesat ve kin tohumları ekti; neticede vaziyete kendisi hâkim olmak için ırkları birbirleriyle çarpıştırarak zayıf düşürdü.

"İngiltere Mısır'da ne yaptı? Orada, yerli halk seksen seneden beri İngiliz kapitalistlerinin boyunduruğu altında inliyor; öyle bir boyunduruk ki esirlerine koskocaman ehramlar inşa ettiren eski Mısır Firavunlarının boyunduruğundan daha şiddetlidir."

Süleyman bu son satırları okurken Orhan mektepte Celâl'le yaptığı münakaşayı hatırlamıştı. İstiklâlin terakki âmili olmadığını iddia ederek Mısır'ı misal gösteren muavine karşı Orhan İngiltere'nin oradaki zulümlerini hatırlatmış olduğu için, bu satırlar okunurken:

- Doğru! diye mırıldandı.

Süleyman devam ediyordu:

"İngiltere Çin'de ne yaptı? Şeriki cürmü olan Japon emperyalistleriyle birleşerek bu koskoca memleketi kendi müstemlekesi haline çevirdi ve dört yüz milyon halkı afyonla uyutarak ve zehirleyerek kendi kıtaatı ve Japon askerlerinin yardımıyla Çinlilerin isyan hareketlerini bastırdı.

"İngiltere Afganistan'da ne yaptı? Emir hükümetini satın aldı, halkı tazyik, sefalet ve cehalet içinde yaşatarak, Hindistan'ın dışarıyla münasebetini kesmek için Afganistan'ı bir çöl halinde bıraktı."

Süleyman durdu:

- Ermenistan'a, Gürcistan'a, Türkistan'a, Buhara'ya, Hiyve'ye, Azerbaycan'a, Dağıstan'a ve Kafkasya'ya ait olan tarafları geçiyorum. Oralarda da metod aynı metod. Neticeye geleceğim.

Okumağa devam etti:

"Şark milletleri! Dünyanın en geniş, en cömert, en zengin toprakları sizin elinizdedir. Buraları vaktiyle medeniyetin beşiği olmuştur. Şimdi yalnız içindekileri değil, bütün dünyayı besleyebilir. Hâlbuki şimdi, dünyanın bu en geniş, bu en zengin, bu en cömert toprakları üstünde milyonlarca köylü yiyecek ekmek bulamıyor.

"Bulamıyor, zira kendi toprakları üstünde her şey: Arazi, para, banka, fabrika ve atölye her şey Avrupa kapitalistlerinin ellerindedir. Bulamıyor, zira kendi vatanlarında hâkim değildir, hiçbir şeye sahip değildir, hiçbir şeye hükmü geçmez.

"Şark milletlerinin sefaleti ve cehaleti, harabisi ve inkırazı Avrupa ve İngiliz emperyalizmini zenginleştirmeğe yarıyor.

"O İngiltere ki, topu topu kırk milyon kadar bir nüfusu olduğu halde bunun bir milyonu tazyik ve istismar edenlerden otuz dokuz milyonu da köylülerden ve işçilerden mürekkeptir. Bu bir milyon adam dünyanın yarısına hâkim olmak ve şarkı dolduran sekiz yüz milyon işçiyi esaret altına almak istiyor. Bugün emrinde otuz dokuz milyon İngiliz işçisi çalıştıran bir İngiliz burjuvası, bu kadarı yetişmiyormuş gibi, üstüne iki bin İranlı, Türk, Iraklı, Hind ve Mısırlı işçisi ilâve etmek istiyor. Aç, çıplak, sefil iki bin kırk kişi, hayatın bütün nimetlerinden mahrum kalarak bu bir tek kişi için çalışacaklar. Bir milyon istismarcı tüfeyli -ki İngiliz bankacı ve sanayicilerinden mürekkepti- sekiz yüz milyon insanın feryadı, kanı, açlığı onlara tesir etmiyor; onlara kazanç lâzım, para lâzım, para!

"Ve bu menfaat susuzluklarını gidermek için pençelerini şark milletlerinin boğazına geçiriyorlar. Bu milletlerin istikbali kara sefalettir, ebedî esarettir, her türlü haktan mahrumiyettir.

"Fakat bu böyle olmayacak.

"İngiliz kapitalistleri karşısında, Avrupa emperyalizmi karşısında şarkın mazlum milletleri ve sınıfları, Enternasyonal bayrağı altında birleşiyor. Onların birinci kongreleri toplanmıştır ve ilk sesler yükseliyor: Bu böyle olmayacak!

"Hayır! Doymaz emperyalistler! Şark milletlerini yiyemeyeceksiniz; hayır! Şarkın yüzlerce milyon işçisini ve köylüsünü esaret altına alamayacaksınız. Bu lokma sizin için çok büyüktür; boğazınızdan geçmez; yutamayacaksınız ve boğulacaksınız!

"Şark milletleri, zalimlerin boyunduruğu altında, uzun zamandan beri cehaletin karanlığına gömülerek yaşadılar. Fakat artık uyanıyor ve kalkınıyorlar. Mukaddes harb davetine koşmağa hazırlanıyorlar. Bu bizim davetimizdir. Şark milletleri mümessilleri birinci kongresinin davetidir.

"Biz bütün şark milletleri işçilerinin mümessilleriyiz: Hindistan, Türkiye, İran, Mısır, Afganistan, Bülûcistan, Çin, Hindiçini, Kore, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Dağıstan, Kafkasya, Arabistan, Irak, Suriye, Filistin, Hiyve, Buhara, Türkistan, Tataristan, Başkırdistan, Kırgız memleketleri hep parçalanmaz bir ittifak içinde birleşerek milletlerimizi mukaddes harbe çağırıyorlar.

"Onlara diyoruz ki:

"Şark milletleri! Şimdiye kadar hükümetleriniz kaç defa sizi mukaddes harbe, cihada çağırdı, Peygamberin yeşil sancağı altında yürüdünüz; fakat bütün bu cihatlar yalandı ve hükümetlerinizden başka kimsenin menfaatine hizmet etmiyordu. Esaretten ve sefaletten kurtulamıyordunuz. Başkaları için ölüyor ve hiç bir şey kazanmıyordunuz.

"Şimdi biz sizi hakikî ilk cihada çağırıyoruz.

"İyiliğiniz için, hürriyetiniz için, hayatınız için çağırıyoruz.

"Şark milletlerinin kurtuluşu için bu mukaddes harbe, bu cihada iştirak ediniz: tâ ki bütün milletler ve ırklar, dilleri, dinleri ve derilerinin rengi ne olursa olsun aynı haklardan istifade etsinler!

"Bu mukaddes harbe iştirak ediniz! Tâ ki milletler ileri ve geri, müstakil ve mahkûm, metropol ve müstemleke diye ikiye ayrılmasınlar.

"Bu mukaddes harbe iştirak ediniz! Tâ ki, bütün insanlar tazyikten, kapitalist ve emperyalist esaretinden kurtulsun. Bir millet öteki milleti, bir adam öteki adamı istismar edemesin.

"Avrupa'da kapitalizmin ve emperyalizmin son kalesine o korsanlar yuvası İngiltere'ye karşı bu mukaddes harbe iştirak ediniz!

"Bütün şark milletlerinin hürriyet, istiklâl ve saadeti için, İngiltere ve bütün Avrupa emperyalizmi tarafından tazyik edilen milyonlarca köylünün ve işçinin kurtuluşu için bu mukaddes harbe iştirak ediniz!

"Şark milletleri! Bu mukaddes harpte, garbın bütün tazyik altında bulunan ihtilâlci amelesi sizinle beraber olacaktır. Size bunu bildiren, size bunu temin eden şark milletleri mümessilleri birinci kongresidir.

"Şark milletlerinin ve bütün dünya müstahsillerinin mukaddes cihadı sönmez bir alevle yanacaktır."

Süleyman elindeki kâğıdı okuyup bitirdikten sonra, Orhan'la, Necati'nin, bilhassa ikincisinin vakitsiz bir itirazını teşvik etmemek için yüzlerine bakmaktan çekinerek söyledi:

- Bu kadar. Ne olduğunu anlamışsınızdır: Rusya'da, bütün şark milletlerinin mümessillerinden mürekkep bir kongre aktedildi. Bu hitabe onlar tarafından yazılmıştır. Kongrenin riyaset divanında fahrî âza olarak Rusya namına Radek var; Macaristan namına Belâ-kun; Fransa namına Rosmer; İngiltere namına Quelch; Amerika namına Reed; Avusturya namına Steinhard; Hollanda namına Janson! Balkan Federasyonu namına Şablin; Japonya namına Yaşikaro. Diğer âzalar: Türkiye'den Mustafa

Suphi ve demin okuduğum yazı içinde ismi geçen yirmiye yakın milletin mümessilleri...

Süleyman başını kaldırdı ve Necati'den ziyade Orhan'ın yüzüne bakarak devam etti:

- İşte bütün nazariyeler bir tarafa: Hakikat, mücessem ve müşahhas hakikat budur. Benim de şark ve Türkiye meselesinde bütün düşündüklerimin hulâsası budur. Avrupa emperyalizmiyle mücadele. Şimdi Ankara da bunu yapıyor. Siz ki -Orhan Beyi bilmiyorum, fakat Necati'yi tanırım- hararetli Türk milliyetçilerisiniz, bu dâvada mazlum milletlerin kurtuluşu namına açılan müşterek harbe taraftar olmalısınız. Nazariyelerden ne çıkar? Kahvede de size söyledim: Her fikrin bir karşılığı ve bir cevabı vardır. Münakaşa asırlarca sürer ve sürmüş. Artık lâfazanlığı bırakalım da biraz iş görelim, değil mi?

Süleyman bunları söylerken, hep gözlerinde Necati'den daha az mukavemet bulduğu Orhan'a bakıyordu. Onun kaşlarını çatarak başını önüne eğdiğini görünce tekrarladı:

- Değil mi?

Necati ayağa kalkmıştı. Ellerini ceplerine koyarak odanın içinde birkaç adım attı, sonra Süleyman'ın önünde durdu; başını yukarı kaldırarak sükûnet içinde dedi ki:

- Bence bu gibi meselelerin hallini güçleştiren nedir, bilir misin? İçinde hem büyük bir hakikat, hem de büyük bir vehim, büyük bir yalan ve mugalâta bulunmasıdır. Hakikat insanı büyüler ve onun açtığı kapıdan içeriye bütün yalanlar kolaylıkla girer. Şimdi senin okuduğun şey için de böyle, Süleyman. O satırlarda hepimizin bildiğimiz büyük hakikatler var. Bunları seninle beraber tereddütsüz kabul ediyorum. Fakat mübalâğalar ve mugalâtalar da var ki iş o tarafa saparsa, Anadolu'yu bugün giriştiği güzel dâvada yarın felâkete sürükleyebilir. Meselâ, hepimiz emperyalist Avrupa'nın müstemlekelerde

kullandığı zalimane metodu biliyoruz. Yazıda bu pek güzel hulâsa edilmiştir. Kavga hilesi ve harareti namına mazur görülmesi lâzım gelen bazı mübalâğalar var. Fakat bunlar esası değiştirmiyor. Mugalâta deyince ben bunları kastetmiyorum: Meselâ işgal kuvvetleri İstanbul'da sürü sürü münevverleri kurşuna dizmişler, bütün Türkçe gazeteleri kapamışlar, darülfünunları kendi kışlaları haline getirmişler... Bunlar yalan ve mübalâğa; fakat asıl hakikat bundan daha az feci değil: İşgal kuvvetleri Türk milletine tam bir esir muamelesi yapıyorlar, şu veya bu şekilde cinayetler işlemişlerdir, bunların hepsi doğru. Hindistan'da, Mısır'da, şurada burada yaptıkları da malûm ve doğru... Hastalığın klinik arazı sayılırken zararsız mübalâğalar istisna edilirse hakikî tablo çizilmiştir. Fakat teşhise ve tedaviye gelelim: Orası doğru mu? Zannederim ki senden, birinci merhalede değilse bile, ikinci merhalede, senden orada ayrılacağız. Bence Büyük Harbi doğuran ihtilâf, sade Avrupa milletleri arasında müstemleke paylaşmak için zuhur etmiş bir ihtilâf değildir. Avrupa milletleri yalnız şarkı paylaşmak için silâha sarılmamışlardır. Böyle bir iddia, Avrupa'nın siyasî tarihine göz yummak olur. Almanya'nın Alzas Loren üzerindeki iddiasında yalnız iktisadî değil, siyasî, içtimaî, dinî, millî, ırkî birçok âmiller vardır. Gene eski münakaşaya döneceksin. Ben dönmeyeceğim, sen döneceksin: Diyeceksin ki, her işin başı iktisadîdir. Yani her dâvayı işkembenin kaba iştahlarına irca edeceksin, sevki tabiilere, menfaatlere irca edeceksin; bense bu ehemmiyetli tabiat âmilini hiçbir zaman inkâr etmemekle beraber, onun yanında biraz evvel saydığım diğer tesirleri de -aynı derecede- ehemmiyetle nazarı itibara almak isteyeceğim. Sence bu tesirler bir merdivendir ki ilk basamağı insanın sevki tabiisi, menfaati, toprakla münasebeti, istihsal fonksiyonu, hulâsa iktisadî faaliyetidir; bence bu tesirler aşağıdan yukarıya, şakulî

bir tarzda değil, ufkî bir çizgi üstünde, bir sıraya dizilidir. Bu tesirler birbirinden evvel ve birbirinden üstün olamaz. Bu evveliyat fikri, her şeyi milliyet münasebetleri içinde idrake mahkûm, dar ve mahdut aklımızın bir aldanışıdır. İnsanın insanlığı, hayvanlığından daha mı azdır? Kafası işkembesinden daha mı sefildir? Menfaatinden başka mülâhazası, itikadı yok mudur? Varsa da bu menfaatinden doğma iğreti bir ihtiras mıdır? Hayır! Senin nazariyen görünüşte insanî olduğu halde insana ve insanlığa hakarettir. İşkembe müdafaası yalnız cahil ve masum halk tabakalarını kandırabilir ve onları neticesiz bir ihtilâl kanına boyar. Çünkü dâva bundan ibaret değildir. Seninle şu noktada beraberim: Türk milleti ve bütün mazlum Asya kavimleri, Avrupa emperyalizmine karşı ayaklanmalıdırlar.

Fakat kimin namına? Kendi millî varlıkları namına! Millî tarihleri ve millî idealleri namına? Sen bunu bir merhale telâkki ediyorsun ve bir kere bu merhale aşıldıktan sonra millî vahdetleri parçalayarak yerine sınıf temerküzleri koymak istiyorsun. Okuduğun yazı, bütün zevahirine rağmen hiçbir mazlum milletin müdafaası değildir. İçinde Amerikalı, İngiliz, Fransız.. bütün Avrupa amelesi de dahil olduğu halde, sadece tek bir sınıfın müdafaasıdır. Senin dâvanın Türk milletinin saadetiyle hiç alâkası yoktur. Sen Avrupa'nın millet emperyalizmi yerine bir nevi sınıf emperyalizmi ikame etmek istiyorsun.

Süleyman boğazında çatlayan ve sesini birkaç dilime ayıran sun'î bir kahkaha salıverdi:

- Sınıf emperyalizmi; dedi, parlak tâbirler icat ediyorsun.

- Gülme! Gülme ne bir ilim, ne de bir delildir. Zannediyor musun ki sizin sınıf kelimenizin bu tabirden daha fazla haysiyeti vardır? Tekrar nazarî münakaşaya dönmek istemem. Fakat şu burjuvadan, küçük burjuvadan ne an-

larsın? Küçük burjuva kimdir? Buna orta sınıf deyip çıkan da var. Güzel. Bu küçük burjuva işçi midir, burjuva mıdır? İşçi değildir, çünkü burjuvanın küçüğüdür; burjuva değildir, çünkü büyük sermayenin esiridir. Geçen gün bizim Muallimler Cemiyetinde bunun münakaşası oldu. Muallimlerden biri, irfan amelesinin hukukunu pek haklı bir tarzda müdafaa eden başka bir muallime bağırdı; "Sen hangi ameleden bahsediyorsun? En büyük mekteplerde dersin var. Ayda üç yüz liradan fazla para kırıyorsun, halis muhlis burjuvasın!" dedi. Tuhaf değil mi? Aynı tarzda bir münakaşa Matbuat Cemiyetinde de olmuş. "İleri" gazetesinde okudum. Biliyorum ki siz küçük burjuvayı sermaye pençesinden kurtararak kendi füzyonunuz içine almak istersiniz. İşçi kesafeti mevzuu bahsolunca, onu kendinizden sayarsınız; aranızdaki ihtilâfların üstüne düşünce ona hücum edersiniz. Hakikat şudur ki bir küçük burjuva sınıfı kabul edilmek lâzım gelirse dünyanın her tarafında ekseriyeti teşkil eden odur; kapitalizme karşı bir iddia sahibi olmaya ilk hak kazanan odur. Amele de her yerde büyük burjuva gibi ekalliyettedir. Sizin dâvanız bir ekalliyet hâkimiyeti yerine başka bir ekalliyet hâkimiyeti ikâme etmektir. Küçük burjuvayı arada kaynatmak istiyorsunuz. Hesabınızın en yanlış tarafı budur ki muvaffakiyetinize de bu mâni olacaktır.

Necati söylerken, onun tesir mihverinden dışarıda kalmak istiyormuş gibi lüzumsuz bir ısrarla cüzdanını düzeltmekle meşgul görünen Süleyman iki defa gözlerini kaldırdı ve onun yüzüne baktı. Dirseğini lâmbanın yanına dayayan Orhan yorgun ve kızarmış gözlerini ondan hiç ayırmıyordu. Süleyman'ın ikinci bakışındaki hayrete karışan hisler çok müphem olduğu için, Necati bir misafirine karşı mecbur olduğu riayetin hududunu aşmaktan çekiniyormuş gibi iki adım geri attı, biraz evvel terk ettiği sandalyenin kenarını tuttu; o zaman ellerinin titredi-

ğini fark ettiği için, en saygılı ve gayrişahsî münakaşalardan sonra bile iki tarafın içinde kalarak benliğin bir tarafına yapışan acı tortuların birikmesine meydan vermemek istedi, oturdu ve daha sakin bir sesle dedi ki:

- Emperyalizme karşı mücadele kararında seninle beraberiz. Hattâ, daha ileri giderek söyleyeyim: Ancak siyasî bir merhale olarak, Türkiye'nin, Avrupa emperyalizmiyle mücadele eden sosyalist gruplarla birleşmesine de çok taraftarım. Fakat zaferi kazanırsak, memleket sulha kavuştuktan sonra biz artık bu sınıf dâvasına giremeyiz. Avrupa'da aleyhimize yeniden bir sürü ihtiras uyandırmakta millet olarak hiç menfaatimiz yoktur.

Süleyman cüzdanını kenara bıraktı ve ayağa kalktı; elleri cebinde ve iki kat olmuş denecek kadar eğilerek odanın ortasına doğru birkaç adım atmıştı. Ağır ağır doğruldu ve Necati'ye döndü:

- Azizim, dedi, esasta senden ayrılıyoruz; sen hâlâ küçük burjuva kafasıyla düşünmekten kendini alamıyorsun.

- Esasta ayrıldığımız doğru; fakat Süleyman, dostum, nedir bu küçük burjuva kafası, Allahaşkına? Sen münakaşada kâh uzun bir kahkahayı, kâh da bu neviden, kıymetleri sence tayin edilmiş tabirleri bana bir fikir ve bir delil olarak ileri sürüyorsun. Sen bana küçük burjuva kafası diyorsun, ben de sana proleter kafası diyeyim, ne çıkar bundan? Küçük burjuvanın yahut proleterin adiliği hemen ispat edilmiş mi olur? Olmaz dostum. Yalnız şu olur: Sen bana küçük burjuvanın, ben sana proleteryanın müdafaası için karşılıklı fırsat veririz. Ben sana derim ki: Ay! Küçük burjuvayı beğenmedin mi? Yeryüzünde büyük keşiflerden ve icatlardan yüzde sekseni küçük burjuva tarafından yapılmıştır; sanatkârların ve mütefekkirlerin çoğu küçük burjuvadır. Beğenmedin mi? Küçük burjuva en seçme sınıfı temsil eder: Güzideler, askerler, muallimler, memurlar, esnaflar hep bu sınıftadır ve her yerde

ekseriyettir. Onu; geri ve henüz ne şuurunu, ne de iptidaî bilgisini kazanmış bir müstahsil sınıfına irca etmek kolay değildir. Yarın Avrupa'da bir küçük burjuva ihtilâli patlak vermeyeceği temin edilemez. Türkiye'de ise ne amele ne de büyük bir sermaye kesafetine dayanan hatırı sayılır bir büyük burjuva sınıfı vardır. Topyekûn küçük burjuvayız. Sen nesin? Öyle değil misin? Müşterek sınıfımıza ait bir karakteri niçin bana izafe ediyorsun? diye sorardım. Fakat bahsi bu tarafa götürmeyeceğiz.

Süleyman omuzlarını kaldırdı ve bıraktı, Necati'ye yarım arkasını dönerek:

- Sor kardeşim, sor! dedi; sabaha kadar sor, kim cevap verir? Cevap verir miyim sanıyorsun?

Dirseğini lâmbanın kenarından çeken Orhan, dizlerini oğuşturuyor, ayağa kalkmaya hazırlanıyordu. Vücudunda ağrılar vardı. Oturmayı ve arkasına yaslanmayı tercih etti. Bu hareketi, o ana kadar sakladığı fikirlerine karşı Süleyman'da da, Necati'de de bir merak uyandırmıştı. İkisi de ona baktılar. Orhan doğruldu ve Süleyman'a döndü:

- Necati biliyor, dedi, ben bu gece pek yorgunum, âdeta hastayım; öyle iken münakaşanızı büyük bir dikkatle dinledim. İtiraf ederim ki bahse karışacak kadar da bu mevzuda bir şey bilmiyorum; fakat bu meselelere karşı benliğimin ta dibinde işleyen bir merakım var. Doğrusunu söyleyeyim, Süleyman Bey, sizin münakaşa tarzınızı anlayamadım. Acele hüküm vermek de istemiyorum. Ben düne kadar eski mânasında bir materyalisttim. Bugün kanaatlerim değişmiş midir, bilmiyorum? Fakat bir buhran geçiriyorum. Necati'yle çok münakaşa ettik. İtiraf ederim ki o beni de çok sarstı. Sarstı, yıktı diyemem, sarstı. Aramızda bu mevzua hiç gelmedik. Sadece maddenin mahiyeti üstünde konuşuyorduk, metafizik çerçeve içinde kalıyorduk. Şimdi bu bahis beni her tarafımdan

kavradı. Etüt etmediğim bir mesele üstünde fikir söylemeyecek kadar fikir haysiyetim var. Benim sizden ricam şu: Dâvanızın esasını teşkil eden eserleri bana veriniz. İsterseniz size tercüme de ederim ve karşılığında hiç bir şey beklemem.

Süleyman ona doğru yürüdü ve bir elini uzattı:

- Hayhay, arkadaş! dedi, şimdi sana Buharin'in bir kitabını vereyim. Cüzdanımda var. Oku ve bana iade et. Tercüme istemez. Ben sana başka tercüme işleri vereceğim ve karşılığı da azbuçuk olacak. Merak etme, demin okuduğum yazı gibi politika değil. İlmî tercümeler vereceğim. Açık konuştuğuna da memnun oldum. Hakikaten sende fikir adamı namusu var. Yoksa bilmeden de, mantığına sarılarak ukalâlık edebilirdin.

Süleyman geriye döndü, acele bir hareketle cüzdanını açtı ve Fransızca bir kitap çıkararak Orhan'a götürüp verdi:

- Aşağı yukarı bütün teori burada halkın istifade edeceği tarzda hulâsa edilmiştir, dedi.

Necati de yaklaşarak Süleyman'ın, Orhan'a verdiği kitaba bakmıştı:

- Evet, dedi, çok açık yazılmıştır.

Süleyman, arkasında duran Necati'yi bir gözüyle işaret ederek gülümsedi ve Orhan'a baktı:

- Bu arkadaşla anlaşamayacağız, fakat ümit ederim ki seninle anlaşırız.

Necati de gülerek elini Süleyman'ın omuzuna koydu:

- Hah! Onu kandırmağa çalış bakalım, dedi, materyalizm istorik nedir, anlasın!

Sonra geri çekilerek daha kuvvetli güldü:

- Materyalizm istorik değil, materyalizm isterik! dedi.

Necati bu son sözünün Süleyman üstünde yapacağı tesiri tâdil etmek için bahsi hemen çevirdi, bir mektep hâtırası anlattı.

Orhan kitabı karıştırıyor ve bir yastığın cazibesine doğru gider gibi sahifelerin üstüne sarkan yorgun başı, arada bir gözüne ilişen satırlardan gelen tesirlerle canlanarak yukarı kalkıyor, sonra tekrar gevşeyerek öne düşüyordu.

Süleyman onunla tekrar Valide Kıraathanesinde buluşmak üzere sözleştikten sonra cüzdanını aldı, evvelâ onun elini sıktı, kendisini aşağı kapıya kadar indiren Necati'ye:

- Benim senden zaten ümidim yoktu, dedi. Fakat korkarım ki bu Orhan'ı da tariki haktan ayıracaksın.

Yüzünde gülmeğe pek az benzeyen kırışıklarla:

- Seni küçük burjuva seni! dedi ve ayrıldı.

Necati yukarıya çıktığı zaman Orhan odada ağır ağır geziniyordu. Arkadaşının önünde durdu:

- Çok yorgunum, dedi, fakat hiç uykum yok. Yatarsam saatlerce uyanık duracağım. Bu Süleyman'ın benim üstümde garip bir tesiri oldu. Bütün hayatımı, bütün mazimi, ve mukadderatımı şimdiye kadar idare eden bütün fikirlerimi, bütün istikbalimi yeniden düşünmek istiyorum.

Bir koltuğa uzandı ve bir sigara yaktı. Necati, Orhan'ın karşısında, ayakta durarak, yorgunluktan onun yüzünde peyda olan şişliklere ve çukurlara bakıyordu:

- Süleyman'ın bu tarafını ben de yeni tanıdım. Hoş, on sene var ki ben onun ne iş yaptığını bilmiyorum. Şurada burada birbirimize rastladıkça konuşuyoruz.

- Fena münakaşa etti, fakat beni çok düşündürdü. Siz konuşurken benim aklıma hep Tahsin misali geliyordu. Kayıkçı Mustafa'nın, Halim Bey'in karısına isyanı ve Tahsin'in, Cemil'e taş atması hâdiseleri nedir? İktisaden ezilmiş bir sınıfın öfkesiyle mi, yoksa milliyet duygusuyla mı izah edilmeli? İkisi de mümkün: Kayıkçı Mustafa'nın annesi yalıda hizmetçi imiş. Verem olmuş. Kovmuşlar.

Ölmüş. Sonra Mustafa oraya kayıkçı olarak girmiş. Tabiî anasının felâketinden kalma bir hıncı vardı. Arayıp tararsan bu kinin aslı tamamıyla iktisadî değil midir?

- Olabilir; fakat Mustafa o kine varis olmasaydı, hattâ zengin bir adam olsaydı gene milliyet duygusuyla o kadına hakaret edebilirdi. Meseleyi bu tarzda muhakeme etmek doğru değildir. Her hâdisenin içinde iktisadî sebepler bulunabilir, fakat aranınca başka sebepler de bulunur. Asıl mesele ilk sebebi tayin etmek veya "ilk" sebep aramakta haklı olup olmadığımızı bilmektir. Bir taraftan determinizmin tenkidine de gitmek lâzım geliyor.

- Sen son defa o mektebe ne gün gittin?

- Salı.

- Tahsin'e dair bir malûmatın var mı?

- Çocuğu on beş gün evvel bir kere görmüştüm, sonra da söyledim. Salı günü görmedim. Fakat mektepten çıkarılmadığına eminim. Senden sonra mesele kapandı, biliyorsun.

- Cemil mektebe geliyor mu acaba?

- Zannetmiyorum.

Her nefesini bırakışta Orhan'ın göz kapakları düşüyor ve zahmetle açılıyordu. Necati dedi ki:

- Sen yatmalısın. Uyumasan bile dinlenirsin. Hem uyursun da. Şimdi sana öyle gelir. Haydi bir yatağa gir evvelâ.

Aynı katta küçük bir odaya gittiler. Burada bir demir karyola ve bir küçük dolap vardı. Orhan yatağın üstünde iki battaniye görünce, Necati'nin ona dair bildiklerinin hepsini annesine anlatmış olacağını düşündü. Herhalde bu ev, soğuğun pençesinden kurtulmuş bir adama oda hazırladığını biliyordu.

Necati çekilirken dedi ki:

- Kusura bakma. Burası senin odan. Senelerce burada kalabilirsin; ve kaldıkça beni daha çok memnun edeceğini bilmelisin.

Arkadaşının cevabını beklemeden odadan çıktı.

Orhan yalnız kalınca hemen soyunarak yatağa girmişti. Pamukları kalbura dönen eski döşeğiyle bu şilte arasındaki farkı düşünürken, birdenbire evinin kapısını açık bırakmış olduğu hatırına geldi. Fakat çalınmasından endişe edebileceği hiç bir şey olmadığı için bunu daha fazla düşünmedi ve ağır yorganla battaniyeler altında çabucak biriken hararetin içine gömülerek uyumağa çalıştı.

Bütün vücudu yufka nev'inden bir madde gibi yatakla yorgan arasında ezilerek düz bir satıh intibaı verecek tarzda yayıldığı halde Orhan gene uyuyamıyordu: Tahmini doğru çıkmıştı.

Yatağın içinde oturdu ve bir sigara yaktı. İçini dolduran ilk büyük his Necati'ye karşı sevgisiydi. Teşekkür etmesine meydan bırakmadan onun biraz evvel odadan çıkışı, Orhan'ın içinde, ifade edilememiş minnet hislerinin süratle tekâmülüyle büyüyordu. Fakat bu duygusu, ilk önce adını ondan gizlemiş ve sevimli görünmüştü. Orhan bu cazibeyi kontrol etti. Hasbî bir sevgi değildi bu. Sonra adını da koydu: Minnet. Çocukluğundan beri bu kelimeden nefret ediyordu. Ömründe bir kere bile, hiç, hiç kimseye "minnettarınızım!" dememişti. Çünkü hiç kimseye, babasına bile minnet etmemeğe çalışmıştı. Şimdi bu hissi kuvvetle duyuyordu, şimdi minnet ediyordu. Minnet! Amcasına minnet etmekten başlamıştı. Sonra arkadaşına. Bu nefret ettiği kelime şimdi ona yabancı gelmiyordu. Şimdi yataktan atlayarak Necati'nin odasına gidebilir, "sana minnettarım" diyebilirdi. Minnet! Minnettarım! Minnettarınızım. Minnettarınızım efendim.

Yüzüne ateş bastı.

Bütün bunları ödeyebilirdi. Fakat minnettar kalacak. Bitti. Gururunun tarihinde bu minnetin damgası kalacak. "Minnet etmemiş adam var mıdır?" düşüncesinden teselli aradı. "Adam, adama muhtaç olur" sözü de hatırına gelmişti. Yüzünü buruşturdu. "Bu bir dilenci felsefesi" diye düşündü. Necati de günün birinde Orhan'a muhtaç olabilir. Fakat ilk muhtaç olan kim? İlk! Necati'nin bu "ilk" sözü üstündeki hassasiyetini hatırladı: İlk sebep, ilk tesir, ilk... Süleyman gözünün önüne geliyordu. Hah, işte. Hiç kimsenin kimseye minnet etmemesine çalışan bir adam. Herkese kendi mesaisinin payını verdirmek isteyen adam. Tarihî maddecilik minnetle mücadele ediyor. Orhan bu akideye bir kat daha ısındı. Şüphesiz bu fikirlerin görünmez, yakalanmaz, gizli bir cazibesi var. Her şeyden evvel çalışmak isteyen adama işveren ve çalışan bir adamı her türlü minnetten kurtaran bir nazariye! Öyle bir dünya kurmak istiyor ki, orada kimse kimseye "minnettarınızım efendim", "kulunuz, köleniz..." demeyecek. Şimdiye kadar insanın şerefi bu kadar müdafaa edilmiş midir? Minneti ortadan kaldıran bir cemiyet nizamı kadar insanın haysiyetini anlamış bir nizam olabilir mi?

"Beni işsiz bırakan bir dünya içinde bulunmasaydım kimseye minnet duymayacaktım."

Orhan sigarasından son nefesini çekerken düşündü: "Duymayacak mıydım? Herkesin birbirine iktisaden müsavi olduğunu farz edelim. Kimse kimsenin yardımına muhtaç olmayacak mı? İş sade maddî menfaatten mi ibaret? Başkalarının fikirlerine ve tesellilerine de muhtaç olmayacak mıyız?" Gözlerini bile kırpmadan uzun uzun düşündü: "Ölüm var, dedi, en zengin adam ölüm karşısında teselliye muhtaçtır ve bu teselliyi verene minnet duyar. Bütün insanlar birbirlerine yalnız iktisaden değil, her hususta tıpatıp müsavi olsalar gene bazı zaaf anların-

da birbirlerine muhtaç ve minnettar olacaklar." Bu fatalite onun son minnetinden gelen utancını yumuşatıyordu. "Bütün insanlar birbirlerine tam bir surette müsavi olabilirler mi?" Hayır! Müsavat fikri riyazî ve mücerrettir. Fakat bütün bu bahse karışan materyalizm kelimesinin Orhan için gene bir cazibesi vardı. Bu kelime hâlâ ona kurtuluşlar vâdediyordu. Küçükayasofya'daki evlerinde kapıdan girdiği vakit onu küf kokusuyla karşılayan rutubetli ve karanlık taşlıktan en üst kata kadar o köhne binayı tıka basa dolduran kasvetten kurtulmak için bu kelimenin verdiği ümitlere sarılmıştı. Onun nazarında materyalizm, yalnız bir akidenin değil, bütün medenî güzelliklerin adıydı: Elektrik ışığı, otomobil sürati, gramofon sesi, telefon kolaylığı, her şey, her şey, hatta bir kadının gülüşü, bir ipeğin parıltısı, bir kitabın sağlam ve zarif cildi, güzel bir lâvanta kokusu, her şey materyalizmdi. Gerilikten, çirkinlikten ve yoksulluktan nefretinin adı materyalizmdi. Babası bütün ömrünün gecelerini kör petrol ışığı altında geçirdiyse, elektrikli tramvay çıkıncaya kadar attan ve eşekten başka bir nakil vasıtası bilmediyse, mide bulandırıcı misk, amber ve hacıyağı kokularıyla sakalını taaffün ettirdiyse, ahır gibi bir evde doğup, büyüyüp öldüyse, hep materyalist olmadığı içindi; Orhan bütün bu felâketlerden kurtulmanın sırrını materyalist olmakta bulmuştu.

Şimdi? Böyle olduğunu da ancak şimdi fark edebiliyor; ancak şimdi anlıyor ki medeniyetin adını materyalizm koymuştu ve tekniğin madde bilgilerinin inkişafıyla materyalizmi birbirine karıştırmıştı. Bu kelimenin sevimliliği hakikatinden değil, ümit ettirdiği yeni iştahlardan, yeni zevklerden ve lezzetlerden geliyordu. Babasına isyanının mazereti de bu kelime idi. Fakat Necati'yle münakaşalarından ve tek başına yaptığı hayat kazanma tecrübelerinden sonra anlamağa başladı ki materyalizm, mad-

deye ait bütün güzellikleri temsil etmekten uzak bir akidedir; hatta yalnız atom ve hücre izahına inhisar ettiği zaman bütün bilgimiz vahşet devirlerindeki karanlığa döner; aletleri göz kamaştırıcı pırıltılarla zengin laboratuarların saymaktan, ayırıp toplamaktan ve ad koymaktan başka yaptıkları mühim bir iş yoktur; insan ve hayat bilgimiz, eğer doğmamış değilse henüz çocuktur. Kendi tecrübeleri de ona isabet etti ki, birçok yerlerde gurur, menfaatten daha yüksek sesle konuşuyor; vücudun arsızlıklarını susturan ulvî iştiyaklarımız var. Bunlar bile birer menfaate irca edilebilseler ancak izzetinefis, gurur, nahvet gibi manevî menfaatlere bağlanabilirler. Köklerindeki madde ne olursa olsun dallarındaki mâna inkâr edilemez; ve bu mânanın o maddeden ibaret olduğunu zannetmek, hiç bir şeyin kendi kendine gayri bir şeye doğru tekâmül veya istihale edemeyeceğine inanmak gibi kaba saba ve dasdaracık bir idrakin içinde bocalamak olur.

Fakat gene de bu materyalizm kelimesi, hâlâ, bir şeyler, bir şeyler vadediyor. Süleyman'ın ağzında, o sekiz yüz milyon şarklının ekmeği, nimeti ve saadetidir. Bu kadar yüksekten atma, bol vaidlerin hepsi, teker teker yalan da olsa, materyalizm kelimesi, bu neviden bir aldanışa olan ihtiyacımızı karşıladığı için de sevimli. Hem bu iddianın yalanı ne kadar? Orhan'ın şimdi bütün merakı burada. Öğrenmek istiyor. Artık bir daha kimseye karşı minnet duymamak için kararını vermek ve bir mücadeleye girmek istiyor. Süleyman'ın en büyük tesiri, onda sosyal mücadele arzusu uyandırmak oldu.

Biraz evvel Necati'yle münakaşa ederlerken, Orhan Ankara'ya gitmeği de düşünmüştü. Fakat Süleyman'ın ortaya koyduğu meselenin cazibesi onu biraz daha İstanbul'da oturtacak. Sonra, icap ederse oraya ve Anadolu içerlerine gidebilir. Süleyman'la Necati'nin münakaşalarından gelme bir tesirle, düşünmeğe mecbur olduğu şey-

leri düşündü. Sonra böyle bir ümide bağlanması içine rahatlık ve vücuduna gevşeklik verdi. Uyumağa istek duyuyordu. Ayaklarını uzattı. Esnemeğe başlamıştı. Birkaç kere döndü.

Ve uyudu.

*
* *

Necati'yle karşı karşıya Beyoğlu pastacılarından birinin camı önünde oturuyorlardı. Kalkmak üzere idiler. Necati doğrulmuştu, fakat Orhan'ın yolda bir noktaya doğru dikkatle baktığını gördü ve arkasını döndü. Kaldırımın üstünde sarışın bir Rus kızı, iri yeşil gözlerini hayretle alabildiğine açmış, yüzünde garip bir ürperişle Orhan'ı selâmlıyordu. Sonra dudaklarının etrafında gülümsemeye benzer bir memnuniyet vaadi belirip kayboldu. Yanında kırmızı ablak yüzlü orta yaşlı ve tıknazca bir kadın vardı. Ağır ağır yürüdüler. Dükkândan içeriye girmişlerdi. Bu sefer de Orhan'ın arkasına düşüyorlardı. Necati başını geriye çevirmeğe mecbur olmadan onları görebildi. Rus kızı utanca çok benzeyen bir şaşkınlık içinde âdeta çırpınıyordu. Adımını hangi noktaya basacağını, başını hangi tarafa çevireceğini, boş duran bir elini hangi vaziyette tutacağını bilmiyormuş gibi dükkânın içinde sağa sola döndü, sağa sola baktı ve elini mantosunun üstünde, göğsüyle beli arasında lüzumsuz hareketlerle birkaç defa indirip çıkardı. Kadın tezgâha giderek Fransızca bir kutu badem şekeri istemişti. Orhan da başını geriye çevirdi ve onları görünce yüzünü birdenbire kaplayan büyük bir ciddiyetle eski vaziyetini aldı.

Necati hiç kımıldamadan, dudaklarının ucuyla sordu:

- Kim bu Rus kızı?

Orhan genişlemesine hemen mâni olduğu bir gülüşle cevap verdi:

- Rus kızı değil o, Türk kızı, dedi. Halim Bey'lerin yalısındaki, sana bahsettiğim kız.

Eğilerek daha alçak sesle ilâve etti:

- Vedia.

Onlar siparişleri hazırlatıncaya kadar uzakta bir masaya oturmuşlardı.

Necati kıza bir daha baktıktan sonra:

- Rus'a ne kadar benziyor! dedi. Başını tıpkı Rus kadınları gibi yapmış.

- Şimdi bazı Türk kadınları öyle yapıyorlar. Gitgide moda olmağa başladı.

- Teni ve saçlarının rengi de benziyor.

Necati önüne bakarak mırıldandı:

- Güzel kız!

Masanın üstünde duran gazeteyi okuyormuş gibi söylemeğe devam etti:

- Ne garip halleri var: Gözleri büyüyüp küçülüyor, elleri fazla hareket ediyor, müthiş bir sıkıntı içinde imiş gibi... Şimdi biraz sakinleşti. Dükkâna girdiği zaman âdeta çırpınıyordu. Yüzündeki mâna çok ciddî olmasa yapmacığa hamledeceğim.

Orhan gayriihtiyarî bir hareketle başını arkaya çevirmekten korktuğu için, vücuduna ilcalarını zapt eden bir diklik vermişti. Necati hep önündeki gazeteye bakarak dedi ki:

- Senden gözlerini ayırmıyor. Gidip konuşsan fena olmayacak.

- Niçin? diye mırıldandı Orhan.

"Ne münasebet!" diyecekti, fakat bu kelimeyi arkadaşına karşı çok sert bulmuştu:

- Niçin? diye tekrarladı.

- Konuşursan memnun olacak. Sana bir şey söylemek istediğini zannettiren bir hali var. Gözleri sende hep.

Orhan başını çevirerek ona bakmak için bir vesile düşünmeğe başlamıştı:

- Kalkalım istersen? dedi.

- Kalkalım.

Kalktılar. Necati hesap görürken Orhan kızın bulunduğu tarafa dönerek bir adım atmıştı. Göz göze geldiler. Vedia'nın başı ve omuzları yukarı doğru sıçramıştı. Kaşları yukarı doğru kalktı ve ağzı yarı açıldı. Necati'nin söylediği gibi Vedia'nın, ifade imkânlarını arayan birçok mânalarla dolu gözleri Orhan'ın üstünden ayrılmıyordu. Onunla konuşmak istediği çok belliydi.

Orhan birkaç adım daha attı ve kızın masasına biraz daha yaklaştı. Ondan bir teşvik bekliyordu. Yüzüne baktı. Vedia gülümser gibi olmuştu. Orhan bu sefer de kendi içinden bir teşvik, bir "haydi" bekliyordu. Bir anda kararını verdi ve kızın masasına doğru yürüdü. Ona ve yanında oturan Madam Sofi'ye bir selâm verdi. Boğazına yapışan ve dışarı zor çıkan zayıf bir sesle:

- Nasılsınız? dedikten sonra biraz daha yaklaşarak sordu:

- Cemil nasıl? Yanağı iyileşti mi? Dikiş yeri kaldı mı?

Vedia'nın yüzü kıpkırmızı olmuştu. Nefes alırken gözleri büyüyüp küçülmeğe ve dudakları titremeğe başladı. Sebebi anlaşılmayan büyük bir heyecan içinde görünüyordu. Önüne bakarak bir kıl kadar incelen sesiyle cevap verdi:

- Teşekkür ederim. Cemil iyi. Ben.. biz sizi merak ediyorduk. Bu yüzden mektepten çıktığınızı öğrendik. Yengem de müteessir oldu. Cemil sebep oldu diye. Adresinizi bilseydik mektup yazacaktık.

Garson onların masasına iki kadeh nane likörü koymuştu. Orhan teşekkür etti. Söyleyecek başka bir söz

bulamadığı halde masanın önünden ayrılmıyordu. Sağ tarafında bir gölge peyda olmuştu. O, bunu evvelâ Necati sandı. Ağır ağır başını o tarafa çevirince yabancı bir adamla karşılaştı: Siyaha yakın renkte kalıpsız bir fes giymiş, saçları kulaklarının üstüne düşük, sakalı iki üç gün tıraşsız kalmış, çok esmer, cüretkâr bakışlı, üstünde eski bir sivil elbise ile beraber ayağına çizmeler geçirmiş ve elinde bir kırbaç bulunan adam Vedia'ya bakarak masasına doğru ilerliyordu.

Kızın yüzünde birer boya vuzuhuyla korku ve nefret peyda oldu. Başı titreyerek arkaya doğru kaçmıştı. Külhanbeyi kılıklı adam çarpık bir duruşla durdu ve kırbacını çizmesine vurarak sordu:

- Siz Türk müsünüz? Müslüman mısınız?

Rengi birdenbire uçan kız cevap verememişti. Orhan adama doğru yaklaşarak sordu:

- Ne olacak? Kimsiniz siz?

Adam sol tarafında duran Orhan'a doğru bir omuzunu kaldırarak cevap vermedi ve kırbacının ucunu masaya doğru uzatarak sualini tekrarladı.

Kız boğulur gibi bir "evet!" diyebilmişti.

Adam kırbacıyla kapıyı işaret etti:

- Karakola geleceksiniz! dedi, muhadderatı islâmiyenin bu kıyafetle umumî mahallerde oturup "likör" içmeleri yasaktır. Tahsin Beyin yeni emri var: Karakola geleceksiniz.

Orhan memuru cevap vermeğe mecbur edecek bir şiddetle sordu:

- Karakolda ne olacak?

Adam başını onun tarafına yarım döndürerek sesini yükseltti:

- Sen karışma! Ben hanımla konuşuyorum.

- Ben de hanımın namına soruyorum.

- Onun dili var avukat istemez.

Kırbacın ucunu kızın göğsüne doğru uzatarak tekrarladı:

- Haydi, karakola... Beni kötü muameleye mecbur etme!

Adamla masa arasında kısa bir mesafe vardı. Orhan bu boşluğun içine girerek onunla göğüs göğüse geldi. Elbiseleri birbirine sürtüyordu:

- Sen terbiyeni takınacak mısın? dedi.

Adam biraz geri çekildi ve kırbacını iki ucundan tutarak ufkî bir vaziyette karnının üstüne dayadı. Başını sol omuzuna doğru çarpıtarak ve ileri doğru kırarak süzülmüş külhanbeyi gözlerinin cüretiyle Orhan'a bakıyordu. Dişlerini sıkarak yalnız dili ve dudaklarının ucuyla şunları söyledi:

- Çekil karşımdan. Vazifeme karışma. Ben memurum. Kafam kızarsa adamın canını burnundan getiririm. Çekil oradan!

Orhan sükûnetle tekrar etti:

- Sana bir daha ihtar ediyorum: Terbiyeni takınacak mısın?

Orhan karşısındakinin herhangi bir fevrî hareketinden evvel, onu aralarındaki boy ve cüsse farkının telkini altında bırakabilmek için başını dikleştirdi, gözlerinin tepeden inme bir bakışıyla ona aşmaya mecbur olduğu kuvvet merhalelerini hissettirmek istedi. Memur geri çekilmişti.

Necati de onun karşısına dikildi ve bağırdı:

- Efendi! Cebinde isterse yüz tane vesika olsun, bu halinle, bu kılığınla sende iki paralık memur haysiyeti var mı? Bu çamurlu, pis çizmeler nedir? Bu kırbaç nedir? Bu üç günlük tıraş nedir? Bu çarpık ağız, bu küstah eda nedir? Bu vaziyette ifayı vazife etmek değil, sokağa çıkmaktan utanmaz mısınız? Muhadderatı islâmiyeye terbiye vermek sana mı kalmış?

Memur bir Necati'ye, bir de sokağa baktı. Yolun kalabalığı içinde bir şey arar gibiydi; belki de bir yardımcı, bir polis...

Kapıya doğru gitti ve Orhan'la Necati'ye bakarak, ikisine doğru kırbacını salladı:

- Vazife halinde memura hakaret ha? Şimdi ben size gösteririm.

Kapının eşiğinde durdu ve arkasını onlara dönerek sokağa baktı, sonra bacaklarını açe açe, sallana sallana yürüdü ve kalabalığın içinde kayboldu.

Vedia'nın yanındaki kadın, Madam Sofi, ayağa kalkmıştı ve etrafına bakınarak Fransızca:

- Telefon nerede? diyordu, ben kolonele telefon etmeliyim, bu adam başımıza iş açacak.

Orhan, Vedia'ya doğru yürüdü:

- Hanımefendi; dedi, Türk polisini şikâyet için ecnebilere müracaat etmek kat'iyyen doğru değil. En doğrusu hemen sizin buradan çıkmanızdır. Herif gelince icabına bakarız.

Vedia ayağa kalktı:

- Çok doğru! dedi,

Madam Sofi de iki fikir arasında tereddüt eder görünüyordu. Necati, Orhan'ın söylediklerini tekrarladı. Fakat Vedia sokağa korku ile bakıyordu. Orhan cesaret verdi:

- Haydi! dedi, karşıdan hemen tramvaya atlarsınız. Biz, size kapıdan bakarız.

Vedia ona titreyen bir el uzattı:

- Size çok teşekkür ederim, dedi, bizim için bu ikinci fedakârlığınız... Yalıya gelmenizi rica ederim, benim bu Cuma günü aniverserim var. Saat beşte sizi de beklerim. Geliniz mutlaka.

İki kadın dükkândan çıktılar ve süratle karşı kaldırıma geçtiler. Onlar tramvaya bininceye kadar Orhan'la Necati kapıda durmuşlardı.

Necati sordu:

- Biz de çıkalım mı?

- Hayır, bekleyelim.

Dükkân sahibi de yanlarına gelmişti:

- Çıksanız fena olmaz... dedi.

Orhan mırıldandı:

- Kaçmaktır, doğru değil.

- Evet, kaçmak olur.

Dükkândan içeri sivil memurla iki polis girdi.

Sivil memur kırbacının ucunu Orhan'la, Necati'nin omuzlarına değdirerek bağırdı:

- Nah, şunlar! Şu ikisi! Karılar savuşmuş, fakat nah, likör kadehleri duruyor.

Polisler Orhan'la Necati'yi karakola davet ettiler.

Necati sebep sordu. Sivil memur onu kolundan tutarak çekti:

- Haydi! dedi, sallanma! Yürü! Ben seni o çamurlu çizmenin altına alayım da görürsün. Karıları da kaçırırsınız ha? Bizde iki paralık memur haysiyeti yokmuş ha? Ukalâ dümbeleği! Ben adama afi kesmenin ne olduğunu gösteririm.

Orhan kuvvetli bir adım atarak ikisinin arasına girdi ve sivilin yüzüne bakarak bir daha sordu:

- Terbiyeni takınacak mısın?

Sonra polislere dönerek:

- Biz karakola geliriz amma bu adamdan şikâyetçi olarak! Hem devletin, hem de vatandaşların haysiyetlerine tecavüz etmiştir. Kullandığı ağzı da görüyorsunuz: Küfür ediyor.

Sivil kapıya doğru yürüdü:

- Siz karakola gelin de anlarsınız.

Polislerden biri nezaketle geri çekilerek:

- Buyurun! dedi.

Çıktılar. Sivil memur önden ve polisler arkadan gidiyorlardı. Merkezde ikinci katta durdular. Sivil memur, çevik bir hareketle merkez memurunun odasına koştu ve içeri girdi.

Biraz evvel dükkânda Orhan'la, Necati'ye nezaketle yol veren polis ikisine doğru eğilerek, alçak sesle dedi ki:

- Biraz aşağıdan alın, beyim. Bizim merkez memuru celâllidir, başına çabuk kan çıkar, hatırınızı kıracak şeyler yapar, hiç değilse bu geceyi merkezde geçirirsiniz. Tayfur da sinirli bir arkadaştır. İdare etseniz daha iyi olur.

Orhan ve Necati seslerini çıkarmadılar. Polislerden biri uzaklaşmıştı. Öteki devam etti:

- Son günlerde hanımlarımız için şiddetli emirler var. Tahsin Bey bizzat merkezleri dolaşarak bizi haşlıyor. Tayfur Efendinin hakkı var amma muamelesi çirkin. Yakışmaz. Hepimiz şurada bir avuç Türküz. Esaret altına girmişiz. Birbirimize hüsnü muamele etmeliyiz.

Necati mırıldandı:

- Keşki bütün memurlarımız sizin gibi olsalar.

- Yok arkadaşların hepsi iyidir. Tabiî içlerinde sinirlisi var, kabası var, biraz...

-lâf aramızda- terbiyesi noksanı var.

Sivil memur odadan çıkmıştı; fakat onlara gelmedi, kapının önünde durarak yere bakıyor ve kırbacını sallıyordu.

Kulağını kapıya yaklaştırdı, biraz durdu ve içeriye tekrar girdi. Birkaç dakika sonra çıkmıştı. Orhan'la Necati'nin yanındaki polise bağırdı:

- Faik Efendi, al onları gel.

Orhan'la Necati kapıdan içeri girerken merkez memuru masanın başından kalkmış, onların üstüne doğru geli-

yordu. Uzun boylu, şişman, başı küçük ve yüzü fazla kırmızı, anî tehevvürlere fazla müstait, kanlı ve sinirli bir adamdı. Ayağına basacak kadar Necati'ye yaklaştı. Onu hiç görmüyormuş gibi bir elini kaldırdığı için yüzünü esirgemek isteyen Necati geri çekilmeğe mecbur olmuştu. Merkez memuru sivile sordu:

- Bunlar mı o ukalâlar?

Sonra Orhan'la, Necati'ye döndü ve iki elini de ikisine doğru uzatarak, alkoliklerin çapaklı boğuk sesiyle bağırdı:

- Kimdi o karılar? Zabıtanın işine müdahale etmek üstünüze ne vazife? Bir de hakaret ha? Gözümün içine baksanıza... Bana kim derler haberiniz var mı? "Ayıboğan İbrahim" derler.

Necati'ye doğru bir elini daha fazla uzattı ve bir şey çimdikler gibi yaparak:

- Ben adamın kulağından tuttuğum gibi ayağımın altına alırım, dedi, köpek gibi ezerim. Benim karşımda ukalâlık sökmez. Haydi bakayım? Dükkânda söylediklerinizi burada da tekrar etsenize?

Sivil memura sordu:

- Hangisi bunların "iki paralık haysiyetin yoktur, memur değil misin, külhanbeysin" falan diyen?

Memur Necati'yi gösterdi:

- Bu söyledi; fakat öteki de kafa tuttu.

Merkez memuru Necati'yi yakasından çekerek sarstı:

- Bu sıçan mı? Ben onu şimdi kapana koyayım da görsün.

Polise döndü:

- Faik Efendi! dedi.

Fakat emrini bitirmeden telefon çalmıştı. Merkez memuru âletin başına giderken Orhan'la, Necati bakıştılar. Sivil memur onlara yaklaşarak alçak sesle:

- Haydi, dedi, burada da söylesenize bakayım? Diliniz lâğıma düşmüş sıçan yavrusu gibi düğümlendi kaldı. Haydi bakayım? Kimmiş iki paralık haysiyeti olmayan? Kimmiş tulumbacı?

Sivil memur sesini yükseltiyordu. Telefonla konuşan merkez memuru susması için ona sert bir el işareti yaptı. Gözleriyle de onun hareketlerini takip ediyordu. Telefonu kapadıktan sonra bir elinin tersini çenesine dayayarak düşündü.

Sivil memur söze tekrar başlamıştı:

- Erkekseniz burada da söyleyin! Karıları kaçırdınız! Sizde yüz, surat olsa...

Merkez memuru yumruğunu masaya vurarak sivile bağırdı:

- Tayfur, sus! Terbiyesizliği bırak! Karşındaki efendilerin kim olduğunu öğren de ona göre muamele et!

Ayağa kalktı, Orhan'la, Necati'ye döndü, fakat önüne bakarak, alçak sesle:

- Affedersiniz beyler... dedi, kusura bakmayın! Bir yanlışlık oldu. Ben de ileri geri söz ettim, affedersiniz.

Odadakiler merkez memurunu birdenbire değiştiren tesirin nereden geldiğini bilmedikleri halde hangi vasıta ile geldiğini anladıkları için büyük bir hayretle hem ona hem de telefona bakıyorlardı.

Merkez memuru da eliyle telefonu işaret ederek Orhan'la, Necati'ye doğru başını kaldırdı ve tekrar indirdi.

- İkinci şube telefon ediyor, dedi. İtilâf zabıtasından haber gelmiş. O hanım muhterem bir aileye mensupmuş. Kendilerine karşı kusur edildi, size karşı da mahcubum.

Necati merkez memurunun masasına doğru bir iki adım attı ve hakaret ifraz eden bir yüzle bağırdı:

- Sizde zerre kadar vazife hissi, zerre kadar mesuliyet duygusu, zerre kadar milliyet hissi, zerre kadar hayâ olsa, ne anlayıp dinlemeden o deminki muameleyi yapardınız,

ne de şimdi İtilâf zabıtasının önünde tirtir titreyerek bu kadar süratle rücu ederdiniz. Siz bu milletin zabıtası değilsiniz. Yeryüzünde hiç bir uşak, haysiyetini menfaatleriyle bu kadar çabuk trampa etmez. İtilâf zabıtasının bizi sana karşı müdafaaya ne hakkı vardır? Bu.. size de, bize de hakarettir. Biz o kızı pek az tanıyoruz. Biz herhangi bir tanıdığımızı değil, hakkı müdafaa ettik. Likör içtiği için hiç kimse karakola çağrılamaz. Zaten bir yudum bile içmediler. Sizin memurunuz tam bir tulumbacı gibi üzerlerine yürüdü. Kızın yanındaki kadın o anda "Kolonele telefon edeyim" dedi. Biz mâni olduk. Demek ki dükkândan çıkınca telefon etmiş. Biz sizi gene vazifesini bilir bir Türk memuru telâkki edeceğiz. Küfür etmeyi ve terbiyesizliği bırakarak hakkımızda yapılacak bir kanunî muamele varsa yapınız. Şerefim üzerine temin ederim ki sizi hiç bir yabancı makama şikâyet etmeyeceğiz. Tek İtilâf zabıtasının müdahalesiyle kurtulmuş olmayalım. Bunu sizden rica ediyorum. Bizi serbest bırakmayınız ve ifademizi alınız.

Merkez memurunun şakağında ter damlaları belirmişti. Sivil memur önüne bakıyordu.

Orhan da merkez memuruna doğru yürüyerek, daha sakin bir sesle:

- Evet, dedi, farz ediniz, telefon çalmamıştır, kanunî muamele ne ise onu yapınız, fakat terbiyesi noksan bir memurunuzu müdafaa gayretiyle değil, insanca!

Merkez memuru ağır ağır yerine oturdu. Yüzü kırmızıdan sarıya doğru seri bir istihale geçiriyordu. Göğsünün düğmelerini çözdü, Orhan'la, Necati'nin yüzüne bakmadan, kendine hesap verir gibi alçak sesle mırıldandı:

- Yerin dibine geçtim. Ben o kadar duygusuz hırt bir herif değilim. Yüksek bir tahsil görmedim amma ben de efendi evlâdıyım. Bu ocağa bir kere düştük. Hangi tarafa

kavuk sallayacağımızı şaşırdık. Müdüriyet bir taraftan, fırka bir taraftan, İtilâf zabıtası öte taraftan... Dediğiniz doğrudur: İki paralık haysiyetimiz kalmadı. Utanmasam çocuk gibi ağlarım. Tuh, be... Söylenecek ne sözüm kaldı ki. Beni o kadar yıkmayın beyahu... Keşke şikâyet etseydiniz de beni kovsalardı, aylarca sürünseydim gene şimdiki gibi cehennem azabı çekmezdim.

İki parmağıyla şakağının terini sildi ve hep önüne bakarak:

- Size ne muamele yapayım? dedi, korkarım, evrak müdüriyete gidecek, görürler, emir verdiler, artık bir şey yapamam, selâmetle teşrif edin Allahaşkına, beni daha fazla terletmeyin.

Orhan'la Necati bakıştılar.

Orhan mırıldandı:

- Gidelim, dedi.

Kuru bir selâm vererek odadan çıktılar.

Caddede, hiç bir şey konuşmadan, epeyce yürüdüler.

Kalabalığın seyrekleştiği bir noktada Necati mırıldandı:

- Kız, -neydi adı, Vedia değil mi?- öteki kadının telefon etmesine mâni olmalıydı.

Orhan cevap vermedi. Madam Sofi'nin onları herhangi bir tahkikatın sıkıntısından kurtarmak için kolonele telefon etmeğe lüzum görmesi ve Vedia'nın da buna razı olmasından ziyade Orhan'ı düşündüren şey merkez memuruydu. Ayıboğan İbrahim! Lâkabını hem bir şeref hem de bir tehdit gibi haykırmıştı. Buna bir terbiye meselesi deyip geçilebilir; fakat herifin telefonla emir aldıktan sonra küstahlığın zirvesinden, birdenbire zilletin eteklerine de yuvarlanışı, kendi şahsına ait bir ahlâk veya seciye düşkünlüğünden ziyade bir cemiyet vakasına benziyordu. Orhan biliyordu ki, devrinin birçok asayiş memurları bu Tayfur ve bu Ayıboğan İbrahim gibi zebunküştür-

ler; biraz eğilene tekme atmak ve biraz yukarıdan alana yalvarmak, eteğine sarılmak onlarda müşterek bir mizaç haline gelmiştir. Kendilerinden kuvvetli olana karşı ziyan ettikleri gururu daha zayıfların izzetinefsini yağma ederek telâfiye çalışırlar. Niçin? Korkarlar. Aç kalmaktan korkarlar. Etek öpmeleri bundandır. Açlık korkusu. Gel de Süleyman'a hak verme. Necati de buradaki iktisadî amili kabul etmeyecek mi?

Sordu:

- Merkez memuruna ne dersin?

Necati birdenbire durdu:

- İğrenç! dedi ve yürüdü.

- Onun kuvvet önünde eğilmesine ve köpekleşmesine ne dersin? Bu bir şahsî ahlâk, terbiye, mizaç meselesi mi? Sonradan gördük. Bu adamda yüksek duygular yok değil. Pişmanlığında samimiydi. Ter döktü. Ağlayacaktı. Hayır! Bu hoyratlık ve zebunküşlük onun ruhundan gelmiyor; ruhunun üstüne daha ağır zaruretlerin yaptığı tesirden geliyor. Değil mi? Bu adam, sadece, aç kalmaktan korkuyor. Zengin adam olsaydı da gene bu meslekte ve bu hâdise karşısında bulunsaydı bambaşka hareket etmez miydi? Burada Süleyman'ı haklı bulmuyor musun?

Necati hararetle cevap verdi:

- Her insanda yüksek duyguların kökleri bulunabilir; terbiye noksanı demek, bir bakıma, insanın fena ihtiraslarını bastırarak bunların üzerine iyilerinin hâkimiyetini tesis etmekten âciz kalması demek değil midir? Fakat ben de bu adamı yalnız terbiye noksanıyla izah etmiyorum. Terbiye de zaten bir bakıma cemiyet hâdisesidir. Bu adamın ahlâkî muvazenesizliğinde de, elbette cemiyetin parmağı vardır. Sen düşünüyorsun: Bu parmağın mahiyeti nedir? İktisadî olduğunu görüyorsun. Çünkü bu adam aç kalmaktan korkmasa ne kuvvetliye karşı dalkavuk, ne de âcize karşı küstah olur, değil mi? Bir bakıma evet. "Bir

başıma kalsam şehr-i devrana kul olmam? Viran olası hanede evlâdü ıyal var."* Doğru. Fakat yalnız bundan ibaret mi? Düşün bir kere: Bu adam âmirlerine karşı itaatinde daha mutedil ve haysiyet sahibi olsa ne kaybeder? Meselâ bize o küstahlığı yaptıktan bir dakika sonra o zillete düşmeseydi, hemen aşağıdan almasaydı, biraz daha vakur ve ciddî olsaydı memuriyetinden azil mi edilirdi? Hayır! Onun küstahlığı ve zilleti, onun ikiyüzlülüğü, onun günahkârlığı ve pişmanlığı, onun kendi içinde bir ahlâk muvazenesinden mahrum oluşu yalnız açlık endişesinden gelmiyor. Bu endişenin büyük tesirleri yok değildir. Fakat ne çıkar? Başka bir memlekette onun aldığı maaşı alan başka bir zabıta memuru niçin onun kadar zelil değil? Aynı iktisadî şartlar orada başka, burada başka insanlar yaratıyor. Çünkü millî şartlar orada başka, burada başka. Bu başkalık nedir? İşte bugünün tarihini yazacak adamın her şeyden evvel bilmesi lâzım gelen şey. Nedir bu başkalık? Bizde umumî bir ahlâk bozgunu var. Bu anarşiyi zapt edecek olan ideal yıkılmaya başlamıştır. Türkiye'nin yaşayacağına inanmayan bir Türk'ün kaç türlü ahlâkı olabilir? Ya her şeyden geçer, bedbin ve abus olur: Mektepteki hayvanat muallimi Hüsnü Bey gibi, ya entrikalarla, sefil ikiyüzlü politikalarla yalnız nefsinin selâmetini arar. Celâl gibi, bu merkez memuru gibi; yahut da millet camiaları dışında beşerî ideallere sarılır: Süleyman gibi. Rusya'daki hareket de Çarlıkla beraber yıkılan bir idealin sarsıntısından doğdu. Osmanlı saltanatı da bir inkıraz buhranı geçiriyor. Bu memur ve onun bütün âmirleri neye ve kime inanıyorlar? Padişaha mı? Hayır! Ne İmparatorluğa, ne millete... Birinden birine inansalar bir vatandaş haysiyeti gözetecek-

* "Bir başıma olsam kimseye minnet etmem, Ama kör olası hanede çoluk çocuk var."

lerdir. Para diyorsun. O Fransız bayrağı çeken yalıdaki kadın aç mı? Aç kalmak korkusu var mı? Fakat onun geçirdiği buhran nedir? Neden uşağına "vahşî Türk!" diye saldırmıştır? Onun zebunküşlüğü ve küstahlığı açlık korkusundan mı? Hayır! O da büyük bir inanma buhranı geçiriyor. Süleyman'ın bir başka türlüsüdür. Süleyman sınıf ihtilâline ve o kadın da Avrupa medeniyetine, hatta Avrupa emperyalizmine sarılmak istiyor. Bu kadına sorarsan bütün felâketlerimizin sebebi kadınların tesettürüdür, bizde kaç-göç olmasıdır; Avrupa'ya esir olalım, zararı yok, tek Pierre Loti'nin Désenchentée'leri kurtulsunlar. Çok tuhaftır ki, bu kafalar "Hürriyet ve İtilâf" softalarıyla aynı politika çemberi içinde kalmışlardır. İngiliz Muhibler Cemiyeti âzaları arasında öyleleri vardır ki, akide olarak birbirlerine Vahidettin ve Mustafa Kemal ihtilâfı derecesinde düşmandırlar. Tarihin öyle bir devresindeyiz ki, iktisadî dâva belki en sonda geliyor.

Orhan durdu:

- Korkunç bir devre! dedi. Dünya çapında bir korkunçluk...

- Korkunç! Ben birçok mütareke rezaletleri ve faciaları gördüm. Bunlar ifade olarak sert vakalardı. Fakat hiç biri İtilâf zabıtasının bir emri üzerine bütün mukavemeti yıldırım çarpmış bir duvar gibi yıkılan şu merkez memurunun hali kadar bana tesir etmedi. Rum palikaryaları Yenikapı'da halamın çarşafını yırtmışlardı; gözümün önünde bir Fransız neferi, bir Türk levazım zabitinin kalpağını ayakları altına aldı; ben, şahsen iki defa İngilizler tarafından tevkif edildim ve saatlerce alıkondum; bir Fransız müstemleke askeri, onyedi yaşında bir Türk kızını Gülhane parkının önünde kafasını gözünü yaracak kadar dövdü ve yüksek rütbeli zabitlerimizden biri bu manzarayı görmemek için karşı kaldırıma kaçtı. Ben de kızı müdafaa için kolumu kıpırdatamadım. Böyle neler de neler...

Fakat hiçbiri bugünkü vakalar kadar bana içinde yaşadığımız faciayı hissettirmedi değil, fakat düşündürmedi. Garip bir nokta daha: Biraz evvel söyledim ya, bu faciada medeniyet softalarıyla İslâmiyet softaları bir politika çemberi içindedirler. Bak Halim Beyin yalısı da İtilâf kuvvetlerinin dostu, İstanbul zabıtası da... Fakat ne kadar ayrı düşünüyorlar: Halim Beyin yalısından bir kız başını Rus kadınları gibi sarıyor, o kadar ki ben onu ilk önce Rus kızı sandım; pastacıya gidip likör içiyor; fakat İstanbul polisi "muhadderatı islâmiye âdabı" ile meşgul. Bu iki türlü kafa da aynı fırka ve aynı politika içinde çalışıyor.

O gün oturdukları pastahanenin karşı tarafındaki tramvay bekleme yerine geldiler. Orhan Necati'nin bütün bir devri Vedia'nın şahsına bağlayan sözlerini düşünüyordu. Yalı'da onu ilk tanıdığı zaman yengesine karşı yaptığı itirazı hatırladı. Vedia'nın bu kadınla esasta bazı fikir ayrılıkları olduğunu tahmin ediyordu. Aynı muhitin mahsulleri oldukları halde bu fark nasıl peyda olmuştu? Belki de ayrı şerait içinde yetişmişlerdi? Orhan nerede, nasıl doğup büyüdüğünü ve o yalıya nasıl geldiğini bilmediği Vedia'yı daha fazla tanımak için sarih bir tecessüs duyuyordu.

Dedi ki:

- Fakat sen Vedia'yı Halim Bey ailesiyle aynı fikir çerçevesi içine sokmakta acele ediyorsun. Bana öyle geliyor ki bu kız yengesinden ayrılıyor.

- Olabilir. Fakat çok birleştikleri noktalar da vardır. Giyinişi bile bu kanaati vermeğe kâfi.

Necati biraz durdu, sesi kuvvetli bir hayretle köpürerek dedi ki:

- Bu kızda izahı güç bir garabet var. Bütün vücudu, hali, yüzünün derisi rüzgârda sallanan ince bir kumaşa benziyor. Dışarıdan gelen en küçük tesire mukavemeti

yok. Gözleri, ağzı filân ne tuhaf. Her an istihaleler geçiriyor. Sana ne tuhaf bakıyordu. Mütemadî teheyyüç içinde bir ruhu var. Durgun bir anı hiç yok zannediyorum.

- Beni davet etti. Fakat o yalıya ben bir daha gidebilir miyim?

- Müşahede zevkiyle.

- Merak da ediyorum. Ben bu nevi ailelerden bahsedildiğini işittim, fakat bir tanesini bile yakından görmedim, Vedia'yı da ayrıca merak ediyorum.

Necati Orhan'a gözlerinin ucunda hafif bir tebessüm sarkarak sordu:

- Bu meraka bazı müphem ümitler de karışıyor mu?

Samimiyet isteyen bu suale Orhan gururunun sertleştirdiği bir tonla cevap verdi:

- Daha ziyade merak. Onu ilk gördüğüm gün içimden böyle müphem bir arzu geçmişti. Sonra kendimde bu neviden bir hassasiyete müsaade etmedim.

- Söylemiştin.

- Evet. Bütün o muhit, o kız bana çok yabancı gelmişti.

- Bilhassa o şerait içinde.

- Evet. Şimdi de bir türlü o yalıya bir daha gitmeyi düşünemiyorum.

Orhan'la Necati yaklaşan bir tramvaya binmek için yaya kaldırımından aşağı inmişlerdi. Bir İngiliz polisi elindeki kamış bastonunun ucunu Orhan'ın göğsüne değdirerek ikisini de tekrar kaldırımın üstüne çıkmağa davet etti; sonra tramvaya binmek için kaldırımın kenarında biriken kalabalığın önünden geçerek, havaya kaldırdığı bastonunun tehdide benzer hareketleriyle, İngilizce bir şeyler söyledi. Bütün İngilizlere benzeyen bir İngilizdi ve yüzünün ciddî iskeleti içinde mavi gözleri yeni cilâlanmış bir muşamba soğukluğuyla parlıyordu.

Bekleyenlerin kalabalığına arkasını dönerek dimdik durdu.

Tramvay yaklaşınca bir adım ileri atmış ve bastonunu tekrar havaya kaldırmıştı. Arka sahanlıktan inen iki kişinin omuzlarına bastonuyla dokundu ve bağırarak onları tekrar tramvaya soktu. Ön taraftan inmelerini emrediyordu. Sonra arkasına döndü ve binmek için bekleyenler arasında sabırsızlık hareketi yapanlara da bastonunu sallayarak fazla kımıldamamaları lâzım geldiğini anlattı. Ancak inenler indikten sonra bastonunun ucuyla tayin ettiği sıraya göre onların tramvaya binmelerine müsaade etmişti. Ön sahanlık dolunca üç kişiyi alıkoydu ve arkadan gelenleri işaret ederek onlara başka bir tramvay beklemelerini de emretti.

Orhan'la Necati binenler arasında idiler. Kapı kapandıktan sonra İngiliz polisi bir düdük çaldı ve tramvay hareket etti.

Orhan'la Necati bir müddet konuşmadılar. Arkalarında iki kişi İngilizlerden bahsediyordu. Bir tanesi:

- Londra'da da böyledir, diyordu.

Öteki sordu:

- Halka bastonla vururlar mı?

- İktiza ederse vururlar. Fakat orada da halk bilir vazifesini. Kimse kimsenin sırasını almaz.

Bu sözleri söyleyenin şivesinden ve "iktiza" kelimesini kullanışından Ermeni olduğu anlaşılıyordu.

Elinde büyücek bir paketle vatmanın yanında duran kısa boylu, tıknaz bir adam:

- Allah belâlarını versin! dedi.

Vatman tasdik etti:

- Benden de al o kadar. Bizim işimizi kolaylaştırıyorlar amma suratlarını görmek istemiyorum.

Tıknaz adam Orhan'la Necati'ye bakarak öfkeli ve yorgun gözleriyle bir müttefik daha arıyordu. Necati ba-

şının küçük bir hareketiyle ona cesaret verdi. Adam paketini bir elinden öbür eline geçirerek homurdandı:

- Tavuğu baş aşağı tuttun diye beş lira ceza alıyorlar. Sağa baktın üç lira, sola baktın beş lira... Soyguncu takımı... Para bir şey değil, Arabyan hanlarında saatlerce bekle dur, işin yoksa... Ya o suratları? İstanbul'a ilk geldikleri zaman çok terbiyeliydiler. O Arab, Fransız neferlerinin yanında zemzemle yıkanmıştılar. Sonra bunlara da bir gururluk çöktü.

Başkalarından bir tasdik bekliyordu, ses çıkmayınca, bir daha:

- Allah belâlarını versin! dedi ve sustu.

ORHAN Eminönü'nde tramvay bekliyordu. O gün, yeni girdiği hususî mektepte ilk derslerini vermişti. Necati'yle Beyoğlu'nda buluşacaklardı. İki aydan fazla süren bir işsizlik devresinden sonra, tufeylî olmaktan kurtulmağa doğru ilk adımın çevikliği ve neşesi, Aksaray'daki mektepten Eminönü'ne tramvayla gelinceye kadar devam etmişti. Başkalarıyla kendisi arasından bir perde kalkmış gibi oldu. Boğaziçi'ndeki mektepten ayrıldığı günden beri, onu bir kundura boyacısına karşı bile gıptaya benzer hislerle dolduran çalışma hasretinin yavruladığı utanç, gözlerinde her şeyi sislendiren bir perde çekmiş gibiydi. Bu sis dağılmaya başladı. Etrafına daha rahat bakıyordu.

Tramvay geldi. Orhan arka sahanlığın basamağına adımını atarken aynı kaldırım üstünde Vedia'yı görmüştü. Biraz evvel orada bulunmayan kızın aynı tramvaydan indiğini anladı ve tereddüt etmeden ona doğru koştu.

Vedia, Orhan'ı görünce büyük bir çığlık koparıyormuş gibi ağzını açmıştı; fakat sesi çıkmadı ve birdenbire içine çektiği nefesi göğsünde kaldı. Büyüyen gözleri üstünde kaşları da yukarı kalkarak bir an kımıldamamıştı.

Birdenbire tefsir edemediği bu hayretten cesareti kırılan Orhan, geriledi ve bir selâm vererek ayrılmak istedi. Fakat Vedia, nefesini bırakır bırakmaz bir elini ona doğru uzatarak:

- Ne iyi tesadüf! dedi.

Orhan bu eli ilk defa sıkıyordu. Avucunda bir krem ezilişine benzeyen sıcak bir yayılma hissetti.

Parmaklarını biraz daha sıksa, Vedia'nın eli Orhan'ın avucuna sıvanarak eriyip kaybolacak gibiydi. Bir yokuşu koşarak tırmanmış gibi sık sık nefes alan kız, hemen elini çekerek, intizamsız noktalardan mürekkep çizgiler kadar dağınık ve ince bir sesle:

- Sizi çok merak ettik, o gün, dedi, ne oldu sonra?

- Şimdi söylerim.

Köprünün üstüne geldiler. Orhan karakol vakasını anlattı. Vedia onun sık sık yüzüne bakıyor ve göz kapaklarını sık sık açıp kapıyordu. Orhan meseleyi anlattıktan sonra dedi ki:

- Sizin telefon ettirdiğinizi anladık. Bilhassa teşekkür ederim. Fakat ne de olsa Türk zabıtasına yabancılardan gelen emir insanın gücüne gidiyor. Belki de kendi polisimizin bize işkence etmesini tercih ederdik.

Vedia durdu ve Orhan'ın yüzüne bir daha baktı. Ağzı yarı açıktı ve köprünün rüzgârıyla üşüyormuş gibi çenesi titriyordu. Gözleri kısıldı, kırpıldı, açıldı, süzüldü ve bir mâna ihtilâli geçirdi. Orhan bu neviden ve bu şiddette bir hassasiyete ömründe ilk defa rastlıyordu. Ağır bir söz, bir kelime, tek bir kelime, bu kızı bir mavzer kurşunu gibi öldürebilirdi. Ne dolu bir teheyyüç kabiliyeti!

Vedia yürüyerek dedi ki:

- Böyle söylemeyiniz. Çok müteessir oluyorum. Telefon eden ben değildim. Madam Sofi. Yanımdaki kadın. O bizim her şeyimizdir. Ona itiraz edecek vaziyette değildim. Bileydim telefon ettirmezdim.

- Tahmin ettim. Arkadaşımla da konuştuk. Sizi daha ayrı görüyorum. Cemil meselesinde de bunu hissettirdiniz.

Titreme kızın yüzünden başına ve omuzlarına geçmişti. Orhan az daha "üşüyor musunuz?" diye soracaktı.

Boğaziçi iskelesinin merdivenlerini indiler. Vedia hiç bir şey söylemiyordu. Orhan tekrar ayrılmayı düşündü. Kızdan evvel durmuştu. Bu sefer de yüzü kıpkırmızı kesilen Vedia, önüne bakarak:

- Siz beni tanımıyorsunuz, dedi.

Kaşlarını çatarak öfkelenmiş gibi sordu:

- Yarın bana gelecek misiniz?

Orhan şaşırarak cevap verdi:

- Tereddüt ediyorum.

Kız başını kaldırdı, Orhan'ın yüzüne baktı ve tekrar başını önüne eğerek mırıldandı:

- Niçin? Belki.. doğru.. hakkınız var.. fakat benim için küçük ve büyük şey yoktur.

- Efendim?

- Belki siz o Cemil meselesine benim kadar ehemmiyet vermediniz. Kâbus oldu benim için. Siz her şeyi bilmezsiniz. Hele bu yüzden mektebi terk ettiğinizi öğrenince... Küçük değildir bence bu mesele.

- Bence de küçük değildir.

- Sizi görmek istiyordum.

Vedia bu cümleyi zahmetle söylemişti. Tepeden tırnağa kadar ürperdiği belli oldu. Vücudunda sabırsızlık çırpınmaları vardı. Ayrılmak için Orhan'a elini uzatmak istemiş, fakat kolunun müphem bir hareketinden sonra vazgeçmişti. Denize baktı. Vapur henüz gelmemişti. Maksatsız bir adım attı. Sonra Orhan'a döndü ve bir şey bekledi.

Kararını birdenbire veren Orhan:

- Teşekkür ederim, dedi, geleceğim. Yalnız size geleceğim.

Vedia omuzlarını kaldırarak, lâkaydi şüphesi veren bir sükûnetle:

- Beklerim, dedi ve hemen ayrıldı.

Koştu ve bekleme salonuna girdi. Orhan ikinci defa olarak, onun arkasından, yalıda olduğu gibi müphem, fakat daha kuvvetli bir hisle bakakaldı.

Necati'nin bir sözünü hatırlayarak düşünmüştü: "Bu kızın bana verdiği alâka meraktan mı ibaret?"

Galata tarafına doğru yürüdü. Hep Vedia'nın bakışlarına ve kımıldanışlarına ait garabetleri gözünün önüne geliyordu. Hiçbiri yapmacık değildi. Hattâ onun bütün çırpınışları, kendisine derin bir samimiyet ihtiyacının verdiği boşalma hamleleriyle mücadeleye benziyordu; yahut, nasıl bir uçurum üstüne gerilmiş, nasıl bir incecik ip üstünde merkezi sıkletini bulmak için sallanan bir hassasiyet ki, her an, bilinmez nasıl bir muvazene buhranı geçiriyordu. Bunu anlamak ihtiyacı Orhan'ı sardı. Merak ediyordu. "Fakat merak basit bir duygu mudur? İçine anlamak ihtiyacından başka arzular karışmaz mı? Merak saikasıyla tasarruf etmek istediğimiz şey yalnız hakikat midir?" diye düşündü. En büyük aşkların içindeki hisleri yalnız tecessüse irca eden mütefekkirler bulunduğunu hatırlamıştı: "Ben bu kızı sevebilir miyim?" dedi. İçinden sıcak bir dalga geçmişti. Böyle düşünmekten zevk alıyordu ve suali tekrarladı. Bu zevk bir sevgi başlangıcı olmasın?

Düşüncesinin içindeki iki unsurdan hangisi daha cazip? "Bu kız" mı? "Sevmek" mi? Olabilir ki, mevzuu ne olursa olsun, mücerret aşka ihtiyacı vardı.

Var mıydı? Ömründe bir kere bile sevmemişti. Bu ihtiyacı duymadığı için değil, çünkü bütün tabiî sevgilerinde aşka benzer bir azgınlık bulunduğunu biliyordu; fakat çocukluğundan beri bir an yatıştığına şahit olmadığı mücadele gururu, ona aşkı bir zillet gibi kabul ettirmiş olacaktı; âşık olduklarını söyleyen arkadaşlarına karşı daima, bir istihfaf duymuştu. Aşkı, düşünecek başka mevzuları olmadığı için bütün iç dikkatlerini bir tek nokta

üstünde teksif eden avare ve tembel ruhların bir fantezisi telâkki ediyordu. Aşk, bu ruhların içindeki boş vakitlerin ilâhıydı. Orhan bazen onu herhangi bir şeyin muamması üstüne eğilmek ihtiyacına da benzetiyordu: Herhangi bir şey, bir kadın, bir çocuk, bir meslek, bir tırtıl, bir tohum ne âlemdir, ona yaklaşıldığı zaman; fakat uzaktan o ne kadar, her şey gibi bir şeydir, alelâde şekiller serisi içinde nasıl kaybolur, nasıl bomboş görünür! Ve aşk, bir kadına veya herhangi bir mevzua aşk, nasıl, o şekiller serisi içinde bir tekini almak ve içini muhayyilemizle doldurmak yahut onun dolu içini nasıl derinden derine anlamak ihtirasıdır; yahut aşk, nasıl boş kalan içimizi diğer bir boşla doldurmak veya nasıl, dolu içimizi başka bir dolu içle karıştırmak ihtiyacıdır; velhasıl, aşk nasıl, muhtevaların hayatını şekillere doldurmaktır ve nasıl, bizzat hayata bu dolgunluğu veren bir tek vehim, yahut bir tek hakikat odur. Bunu tayin edemedikçe, aramaktan yorulan zihni, aşkın materyalist telâkkisinde rahatını buluyordu. Ona bir mide bozukluğudur, bir karaciğer sarsıntısıdır, bir sinir buhranıdır deyip çıkmak. Süleyman aşk için ne düşünüyor acaba? Unutmasa da ona ilk buluştuklarında sorsa... "Burjuva romantizmi" mi diyecekti o?

Bir bakıma da aşk romantizmin ta kendisi değil miydi? Orhan Karaköy'de tramvay beklerken birbirlerine sokularak duran genç bir Hıristiyan karı kocaya dikkat etti. Yanlarında çocukları da vardı. Kol kola girmişlerdi ve birbirlerinden iki saniye ayrılmayı dünyanın en büyük felâketi zannediyorlarmış gibi yapışıktılar. Çocuk da annesinin hem elini, hem de eteğini tutuyordu. Bunların arasında karşılıklı menfaatlerin ve birbirlerine temin ettikleri saadetin müşterek hassasiyetini aşan, daha yüksek bir katta, harikulâde nev'inden bir kuvvet var mıydı? Bunlar birbirlerine muhtaçtılar ve belki de aşk zannettiğimiz şey bu ihtiyacın kabalığını gizleyen bir ifade neza-

ketinden başka bir şey değildi. Kadın: "Karnım aç, bana ekmek al!" diyeceği yerde "seni seviyorum"larla aşk dilinin imalarına müracaat ediyordu. Süleyman da böyle düşünse gerekti. Ya Necati?

Onunla bir kahvede buluştular. Orhan, Vedia'ya tesadüfünü anlattı ve bu kızı her zamankinden daha garip bulduğunu söyledi. Ona karşı bir zaaf duymaya başladığını zannettirmemek için aşk hakkındaki düşüncelerini birdenbire açmadı.

Necati diyordu ki:

- Artık gitmekte tereddüt etmemelisin. Bu aileyi ve bu kızı ben de merak ediyorum. Bana anlatırsın. Öyle zannediyorum ki, bu kız bir buhran geçiriyor. Değil mi? Zaten yengesinin yanında olmak, hayatta eğreti gibi kalmak için kâfi bir sebep olamaz mı? Belki de kimsesiz bir kızdır ve muhitini yadırgıyor. Seni davette ısrar etmesi...

- Biraz fazla düşünüyorsun gibi geliyor bana. Zannederim ki, beni çağırması, onlar yüzünden mektebi terk etmeğe mecbur olduğum için, aile namına gönlümü almak arzusudur. Bu meselenin kendisini çok düşündürdüğünü söyledi. "Benim için büyük ve küçük şey yoktur" diyordu. Halleri de öyle değil mi? Ehemmiyetsiz şey onun üstünde en ehemmiyetli şey kadar tesir ediyor.

- Öyle.

- Bana merak vermeğe başladı. Buraya gelirken bu hissimi tahlile çalışıyordum. Bu merakın altından bir şeyler çıkabilir mi? "Ben bu kızı sevebilir miyim?" diye düşündüm.

- Tahlilini sadeleştir: Hoşlanıyor musun ondan?

- Nesinden?

- Evvelâ vücudundan.

- Vücudundan?

Orhan daha yavaş sesle: "Vücudundan..." diye tekrarladı ve düşündü. Teni, saçları, kaşları, kirpikleri ve gözle-

ri güzel, sarışın bir baş ve zayıf bir vücut gözünün önüne geliyordu. Biçimi tamamıyla belirsiz, hiçbir güzellik vaat etmeyen, fakat ümitleri boşa çıkaracak bir arıza da göstermeyen, meçhul bir vücut.

- Yüzü güzel, diye mırıldandı, vücudu belli değil, zayıf. Fakat ben zayıftan hoşlanırım.

Düşündü ve ilâve etti:

- Arzu veren bir vücut değil, merak veren bir ruh... Merak... Sadece bu... Emin ol.

Necati ayağa kalktı:

- Şimdi buradan çıkalım ve ona güzel bir hediye arayalım.

Orhan bunu hiç düşünmemişti:

- Sahi... diye mırıldandı.

Necati'nin bu vazifeyi daha evvel akledişi, aralarındaki sınıf ve terbiye farkından mı ileri geliyordu? Orhan tekrar:

- Sahi! dedi, nasıl hatırladın?

- Haydi.

Beraber çıktılar ve Tünel'e kadar gittiler.

Hediye olarak, iyi ciltlenmiş, Fransızca bir şiir antolojisinin lüks bir tab'ını tercih etmişlerdi. Sonra Beyoğlu'nda çok dolaştılar. Hep aşktan bahsediyorlardı. Aralarında kadına dair pek çok şey konuştukları halde bu mevzua ilk defa girdikleri için yorulmadılar. Necati bir çocukluk aşkını anlattı:

- Ben dokuz yaşımda iken sevdim, ciddî surette sevdim! dedi. Hem de sevdiğim kadın yirmisekiz yaşında idi ve duldu. Komşumuzdu. Güzel bir kadındı. Uzun boylu, uzun yüzlü, elâ gözlü. Başka hiç bir şey hatırlamıyorum. Bize çok gelip giderdi. Geldiği zamanlar çok sevinirdim ve bunun bir aşk olduğunu bilmezdim. Hep ona yakın oturmak isterdim ve ismimi söylediği zaman, beni yanına çağırdığı zaman neşem artardı. Bir gün bize geldi, evde

annem yoktu, hanım ninem mutfakta idi, bu kadın misafir odasına girdi, oturdu, beni kucağına aldı ve ilk defa olarak dudaklarımın üstünden uzun uzun öptü. Gözleri bir tuhaf olmuştu, "Necatim, güzel Necatim!" diyor ve başımı göğsü üstüne bastırıyordu. O günün bende silinmez bir hâtırası vardır. Sonraları onun beni böyle kucaklamasını çok istedim, çok aradım. Fakat bir türlü yalnız kalamıyorduk. On gün kadar geçti. Hasta olmuştu. Annem beni ona gönderdi. Yatak odasına girdim. Yalnızdık. Beni yatağının kenarına oturttu. Fakat kucaklamıyordu. Ben bunu çok istiyordum. Yanakları pembeleşmişti. Gözleri daha içime bakıyordu. Başım ona doğru eğildi. Üstüme bir mahzunluk çökmüştü.

"- Necati'm, sen bugün neşesizsin, dedi, senin de mi keyfin yok?"

Elini alnıma koydu. Başımı göğsüne doğru indirmiştim:

"- Kalk! dedi, hastalığım sana geçer.

Yalnız bir:

"- Geçsin! demişim.

"- Yavrum! dedi ve beni bir daha kucakladı. Fakat uzun uzun öpmedi.

Eve mahzun döndüm. Gün geçtikçe hastalığı ağırlaşıyordu. Beni yanına sokmaz oldular. İşte o günden sonra ben bu kadını ciddî, evet ciddî surette sevdiğimi anladım. Yalnız kaldıkça ağlıyordum. İştahım kesildi. İyi olmasını istiyordum. Kimseye bir şey söyleyemiyordum. Kadın iyi oldu, fakat daha büyük bir felâket zuhur etti: Evleniyordu. Düğün hazırlıkları başladı. Kıskanıyordum. Kadın bize geldiği zaman ondan kaçıyordum. Annem vaziyeti anladı. Etrafımda yeni bir dikkat ve endişe uyanmıştı. Kadının izdivacından benim yanımda bahsetmiyordu. Fakat ben hazırlıkların bütün teferruatını öğreniyordum. Ona mektuplar yazdım, fakat hiç birini gönderemedim. Neşe-

siz ve küskün bir çocuk olmuştum. Zayıflıyordum. İştah ilâçları fayda etmedi. Annem bana fırsat düştükçe hep onun aleyhinde bulunuyor ve onu gözümden düşürmeğe çalışıyordu. Faydasız. Onu sık sık rüyamda görüyordum. Fenerbahçe'de bir eve gelin gitmişti. On bir yaşıma kadar onu unutmadım. İnan buna. Sana hiçbir noktayı mübalâğa etmeden anlattım. Eğer hulâsa etmeseydim bazı teferruatına inanmazdın. Fakat şuna inan: Aradan yirmi sene geçti ben bu kadını sevdiğim kadar kimseyi sevmedim. Sen bunu materyalist akidenle nasıl tefsir edersin? Menfaat, yahut tam fizyolojik bir alâka mevzubahis mi?

Orhan cevap verdi:

- Ben çocukların değil, büyüklerin aşkına bile inanmıyorum. Senin anlattığın hikâye büyükle küçük arasında müşterek bir kabiliyetimizin üstüne dikkati celbediyor: Muhayyile! Aşkı bir muhayyile oyunu diye kabul edebiliriz: Muhayyile! Çocukta da en canlı kabiliyet. Bundan da anlaşılınıyor mu ki, aşka, büyük idealleri karıştırmamalı. Hatta bir çocuk, bir büyükten daha kuvvetle sevebilir; çünkü muhayyilesi daha serbest ve dizginsizdir.

- Fakat bu muhayyile ne istiyor? Mevzuunu niçin büyütüyor?

- Oyalanmak istiyor. Can sıkıntısından kurtulmak istiyor.

- Yani aşk ruhun eğlencesi midir?

- Gibi.

- Fakat eğlencede bile küçük ve muvakkat menfaatler bulunur. Bu kumarda ruhun kazandığı nedir?

- Sevilmek, gururun okşanması, izzetinefis açlığı.

- Canım, öyledir de, en büyük şereflere kavuşmuş insanların aşkları nedir? Milyonlarca insanlar tarafından beğenilen bir cihangirin tek bir kadın tarafından gururunun okşanmasına ne ihtiyacı var?

- Belki de umumî takdirin bir tek insan kalbinde kesafet peyda etmesini istiyor.

- Niçin istiyor?

- Perakendeden kurtulmak için.

- Peki, neden bu kesafeti mukabil cinste arıyor?

Orhan düşündü ve dedi ki:

- Doğrusunu istersen şimdi söylediğim şeyler, ayaküstü ilk defa hatırıma gelen ihtimallerdir. Ben aşka hiçbir zaman inanmadım. Zannediyorum ki muhtelif objelere karşı alâkalarımıza isim koyarken kadına karşı duygularımıza aşk diyoruz. Ona bakarsan ben sigaraya da âşıkım. Sigarasız, hele kundurasız yaşayamam. Ekmeğe âşık değil miyiz? Aşk bir tenasül ve gurur açlığıdır. İkisi birbirine karışıyor, belki. Sonra bir mizaç meselesi. Ben kendimde aşka istidat görmüyorum. Sevebileceğimi zannetmiyorum. Çünkü aldanmak korkusu beni daima muannid tahlillere sevk etmiştir.

- Belki aşk sevmek ve aldatmak korkusundan da doğar. Üstünde ne düşünülürse aynı zamanda hem doğru, hem de yanlış olabilecek, hayat kadar geniş bir mevzudur bu. Fakat ben senin ciddî surette sevdiğini çok görmek isterdim.

Orhan, içinde şüphe sallanan gevşek bir sesle:

- Bunu pek ümit etmiyorum, dedi.

*

* *

Yalıda hizmetçi Orhan'ı ikinci kata çıkardı. Vedia onu merdiven başında karşılamıştı. Koyu renk bir elbise içinde vücudu zarfının telkin ettiği ciddiyeti de giyinmiş gibi az hareketli ve reflekslerine eskisinden daha hâkimdi. Orhan merdivenin son basamaklarını çıkıncaya kadar Vedia duvarın dibinde aldığı pozu hiç değiştirmedi ve ağır ağır elini uzattı:

- Geldiğinize çok memnun oldum, dedi.

Orhan da getirdiği kitabı ona verirken:

- Tercih ettiğiniz şâiri bilmiyordum, dedi, size bir çok Fransız şâirlerinin şiirlerinden bir buket getirdim.

Alt kattaki yemek odasına muadil salonun kapısı açılmış ve kızın yengesi dışarı çıkmıştı. Orhan'a doğru bir iki adım attı.

Vedia gene başını, omuzlarını ve kollarını silkeleyen hafif bir çırpınışla Orhan'a yaklaştı:

- Affedersiniz, dedi, geçenki ziyaretinizi saymıyorum. İsminizi söyler misiniz? Sizi yengeme de, misafirlerime de takdim edeyim.

- Orhan.

- Yengem Samiye. Benim adım da Vedia.

Bu tanışmanın garabetinden kalacak nahoş intibaı silmek için gülümsüyordu. Samiye Hanım Orhan'a yol göstererek:

- Buyurun! dedi, ümit ederim ki aramızdaki "malentendu"yü unutacaksınız!..

Siyahlar giymişti ve yüzünün eski öfkelerinden kalma sabit çizgileri arasında hafif bir tebessüm kendine yol arıyordu.

Orhan sesini çıkarmadı ve rehberlik etmek için öne geçen Vedia'nın arkasından yürüdü.

Salon çok büyüktü; bahçeden deniz tarafına kadar yalının bütün enince uzanıyordu. Misafirler biri deniz, biri de bahçe üstündeki pencereler önünde iki gruba ayrılmışlardı. Hem gölgeleri uzakta kaldığı, hem de salon az aydınlık olduğu için, Orhan ilk önce eşyaya ve insanlara ait sarih hiç bir şey göremedi. Önüne açılan mesafe kadar büyüyen utancı da gözlerini bulandırıyordu. Sendeledi. Etrafına bakmadan, Vedia'nın eteklerinden gözlerini ayırmayarak onu takip ediyordu. Hiç kimsenin yüzüne iyice bakamadan herkese takdim edilmişti: Bir zabit, bir

kadın, uzun boylu ve Orhan'ın elini sıkar sıkmaz arkasını dönen bir genç, bir kız, güneşe bakar gibi yüzünü buruşturan bol yakalıklı ve gırtlağı çok sivri, zayıf bir adam, Madam Sofi'ye benzer bir kadın ve daha bazı gölgeler... Vedia'nın söylediği isimler birbirine karışıyor: Bahri Bey, Rüştü Bey, Safiye Hanım, Seniye Hanım (belki de Samiye), Ali Haydar Bey, Besi Teyze (Besi ne demek?) Madam Sofi...

Orhan, Madam Sofi'den başka kimsenin ismini başka birininkine karıştırmadan hatırlayacağından emin değildi. Salonun ortasındaki masanın yakınında bir sandalyeye oturduğu zaman iki gruba da en uzak noktayı seçtiğinin farkına varmıştı. Etrafına baktı, fakat utancı devam ettiği için karşısına düşen bir salamandranın kırmızı ateşinden, biraz ötede iri yapraklı büyük saksılardan ve masanın üstündeki çiçeklerden fazla pek az şey gördü. Gözleri hep masanın üstünde duran gazeteye takılıyordu. Birkaç kere onu oradan almak arzusunu bastırmağa mecbur oldu. Gazeteyi okumaktan ziyade okur gibi, elinde tutarak, utancın dağıttığı jestlerine bir vahdet vermek ihtiyacını duymuştu. Birkaç kere, lüzumsuz yere pantolonunun çizgisini düzeltir gibi yaptı. Bu iş bitince ellerini nereye koyacağını şaşırıyordu. Kolları bile ona fazla geldi. Hep yere bakıyor ve üst üste koyduğu ayaklarından gözleri ayrılmıyordu. Ömründe ilk defa olarak çok mahcup bir adam olduğunu bu derece anladı; fakat böyle kadınlı erkekli, büyük bir mecliste de ilk defa bulunuyordu. "Şimdi Necati olsaydı nasıl hareket ederdi?" diye düşündü.

Vedia ona sigara uzatıyordu. Orhan hemen ayağa kalktı ve herkesin kendisine baktığını zannettiği için kızardı. Genç kız onun şaşkınlığına dikkat etmemiş olmak için, yakında bulunan kibriti görmemezlikten gelerek uzaklaşmıştı. Orhan onu beklemeden sigarasını yaktı.

Ellerinden bir tanesini işsizlikten kurtaran bu sigara ona biraz cesaret vermişti.

Vedia yaklaştı ve dedi ki:

- İki tarafa da çok uzak oturdunuz. Kuzenimin yanına geliniz. Cemil meselesinde o sizi çok müdafaa etti.

Zabiti gösteriyordu. Orhan kalktı ve kızla beraber onun yanına gitti. Bir sandalyeye oturdu. Vedia uzaklaşırken zabite dedi ki:

- İşte Orhan Bey! Cemil'in hocası!

Kız ayrılmıştı. Orhan zabitin söze başlamasını bekledi. Fakat ondan ses çıkmadı. Orhan bahsi açmağa kendini mecbur farz etti ve bu yalıya geçen defa geldiği zaman, Samiye Hanıma karşı ilk söylediği cümle ağzından çıktı:

- Şayanı teessüf bir hâdise...

Genç zabit, çok dar yakalı üniforması içinde dimdik duruyordu. Kırışıksız, tertemiz, pembe beyaz bir yüzü vardı. Gururu ve fazla ciddiyeti olmasa bu baş bir çocuk tazeliğinde idi. Sarı saçları ve ince pembe teni Vedia'yı andırıyordu. Orhan'ın sözleri üzerine bu zabit (adı Bahri Bey mi, Rüştü Bey mi?) dar yakasının üstünde gerdanını katlayan bir hareketle başını germişti. Maşa ile kıvrılmış gibi dalgalı saçları vardı. Mavi gözlerinde bulunan ağır ve müphem bir bakış, Orhan'ın yüzünü sıyırıp geçtikten sonra denizde kayboldu. Gene bir şey söylememişti.

Bol yakalıklı ve gırtlağı sivri, zayıf adam, ellerini oğuşturarak onlara yaklaşmıştı. Gülüyordu. Güldüğü halde bile gözlerinde güneşe bakıyormuş gibi bir kamaşma, burnunun üstünde buruşukluklar vardı. Zabite biraz daha yaklaşarak, lâubali ve müstehzi:

- Ey, Bahri Beyciğim... dedi, yazın Heybeli var mı?

Bahri Bey ona cevap vermedi... Orhan'a yalnız gözlerini çevirerek, başını hiç oynatmadan:

- Evet, dedi, çok şayanı teessüf bir hâdise...

Zayıf adam bir "pardon" diyerek uzaklaşmıştı.

Orhan sordu:

- Bütün teferruatı biliyor musunuz?

Bahri Bey ona hep yan gözle bakarak:

- Evet, dedi.

Niçin başını Orhan'a doğru çevirmiyordu? Gururdan mı, yakasının darlığından mı? Yoksa her iki şey de birbirine uygun bahaneler mi? Orhan, bu çocuk yüzde henüz çizgi haline gelmemiş derin bir keder ifadesi de fark eder gibi oldu. Gözlerinde ağır bir düşünce mekanizmasının donukluğu da vardı. Belki de geç cevap vermesi bundandı ve kibire benziyordu. Deminden beri göz kapaklarından ve dudaklarından başka hemen hiçbir yeri kımıldamamıştı. Beyaz bir cilt üstünde kıpkırmızı, toplu ve küçük bir ağzı vardı. Konuşurken alt dudağını dişlerine yapıştırıyordu.

Ağır ve derin bir nefes aldı:

- Bazı teferruat var ki onları da siz bilmezsiniz! dedi.

Gözlerini ağır ağır etrafta gezdirdi ve sustu. Yakında, arkasını dönük duran zayıf adamın duymasından endişe ediyormuş gibi tekrar ona baktı ve yutkundu.

Uzun müddet bir şey söylemedi.

Orhan'ın uzattığı tabakanın üstünde elini ağır ağır yukarıya kaldırarak:

- İçmem! dedi.

Yüzünün çocuklara yaraşan körpeliğiyle tavırlarının ihtiyar paşalarda bile görünmeyen ağırlığı arasındaki nispetsizlik, Orhan'a gittikçe artan bir hayret veriyordu. Saçları ve teni Vedia'yı andırdığı halde karakteri onun tam zıddıydı. Kıpırdamaktan ödü patlıyormuş gibi vücudunu zapturapt altına almak istediğini zannettiren dik ve dar yakalı, korsaya benzer bir ceket giymişti.

Zayıf adam uzaklaşıyordu. Orhan zabiti konuşturmak için sordu:

- Ne gibi teferruat?

Bahri Bey önüne bakarak alçak sesle cevap verdi:

- Mesele yalnız mektepteki vakadan ibaret değil. Evveliyatı var.

- Kayıkçı Mustafa meselesi mi?

- Evet, biliyor musunuz?

- Biraz biliyorum.

Zabit ilk defa olarak başını Orhan'a doğru çevirdi:

- Mustafa yakında hapisten çıkıyor, dedi.

- Öyle mi? Nasıl oluyor?

- Müddetini bitirmek üzere.

- Bu kadar çabuk mu? Ben onu bir seneye filân mahkûm oldu, sanıyordum.

- Hayır, altı ay. Başka bir mesele var. Mustafa hapishanede kendisini ziyaret edenlere yemin etmiş: "O karıyı vuracağım!" diye. Samiye ablam telâşta. Pek belli etmiyor ama çok korkuyor. Siz Mustafa'yı bilmezsiniz. Muktedirdir.

- Bunu bilmiyordum.

- Evet, şimdi mesele bu. Samiye ablam sizinle de konuşmak istiyordu.

- Ben ne yapabilirim?

- Çocuk, Mustafa'nın oğlu sizi seviyor. Mektepten çıktığınız zaman köyde sizi müdafaa eden çok oldu. Hatta bazı veliler müdüre itiraz etmişler. Benim akrabamdan bir çocuk da o mektepte.

- Hâdisenin bu kadar tesiri olmuş, demek?

Zabit canlandı ve daha rahat konuşabilmek için parmağını yakasının kenarına takarak boynunu biraz kurtardı:

- Efendim, dedi, köyde bu eski meseledir. Harbi Umumiden beri köy halkı bu yalıya düşman. Ecnebilerle içli dışlı oluyorlar diye. Asıl kabahat Halim Beyde idi. Hayatı Avrupa'da geçmiş. Türklere fazla kıymet vermezdi. Varsa yoksa ecnebiler. Karısını onlara açık saçık çıka-

rırdı. Yalının rıhtımında kadın erkek oturulur. Tabiî birçok sandallar geçer. Halk gözleriyle görüyor ve sinirleniyordu. Ne kadar olsa mütaassıb. Halim benim akrabamdır, fakat ben de yaptıklarını hoş görmüyordum. Sade taassub meselesi değil. Biz henüz o devrei terakkiye gelmedik. Samiye ablamla çok münakaşa ederiz. O Désenchantée'yi elinden düşürmez. Hele bir bahsini açın da görün. Harbi Umumî ne ise; Almanlar müttefikimizdi; buraya gelirler, giderlerdi. İki defa da bizimkileri Göben' de ziyafete çağırdılar. Halk ona da kızıyordu ama nihayet serbest aile deyip çıkıyordu. Fakat mütarekeden sonra çok fena oldu. Bu Madam Sofi -ki girip çıkmadığı yer yoktur- buraya kolonellerine, generallerine varıncaya kadar itilâf zabitlerini doldurdu. Samiye ablam ziyafetler verdi. Karşı tarafta Besi teyze dedikleri bir kadın vardır. Bunların uzak akrabasından. İşte, şu saksının arkasında, ayakta duruyor. Akrabam demeğe utanıyorum. Annesi İngilizdi. Kendisi de şimdi bir Fransız tüccarının metresidir. Samiye'yi baştan çıkaran hep o. Bir de Madam Sofi. Besi teyzenin asıl adı Besime'dir. Fakat çok ekûl de olduğu için, fazla yemek yemesinden, kendini besiye koymasından kinaye ona böyle demişler. İngilizceyi, Fransızcayı ana dili gibi bilir. İngilizce ana dili zaten. Bu evin felâketleri hep onun yüzündendir.

Zabit durdu; Orhan onun söylediği şeylere olduğu kadar, ilk verdiği intibaa rağmen, böyle bir hamlede boşalışına da hayret ediyordu. Gözleriyle Samiye Hanımı, Besi teyzeyi ve Vedia'yı aradı. Zabitle kendisinden başka herkes, bahçe üstündeki tarafta toplanmıştı. Kahkahaları geliyordu.

Bahri Bey boynunu gene yakasından kurtararak dedi ki:

- Bakınız, bugün Vedia ecnebileri davet etmedi. Yalnız, akşama doğru Mornier gelecek. Bizim Gülhanede

çalışır askerî bir Fransız doktorudur. Ötekilerin hiç birini davet etmedi Vedia. Kendi günüdür. Samiye ablam da sesini çıkarmadı. Kendisi de zaten Mustafa'dan ve dedikoduların daha fazla azmasından korkuyor. Vaziyeti şimdi anladınız mı?

Orhan kuru bir:

- Evet, dedi.

- Sizinle görüşmek istiyordum. Samiye ablamın o gün size yaptığı muameleye çok müteessir oldum. Değil, olduk, hepimiz. Çok haksızdır. Mustafa'ya karşı da haksızdır. Fakat o Besime yok mu, Besime? Yılanın başı odur. Bak, Sofi daha makul kadındır. Rumdur, filân ama Türklere Besime'den fazla hürmet ve muhabbeti vardır. Hele sizin pastacıda Vedia'yı müdafaa edişinizi pek beğenmiş. Buraya gelince Samiye ablama sizi çok methetmiş.

Orhan zabitin biraz da Vedia'dan bahsetmesini istiyordu. Bu kız hakkında kendisine en bol malûmat verebilecek adam, şimdilik, Bahri Beydi. Fakat zabit sustu. Başını gene dikleştirmişti ve gözleri denize daldı.

Vedia onlara doğru yaklaşıyordu. Birbirleriyle konuşmadıklarını görünce adımlarını sıklaştırdı ve yüzündeki hafif tebessüm uçtu. Zabite doğru yürüyerek:

- Bahri! dedi, Orhan Bey sıkılmasın?

Orhan serbest ve neşeli bir hareketle:

- Hayır; dedi, bilâkis, uzun uzun konuştuk, konuşuyoruz.

Yarım doğrularak bir sandalye gösterdi:

- Siz de buyurmaz mısınız?

- Biraz sonra gelirim. İsterseniz siz oraya buyurunuz, isterseniz konuşmanıza devam ediniz. Sıkılmayınız da.

- Mersi.

Uzaktan zayıf adamın kahkahaları geliyor ve ortadaki masa ile bahçe üstündeki pencere arasında gidip gelen

siluetinin canlılığı salonun bütün hareketlerine hâkim oluyordu. Zabit o tarafa doğru dikkatle bakınca Orhan sordu:

- Bu beyin ismi neydi, Rüştü Bey mi?

- Ali Haydar. O da bizim akrabamızdır. Uzaktan. Gazetelerde bazı tercümeleri de vardır.

Orhan mütercim olarak böyle bir isim hatırlamadı ve mırıldandı:

- Nekre bir zata benziyor.

- Çok komiktir. Taklitler yapar ve hikâyeler anlatır.

Ali Haydar Bey, dört kişiyle beraber, onlara doğru yaklaşıyordu. Yanındakilere:

- Belki beyefendi bilir!

Dedi ve Orhan'ın önünde durdu. Elinde bir kitap vardı. Canlı bir hareketle kolunu kaldırdı ve sordu:

- Orhan Beyefendi! Zâtıaliniz belki bilirsiniz: Loti'nin Les Désenchantée'si tercüme edildi mi?

Yanında duran uzun boylu genç, gene yarım bir hareketle Orhan'a arkasını dönmüştü; iki kadın ona dikkatle bakıyordu; Vedia, Orhan'ın yanında duran sigara tablasını değiştirmişti.

- Evet! dedi, Orhan.

Kadınlardan biri el çırptı:

- Bravo! Nasıl? Ben demedim mi? Bir yerde gözüme ilişmişti.

Ali Haydar Bey bağırdı:

- Olamaz, dedi, bir yanlışlık var.

Orhan doğruldu ve sözüne devam etti:

- Fakat baş tarafından bir iki tefrika neşredildi, kaldı. Tamamlanmadı.

Ali Haydar Bey bol yakalığının içine iki parmağını sokarak, cesaretle boynunu kaşıdı ve bağırdı:

- Ha... Şöyle söyleyiniz... Ödümü patlattınız. Çünkü ben kitabı yarıladım, tercüme ettim. Siz okudunuz mu onu?

Orhan önüne bakarak:

- Hayır! dedi.

- Ne gariptir! Türkiye'ye dair Avrupa'da Loti gibi bir adam tarafından yazılmış bir kitap Türkçeye hâlâ çevrilmemiş. Hem de bizi o kadar metheden bir eser.

Gruba yaklaşan Samiye Hanım, otoriteli bir duruşla söze karıştı:

- Tabiî... dedi, o kitaptan anlayacak olanlar zaten Fransızca bilirler; anlamayacak olanlara da ne lüzum var?

Arkasını yarım dönen uzun boylu genç başıyla Samiye Hanımı tasdik etmişti. Ali Haydar Bey, Samiye Hanıma cevap vermekten çekinerek ona doğru yürüdü:

- Yoo... Monşer, öyle demeyiniz. Fransızca bilmemekle insan budala olmaz ya...

Fransızca bilmiyorsa kendisini müdafaa etmesi lâzım geldiğini anlatmak ister gibi Orhan'a baktı. Uzun boylu genç:

- Aşağı yukarı öyledir, dedi.

Esmer, göğsü çok bombe, gözleri güzel ve vücudunun üst kısmına göre bacakları çok ince bir kadın:

- Dikkat! dedi, belki aramızda Fransızca bilmeyenler vardır.

Fakat bu ihtar, bir şey söylemeğe karar veren Besi teyzeyi susturmadı.

- Bir "langue vivante" bilmeyen budaladır, dedi, Fransızca, İngilizce, Almanca, bir şey lâzımdır.

Vedia nahoş bir münakaşadan kaçmak ister gibi deniz üstündeki balkon kapısına doğru gitmişti; Ali Haydar'ı bu grubun içinden bir an ayırmak şartıyla fena bir bahse mâni olabileceğini düşünüyormuş gibi ona seslendi:

- Geliniz, geliniz, bakın size ne göstereceğim!

Ali Haydar Bey bu daveti işittiğini belli eden hiçbir hareket yapmadan Besime Hanıma cevap verdi:

- Sizin gibi herkesin bu üç dili bilmesi şart mı? Türkçeye de en mühim eserler tercüme edilmiştir.

Samiye Hanım atıldı:

- Nerede? dedi, Loti'nin bile tercüme edilmediğinden biraz evvel şikâyet eden sen değil miydin?

- Ergeç tercüme edilir, nitekim ben başladım.

Güzel gözlü esmer kadın, sık sık Orhan'a bakıyordu. Ali Haydar Bey de ona döndü ve sordu:

- Değil mi?

Bu sual birçok bakışları Orhan'a çevirmişti. Balkon kapısından denize bakan Vedia da geri döndü ve gruba yaklaştı. Umumî bir sükût, Orhan'ın vereceği cevaptan herkesçe meçhul hüviyetine ait bir çizgi keşfetmek arzusunun bariz bir tercümesi halinde uzadı.

Orhan cevap vermeği kabul ettiğini belli eden bir hareketle doğruldu ve bir sigara yaktı; ilk dumanı yere doğru salıvererek ve önüne bakarak dedi ki:

- Malûmatın dereceleri vardır. Ecnebi lisan bilmeden tam bir kültür olmaz. Tercüme kütüphanemiz henüz çok noksandır. Fakat ecnebi dil bilmeyenlerin budala oldukları fikrine de iştirak etmem. Lisan bilmekle zekânın alâkası var mıdır? Öylelerini tanırız ki beş lisan bilir de budaladır.

Ali Haydar, bu sefer de rahat gülmek istiyormuş gibi parmaklarını yakalığının içine sokarak bir kahkaha salıverdi:

- Yaşa be birader! dedi, bizim Besi teyzenin bir papağanı var, dört lisanda lâkırdı söyler. Türkçe: "Bu da geçer yahu!" der. Çok lisan bilmek papağanlıktır.

Bu son söz karşısında Besi teyzeden ziyade Vedia, bir tehlike seyrediyormuş gibi gözlerini açtı, yarım adım

geriledi ve silkindi. Bu hareket, Besi teyzeyi şiddetli bir cevap vermekten alıkoymakta onu geciktirmişti.

Kadın bağırdı:

- Evet, yalnız Fransızca bilenler arasında da ne budalalar ve terbiyesizler vardır.

Vedia kıpkırmızı olmuştu. Ateşin daha ileri gitmesini menetmek ister gibi bir adım attı; fakat Samiye Hanımın müdafaa hareketine geçtiğini görünce ümidi kesildi ve felâketin geçireceği merhalelere seyirci kalmağa mahkûm olduğunu anladı.

Samiye Hanım, Besi teyzeye susması lâzım geldiğini bir bakışta anlatmağa çalıştıktan sonra cevap fırsatını kaptı:

- Monşer, dedi, bir kadınla konuştuğunuzu ne çabuk unuttunuz?

Ali Haydar omuzlarını kaldırdı ve yüzü kızararak:

- Abla, dedi, sen kâinata budala deyip çıktın. Onların içinde kadın yok mu?

- Fakat karşımda yok.

Besime gruba arkasını dönerek salon kapısına doğru yürümüştü! Vedia arkasından koştu ve bağırdı:

- Teyze!

Fakat Besime başını çevirmeden odadan dışarı çıktı. O ana kadar sesini çıkarmayan Bahri Bey, Samiye Hanıma bakarak:

- Ali Haydar çok haklı! dedi.

Esmer ve güzel gözlü kadın, yüzünün bir nefret hareketiyle:

- Burada haklı olan bir kişi var: O da hiç ağzını açmayan Vedia'dır.

Vedia salonun ortasında biraz durduktan sonra Besime'nin arkasından çıkmıştı. Samiye Hanım da gruptan ayrıldı ve onu takip etti. Ali Haydar Bey esmer kadına yaklaşarak dedi ki:

- Bak doğrusu ben milliyetimi kimsenin ayakları altında çiğnetemem; babam olsa tanımam. Samiye ablam da, Besime de her zaman böyle yapar. Sen makul kadınsın Safiye! İyi düşün de söyle!

Kadın biraz geri çekilerek alçak sesle:

- Çok çirkin, dedi, burada münakaşa olmaz esasen. Kongre mi topluyoruz? Vedia'nın gününde eğlenmeye geldik buraya... Kız ne hallere girdi. Gece uyku uyumayacak.

- Alışıktır o: Besime her zaman öyle yapar.

- Bu bahsi kapatalım artık. Sen güzel hikâyeler bilirsin, taklitler yaparsın. Anlatsana bize...

Ali Haydar ellerini arkasına koyarak ve kamburunu çıkararak balkona doğru uzaklaştı.

Bahri, Orhan'a doğru eğildi:

- Bakınız, dedi, hep aynı mesele.

Vedia, Besime ve Samiye Hanım tekrar içeri girmişlerdi. Vedia gruba yaklaştı ve biraz evvel Orhan'ın kendisine gösterdiği sandalyeye oturdu; uzun boylu genç ve Safiye Hanım, Besime'nin ve Samiye Hanımın gittiği tarafa doğru yürüdüler. Salon gene ikiye ayrıldı. Bir aralık ortadan kaybolan Madam Sofi de yan odalardan birinin kapısında görünmüş, iki tarafa da bir göz attıktan sonra öteki gruba doğru yürümüştü. Orhan salonun ayrı iki zihniyette iki partiye ayrıldığına dikkat etti ve hemen Vedia'ya döndü; bir şey söylemek istiyordu; fakat Bahri'nin tabiriyle "hep aynı mesele" haricinde, bu kızla kendi arasında henüz hiçbir müşterek mevzu olmadığı için adî ve umumî bir bahse girmek istemeyerek susmaya mecbur oldu.

Balkondan dönen Ali Haydar, Vedia'ya doğru koşarak:

- Ha! dedi, ben sana bir kitap getirdim. Küçük bir kitap... Az daha unutuyordum.

Cebinden takvim kadar küçük bir risale çıkardı:

- Bak, dedi, "Şubatta doğanlar ne yapmalıdırlar?" diye bir kitap. Senin doğduğun günün tarihi de var içinde. Al.

Vedia umulmadık bir sevinçle kitabı aldı ve Orhan'a dönerek:

- Böyle şeylere inanır mısınız? diye sordu.

- Siz?

- Ben bütün fallara, bütün rüyalara, boş zannedilen bütün itikatlara inanırım. Kendi kendime icat ettiğim itikatlar da vardır. Pek çok. Meselâ sabahleyin denize bakarken kendi kendime derim ki: "Birden yüze kadar sayacağım; eğer bu zaman içinde şu taraftan bir sandal gelirse o günüm iyi geçecek; öteki taraftan bir sandal gelirse fena geçecek."

Ali Haydar sordu:

- Ya hiç sandal geçmezse?

- Ne iyi, ne fena...

- Bugün de yaptın mı bunu?

Vedia, az sarsılmak istiyormuş gibi, kollarını vücudunun üstünde sıkarak güldü:

- Tabiî, dedi, hem de bütün bir sene için.

- Ne çıktı?

- Evvelâ sağdan bir kayık.

- Yani? İyi mi, fena mı?

- İyi, tabiî... Fakat otuz dörde kadar saymıştım; devam ettim. Elli altıya gelince soldan bir kayık çıktı. Seksen üçe gelince sağdan bir tane daha...

- Peki... Karıştı iş.

- Hayır! Bak bunu nasıl enterprete ederim: Her zaman bu kadar çok sandal geçmez. Hele yüzü sayıncaya kadar üç sandal geçmesi pek nadirdir. Âdeta hiç olmadı gibi bir şey. Bunun mânası bence şudur: Hayatım bu sene içinde fazla hareketli geçecek. Otuz dörde kadar saydığım zaman sağdan bir kayık geldi dedim ya... Senemin ilk üçte biri mesut geçecek... Hayır, hayır... Üçte birinden sonra-

sı, üçte ikinin sonuna kadar mesut geçecek, fakat yeni seneme doğru tekrar düzelecek.

- Ya kayık yerine vapur geçerse?

- Niyete göre. Kayık tutarsam kayık. Vapur tutarsam vapur. Kuş da olur, her şey olur.

Orhan'ın yüzüne baktı ve bunları söylerken zapt ettiği kahkahalarını salıverdi:

- Böyle pek çok itikatlarım vardır, dedi. Hiçbiri de boş çıkmamıştır. Hepsi olur. Size Cemil'in başının yarılacağını, rüyamda gördüm desem inanır mısınız? İşte Samiye yengem, Sofi, İclâl.. hep şahittirler. O günden üç gece evvel... Cemil'in bir yanağı kan içinde idi. Rüyamda. Ağlıyor, ağlıyordu. Ben onu musluğa götürüyordum, yüzünü yıkıyordum, yıkıyordum, kan çıkmıyor. Tıpkı "Lady Macbeth"in elleri gibi... Sonra Cemil kayboldu ve yerinde bir gölge göründü. Uzun boylu... Hep üstüme eğiliyor ve bana hafif sesle birşeyler söylüyordu. Yüzüme dua edip üfler gibi... Garip değil mi?

Vedia artık gülmüyordu. Orhan mırıldandı:

- Evet...

Fakat Vedia'nın istediği kadar hayret etmediği için kız Bahri'ye baktı:

- Sen de inanmıyorsun bunlara, dedi.

Zabitin göğsü bir dalga gibi inip kalkıyordu. Teneffüsünde garip bir muvazenesizlik peyda olmuştu. Rengi hafif uçtu.

Üç kişi de buna dikkat ettikleri halde ancak Ali Haydar sormaya cesaret etti:

- Nen var hazret?

Bahri hemen yakasını çözdü:

- Affedersiniz, dedi, galiba biraz yakam sıktı. Geçer şimdi.

Vedia ayağa kalktı: '

- Su ister misin? diye sordu.

- Hayır. Geçti.

Derin bir nefes aldı. Ali Haydar iki parmağını tekrar bol yakalığının içine sokarak:

- Ben daima bir numara büyük giyerim, dedi. Böyle rahatsız olmaktansa...

Orhan bu iki adamın yakaları arasındaki farkın tabiatları arasında da bulunduğuna dikkat etti: Ali Haydar, içi de yakalığı gibi geniş, rahat bir insana benziyordu; elbisesi de boldu. Yayları gevşek, lâubali, sıkıya gelmeyen ruhu kendine göre zarflar tercih etmişti. Bahri, nefsine riayetini boğulma derecesinde bir inkıyada vardırmak isteyen mazbut bir cibilliyet sahibine benziyordu; kendi içini sıkıya koymak, şuursuz hareketlerini ve reflekslerini bağlamak için vücudunu da kisvesinin darlığı içinde disipline sokarak ruhunu dışarıda da cendere içine almak istemiş olabilirdi. Yakasını çözünce birdenbire çırılçıplak soyunmuş gibi haline bir sıkılganlık ve tavırlarına bir dağınıklık geldi. Elleri sık sık düğmelerine gidiyor ve yakasını açtığına pişman olmuş görünüyordu. Rengi uçtu ve yeniden bir sıkıntı geçirir gibi oldu. Hemen ayağa kalkmıştı. Vedia'ya, gitmek istediğini söyledi.

Orhan'a şöyle bir his gelmişti: "Bu çocuğun büyük bir kederi var." Bu his Orhan'a genç zabiti birdenbire sevdirdi. Altında büyük bir kederin utancı gizli olmak ihtimali, Bahri'de kibir gibi görünen donukluğa, nefsle mücadelelerinin kahramanca büyüklüğünü veriyordu. Orhan kendisinde de bu kibir görünüşlerinin ekseriya ne ağır elemlerin istihaleleri olduğunu bildiği için, Bahri'nin bu haline yakın akraba çıktı ve onu taklit ederek derhal ayağa kalktı. Vedia'dan müsaade istiyordu. Genç zabit:

- Ne iyi! Beraber çıkalım, siz de İstanbul'a değil mi? dedi.

- Evet.

Fakat Vedia, Orhan'a bunu saymadığını söylüyordu:

- Yengem de sizinle biraz hususî görüşmek istiyordu. Bugün olmadı.

Bahri'ye döndü:

- Sen bahsettin mi hiç?

- Biraz. Yolda da kendisine anlatırım.

Vedia gözleriyle Samiye Hanımı aradıktan sonra Orhan'a baktı:

- Bir gün bize yemeğe buyursanız... Bahri de gelir. Yengemle de konuşalım, gününü tayin edelim. Bir dakika müsaade...

O tarafa doğru gidiyordu. Salondan içeriye resmî elbiselerini giymiş bir Fransız askerî doktoru girdi. Yakasını hemen ilikleyen Bahri ve Orhan da Ali Haydar'a veda ederek kapıya doğru gidiyorlardı. Vedia, Orhan'ı Fransızla tanıştırdı; sonra bir baş işaretiyle Samiye Hanımı çağırdı.Vedia'nın yengesi, yüzündeki memnuniyetsizliği dağıtmaya çalışan rahatsız bir gülüşle Orhan'dan özür diledi. Pazartesi gününü kararlaştırdılar. Orhan, Bahri'yi taklit etti ve öteki gruba başıyla bir selâm vererek salondan çıktı. Vedia gene merdiven başına kadar gelmişti. İlk önce gayet yavaş sesle: "Bekleriz." dedi ve sesini yükselterek ilâve etti: "Beklerim." Orhan merdivenleri inerken onun bu tekrara niçin lüzum gördüğünü düşünüyordu. İlk ses yavaş çıktığı için sözünün duyulmamış olması korkusu mu, daveti bir de kendi namına tekid etmek arzusu mu?

Merdivenin alt başında duran hizmetçi de Orhan'a yerden selâm vererek:

- Gene buyurun inşallah, dedi.

Halinde klişe nezaketi aşan bir canlılık vardı.

Saatine bakan zabit vapura yetişmek için biraz hızlı gitmek lâzım geldiğini söylemişti. İskeleye kadar pek az konuşarak ve koşarak yürüdüler.

Vapurda oturdukları zaman Bahri, Samiye Hanımın yemek davetini izah etti:

- Efendim, dedi, hep aynı mesele. Ablam sizden Mustafa'yı bir kere gidip görmenizi rica edecek. Açıkçası bu adamın kininden korkuyor. Çok söyledik amma olmadı. Sinirli kadın. Mustafa'dan her şey umuyor. Mümkündür de.

Orhan, o ânının hisleri arasında yalnız hayretini belli ederek:

- Ben nereden akıllarına geldim? diye sordu.

- Bu da İclâl'in işidir. Bakınız anlatayım. Hizmetçi İclâl yok mu, o Mustafa'yı sever. Ciddî bir aşkla sever. Fakat bunu Samiye ablam bilmez, hâlâ bilmez. Bugüne kadar ben de bilmiyordum. İclâl herkesten gizli, haftada bir kere hapishaneye gidiyor. Mustafa'ya para, yiyecek filân götürüyormuş. Kendisi bana itiraf etti. Ablam bilmiyor ve bilmemelidir. Bir iki defa gittiğini biliyor galiba, fakat böyle muntazam gidip de öteberi götürdüğünü, ona sevdalı filân olduğunu bilmiyor. İclâl bana anlattı. Mustafa'nın sahiden niyeti bozukmuş. İclâl'i de dinlemiyormuş. Hapishâneden çıkınca intikam alımağa karar vermiş güya. Belki de kuru tehdittir amma Samiye ablam korkuyor. İclâl, ablama demiş ki: "Mustafa'ya söz geçirecek bir adam varsa o da buraya gelen muallimdir!" Neden, desenize... Çünkü Mustafa'nın oğlu babasını hapiste her ziyaret edişinde ona sizden pek hararetle, pek muhabbetle bahsediyormuş. Öyle ki Mustafa İclâl'e: "Hapisten çıkarsam bu adamın ellerine sarılacağım, ayaklarına kapanıp dua edeceğim." dermiş. Samiye'ye ne kadar kızgınsa size o kadar muhabbeti var. Tabiî ablam İclâl'in Mustafa ile görüşmelerinin bütün teferruatını bilmiyor amma bu kadarını biliyor. Daha doğrusu nasıl anlatayım? Mustafa'nın kalbinde size olan muhabbetini biraz kendisine aktarma ederek onun kinini yumuşatmak istiyor.

- Nereden, nereye?

- İclâl'in işi. Nedense İclâl'in de size çok muhabbeti var. Nedense değil, mektepte Tahsin'i koruduğunuz için. Olan bitenlerin hepsini biliyor o. Siz mektepten çıktıktan sonra köyde dedikodusu uzun sürmüş. Zaten bu yalının her girdi çıktısı, her meselesi köyde akisler yapar. Halkın bunlara çok kini vardır.

Bahri, kendisi bu aileden değilmiş ve halkın kinine iştirak ediyormuş gibi; "bunlara" derken yabancı hali alıyordu.

Orhan sordu:

- Ya Vedia Hanım?

Bahri derin bir nefes aldı. Cevap vermiyordu. Eli yakasına doğru gitti ve geri döndü. Cevap vermesinden ümit kesildiği bir anda cevap verdi:

- Garip bir kızdır o, Orhan Bey. Küçükten beri öyledir. Çok tuhaf huyları vardır. Gece yarısı yataktan kalkar, kimseye duyurmadan çıkar, sabaha kadar gezer, gelir, yatar. Bir bakarsınız çok korkaktır, kediden bile ürker; bir bakarsınız hiçbir şeyden korkmaz. En sevdiği yemeğe elini sürmediği olur, en canı sıkıldığı zaman kahkahalarla güler, bir tuhaf kızdır o.

Siz de dikkat etmişsinizdir: Rengi sık sık değişir, elleri titrer, yüreği daima çarpar, sanki her anda bayılacakmış gibi filân bir hali vardır. Sinirli bir şey zannedilir. Doktorlara kaç kere gösterildi. Hiçbir hastalığı yok. Sinirlerinde de bir şey yok. Çok nadiren bayıldığı da oluyor. Doktorlar türlü türlü söylüyorlar. Umumiyetle natura filân deyip çıkıyorlar.

Yalıdaki son haliyle Vedia'nın, Orhan üstündeki intibaı çok silikti. Kalabalık içindeki hüviyeti hiçbir hususî çizgi ifşa etmiyordu:

- Ben de onu biraz garip buluyorum, dedi Orhan, çırpınışları, sebepsiz heyecanları var. Gözleri her an ne tu-

haf büyüyüp küçülüyor. Hakikaten... Her dakika bayılacakmış gibi...

- En uzak, en ufak şeyler onun üstünde gülle gibi tesir yapar.

Orhan da Vedia ile köprüden geçtiği gün bir tek sözün bu kızı bir kurşun gibi öldürebileceğini düşünmüştü.

- Evet, dedi.

- Ne kadar alıngandır, bilseniz... Ne kadar da çabuk anlar. Ona bir şeyi hissettirmek için bazen yüzüne bakmak bile fazla gelir. Başkalarına haykırarak anlatacağınız şeyi ona bir bakışta sezdirebilirsiniz amma hemen yüzü solar. Halası bir gün ona, bilmem niçin, hafif bir sitem edecek olmuş: "Vedia, kızım..." demiş. İşte o kadar. Başka bir şey söylememiş. Söylememiş değil, söyleyememiş; çünkü Vedia hemen bayılmış. Hiç kimse ona kinayeli bir söz de söyleyemez. Samiye ablam, ki çok sinirlidir, sözünü sakınmaz, hep dobra dobra konuşur. Vedia'ya gelince susar ve önüne bakar.

- Vedia Hanımın annesi, babası yok mudur?

- Yoktur. Öksüz olduğu için içlenmiş, diyeceksiniz; onlar sağken de Vedia böyle imiş, doğduğundan beri. Üç dört yaşında iken tıpkı bir çiçek gibi imiş. Azıcık ihmal edilse hemen solmaya başlarmış. Küçüklüğünden beri onun bir kere huysuzluk ettiğini, birinin canını sıktığını gören yoktur. Ailede herkes onu çok sever, onun bulunmadığı mecliste, birisi, "Ben Vedia'dan hiç incinmedim" dese, herkes: "Ben de, ben de..." diye bağırır. Hakikaten ondan incinen yoktur. Her münakaşadan kaçar. Dedikodu hiç yapmaz. Yalnız, hepimiz anlamışızdır ki önüne baktığı zaman fena düşünür. Söylenen şeye taraftar değildir. Sıkılır. Bazen bunu gizlemek için ya bahsi değiştirmeğe çalışır, ya bir şarkı mırıldanır yahut da yerinden kalkar. Zaten onun yanında birisini rahat çekiştirmek mümkün değildir. Çok doğru ve merhametli kızdır. Ce-

mil meselesinde hasta oldu o. Münakaşalara hiç iştirak etmiyordu amma Mustafa'nın oğluna hak verdiği belliydi. Size yapılan muameleye de pek canı sıkılmış. Bana söyledi. Âdeta bu yüzden bedbaht olur. Başka biçim bir kızdır o, beyefendi. Şimdi yolda birine rast geldi de iki dakika konuştu elini sıktı, ayrıldı, değil mi? Kim olursa olsun hemen Vedia'ya bir titreme gelir, birkaç dakika devam eder. Belki farkında olmamışsınızdır, yüzüne baktığınız zaman da -biraz fazla bakarsanız- titremeğe başlar.

- Fark ettim, ben de.

- İyice anlatılamaz bu kız. Yaratılış. Annesi de, babası da böyle değildi. Annesi çok hassas, melek gibi bir kadındı. Fakat böyle değildi. Babası Ramiz Bey rabıtalı adamdı. Kardeşi Halim gibi havai meşrep değildi.

- Vedia Hanım, Halim Beyin kardeşinin kızı mıdır?

- Evet. Ramiz Beyin kızı. Babasını dokuz yaşında, annesini on iki yaşında iken kaybetti. Talihsiz kızdır, şüphesiz. Çok bedbaht kızdır. Halasının yanında oturuyordu. Onu da çok severdi. İki sene sonra halası da öldü. Amcasının yanına geldi, o da öldü. Şimdi Samiye gibi sinirli bir kadının yanında yaşıyor. Vakıa ablam ona -hakkını söylemeli- kız kardeşten daha yüksek muamele eder. Herkesle dalaşan o kadın... Fakat Samiye ablam da bedbahttır, Orhan Bey; bir kere bu bahis açıldı artık, affedersiniz, size pek hususî şeylerden bahsediyorum, hem tabiatım hilâfına... Ben bu kadar konuşmam... Nasıl oldu bugün... Orada bir sıkıntı geçirdim. Yakam dar, dedim amma sade o değil.

Bahri durdu; içinden gelen samimiyet hamlelerine elleriyle bir hudut çizmek ister gibi boynunu tuttu, biraz bekledi ve devam etti:

- Evet, herkesle dalaşan o kadın Vedia'yı hiç incitmemiştir. Ben ki ablam gibi sözünü sakınmayanlardan değil-

lim. Tenkit etmesini pek sevmem. Fakat bu kızın birçok defa istemeyerek kalbini kırdım. Oldu bir kere. Tamir edemiyorum, Orhan Bey. Vedia unutmaz. Dikkat ediniz buna. Çok pişmanım. Haksızlık bende. Ne de olsa meslek iktizası dik muameleye alışmışız. Birkaç kere şirazem bozuldu. Şimdi Vedia'nın yanında çok ihtiyatla konuşuyorum. Bakışlarımdan bile onu sakınırım. Fakat o beni affetmedi.

Bahri'nin sesinden bir ürperme gelip geçti. Onun Vedia mevzuunda bu kadar ısrarı ve sessiz mizacına rağmen bu kadar konuşması Orhan'a bazı kuvvetli şüpheler vermişti. Zabit sustu. Elini gene yakasına götürerek boynunun derisini hafif çimdikliyordu.

Orhan sordu:

- Kaç yaşında vardı, Vedia Hanım?

Bahri'yi aynı mevzuda konuşturmak için böyle bir sual kâfi geliyordu. Orhan bunu tahmin etmişti. Genç zabit elini boynundan çekerek:

- Yirmi üç, dedi, onun için en hayırlısı evlenmektir, değil mi? Tabiî... Yengesinin yanında kalamaz, kalmamalıdır. Hem de sevilmeğe çok muhtaç ve çok lâyık bir kızdır. Bilmezsiniz ne başka meziyetleri vardır. Fakat gelin de böyle bir kızı anlayacak erkek bulun! Biz yakın akrabası iken muamelemizi şaşırıyoruz.

İçimizde en cesuru Ali Haydar çıktı, Halim Bey sağken Vedia'yı istedi. Kabil mi? Ali Haydar nerede, Vedia nerede... Üç gün geçinemezler. Tabiî reddedildi. Şimdi de Rüştü onun etrafında dolaşıyor. Ummam. Kibar çocuktur, ince cocuktur ve lâkin gene olmaz. Vedia'nın tipi değil.

- Rüştü kim? Orada bir uzun boylu genç vardı.

- İşte o. Soğuk durur ama iyi ailedendir, çok terbiyelidir. Fakat Vedia biraz kafalı adam ister. Parada gözü

yoktur. Evvelâ akıllı adam olmalı. Sonra kendisi gibi çok hassas olmalı. Ali Haydar'ın tercümelerle filân uğraşması hep Vedia içindir. Hâlâ ümidi var, emin olun. Biraz da seviyor galiba... İnsanın kalbinin içi bilinmez ki... Bugün onun Rüştü'yle münakaşasını görmediniz mi? Haklıydı amma Besime'ye hakaret etti. Çünkü Rüştü de onlara taraftar çıkmıştı. Bunların hepsi bir grup teşkil ederler: Besime, Rüştü, Sofi, Samiye... Ali Haydar, ben, Vedia... Karşı taraftanız. Vedia müstakildir daha doğrusu. Besime, Vedia'nın Rüştü'yle evlenmesini ister; Samiye Ablam da, Sofi de öyle. Vedia ne düşünür, bilmem; fakat Rüştü nerede, Vedia nerede... Rüştü'de kafadan eser yoktur. Varsa yoksa poker! Bir de iyi giyinmek! Ailesi zengin; bunu Londra'da tahsil ettirmiş; âlâ... Gel gelelim, orada giyinmekten ve pokerden başka ne öğrendiği anlaşılmıyor.

Öğrenip de ne yapacak? İhtiyacı da yok. Fakat kafası güdük kalmış. Bütün o elbiseler filân sanki başının tamtakır boşluğunu gizlemek için. Halinden de bellidir.

Orhan, Rüştü'nün elini ilk defa sıkarken onun kendisine arkasını dönmüş olduğunu hatırlamıştı; bu, Orhan'ın şahsından ziyade İstanbul terzilerinden birinde taksitle yaptırdığı elbisesine karşı bir istihfaf hareketi miydi? Fakat bu adam, biraz sonra, Orhan'ın bulunduğu bütün bir gruba da yarım arkasını dönerek durmuştu. Belki aynı sebeple herkese karşı mağrurdu.

Orhan mırıldandı:

- Evet, Vedia Hanım üstünde müessir olacağını zannetmiyorum.

- Değil mi? Bravo! Müessir olamaz, değil mi? Ben de böyle düşünüyorum. Çok memnun oldum.

Bahri ilk defa geniş ve rahat bir gülüşle güldü! O zaman yüzünün çocuklara mahsus körpeliği masumiyetle birleşmişti.

Vapur Köprüye yanaşıyordu.

Orhan'la Bahri, Samiye Hanımın yemek davetine beraber gitmek için, Köprünün, Boğaziçi iskelesinde buluşmağa karar verdiler.

*

* *

O gün Orhan'ın dersi yoktu. Sabahleyin evden erken çıkan Necati'den bir saat sonra yataktan kalktı. Yalıya gitmek için hiç bir istek duymuyordu. "Yani? diye düşündü. Samiye Hanımın avukatlığını mı yapacağım? Ne münasebet!" Mustafa'yı bir cinayetten alıkoyarak hem onu, hem de bir aileyi felâketten kurtarmak gibi ulvî bir rol sahibi olmağa da gönlü yoktu. Kayıkçının böyle bir iş yapabileceğine inanmadığı gibi, eğer onun kanla yıkamağa karar verdiği bir intikam davası varsa, tanımadığı bir adam tarafından yapılacak tesirin faydası olacağına da aklı ermiyordu. "Çocukça bir korku, çocukça bir davet, benimki de çocukça bir gidiş!" diye düşündü.

Elbiselerini giyerken, Süleyman'ın bir gün evvel ona verdiği tercümeler ceketinin cebinden yere düşmüştü. Onları dolabın gözüne koyarken, faydalı bir çalışma yerine mânasız bir ziyarete sarf edeceği zamanın kıymeti bir daha arttı.

Süleyman'dan aldığı kitabı iki gün evvel bitirmişti. Bu dünyanın ve bu cemiyetin büyük meseleleri dururken ufak tefek aile ihtilâflarıyla meşgul olmanın adîliğinden gelme bir isteksizlik duyuyordu. Vedia'ya karşı temayülü de mânasızdı. Onu sevmiş, onunla evlenmiş de olsa bunun kendi nefsine ait zevklerden ve endişelerden fazla insanlığın büyük tecellileriyle ne alâkası vardı? İlk defa o zaman fark etti ki, Süleyman ona beşerî davalarla meşgul olmanın gururunu vermişti. Herhangi bir ziyarete gitmekle insanlığın mukadderatını değiştiren, medeniyetle-

re yeni bir veçhe veren tekâmülün yüzünü başka bir tarafa çeviren işler üstünde çalışmanın haysiyetleri arasında ihmal edilmeyecek bir fark vardı. Büyük bir maksat uğruna geçmediği için, ömrünün bütün günlerini pek nafile yaşanmış sandı.

İsteksizlik hareketlerini ağırlaştırıyordu. Sokağa çıkınca kendi kendine sordu; "Farz edelim ki Mustafa'yı, Samiye Hanıma karşı vahşî bir hareketten menetmek içtimâî kıymette bir hizmettir; fakat kime? Evvelâ Samiye Hanıma... Yani evvelâ Türk düşmanlarına, Avrupa emperyalizmine... Sonra? Sonra da Mustafa'ya mı? Ne çıkar! Bu adamcağız, bu kadını öldürüp tekrar hapse girebilir yahut asılabilir. Fakat bütün ömründe kayık çekmekten bin kat daha hayırlı bir hizmet de bu olur. Ben şimdi Rüştü Beyin Londra'da yaptırdığı kostümlerin muhafazasına da gidiyorum demektir. Ne vazifem?"

Üç günden beri Necati'yle hep yalıdan bahsederken ona bunları niçin söylememişti? Ancak şimdi düşünebiliyordu. Bu gecikme neden ileri geliyor? Herhalde yalının, bugün realitesine temellük edilmesi yaklaştığı için azalan başka bir cazibesi vardı. Bu cazibenin merkezi kim? Vedia mı? "Hayır! Bu kızı bir daha hiç görmesem de olur."

Tramvay beklerken gitmekten vazgeçmeyi de düşündü. Fakat Bahri'ye ve Vedia'ya karşı bir mesuliyet duyuyordu. Tramvay geldiği için bu hissi daha fazla kurcalayamadı ve sokağa çıkınca uyanan bir faaliyet ihtiyacıyla koştu, tramvaya bindi.

"Ne ümit ediyorum? diye düşünüyordu! Düne kadar bu bir meraktı; bu insanları biraz tanıdım. Yetişmiyor mu? Hepsinin ne düşündüklerini ve niçin yaşadıklarını biliyorum. Hatta şu dakikada Vedia'nın, Samiye Hanımın, İclâl'in ne düşündüklerini tahmin edebilirim. Bu ailenin alelâde bir muamma haysiyeti bile kalmamıştır. Niçin gidiyorum?"

Biraz daha düşününce, bütün hayatında, hep böyle içinin karanlık ve serseri istekleriyle iş yapmış olduğunu bir daha hatırlamıştı. Gene tahlilden kaçan gizli bir kuvvetin önünde koştuğunu hissediyordu. Bir anda bütün emeli bir sürü fikirlere ve ihtiraslara kapılmaktansa bu kuvveti yakalamak ve tanımak olmuştu.

İskelede Bahri'yi biraz solgun buldu:

- Hasta mısınız? diye sormağa mecbur olmuştu.

Genç zabit:

- Hayır! dedi.

Fakat yüzünün bu sözü tekzip etmesinden korkuyormuş gibi Orhan'a hemen arkasını dönerek gişeye yürüdü.

Vapurda bir müddet umumî konuştular. Bahri hep Anadolu harekâtından bahsediyordu:

- Gideceğim oraya, gitmeliyim, dedi.

- Şimdiye kadar niçin gitmediniz?

Bahri alt dudağını kemiriyordu. Büyük bir cevap sıkıntısı geçirdikten sonra itiraf etti:

- En büyük hatamdır, dedi, fakat gene gidebilirim.

Orhan ısrar etti:

- Gitmeliydiniz.

- Üç dört defa karar verdim, vazgeçtim. Benim burada bir fırka kumandanım vardı. Çok severdi beni. Beraber gidecektik. Hastalandı. Karaciğerden ameliyat oldu, öldü. Bir de annem mâni oldu. Artık onu dinlemeyeyim, diyorum.

Yutkundu. Sesinde ağlama buhranı vardı. Orhan sustu. Genç zabit öksürüyordu.

Uzun müddet konuşmadılar.

Orhan itiraf etti:

- Ben bugünkü ziyaretimi biraz mânasız buluyorum, dedi.

Bahri denize bakıyordu. Hiç kımıldamadı ve Orhan'ı duymamış göründü. Sonra doğruldu:

- Hareketlerimizin çoğu mânasızdır, dedi.

Kederli bir sesle tekrarladı:

- Çoğu...

Başını arkaya dayadı. Yüzü çok hasta idi. Geçen defaki pembelik ve körpe düzlük yerine şimdi alnında ve burnunun Kanatlarında kırmızı yuvarlaklar ve kabarcıklar vardı. Rengi soluktu.

- Size söz vermeseydim ben de bugün gelmeyecektim, dedi, hasta değilim amma yorgunum, uykusuzum.

- İsterseniz döneriz.

Orhan düşündü ve ilâve etti:

- İskeleden yalıya bir mazeret mektubu gönderemez miyiz? Ben de...

- Olmaz! dedi.

Bahri o kadar dalgın görünüyordu ki vapurda ve iskeleden yalıya giderken kayıkta pek az şey konuşabildiler.

Mektebin önünden geçerken, rıhtımda duran Muit İhsan, Orhan'ı görünce kollarını yukarı kaldırarak bağırmıştı:

- Orhan Bey! Mektebe telefon et! Müdür Bey seni arıyor, adresini aradı, bulamadı.

Rıhtımda, kayıkla bir hizada koşarak haber veriyordu:

- Celâl istifa etti. Telefon etmeyi unutma!

Bahri onların bu konuşmalarına dikkat edemeyecek kadar kendinden geçmiş bir haldeydi. Kayığın en ufak sarsıntılarıyla sallanıyordu.

Yalıya geldikleri zaman onları alt katta karşılayan İclâl, Orhan'ın dizlerine kapanır gibi eğilerek yerden selâm vermiş, doğrulup da Bahri'nin yüzüne bakınca elini ağzına koyarak büyük bir hayret göstermişti:

- A...Hasta mısınız Bahri Bey?

Yukarıki salonda onları yalnız bıraktı. Bahri, Orhan'a sigara kutusunu uzatmış, sonra bir kelime söylemeden dolaşmağa başlamıştı. Dilinin ucunu büyük bir tecessüs

yakıyordu: "Neniz var, kuzum?" diye soracaktı. Sustu ve arkasına yaslandı.

İçeriye Samiye Hanım girdi ve kendisini tanınmayacak bir hale getiren neşeli bir yüzle ona yaklaştı; Orhan aralarında iki üç adım kalıncaya kadar onun Samiye Hanım olduğundan şüphe etmişti; bu kadını kendisinden en aşağı yedi sekiz yaş daha küçük bir kız kardeşi kadar gençleştiren sırrı yüzünde, kıyafetinde ve yürüyüşünde arayarak ayağa kalktı. Samiye Hanım da Bahri'nin haline dikkat etmişti. Fakat İclâl'den ve Orhan'dan daha az hayret göstererek şefkatle:

- Yorgun görünüyorsun, Bahriciğim, dedi.

Vedia da gelmiş ve Orhan'a doğru koşarak ilerlemişti. Gözlerinin renginde bir robu vardı ve vücudunun o zamana kadar bir sır halinde kalan çizgilerini ifşa ettiği için ona pek çok şeyler kazandırıyordu. Orhan'ın elini sıkan avucunda her zamankinden fazla dirilik ve mukavemet vardı. Bahri'ye bakınca büyük bir kederle gözlerini önüne indirdi; ona doğru uzanan eli boşlukta sallanır gibi olmuştu. Hiçbir şey sormadı. Orhan'ın karşısına oturmuştu. Göz kapaklarını kapadı ve bir an gülümseyerek uyur gibi durdu; sonra açtı. Dudaklarının etrafında görünen neşe ile gözlerinin içindeki hüzün yüzünün mânasını ikiye bölüyordu. Bunlardan hangisi doğru?

Orhan sordu:

- Bugün kayık falınıza baktınız mı?

- Hayır, vakit bulamadım.

Samiye Hanım, Orhan'ın tipini akrabalarından birine benzetmiş ve ilâve etmişti:

- Çok zeki bir adamdır, hepimiz severiz.

Yemekte de ona hissedilecek bir fazlalıkla ikram ve iltifat etti. Çok neşeli görünüyordu. Bahri'nin karşısında oturan Vedia, hüznünü, onunla, neşesini yengesiyle taksim ediyormuş gibi zaman zaman canlı ve durgundu.

Orhan, ikidir bu yalıda bir kere bile görmediği Cemil'in nerede olduğunu sordu ve onun leyli bir ecnebi mektebinde olduğunu öğrendi.

Samiye Hanım dedi ki:

- Beni gene fazla ecnebi sevmekle itham etmeyiniz; onların mektepleriyle bizimkiler arasında çok fark var. Fakat Orhan Bey, yüzünüze karşı methetmek gibi olmasın amma sizin gibi muallim ecnebi mekteplerinde de yok. Sizden ders alırken Cemil Türkçede pek çabuk ilerlemişti.

Orhan'ın arkasında duran İclâl bağırdı:

- A! Çatır çatır gazete okumağa bile başlamıştı.

Samiye Hanım önüne bakarak:

- Türkçesini unutacak diye korkuyorum, dedi, sizden bir şey rica edecektim, fakat, cesaretim yok... Bilmem ki haftada bir defa...

Orhan sözünü keserek cevap verdi:

- Baş üstüne...

- Hem de sizi sık sık görmüş olurduk.

Orhan tekrarladı:

- Baş üstüne.

Samiye Hanım, Orhan'ın tabağını kendi eliyle değiştirerek:

- O mektep meselesi olmasaydı ama, oldu işte, dedi; kabahat bizim Cemil'de de var. Daha doğrusu kabahat bende. Çocuğum da her şeyde ileri gitmeyi benden öğrendi.

Orhan önüne bakarak susuyordu; Bahri âdeta hiç yemek yemedi ve bir kelime söylemedi; bu bahis açılınca Vedia'nın elleri titremeğe başlamıştı. Samiye Hanım devam etti:

- Bilmem Bahri size ne kadar anlattı? Bizim bir kayıkçımız vardı, onunla olanları biliyor musunuz?

Orhan başını kaldırmadan:

- Evet! dedi.

- Yakında hapisten çıkacağını da biliyor musunuz?

- Evet.

Kapıdan çıkmak üzere olan İclâl, geriye dönerek, bahanesiz durmuştu. Onun bu merakına da gülümseyen Samiye Hanım:

- Korkuyorum, dedi, bana bir fenalık yapar diye... Hatta sizden bir şey daha rica edecektim. Fakat artık ehemmiyet vermiyorum.

Bahri sordu:

- Bravo abla... Herifi yumuşatmaktan vaz mı geçtin?

Samiye Hanım Bahri'ye gelince hakikî bir şefkate bürünen sesiyle:

- Düşündüm, yavrum, dedi, aklına koymuşsa yapar; nasihatin ne faydası var? Hapisten çıkınca ben onun gönlünü almağa çalışırım. Dün İclâl'le kendisine biraz para gönderdim, reddetmiş.

Hizmetçi sesini yükselterek:

- Ben size kabul etmeyeceğini söylemiştim.

- Canı isterse... Benim elimden bu kadar gelir.

Samiye Hanımın yüzünden bir öfke bulutu geçti ve İclâl kapıdan çıktı. Vedia'nın yengesi başını sallıyor:

- Bu hınzır da onun avukatı! diyordu.

Samiye Hanım kendisini kudurtması lâzım gelen hallere karşı bile tepeden tırnağa kadar müsamaha neşrediyordu. Orhan onun vücudundaki taravetin bile ruhunda esen rüzgârlara bağlı olduğunu anladı; sinirlerin üstünden geçen bir soğuk veya sıcak dalgası, bu kadını en insafsız yırtıcılıklara veya en derin şefkat ve merhametlere atabilirdi. Yakınları tarafından da ancak tabiatını idare eden mevsimler bilinmek şartıyla mazur görülebilir, hatta sevilebilirdi. Orhan bunu sezer sezmez, içinde ona karşı yükselen yabancılık duvarlarından biri yıkıldı. Belki bu müsait anında Samiye Hanımın içtimaî fikirlerindeki

bozukluklar da biraz tashih edilebilirdi. Orhan bunu merak etti ve böyle bir tecrübeye girişmek istedi. Her şeyden evvel onun iltifatlarından bazılarına mukabele etmek lâzımdı. Fakat vesile bulamadı. Bu fırsatı ele geçirmek için uyanık durmağa karar vererek dedi ki:

- Ali Haydar Beyin tercümelerini hiç okumadım. Acaba Loti'nin tercümesini nerede neşredecek?

Samiye Hanım o günkü münakaşadan, içinde hiçbir fena tesir saklamıyormuş gibi cevap verdi:

- Güzel tercüme eder. Kıvrak bir kalemi vardır. Nerede neşredecek bilmiyorum. Çok iyi etti Loti'nin kitabına başlamakla. Bence en iyi eseri değildir Loti'nin bu. Fakat bizim hayatımızdır baştanbaşa. İnsan bu geri kalışımızı düşünürse kudurur maazallah. Baksanıza o polise... Likör içti diye Vedia'yı karakollarda süründürecekti. Gel de "vahşî! barbar" diye bar bar bağırma! Nasıl diyordu Vedia? "Likor" diyordu değil mi? Likor! Daha ismini söylemesini bilmiyor, sonra da... Bakın gene sinirleniyorum. Biz neden battık? Avrupa sivilizasyonuna uysaydık bu zırhlılar buraya gelir miydi? İşte ben bunu anlatamıyorum da kuduruyorum. Haksız mıyım, kuzum Allahınızı severseniz?

Orhan cevap vermedi; Samiye Hanım onun bir tasvibini kazanmak istiyormuş gibi yüzüne bakarak daha hararetle devam etti:

- Neymiş? Bütün kabahatimiz ecnebilerle görüşmek... Senelerden beri köyde dedikodu, kıyamet... İnsan ecnebilerle konuştu diye niçin kötü olsun? Medenî insanlar... Bir kere bir gaf yaptıklarını görmedim. Onbaşıları bile "savoir vivre" bilirler, en fakirine, en küçüğüne kadar hep "comme il faut" adamlar... Loti kitabının başında söylüyor, yüksek kültür bizim haremlerimizden içeriye girdikçe kederimiz artıyor. Çünkü eski kadınlar gibi değ-

liz, biraz okuyoruz, anlıyoruz, büsbütün içimiz yanıyor. Değil mi?

Bu sefer Samiye Hanım, Orhan'ın yüzünden gözlerini ayırmayarak onu cevap vermeye mecbur etmek istemişti. Orhan, en alçak perdeden başlayarak, ağır ağır yükselen bir sesle dedi ki:

- Hanımefendi! Türk kadınına taallûk eden bahiste haklısınız! Fakat zannediyorum ki, bu bahsi, tamamıyla ayrı bir siyasî meseleye karıştırıyorsunuz. Avrupalılar buraya medeniyet getirmeye gelmediler, hanımefendi! Bilakis, bizim ilerlememize mâni olmak, bizi esir etmek için geldiler. Bakınız işte, polisimiz onların idaresinde iken kadınlarınıza daha çok istibdat yapılıyor. Burada softalarla elele verecekler. Avrupa'nın müstemleke idareleri, her girdikleri memlekette ileri fikirli adamları iş başından uzaklaştırır ve yerine cahilleri, gerileri koyarlar. Maksat terakkiye mâni olmaktır. Emin olunuz, burada bir Fransız veya İngiliz idaresi yerleşsin, en mutaassıp şeyhülislâmlardan daha ziyade sizin kapanmanıza çalışacaktır. Ancak burada kurunuvusta zihniyetini hâkim kılmak şartıyla bize hâkim olacaklarını bilirler. Bakın, memleketin bütün hür fikirli adamlarını Malta'ya sürdüler.

- Onlar da amma neler yapmadılar!

- Yapmak haklarıydı, fakat hiç bir şey yapmadılar. İçlerinde siyasî davaya hiç karışmayan, bir köşeye çekilip oturanlar da vardı ki gece yarısı evleri basıldı ve kendileri de kollarından tutulup götürüldü.

Bahri maksadı sezilmeyen, titrek bir sesle:

- Abla... Abla, dedi.

Samiye Hanım şefkatle sordu:

- Nen var yavrum?

Bahri önüne baktı. Dudaklarını pek az açarak, yutkunur gibi, kapalı ve sıkışık bir sesle cevap verdi:

- Orhan Beyi iyi dinle. Çok doğru söylüyor.

Samiye Hanım bir müdafaa gerginliğiyle doğruldu:

- Ben de ecnebilerin kucağına atılalım demiyorum ki...

Bahri dudaklarının ucunda eriyen bir nefes halinde mırıldandı:

- Ya o Fransız bayrağı, Abla? Köyü o kudurttu.

Birdenbire omuzları düşen Samiye Hanım, dili dolaşarak cevap verdi:

- Ben fena maksatla astırmadım ki onu... O gün geleceklerdi bize, Fransız davetlilerimiz... Kayıkla geleceklerdi... Bir, nasıl derler.. bir cemile olsun diye astırdım, birkaç gün kalmış.

Bahri'nin alnına büyük bir ciddiyet yapıştı:

- Sus, abla! diyordu.

Sofradan kalktılar. Vedia bahsi değiştirmek için:

- Yenge, dedi, Orhan Bey vadettiler. Cemil'in Türkçesine biraz bakacaklar... Çok sevindim ben buna... Fakat Cumartesi günü akşamı yahut Pazar günü gelebilirler mi acaba?

Orhan başıyla tasdik etti. Vedia'nın münakaşaya bir hudut çizmek istediğini anlayan Samiye Hanım da, onun teklif ettiği disipline girmeğe çalışarak, yapmacıklı bir merakla:

- Ya... dedi, sahi.. o gün bir meşguliyetiniz olmasın?

- Yok efendim.

- Bu Cumartesi geliniz. Gece de burada kalırsınız. Cemil'in bütün hocaları burada sık sık kalırlardı. Hem siz yalnız onun hocası değil, bizim dostumuzsunuz da.

Bahri hatırlattı:

- O gece zaten burada senin dâvetin var. Fransızlar gelecek.

Orhan hemen dedi ki:

- Ben ertesi gün gelebilirim.

Samiye Hanım, ayakta, Orhan'ın yüzüne bir an dikkatle baktıktan sonra:

- O gece gelirseniz çok memnun olurum, dedi.

Orhan menfî bir cevap yerine, sustu.

Kadın sükûnetle ilâve etti:

- Bizim ecnebilerle sosyetemizi de görünüz de dedikodulara inanmayınız.

Bahri, Orhan'a yaklaştı:

- Evet, dedi, geliniz... Ben de çalışacağım gelmeğe...

Orhan gene cevap vermedi.

Bahri dedi ki:

- Fransızların arasında Ankara'ya taraftar olanlar da var.

Orhan mırıldandı:

- Çalışırım.

Sonra, Vedia ile beraber yemek salonundan çıktı. Samiye Hanımla, Bahri orada kalmışlardı. Yukarı salonda Vedia Orhan'a sigara ikram etti. Deniz üstünde, karşılıklı iki koltuğa oturdular ve ilk defa yalnız kaldılar.

Orhan önüne bakıyor ve kızın dizlerinden yukarısını pek müphem görüyordu. Gri eteklerinin sıcak boşluğundan doğan bacaklarının ayaklarına kadar uzanan çizgisi, dikkatle bakılınca en iyi elbise altında bile zarafetinden kaybeden biçimli bir vücudun gizli nispetlerini sezdiriyordu. Orhan başını kaldırdı ve Vedia'nın da önüne baktığını görünce ayaklarını geri çekti. Fazla süren bu sessizliği bitirmek için, deminden beri zihninden geçtiği halde içine girmek istemediği bahsi açmağa mecbur olmuştu:

- Bahri Bey bugün ne kadar...

Diye başladı ve kelimeyi bulamadı.

Vedia'nın iki dizi birbirine vurdu ve vücudu sallandı. Bir şey söylemediği için Orhan'ın devam etmeye cesareti

yoktu. Fakat bu ikinci sessizlik daha ağırdı. Orhan sesini yükselterek:

- Hasta olmadığını söylüyor, fakat...

Vedia gene sustuğu için Orhan çıkmaz bir bahse girdiğini anlamıştı.

- Samiye Hanımefendi bugün çok neşeli, dedi.

Vedia dizlerini hafifçe sallayarak devam etti:

- Evet, dedi, yengem öyledir, günü gününe uymaz.

- Bana da o hissi verdi.

- Felâketten sonra böyle oldu. Amcamı çok severdi. Hatırasına çok sadık. Yengemin bir felâketi de kadın olmak, anlayan bir kadın olmak.

Orhan bu sözün tam mânasını arayan bir bekleyiş içinde sustu. Vedia, dizlerini hafifçe sallayarak devam etti:

- Değil mi? Bizim.. bizim memlekette anlayan bir kadın olmak felâkettir.

Orhan cevap vermedi.

Vedia bu sükûtta kendi fikirlerine bir mukavemet sezmiş gibi canlanarak dedi ki:

- Sade bizim memlekette de değil. Kadın olmak zor. Ben erkek olmak istemezdim belki... Fakat erkeklere gıpta ediyorum. Onların aksiyon gibi büyük bir tesellileri var. Çalışıyorlar. İçleri dolunca boşalıyorlar. Biz yalnız doluyoruz. Fazla ağlayıp gülenlerimiz biraz rahatlıyorlar. Kadın için çalışmak, boşalmak ve kendini unutmak teselli si az. Hele bizde.

Orhan, Süleyman'ın verdiği kitapta, burjuva cemiyetlerinin kadına verdiği sakat rol yüzünden onun muvazenesini bozduğuna dair yazılan bahsi hatırladı:

- Erkeğin ev arkadaşı olması ve analık fonksiyonları kâfi gelmiyor mu? diye sordu.

- Bazan kâfi gelmiyor. Hele... Aşk olmazsa. Yahut.. ölüm araya girerse. Bakınız... yengem her an içi dolan bir

kadındır; fakat, kocası da yok; düşününüz... Çocuğu mektepte; aylarca, yıllarca, her gün, her gün, ne yapsın bu yalının içinde?

- Kocasını unutabilirse bu hayatını değiştirebilir; unutamazsa kendi ruhunda sevgisi ona, -fakat kendi ruhunun içinde- sevgisi ona meşgaleler bulur. Uzun matemler içinde hülyaya dalarak yaşayanlar böyle yapmıyorlar mı?

Vedia ürperdi, başını geriye çekti ve Orhan'a dikkatle baktı:

- Evet, dedi.

Birşey söyleyecekti, fakat önüne bakarak sustu.

Orhan dedi ki:

- Hem de hanımefendinin vaziyeti müstesnadır, değil mi? Bu felâket her kadına gelmez.

Vedia susuyordu. Orhan bahse bir münakaşa mahiyeti verdiği için kızı hoşlanmadığı bir mukabele vaziyetinde bırakmış olmaktan şüphelenerek ilâve etti:

- Mazur görünüz, dedi, bana öyle geliyor, fakat belki de yanılıyorum.

Vedia birdenbire ona iki elini de uzattı:

- Hayır, hayır! dedi, çok doğru söylüyorsunuz... Bana çok inandığım, fakat bir an için unuttuğum bir şeyi hatırlattınız. Çok doğru söylüyorsunuz... Evet canı sıkılanlar sevmeyenlerdir. Çalışmak! Evet, ruhumuz da çalışır; evet, aşk... ruhumuzun meşgalesidir.

"Fakat bu çalışmak ne istihsal eder?" diye düşündü Orhan; onun içinde bu suali soran, Süleyman'dı ve Süleyman gibilerdi. Sonra, bir kelime ile; "Çocuk," diye düşündü Orhan. Kendisi de birçok defalar sevginin ruhu doldurduğunu, hiçlik şuurunu ve sıkıntısını varlığın büyük neşesine çevirdiğini tasavvur etmemiş miydi? Yüzüne dikkatle bakan Vedia'ya cevap verdi:

- Şüphesiz...

Fakat gene bir şüpheye düşmüştü: "Kadın, muharrik kuvveti aşk olan bir kuluçka makinesi midir?" Ya erkek? O halde kadın sevmeli, erkek çalışmalı; yahut ikisi de sevmeli ve çalışmalı. Bu muhakeme yolu basit, eksik, dar ve kapalı. Biraz evvel kuvvetle telâffuz ettiği "şüphesiz..." kelimesindeki kanaatini geriye almak ihtiyacını duydu ve bu sefer daha zayıf bir sesle, gene:

- Şüphesiz... dedi.

Bu defa şüphe ettiğini Vedia'ya hissettirmişti. Kızın yüzünde bir hayret parladı. İkisi de sustular. Bir vapur geçiyordu. Orhan başını denize doğru çevirdi ve kız yerinden sebepsiz kalkarak tekrar oturdu:

- Fakat sevmek güç, dedi, değil mi?

Orhan'ın şüphesine bir menba tayin etmek istiyor gibiydi. Önüne baktı ve bekledi. Orhan onun bu zannını benimsedi ve hiç böyle düşünmemiş olduğu halde tasdik etti:

- Evet, dedi, neden güç? Demek, belki de, sevmek tabiî bir şey değil. Sahte. Belki bir muhayyile çarpıklığından ibaret. Hayvanlar sevmiyorlar.

Vedia gülümsedi:

- Evet, dedi, yalnız hayvanlar sevmiyorlar ve insanlar seviyorlar.

Yüzünde, ilk defa, istihzaya benzer bir hareket görünüp kayboldu. Orhan kendini toplayarak:

- Evet, dedi, "güç" mutlaka "gayritabiî" sayılmaz. Güç nadirdir ve nadiri vücuda getirmek insana mahsus bir kabiliyettir. Hayvan nadiri değil, umumiyi ve alelâdeyi vücuda getiren bir tekrar makinesidir.

- Değil mi? Nadir olduğu için de aşkların çoğu aşk değil. Çoğu bedbaht.

Söylerken düşünüyor ve ağır ağır dönen bakışlarıyla, baktığı, fakat görmediği eşyanın satıhlarını okşuyordu.

Bazı parıltılara takılan gözlerini kurtarmak için başını silkelemeğe mecbur olarak ilâve etti:

- Öyle ise, değil mi, kadının mesut olması için sevmesini öğrenmesi lâzım.

Bu neticeye ne çabuk gelmişlerdi? Orhan temel fikirlerinden birini yıkan bu sözü tasdik etmekte tereddüde düştüğü için, gene zayıf bir sesle:

- Evet, dedi.

Düşünüyordu. Ya erkek? Bunu Vedia'ya sormak ihtiyacını duydu. Fakat muhakemesinin direksiyonunu ona tevdi etmeğe mecbur olmak biraz gücüne gidiyordu. Kızın yüzüne baktı. Göz göze geldiler. Orhan ürperir gibi oldu ve şaşırdı. Bir sükûtun boşluğunda büsbütün şaşırmamak için sormağa mecbur oldu:

- Ya erkek?

- Onu bilmiyorum. Erkek daha kuvvetlidir. Daha çok sevmelidir. Fakat çalışmağa da mecbur.

Vedia'nın birdenbire gözleri daldı. Salona giren Samiye Hanımın ayak seslerini duymamıştı. Kadın Orhan'a yaklaştı:

- Bahri özür dileyip gitti, dedi, biraz istirahata ihtiyacı varmış. Belliydi zaten. Kusuruna bakmazsınız. Biz oturuz, konuşuruz. Nesi var çocuğun? Hüznüme dokundu çok.

Vedia'ya baktı. Kız dirsekleriyle vücudunu sıkarak dizlerini birbirine yapıştırarak susuyordu. Samiye Hanım onunla bu meseleyi konuşmak ihtiyacından kurtulamadığını belli eden bir ısrarla:

- Bir şey oldu mutlaka, dedi, kibrine yediremiyor, söylemiyor amma var bir şey. Başına bir şey geldi onun.

Vedia birdenbire korkutulmuş gibi sıçrayarak sordu:

- Ne gelebilir yenge?

- Ben demin biraz ağzını aradım. Bir şey olmuş. Galiba Beyoğlu'nda bir hakarete uğramış. Kavga mı etti der-

siniz? Söylemiyor. Yapmaz ama pek onuruna dokundularsa...

Vedia'nın hareketsiz durdukça rengi açılan gözleri gene dalıyordu. Samiye Hanım bir anın kimsesizliği içinde kendi kendine söylüyormuş gibi mırıldandı:

- Bugün onun halini beğenmedim. Hiç böyle olduğu yoktu.

Orhan, düşünceli başını salladı:

- Evet, ağır bir kederi var gibi, dedi.

Henüz oturmayan Samiye Hanım bir şey arar gibi uzaklaşmıştı. Vedia, bakışları ile onu takip eden Orhan'ı süzüyordu. Bunu hisseden muallim gözlerini kıza çevirdi. Onun bakışlarından kendisine ait bir düşünce sezer gibi olmuştu. Vedia yakalanan bir duygusunu gizlemek istemedi:

- Biliyor musunuz? dedi, erkekte ben yalnız ne arıyorum? Küçükten beri böyleyim. Yalnız kafa ve karakter arıyorum. Babam o kadar, doğrusu şimdi, o kadar kafalı adam değildi, fakat karakter sahibiydi.

- Karakterden ne anlıyorsunuz?

- Bilmiyorum. Nasıl anlatayım? Bu bir sağlamlık; nasıl denir? Ruhun sağlamlığı... Bazı adamlar var ki hem her şeyi hissederler, hem de çok dayanıklıdırlar. Dayanıklı... Bilirsiniz ki onlar kolay kolay fütur getirmezler, fütur derler, değil mi?

- Evet.

- Çok meyus anları vardır, -babam gibi meselâ- kederin son derecesini hissederler, -öyleydi o, sapsarı kesilirdi- fakat.. bu zehir ona kuvvet verirdi. Yılmazdı hiç. Bir de, felâket veya tehlike uzakken çok kederlenirdi de yaklaşınca metaneti artardı. Sonra çok güvenilecek adamdı. Çok doğru adamdı. İşte karakter böyle bir şey bence. Bahri de karakter sahibi çocuktur. Onu hiç böyle görmedim ben de. Yıkılmıştı bugün, yıkılmış.

Vedia sustu ve sarardı. Bir itham karşısındaymış gibi kuvvetli bir müdafaa hareketiyle gerilerek:

- Fakat... dedi, zavallı çocuk, zekidir, her şeyi ona anlatmak kolaydır, fakat benim kafa dediğim başka şey...

İki eliyle geniş bir daire çizer gibi yaparak ilâve etti:

- Anlatamıyorum.

Gözleri süzüldü ve başı geri çekildi:

- Anlatamıyorum.

Elleriyle aynı hareketi yaparak devam etti:

- Böyle... Geniş bir "conception"... Hani, yaşlılar arasında bazen öyle adamlar vardır ki en "compliqué" bir meseleyi kendilerine anlatırsınız da -değil mi?- bir dururlar, kaşlarını çatıp düşünürler ve size öyle bir şey söylerler ki sizi sizden daha iyi anladıklarını görürsünüz. Bir de erkeklerin malûmatlılarını çok severim. Bilmek çok güzel şey. Bilen bir erkek konuştuğu zaman içime ferahlıklar geliyor; göğsüme bir aydınlık doluyor. Fakat...

Önüne bakarak devam etti:

- Bu iki şey: Kafa ve karakter yan yana çok az geliyor. Ben böyle bir adama hemen hiç rastlamadım gibi bir şey. İlk bakışta Avrupalılar böyle görünürler. Yengemle bunu çok konuşmuşuzdur. Görünürler diyorum. Karakterlerine bir şey demem. Zaten o da pek -değil mi?- kolay belli olmaz. Fakat kafaları -ben buraya gelen sekiz on kişiden başka ecnebi tanımadım ya- kafaları ilk önce çok dolu görünür. Bir kere hepsi, hangi meslekte olursa olsunlar, muhakkak, kendi memleketlerinin edebiyatını adım adım takip ederler. Her muharrir, her eser hakkında mutlaka bir fikirleri vardır. Fakat -bu da bir şey, büyük bir şey, keşke biz de böyle olsak- fakat, biraz dikkat ediniz... Hep ezberlemiş gibi söylerler... Birbirleriyle konuşa konuşa birkaç hazır söz bellemişlerdir. Onları tekrarlarlar. Tabiî buraya gelenlerden bahsediyorum, entelektüelleri nasıl-

dır bilmiyorum. Velhasıl, kibirliliğime vermeyiniz, beğenmedim onları da...

Orhan, sırf Vedia'nın biraz dinlenmesine fırsat vermek için alelâde bir şey söylemeğe mecbur oldu:

- Memleketimizde hakikî münevver çok azdır, dedi.

- Değil mi? Yengem bizde sosyete hayatı olmamasından şikâyetçi. Olsa ne olacak? İşte biz burada biraz yapıyoruz. Tanıdıklarımız, sevdiklerimiz geliyorlar. Yok, gene yok... Tabiî inkâr etmeyeyim. Hepsinin ayrı ayrı meziyetleri var. Başka o; fakat...

Yorulmuştu. Nefes aldı ve sordu:

- Anlıyorsunuz değil mi?

Bakıştılar. Orhan gözlerini kapayarak, tam bir hareketsizlik içinde ve kısık bir sesle cevap verdi:

- Anlıyorum.

Sesini biraz daha alçaltarak ilâve etti:

- Erkeğin en asîl tarafını arıyorsunuz. Bunun üstünde bir insan kıymeti yoktur.

- Değil mi?

- Yoktur. Ve ben bu ihtiyacı duyan bir kadına ilk defa rastlıyorum.

Vedia başını arkaya doğru atarak, sessiz bir gülüşle titreye titreye güldü:

- O... dedi, ben de bir kadında bu ihtiyacı takdir eden bir erkeğe ilk defa rastlıyorum.

Orhan önüne baktı:

- Ben de bu yaşıma kadar böyle bir adama rastlamamıştım. Yalnız, bu mektepte bir arkadaş kazandım. Necati isminde bir arkadaş. Hepsi o kadar. Başkalarıyla her meseleyi konuşmak cidden güçtür.

Orhan hatırlayarak doğruldu:

- Ha... dedi, siz Necati'yi tanıdınız. O gün, pastacıda yanımda duran genç.

- Evet, biz dükkâna girmeden, camın önünden geçerken ben size selâm vermiştim. Görmediniz. Arkadaşınız kendisine zannetti ve hayret etti. Sonra size galiba beni sordu.

- Evet.

- Benim gözlerim biraz miyoptur. Bana bakıyorsunuz zannederek size selâm vermiştim.

Orhan önüne baktı ve sustu.

Sonra ağır ağır başını kaldırdı:

- Şimdi sizi tanıyışımın, burada bulunuşumun ilk sebebini düşündüm, dedi. Bu sebep bir taştır, değil mi?

Vedia gözlerini açtı ve gülümsedi:

- Evet.

- Çok gariptir.

Sustular. Orhan, Vedia'nın yüzüne baktı ve kız gene tasdik etti:

- Evet.

- Tahsin'in attığı taş hakikî bir sebep midir? O taş atılmasaydı belki de ben sizi hiç tanımayacaktım, burada hiç bulunmayacaktım. Bakınız bir taş insanın hayatına yeni bir istikamet veriyor. Ben mektebi de o taş yüzünden terk ettim. Taş yerine Tahsin'in eline daha yumuşak bir şey, bir mukavva parçası geçseydi Cemil'in yüzü yarılmayacaktı; ben onu buraya kadar getirmeğe mecbur olmayacaktım, tanışmayacaktık. Hayatımızda kim bilir böyle ne kadar ehemmiyetsiz maddeler yolumuzu çiziyorlar.

- İşte ben de bunun için fazla inanırım. Sanki her şey üstünde bahtımız vardır. Onlara talihimi sormak isterim. Şimdi, meselâ, rüzgâr şu balkon kapısını birdenbire açsa, bana öyle geliyor ki.. nasıl söyleyeyim.. sanki bu rüzgâr bana bir şey haber vermek için içeri girmiştir. Onu anlamağa çalışırım.

Orhan güldü. Kendini alamamıştı. Fakat boğazından fırlayan bu kaçak gülüş, Vedia'yı hafifçe yerinden sıçratacak kadar sarsmıştı. Kız büyük bir korku geçiriyormuş gibi omuzlarını yukarıya doğru büzdü, gözlerini açtı ve derin bir nefes alarak içinde tuttu.

Orhan bu neticeyi telâşsız düzeltmeğe karar vererek, hemen mânasını değiştirdiği samimî bir gülüşle tekrar güldü ve dedi ki:

- Beni yeni bir zaviyeden düşünmeğe mecbur ediyorsunuz. Etrafımızdaki eşya ile mukadderatımız arasında birtakım bağlar olduğunu hissediyorum. Meselâ balkon kapısı dediniz. Işık şimdi sizin yüzünüze sol taraftan geliyor. Ben dikkat ettim ki çehrelerimizin mânaları ve tesirleri aldıkları ışıklara göre değişir. Belki bunlar küçük farklardır. Fakat küçük de olsa hâdiseler üstünde başka başka tesirleri vardır ya. Fotoğrafçılar, sinemacılar ve ressamlar bu farkları pek güzel hesap ederler, değil mi? Bu balkon ışığı size arkadan veya soldan gelseydi, belki de sizin benim üstümdeki tesiriniz de biraz değişecekti. Biraz, fakat etrafımızdaki eşyadan yağan bu "biraz"ları yan yana getiriniz, çoğalır; belki de bahtımıza yeni bir veçhe verecek kadar.

- Ah, benim budalalıklarıma ne güzel mânalar vermeğe çalışıyorsunuz. Fakat... hoşuma gitti bu teviliniz.

- Tevil değil, Vedia Hanım. Ben fala filân kat'iyyen inanmam. Çok materyalist olmağa çalıştım. Şimdi biraz tereddüt geçiriyorum. Çünkü ben maddeden başka şeyde kıymet aramadıkça, aksine, bütün kıymetler hep gayri maddi şeyler üstünde görünmeğe başladı. Meselâ bütün hayatımda hep menfaatlerim aleyhine hareket ettim; sonra hep mânevî saiklere kapıldım. Şimdi büyük söylemekten biraz korkuyorum.

Balkon kapısına baktı, gülümsedi ve devam etti:

- Şimdi, hakikaten rüzgâr bu kapıyı açıverse ben eskisi kadar kat'iyyetle "bu alelâde bir tabiat hâdisesidir, bize göre hiçbir mânası yoktur" deyip çıkamam. Rüzgârın hiç bir şey düşünmeden, körükörüne buraya girdiğine hükmedemem. Yalnız, gülüşümü mazur görünüz, rüzgârın bir şey düşünerek bu kapıyı açmış olabileceğine de inanmam. Sizinle farkımız bu.

- Ben de buna uzun, derin düşünerek inanmıyorum. Bu, bir his. Beni aldatıyor belki. Fakat kuvvetli bir his. Hem ben rüzgâr bir şey düşünüyor demiyorum. Kapı birdenbire açılsa, birdenbire açıldığı için, benim içimde de birdenbire bir şey olur, belki... İşte buna benzer bir his. Anlatamıyorum.

İkisi de sık sık balkon kapısına bakıyorlardı. Hava çok durgun ve denizin üstü bomboştu.

Orhan bir sigara yaktı.

- Bu hissi anlamıyor değilim, dedi, sonra en abes duygularımıza bile hürmet etmek lâzım geldiğini anlıyorum. Bir düşünsek. Kim bilir ne büyük muvaffakiyetlerimiz buna benzer hisler yüzündendir.

- Çok doğru.

Vedia birdenbire bahsi değiştirerek sordu:

- Siz affedersiniz.. hep muallim miydiniz?

Orhan, Vedia'nın merakını anladı ve onun sormağa cesaret edemediği şeyleri de kestirerek cevap verdi.

- Ben Darülmuallimînde okudum ve bitirmedim. Maksadım muallim olmak değildi. Maksadım yalnız babamın istediği şey olmamaktı. Önüme Darülmuallimin çıktı, girdim. Bir de bu mektebin müdürü açık fikirli bir adamdı. Talebenin sarıklarını çıkarıyordu. Her mektepte öyle değildir. Ben okumak için ne olursa olsun, okumak için oraya girdim. Darülmuallimin bana insan ruhunun meselelerini öğretti. Mektebin kütüphanesi benim için sınıflarından daha faydalı oluyordu. Kütüphaneden dışarı

çıkmazdım. Fransızcayı da kendim öğrendim. Müdür, - Sâti Bey- beni çok teşvik etmişti. Asıl merakım bilmekten ziyade anlamaktı. Bir meslek sahibi olmayı düşünmedim. Muallimlikte hayatı şöyle böyle kazanmak mümkündü. Bu kadarı da bana yetişir dedim.

- Bravo!

- Eğer bu sözü yalnız beni teşvik için söylemedinizse, oldukça fena geçen hayatımın mükâfatlarından biri de bu olacak.

- Ciddî söylüyorum. Erkek olsaydım ben de böyle düşünürdüm, böyle hareket ederdim.

- Birdenbire bana pek büyük bir kuvvet verdiniz. Çünkü bizim kadınlarımızın bunu iyice anlamamalarından korkardım. Doğrusu ben sizin tipinizde bir kadını ilk defa görüyorum. Fakat muhitinizde de nadir olduğunuza eminim. Sizin gibi düşünen kadınlar herhalde pek azdır.

Samiye Hanım içeri girmişti. Düşünceli bir gelişi vardı; fakat ikisini de bir konuşma hareketi içinde görünce adımlarının vezni değişti ve yüzü canlandı;

- Sıkılmıyorsunuz ya, dedi, Vedia biraz piyano çalsın.

Kız neşeyle:

- Konuşuyoruz yenge, dedi.

Samiye Hanım sordu:

- Neden bahsediyorsunuz?

Cevap almadan dedi ki:

- Yeni tanışanların konuşmaları zordur. Neden bahsedecekler? Yalnız açık fikirli insanlar uzun uzun konuşabilirler. Ben Halim'le evlendiğim zaman hep o söylerdi, ben susardım. Sonra onun huyunu aldım. Fakat tuhaftır, başkalarının yanında hep onun gibi konuşurmuşum. Söylerlerdi. Onun yanında onu taklit etmezmişim.

Kocasına ait hatıraları anlatmaya başladı. Onu çok sevmiş olduğu belliydi. Maziyi seyreden bakışlarında sıcak ve renkli köpüklere benzer pırıltılar görünüyordu.

Hatırlarken de mesuttu. Sık sık: "Halimciğim..." diyordu. İki tarafa onu arar gibi baktı ve gözleri yaşardı. Kocası kimbilir bu salonda, bu koltukta, bu hava içinde kendisinden ne gölgeler bırakmıştı ve bunu ancak Samiye Hanım görebilirdi.

Orhan saatine baktı ve müsaade istedi. Samiye Hanım onun Cumartesi akşamı gelip kalmasını çok rica ediyordu:

- Emin olunuz ki, sizinle kıymetli bir dost kazandık! dedi.

Vedia da, içinde yeni bir şeyler olan gözlerle Orhan'a bakıyor, gülümsüyordu:

- Bekleriz! dedi.

İki kadın da onu bahçe kapısına kadar indirdiler. İclâl onu gene yerlere kadar eğilerek etekledi ve Orhan'ı kulaklarına kadar kızartan bir şey söyledi:

- Ah, söylemeden duramayacağım: Evimizin sizin gibi bir erkeği olsa... dedi.

Bu sözün verdiği utanç Orhan'ı yalının bahçe kapısından sokağa kadar içinden çıkamadığı bir şaşkınlık içinde koşturmuştu.

Yalıyı ziyaretinden bahsederken, Orhan, Necati'ye:

- Biliyorsun ki, diyordu, bu ev, içini dolduran kalabalıklara rağmen çok yalnız... O kadın, Samiye Hanım ve o kız. Vedia dost bir zekâya çok muhtaç. Onların ecnebilere düşkünlükleri her mevzuda rahat konuşmaya ihtiyaçlarındandır. Hem kadın çok değişmiş. Yaptıklarından çok pişman olmuşa benziyor. İlk defa göründüğü kadar da fena bir kadın değil. Bahri'ye ne dersin? Vaziyetini sana anlattım. Kızı seviyor değil mi?

- Ve kız onu sevmiyor.

- Benim de intibaım böyle.

- Çünkü kız "cerebral" arıyor. Senin Vedia karşısında bütün öteki erkeklerden fazla şansın var. Emin ol. Göreceksin.

- Bana bu ümidi aşılama. Hayatıma bir kadın girmesine en az lâyık olduğum günlerdeyim. En az lâyık ve en az.. tâlip.

- Öyle mi zannediyorsun? Hiç bilinmez.

- Belki arzum var, onu bilmiyorum; fakat cesaretim yok. Bahri de beni korkutuyor... Onun haline geleceğimi zannediyorum, fakat şu günlerde beni sarsacak bir kadın meselesine mukavemetim çok az.

- İyi ya işte... Bütün büyük kadın meseleleri, bizi içine almak için, mukavemetimizin en az olduğu günleri beklerler. O anlarda ruhumuzun topuzları gevşeyen kapıları en hafif rüzgârla açılır ve içeriye, bir gün her şeyimiz olmaya namzet kadın giriverir.

Orhan kaşlarını çattı ve kendisine doğru yaklaşan bazı ihtimallerin yüzüne en büyük ciddiyetiyle baktı. Necati'ye itiraz etmek cesaretinden mahrumdu. Hâdiseler bir kere daha ona kendi kendisini ne kadar az tanıdığını ispat edebilirdi.

- Söyleme böyle, dedi, aksini iddia edecek değilim ama bana tehlikeli bir telkin yapıyorsun. Artık eski Orhan değilim ben. Görünmez kuvvetlerden ürkmeğe başladım.

Elini Necati'ye doğru uzattı ve boşlukta tutarak dedi ki:

- Artık şu eli uzatanın bile ben olduğumdan şüphe ediyorum. Vücudumun her parçası benden ayrı bir iradeye bağlı gibi; tanımadığım kuvvetlerin emri altındayım; ben ki bütün ömrümü nefsime inanmakla ve güvenmekle geçirdim; bütün isyanlarım, kendimi kendime karşı ispat içindi.

- O eli uzatan sensin, fakat onu sana uzattıran sen değilsin.

- Kimdir?

- Zaruretler.

- Bunu biliyorum. Fakat o zaruretlerin bana karşı, hususî bir şuuru ve gizli bir programı var mı?

- Tabiî... Birbirine pek uygun bir münasebetler şebekesi, yani birbirlerine göre vuku bulmaları kat'iyyen zarurî bir hâdiseler manzumesinin değişmez kanunları senin ve benim şansımızı vücuda getiriyor.

Orhan, Vedia'nın balkon kapısı ve rüzgâr vehmini anlattı; sonra kıza söylediği şeyleri Necati'ye de tekrarladı:

- Kendimizden pek uzak olduğunu sandığımız bu gibi tabiî hâdiseler de şansımızla alâkadar mıdır? diye sordu.

- Senin düşündüğün gibi, dedi. Necati; her biri üstümüzdeki tesirleriyle bizi değiştirirler. Her gün balkon kapısı açan değil, fakat açık denizlerin fırtınası içinde büyümüş bir gemici ruhu yok mudur? Mürebbisi fırtına olan ruhlar...

- Evet...

- Yahut heyecanlarının fırtınası içinde büyümüş ruhlar... Kendi içlerinde açık denizler taşıyan ruhlar...

Orhan, Necati'ye, Samiye Hanımın daveti hakkında da fikrini soruyor, Cumartesi akşamı veya Pazar günü oraya gitmek arasındaki fark için ne düşündüğünü anlamak istiyordu.

Necati dudağını büktü:

- O meclisin içine girmek, neden mesuliyetine iştirak etmek olsun? Bilakis yabancılara karşı fikirlerini müdafaa veya telkin fırsatını bulmuş olursun.

- Fakat bana Fransızca konuşmak da biraz güç geliyor. Biliyorsun ki benim hocam kitaptır.

- Ehemmiyeti yok; ehemmiyet vermezsen daha iyi konuşursun.

Orhan'da Cumartesi akşamı yalıya gitmek tereddüdü azalıyordu. Gözleri daldı:

- Bir taş... Nereden nereye, diye mırıldandı.

Necati yalıya Cumartesi akşamı gitmesini bir daha tavsiye etti.

Cuma günü bir tereddüt daha geçiren Orhan'a aynı fikri tekrar etmişti. Ertesi gün Necati'nin, Boğaziçi'nde dersi vardı. Müdür Orhan'ı aramış olduğu için mektebe beraber gitmeği kararlaştırdılar. Necati biraz hayretle:

- Müdür bana hiç bahsetmedi, dedi.

Sonra, biraz düşündükten sonra ilâve etti:

- Galiba seninle beraber olduğumuzu bilmiyor.

Vapurda mektebin terbiyei bedeniye muallimine tesadüf ettiler. Elinde bir gazete vardı:

- Harekât durgun, dedi, fakat bu vaziyette zaman düşmanın aleyhindedir. Anadolu'da tutunamaz. İspanya'da Napolyon orduları bile barınamadı.

Pantalonunun dizkapağını, üstünde bir leke varmış gibi fiskelemek âdetiydi; bu hareketi fazla tekrarlayarak dedi ki:

- Bize İstanbul'da fazla durmak yaraşmaz amma ne yaparsın emir kuluyuz. Burada da benim heriflerle bir gün başım belâya girecek diye korkuyorum. Size anlatmadım, değil mi, Necati Bey? Mektepte arkadaşlar biliyorlar. Geçen Pazartesi günü benim başımdan bir vak'a geçti. Az daha katil oluyordum. Bir Fransız zabitini vuracaktım.

Gene pantolonunun dizkapağını fiskeleyerek doğruldu ve anlattı:

- Efendim, Makriköy'ünde bizim babadan kalma köhne bir ev vardır. Pazartesi günü aylığını almaya gittim. Dönerken trende bir arkadaşa rastladım. Gümrük muhasebesinde memurdur. Sessiz bir arkadaş. Mesele orada değil. Birinci mevkideyiz. Kompartımanlar malûm. Hani

şöyle bölme bölme. Biz bir bölme içinde arkadaşla beraberiz. Yanımızdaki bölmede de bir Fransız zabiti yanında bir kadınla oturuyor. Benim de gözümde gayet hafif bir miyopluk başlamış. Tashih etmek için doktor bir gözlük verdi. Fakat kullanmıyorum, çok uzaklara bakmak lâzım gelirse gözüme takıyorum. Arkadaş bana çayırda arka üstü yatarak nallarını havaya dikmiş bir eşek gösterdi. Gözlüğümü taktım. Gülüşmeğe başladık. Çocuğun komikliği üstünde idi. Eşeklere dair hikâyeler anlatıyordu. Epey gülüştük. Ben ilk önce farkında olmadım. Sonra gözüm ilişince bir de ne göreyim? Fransız zabiti bana ters ters bakıyor. Ha... Kompartımanda da bizden başka kimse yok. "Allah Allah! dedim kendi kendime, herif neye hırslandı acaba?" Hâlâ bana kızdığına emin değilim. Bir aralık onu unuttum. Gene gülüşmeğe devam ettik. Başımı zabite doğru çevirdim. Baktım, hâlâ gözleri benim üstümde. Yanındaki kadın da suratını buruşturmuş. O zaman anladım ki bana kızıyorlar. E, ne olmuş? Güleriz a... Acaba kendilerine mi sandılar? Ben de herife bakmaya başladım. Birdenbire ayağa kalktı ve benim yanıma geldi. Benden daha kısa boylu, zayıf, iki şamarlık canı olan bir adamdı. Kuvvetine değil de, vaziyetine güveniyor, tabiî... Ayağıma basacak kadar geldi, önümde durdu. Uşağına sorar gibi:

"- Siz Türk müsünüz?" dedi.

Hemen doğruldum.

"- Evet!" dedim.

"- Yüksek sesle ne gülüyorsunuz? Burada bir kadın olduğunu unutuyor musunuz?"

"- Ben o kadına gülmüyorum, arkadaşımla konuşuyorum."

Bunun üzerine ukalâ ne dese beğenirsiniz?

"- Barbarların ve mağlûpların gülmeğe hakkı yoktur."

Bu sözü duyunca kan beynime sıçradı. Kararımı vermiştim. Fakat burnumun üstünde gözlük dedikleri bir belâ vardı. Yüzüm ne hale gelmiş bilmiyorum. Yavaşça gözlüğü çıkardım.

Zabit sordu:

"- Gözlüğünüzü neden çıkardınız?"

Hemen ayağa kalkarak cevap verdim:

"- Senin gibi küstahları görmemek için."

Herif derhal sağ elini yüzüme doğru salladı ve parmakları burnumun ucunu sıyırıp geçti. Ben hemen sol elimin dört parmağını onun yakasından içeriye bir daldırdım, mosmor kesilen kafasını kendime doğru iki üç kere çekerek sarstım, ne olduğunu bilemedi, sersemledi, ondan sonra geriledim, geriledim, Yaradana sığınarak, olanca kuvvetimle suratına bir tokat aşkettim, arkasından bir daha, bir tane daha... Zabitin suratı çürük ayvaya dönmüş; bizim arkadaş telâş etmiş, araya girmek istiyordu, dirseğimle onu kakarak zabitin kafasına yumruk vurmağa başladım. İlk önce haykırıyordu. Sonra bozuk sesler çıkarmağa başladı. Geberecek sandım, bıraktım. Tren Sirkeci Garına giriyormuş. Herif pencereye koştu, bağırdı. Bir sürü Fransız vagona üşüştü. Çalyaka beni de, arkadaşı da gardaki İtilâf karakoluna tıktılar. "Eh, dedim, gittik gürültüye..." Fakat zerre kadar pişman olmadım. Yahu... İnsana ne geliyor, biliyor musunuz? Güya bütün milletimin intikamını almışım; güya Adana'yı ben tahliye ettirmişim; güya Boğaz'daki gemileri batırınışım...

Ölsem de gam yemem. Fakat bizim arkadaşa acıyordum. Bizi çok bekletmeden bir binbaşının karşısına çıkardılar. Zabit ortalarda yoktu. Fransız binbaşısı beni tepeden tırnağa kadar süzdü:

"- Cürmünüzün ne kadar ağır olduğunun farkında mısınız?" diye sordu.

"- Bir cürüm yaptığıma kani değilim. Hakarete uğradım ve cevabını verdim. Siz benim yerimde olsaydınız aynı şeyi yapardınız."

"- Ne gibi hakaret?"

"- Yalnız bana değil, bütün milletime barbar dedi. Tahammül edemezdim."

"- Her yerde, her hakarete tokatla mı cevap verilir?"

"- İlk tokatı atan odur."

Vak'ayı anlattım, arkadaşının mesele ile hiç alâkası olmadığı için tahliye edilmesini istedim. Onu serbest bıraktılar ve beni biraz daha alıkoydular.

On dakika sonra beni binbaşı gene çağırdı:

"- Tarziye verirseniz sizi serbest bırakırım, dedi. Unutmayınız ki sizin için bundan daha ucuz kurtuluş olamaz."

Sükûnetle:

"- Verememem! dedim, buna imkân yoktur."

Beni tekrar binbaşının yanından çıkardılar ve beklettiler. Biraz sonra binbaşı tekrar bana sordu:

"- Düşündünüz mü? Kabul ediyor musunuz?"

"- Hayır! dedim. Hakareti o yapmıştır. Bana elini uzatırsa ben de uzatırım. Fakat hiçbir fedakârlık kabul etmem."

Beni tekrar dışarı çıkardılar. Bir on dakika geçti, gene binbaşının yanına soktular. Bu sefer orada zabit de vardı. Fakat kadın yoktu. Zabit bir kelime söylemeden bana elini uzattı, ben de uzattım. Tek kelime konuşmadık. Binbaşıyı selâmladım ve çıktım. İçimden bu neticeye hayret ediyordum. Kapının önünde yanıma bir Rum yaklaştı. İstasyon memuru muydu, onların tercümanı mıydı? Bilmiyorum. Kulağıma eğildi:

"- Bedava kurtuldun, dedi, talihin varmış. Çünkü zabitin yanındaki kadın başka bir âmirin karısıymış. Gizlice

gezmeğe gitmişler. Binbaşı bir mesele çıkmasın diye işi kapattı, zabit de sesini çıkarmadı."

Orhan'la, Necati'nin yüzüne bakarak başını salladı, kaşlarını kaldırdı ve indirdi, gene pantolonunun dizkapağını fiskeledi, sonra rahat bir nefes alarak dedi ki:

- Allahtan ufak tefek bir adamdı. Eğer canımın istediği gibi pataklayacağıma aklım kesmeseydi, vururdum billâhi... Yanımda silâh vardı, vururdum. Onlar bizden kaç kişinin canına kıydılar.

- Evet, dedi Necati, benim yanımda bir genci öldürdüler. Geçen yılbaşı gecesi. Beyoğlu barlarından birinde. Biz beş altı arkadaştık. Bar hıncahınç doluydu. Çoğu Rum, Ermeni, ecnebi ve İtilâf kuvvetleri. Hepsi sarhoş. Ayakta duracak yer yok. Birdenbire yirmi tane kadar İngiliz zabiti sahneyi işgal etti. Akıllarına esmiş olacaktı. İçlerinden biri halka ayağa kalkmasını emretti. Biz müstesna herkes kalktı. Önümüzde duran bir Fransız zabiti bize bağırıyordu: "Kalksanıza..." Fakat aramızda bir kavga kopmadan evvel, sahnedeki İngiliz zabitleri millî marşlarını söylemeğe başladılar. Halk da onlara kısmen iştirak ediyordu. Marş bitince bir alkış koptu. Zabitler sahneden inerken, aramızda bulunan bir arkadaşın teklifi üzerine iki masanın üstüne çıktık ve yüksek sesle "Ordumuz etti yemin" marşını söylemeğe başladık. Fransız zabiti masamıza yaklaşmış, bağırıyordu:

"- İniniz aşağı, susunuz!"

Biz daha yüksek sesle marşı okumaya devam ettik. Bitince yeni baştan söyledik. O sırada, masalarımızın yanında bir Türk genci peyda olmuştu. Onu tanımıyorduk; yalnız marş söylerken onun Fransız zabitiyle çekişmeğe başladığını görmüştük. Gencin elinde serpantiler vardı, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Güzel bir Fransızca söyleyerek haykırıyordu. Etrafımıza halk toplandı. Biz marşı ikinci defa okuyup bitirirken bu gencin başka biriyle yumruk-

laştığını gördük. Masadan indiğimiz vakit, ikisi de bizden uzaklaşıyordu. Daha rahat kavga etmek üzere dışarıya çıkmak istediklerini anladık. Türk gencini müdafaa etmek için hep birden koşmuştuk. Barın methalindeki karanlık pasaja kadar gittik. İkisinin de etrafını bizden evvel yetişen kalabalık sarmıştı. Olanca hızımızla bu kalabalığı yararken bir silâh patladı. Mavi bir alevden sonra birinin yere yuvarlandığını, başka birinin de kalabalığı karşı tarafımızdan yararak kaçtığını gördük. Yere yıkılan Türk genciydi. Kalbinden vurulmuştu. Pasajın üstündeki lokantadan koştular. Aralarında bir doktor da varmış. İtilâf ve Türk polisleri de geldiler. Çocuk hemen ölmüştü. Valilerimizden birinin oğlu imiş. Katil kaçtı. Todori ismindeki bir Rummuş ve evvelce de bir Türk öldürmüş. Sonradan yakalandı, fakat İtilâf zabıtası tarafından serbest bırakıldı. O gece biz, İstanbul'a, evlerimize dönerken aynı silâhın bin defa patladığını, aynı gencin bin defa yere yıkıldığını görüyorduk. İstanbul'un halis Türk mahallelerine kavuşmak için, Beyoğlu'nun vaveylâlarını arkamızda bırakarak koştuk. Orada sanki aynı zamanda hem bir katliam hem de bir şenlik ve şehrayin vardı. Kudurmuş bir halk sanki insan kadavralarının üstünde dansediyordu. Biz Karaköy'den, Eminönü'ne doğru Köprüyü geçerken tam gece yarısıydı. İtilâf devletlerinin bütün gemilerinden havaya ok yılanları gibi saplanan keskin, yırtıcı, uzun düdük sesleri yükseliyordu, her tarafta silâhlar atılıyordu. Bize bu atılan silâhlardan her biri bir Türk'ü öldürüyormuş gibi geldi. Birbirimizin yüzüne en büyük felâketlerden biri karşısında hiçbir şeye muktedir olmayanların nafile ve haysiyetsiz isyanıyla bakıyorduk. Arkadaşlardan biri durdu, bize arkasını döndü ve hüngür hüngür ağladı.

Necati bitirince Orhan yere eğildi. Onu dinlerken takallüs eden parmaklarının şuursuz bir hırçınlığıyla ko-

pardığı tespihinin tanelerini yerden topluyordu. Doğruldu ve Necati'ye:

- Sen bunu bana anlatmamıştın, dedi.

Sonra ellerinden birini ona, birini de ötekine uzatarak:

- Bakınız! dedi, nasıl titriyorum.

Üçü de sustular. Ruhların namlusundan başka hiçbir ağzın konuşmasında fayda yoktu. Orhan düşündü: "Parmağı tetiğe koymadan evvel yapılacak hiçbir müessir hareket yoktur."

Vapur iskeleye gelinceye kadar konuşmadılar. Mektebe giden yolun başında üçü de birer akşam gazetesi almışlardı. Mevziî harekât. Büyük bir teselli yoktu.

Mektepte Orhan Müdürün odasına Necati'yle beraber girmişti. Selâhaddin Bey nargile içiyordu. Orhan'ı görünce hortumu elinden bırakarak doğruldu ve bağırdı:

- Neredesin be civanım? Aratmadığımız yer kalmadı, neredesin?

Necati, Orhan'la beraber oturduklarını anlattı.

Müdür hâlâ koltuğundan yarım kalkmış duruyor, onlara yer göstererek hayretle ikisinin de yüzüne bakıyordu.

- Ne bileyim be birader, kerametim yok ya...

Oturdu, nargilesinden bir nefes çektikten sonra, boğazında köpüklenen az net ve yorgun bir sesle:

- Celâl'e çoktan yol göründü, dedi, hiç olmazsa bunun müjdesini Orhan Beye vermek isterdim.

Necati'ye bakarak sordu:

- Sen söylemişsindir amma, değil mi?

- Hayır! Celâl'in çıktığından benim haberim yoktu; bilâkis, ben bunu Orhan'dan öğrendim. Haftada bir gün derslerime girip çıkıyorum. İdaredeki değişikliklerden haberim yok.

- On günden fazla oluyor, çıkalı. Bana karşı da bir münasebetsizlik etti, bozuştuk. Yalnız hilekâr olsa başımızın üstünde yeri var, fakat küstahtı da herif... Hakkın varmış birader, dedi, geçimsizlik sende değil onda imiş. İnzibat meselesinde de hakkın varmış. Sen gittikten sonra iptidaî kısmı çorbaya döndü be... Çocuklara da kendini sevdirmişsin. Ağlayanlar vardı yahu senin arkandan! Şimdi ne iş yapıyorsun?

- Necati Aksaray'daki derslerini bana bıraktı. Şimdilik geçinip gidiyoruz...

- Tekrar bize gelir misin? Celâl'in yeri açık. Sana vâsi salâhiyet vereyim! As, kes, biç, ne yaparsan yap. Mektebi biraz düzelt. Hiç memnun değilim. Tam bütçeyi doğrulturken adamsız kaldık. Fakat bak şimdiden söyleyeyim ha: Celâl'e verdiğim maaşı verememem. Bütçede yirmi beş kâğıt var. Yer, içer, yatarsın da. Mektep biraz düzelsin, artırırım. Oldu mu?

Orhan bazı şartları olduğunu söyledi.

Müdür bağırdı:

- Şart mart filân hep kabul. Allahaşkına gene nazariyeyi bırak. Şart mart konuşup da ne olacak? İşe bakalım.

Müdür Orhan'ın son tereddüdünü ezmek için ayağa kalkmıştı:

- Haydi, dedi, sana şimdi odanı göstereyim, hemen işe başla. Celâl'in odası.

Orhan, Necati'nin yüzüne baktı. Arkadaşı gülümsüyordu. İkisi de ayağa kalktılar. Müdürün yolunu kesen Orhan dedi ki:

- Bugün akşama kadar mektepte kalabilirim. Fakat gece buralarda bir yere davetliyim. Müsaade ederseniz mektebe geç gelir, yatarım.

Müdür durdu:

- Hayrola? dedi, nereye davetlisin? İhsan geçen gün seni mektebin önünden kayıkla geçerken görmüş. Kime gidiyordun?

Orhan, Necati'nin yüzüne bir daha baktı. Müdüre hakikati söylemek doğru olur muydu? Necati gene gülümsüyordu.

Müdürün tecessüsü arttı:

- Eskiden buralarda tanıdığın yoktu, yeni mi oldu? Söyle Allahaşkına, kime gidiyorsun?

- Halim Beylere davetliyim. Cemil'e haftada bir Türkçe ders vereceğim. Şimdi bir ecnebi mektebe gidiyormuş. Türkçesi geri kalmasın diye...

- Neler söylüyorsun birader? Halim Beylerde senin işin ne?

Orhan likör vak'asını ve o yalıya tekrar nasıl gittiğini anlattı. Tahminine rağmen müdür memnun görünmüştü:

- Âlâ... dedi, o meselede ne olduysa bize oldu desene: Bir talebe, bir de muallim kaybettik. Muallimi tekrar bulduk amma talebeyi kaçırdık. Zaten Cemil gelse de ben istemem.

Orhan'ın yüzüne hayretle bakarak ilâve etti:

- Ne yaman adammışsın be hazret, sen... Çocuklar arasında âdeta bir efkârı umumiye vücuda getirmişsin: Sen mektepten çıktın, büyük küçük bütün talebelerin dilinden düşmedin. O Cemil meselesi günlerce sürdü. Bahçede, teneffüshanelerde talebe hep bunu münakaşa ediyordu. Cemil'e karşı umumî bir nefret peyda oldu. Çocuk buraya gelirse korkarım bir kaşık suda boğarlar. Şimdi nasıl oldu da sen bu oğlana hususî ders vereceksin?

- Annesinin fikirleri biraz değişmeye başladı.

- Senin tesirindir. Yaparsın birader. Aklım kesti. Sessiz görünüyorsun amma isyankâr bir ruhun var. İsyankâr ve sebatkâr. Celâl'i de ben senin tesirinle mektepten çı-

kardım. Sen gittikten sonra onun her hareketi gözüme batmağa başladı. Sinirime dokunuyordu herif. Sen gittin, Sabri'yi de çıkardık, beyin maaşına zammettik, burnu büyüdü. Muallimlere, talebelere biçimsiz muamele yapmağa başladı. Hiç bana gelmez, kardeşim. İdadî ikide Trabzonlu Hüseyin diye bir çocuk var. Sen tanırsın. Celâl'e habire memleketinden yağ getirip hediye edermiş. İkide bir mektepten kaçar, Celâl Bey aldırmaz. Bir iki defa da oğlan mektebe sarhoş geldi be yahu... Hem böyle bir iki değil... Celâl önüne gelen talebeden öteberi sızdırıyormuş. Bir gün çağırıp ihtar edecek oldum:

"- Birader, dedim, çocuklar arasında dedikodu oluyor, bazılarından hediye alıyormuşsun, iltimas ediyormuşsun..."

Vay efendim! Sen misin ihtar eden... Birdenbire bir parladı, sesini birdenbire yükseltti, ayağını yere vurdu:

"- Sen beni ne zannettin? dedi, ben hırsız değilim, ben rüşvet almam, benim haysiyetim var!" diye bağırdı.

Ben aşağıdan aldım:

"- Birader, dedim, sana hırsız diyen yok, rüşvet sözünü de ağzımıza almadık, nazikâne "hediye" dedim. Yalan mı? Kiminden yağ, kiminden kumaş, kiminden şeker..."

"- Kendileri getiriyorlar, dedi, boğazlarına sarılmıyorum ya... Lâkırdıyı düşün de söyle!"

Elini yüzüme doğru salladı. Vay küstah vay! Nesine güveniyor be? Şeytan tut kolundan kapıdışarı at! diyor. Ben çoktan bu işi yapardım ya, bizim peder onu himaye eder. Herif eve de hulûl etmiş. Ev halkında bir kanaat var: Mektebi o çeviriyor diye... Haydi efendim... Ben kolları sıvayıp iş başına bir geçeyim, bu mektebi muma döndürürüm. Ertesi günden tezi yok, herife yol verdim. Şimdi işlerin çoğuna ben bakıyorum, gene de ben bakacağım.

Merak etme, inzibat işi tamamıyla senin üstünde değil. Hele gel şu odayı bir görelim. Celâl gitti gideli kapısından bakmadım.

Dışarı çıktıkları zaman ders zili çalıyordu. Necati ayrıldı. Müdürle Orhan, Celâl'in odasına gittiler.

Sonra programı tetkik ettiler. Müdür Orhan'a vereceği dersleri konuştu. Çok neşeliydi. Hikâyeler anlattı. Sonra: "Adam, dedi, kendini o kadar üzme... Senden idare değil, idarei maslahat istiyorum" dedi.

Teneffüste Orhan çocuklarını görmek için bahçeye inmişti.

Etrafında kıyamet koptu. İlk sınıfların talebeleri sevinçten avazları çıktığı kadar bağırarak:

- Safa geldiniz efendim! diyorlardı.

İki elini de öpüyorlardı. Kolundan, eteğinden çekenler vardı. Tahsin onun yanına sokulmuş, hiçbir şey söylemiyor, biraz kanlanmış ve semirmiş görünen yüzünden sevinç taşıyordu.

Orhan onun omuzunu okşadı;

- Nasılsın? diye sordu.

Çocuk başını önüne eğdi:

- İyiyim, dedi ve sustu.

Orhan onu bir daha aramadığı için gücendirmiş miydi? Tahsin başını kaldırdı:

- Babam yakında hapisten çıkıyor, dedi.

Birdenbire Orhan'ın gözleri bahçeye bakan ikinci sınıf penceresinin önüne kadar uzandı. Cemil orada yüzüne taş yemişti. Etrafını alan ve haykırışan çocuklar bu çocuklardı. Tahsin de bu Tahsin'di. Attığı taş, nasıl, durgun bir suyun ortasına düşmüş gibi o günden bugüne kadar gelen tesir halkaları yapmıştı: Orhan'ın, Halim Bey ailesini ve Vedia'yı tanıması, mektepten istifa ederek ayrılması, karlı bir sabah geçirdiği ölüm tehlikesi, Necati'yle dostluğunun tekâmülü, hatta Süleyman'la tanışması,

fikirlerinin geçirdiği yeni merhaleler, hatta mektepte rakipsiz kalan Celâl'in küstahlığı ileri vardırarak nihayet kovulması ve bundan sonra cereyan edecek hâdiseler o taş yüzündendi. Gözleri daldı. Etrafında çocuklar biraz daha haykırıştıktan sonra ona hayretle bakarak susmuşlardı. Birer ikişer dağıldılar. Orhan kaşlarını çatıyordu. Tahsin'e bu taşı attıran sebeplerle neticesi olan hâdiseler arasındaki illiyet münasebetlerini düşündü. Anlıyordu ki, taş müstakil bir amil değil, bir ucu Halim Beyin karısıyla Mustafa arasındaki ihtilâfa, onun bir ucu da milliyet ve medeniyet fikirleri arasındaki ihtilâfa, diğer bir ucu da halkla müreffeh sınıf arasındaki ihtilâfa kadar giden zaruretler serisi içinde kalan hâdiselerin vuku bulması için bir bahaneden ibaretti. Süleyman'ın verdiği kitapta tarihî vak'aların determinist kanununa bu da iyi bir misâldi. Fakat bütün mesele sebeplerin üstünde... Necati'nin sözlerini hatırladı: "İlk sebep, ilk tesir..."

Bu ilk sebep nereye kadar uzanıyor?

Arkasında Muit İhsan'ın sesi yükseliyordu:

- Vay mirim, vay hazretim, şükür görüştürene, şükür hasret kavuşturana... Müjdeyi şimdi aldım. Sevincimden gözlerim yaşardı yahu. Meğerse seni ne kadar severmişiz biz.

Kucaklaştılar. Bu adama karşı Orhan'ın içine büyük bir sevgi doluyordu. Bakıştılar. İhsan'ın gözleri galiba hafif nemliydi:

- Yahu, diye mırıldandı.

Orhan teşekkür etti. Sonra ders zilini çalmak için acele uzaklaşmaya mecbur olan Muit İhsan'ın arkasından baktı: "İlâhî adam..." diye düşündü. Fakat hâlâ içinde o merak vardı: "İlk sebep nereye kadar uzanıyor?"

İlk sebep? Allah'a inananlar için Allah'a kadar gider; işkembesinden başka şeye inanmayanlar için işkembede kalır.

KRİSTAL avizenin bütün mumları yanıyordu. Yirmi beş, otuz kişilik uzun bir sofra kurulmuştu ve yemek salonunun kapısında biraz duraklayan Orhan'ın gözleri, hiç ummadığı bu kalabalık ve parıltı karşısında, birkaç defa kırpıp açıldı. Başının içine büyük bir utancın kanı dolduğu için parıltı azalmaya ve gözleri kararmaya başlamıştı.

Vedia niçin geç kaldığını sorarak ona sofradaki yerini gösteriyordu. Orhan bir itiraz kekeledi ve oturdu. Samiye Hanıma uzaktan bir baş selâmı vermekle iktifa etmişti. Bunun eksik olduğunu anladı ve kızardı. Ne yapmalıydı? Galiba yanına gitmek ve elini öpmek. Fakat artık yerinden kalkamazdı.

Önüne baktı. Çiçekler, şarap dolu kadehler, yaldızlı ve renkli mezeler, ancak boyunlarına kadar görebildiği kadın ve erkek vücutları, pırlanta yüzüklü eller, parlak bir kaosun içinde göz kamaştırıcı bir karışıklıktan, Orhan'ın şaşkın ve dağılmış dikkati nispetinde kurtuluyordu. Vedia onun arkasında, ayakta idi.

- Ah, dedi, sizi nasıl takdim edeyim. Uzaktan... Kalkar mısınız lütfen?

Orhan ayağa kalktı. Tekrar edilmedikçe hatırlamasına imkân olmayan ecnebi isimleri yağıyordu. Bunların içinde evvelce tanıştırıldığı Mornier adıyla kolonel kapiten gibi rütbelerden başka hiçbiri aklında kalmayacaktı. Sof-

rada Besime, Rüştü, Ali Haydar, Sofi, Bahri, Safiye... Geçen defa yalıda gördüklerinin hepsi vardı. Ecbeniler asker oldukları halde sivil giyinmişlerdi. Orhan herkesi ayrı ayrı selâmladı ve oturdu. Vedia'nın sandalyesi de onun yanında idi.

Kız Orhan'ın kadehine şarap koydu. Yeni gelen bir insan etrafındaki sessizlik ve dikkat, hafif mırıltılarla, tekrar başlayan konuşmalarla azar azar dağıldığı için Orhan kendine geliyordu. Kadehini evvelâ Samiye Hanıma, sonra Vedia'ya doğru kaldırarak içti. Burada da bir hata yapmış olmaktan şüphelendiği için gene kızarmıştı.

Sol tarafında Ali Haydar oturuyordu. Onun sıkılganlığına dikkat ettiğini gizlemeğe hiç lüzum görmeden:

- Fransız şarabıdır ha... dedi, iki tane çektiniz mi açılırsınız. Hele şu levreğe de iltifat buyurun, bir şeyciğiniz kalmaz. Kefereye aldırmayın, halden anlar heriflerdir. Ben de bir tane çekeyim, gene bir münakaşa çıkaracağız.

Alçak sesle ilâve etti:

- Şu Besime'yi gene kudurtayım.

Vedia başını Orhan'ın göğsüne doğru indirerek Ali Haydar'a ince sesini duyurmak istedi.

- Rica ederim, dedi, doğru söyleyiniz, lâtife ediyorsunuz değil mi? Siz böyle şey yapmazsınız.

Rüştü, Vedia'nın ta karşısında oturuyor, içerlek, fakat berrak bir sesle yanındaki Fransıza kumar hakkında neşeli bir hikâye anlatıyordu.

Orhan onu böyle tasasız ve rahat konuşturan gururun sadece iyi bir terzi makasından mı geldiğini düşündü. Bahri'nin sözlerini hatırlayarak: "Makasın yarattığı insanlardan biri mi bu?" dedi kendi kendine; sonra Bahri'ye baktı. Genç zabitin gözleri de Rüştü'nün üstünde idi. Fransız kahkahalarla gülüyordu.

Samiye Hanımın sesi yükseldi:

- Rüştü bize de anlat da hepimiz gülelim.

Arkasından bütün masaya doğru Fransızca söyledi:

- Eminiz ki pokerden bahsediyor.

Rüştü'nün yanında oturan Safiye sol tarafındaki Fransıza dönerek, yüksek sesle:

- Mösyö Traven, dedi, kumar sevenler kadın sevebilirler mi?

Konuşmadığı zaman daima gülümseyen bu Fransız, ağzı açılınca kaybolan tebessümüyle cevap verdi:

- Oh, madam, bir şeyi çok sevenlerin başka bir şeyi seveceklerini zannetmiyorum.

Safiye sağ tarafına döndü ve Rüştü'ye sordu:

- İşitiyor musun?

Rüştü, geniş omuzlarına göre küçük ve dar esmer yüzü üstünde siyah ve parlak gözlerinden başka hiçbir noktayı kımıldatmadan sustu, cevap vermedi. Ali Haydar, Safiye'ye bakarak, Türkçe:

- Tenezzül buyurmuyorlar! dedi.

Safiye de omuzlarını silkerek:

- Tenezzül meselesi değil, dedi, söylenecek bir fikri yok!

Rüştü başını ağır ağır Safiye'ye çevirdi:

- Yok! dedi.

Ali Haydar bir kadeh şarap daha içtikten sonra Orhan'a eğildi:

- Ne azamet! dedi.

Safiye, Orhan'ın da fikrini sormuştu. Rüştü yanındaki Fransızla konuşmağa devam ediyordu. Orhan düşündü. Kumarı çok seven adamın bir kadını çok sevebileceğine şüphe ettiğini söylemek istiyordu. Fakat Fransızca cevap vermekte tereddüt etti, cesareti yoktu. Türkçe söyledi.

Samiye Hanım:

- Ben de bu fikirdeyim, dedi, Halimciğim de oynardı amma düşkün değildi.

Mösyö Traven'e bakarak aynı sözleri Fransızca tekrarladı.

Ağzını açar açmaz dudaklarının etrafında gene tebessümü uçan Fransız, henüz birkaç yudum içtiği şarabın ıslaklığını sapsarı bıyıklarının üstünden peşkiriyle silerek dedi ki:

- Madam, bir çoklarını tanırım böyle. Hemen her gecelerini oyunda geçirirler. Gecelerine sahip olamayanlar sevemezler.

Safiye doğruldu:

- Pardon? dedi, anlamadım.

Fransız canlandı:

- Bu bir paradoks değil, -ne'est-ce pas Mornie?- Evet madam, insan geceleri sever.

Ali Haydar bir idadî talebesi kahkahasıyla sordu:

- Hangi mânada aşk?

- Mutlak anladığınız mânada değil, mösyö, yüksek mânasıyla da ve bilhassa bu mânasıyla aşk -benim fikrimce- tabiî geceleri yaşar.

Ali Haydar bir daha güldü:

- Gündüzleri ne olur, Mösyö Traven?

- Uyur, mösyö.

Etraftan gelecek bir itirazı karşılamak için Fransız iki elini birden yukarı kaldırdı:

- Tabiî, erkeklerden bahsediyorum. Çünkü onlar gündüz çalışırlar.

Orhan, Vedia ile yukarıki salonda aşktan bahsederken erkeğin çalışması ve sevmesi hakkında düşündüğü şeyleri hatırladı. Fransızın bu iki işi iki zamana ayırması ona biraz sun'î olmakla beraber, kolay kabul edilebilecek rahat bir tahlil gibi görünüyordu.

Samiye Hanım da güldü:

- Orijinal bir fikir, değil mi Orhan Bey?...

Orhan Fransızca bir:

- Evet, diyebildi.

Rüştü'yle konuşan Fransız bahse alâka göstermişti. Arkadaşına bakarak:

- Ooo... monşer, dedi, fikrinizden o kadar emin olmayınız.

Fransız başını salladı ve birdenbire önüne eğerek:

- Umumî söylüyorum, dedi. Hususî ve müstesna haller pek çoktur.

Ali Haydar sordu:

- Meselâ gece bekçilerinin aşkları değil mi?

Bu istihza biraz kahkaha toplayabilmişti. Fransız kızardı:

- Misal bana o kadar komik görünmüyor, dedi.

Ali Haydar kadehini ona doğru uzattı:

- Pardon azizim Mösyö Traven dedi, keyfinize içiyorum. Aşktan bahsedilirken çok ciddisiniz.

- Mersi mösyö, öyle olmak daha doğru değil mi?

- Tehlikelidir.

- Mizaç meselesi.

Bahis kapandı. Orhan, Bahri'ye bakıyordu. Genç zabitin yüzünde geçen seferkinden daha sakin bir keder vardı. Konuşulanları dinliyor, fakat arada bir dikkatini bahisten uzaklaştırarak daldığı oluyordu. Rengi hâlâ uçuktu.

Ali Haydar, Rüştü'yle konuşan Fransıza bakarak sordu:

- Memleketinizi göreceğiniz geldi mi? Geçenlerde hararetle nostaljinizden bahsediyordunuz.

- Evet, mösyö, Ankara'nın zaferini bunun için de sabırsızlıkla bekliyoruz.

- İstanbul'da sıkıldınız mı?

- Böyle bir suali tasdik etmek kolay değildir. Fakat burada çok elim şerait içinde bulunuyoruz.

Traven başını sallayarak mırıldandı:

- Bu zafer çok uzakta! dedi.

Besime bir kahkaha arasında sesini yükseltti:

- Kafdağı'nın arkasında! dedi.

Sonra Fransızlara, Kafdağı'nı izah etmeğe kalktı. Ali Haydar sinirli bir dirsek ucuyla Orhan'ı dürterek:

- Bak şu uğursuzun yediği naneye, dedi, gel de terbiye hatırı için sabret!

Orhan tasdik etti:

- Cidden.

Yan gözle Vedia'ya baktı. Kız gene titriyordu ve yüzü kızarmıştı. Orhan'ın bakışını hissederek başını kımıldatmadan:

- Ah, dedi.

Samiye Hanım bahsi değiştirmek için Traven'e soruyordu:

- Zevcenizden beklediğiniz mektup geldi mi, mösyö? Buraya gelmeğe niyeti var mı?

- Tereddüt ediyor, madam. Hakkı da var. Ne olacağımız belli değil!

Fransızın sesinde acılık vardı. Besime'nin sesi gene çıktı:

- Gelip de ne yapsın, zavallı kadın... Otursun oturduğu yerde... Paris gibi yerden kalkıp buraya gelinir mi?

Orhan, Ali Haydar'da gittikçe artan münakaşanın Vedia'da uyandırdığı korkuyu sezmiş ve genç kızı teselli etmek istemişti:

- Siz münakaşayı sevmiyorsunuz! dedi.

- Hiç sevmiyorum.

- Ben de pek sevmem. Erkekler arasında girmeğe mecbur kaldığım münakaşalar vardır. Bunlar da bende nahoş bir hatıra bırakır.

- Erkekler arasında başka; fakat kadınlar fikirlerini zorla kabul ettirmeden hissettirmelidirler. Erkeklerden

de böyle yapanlar hoşuma gider. Meselâ Rüştü. Bakınız, deminden beri Safiye onu kurcaladı, fakat Rüştü bahse girmedi.

Orhan burada susmuştu. Vedia'nın, Rüştü hakkında söylediği şeyleri kabul etmediğini sezdirmek için masanın üstünde duran iki elini de geri çekerek doğruldu ve susmaya devam etti.

Vedia anlamıştı; fakat onun bu hareketini daha geniş mânada tefsir ederek yalnız Rüştü'ye karşı bir antipati değil, Orhan'ın kendi şahsına ait bir müdafaa tavrı da sandı ve dedi ki:

- Rüştü zaten böyle konuşmalardan pek hoşlanmaz. Bu kadarı da çok fena. Dediğim gibi erkekler bazen münakaşa edebilirler. Ve dediğiniz gibi erkeklerin bazen girmeğe mecbur oldukları münakaşalar vardır. Pek tabiî...

Orhan bilerek veya bilmeyerek bir münakaşaya girmemek arasında cehalet ve ilim farkı olduğunu söyleyecekti; fakat Vedia'nın muhitindeki insanlar hakkında fikirlerini bu kadar şiddetle ifade etmekten çekindi ve maksadını şöyle anlattı:

- Münakaşadan korkmak ve nefret etmek ayrı şeylerdir. İnsan mecbur olduğu zaman, yani bir erkek, ondan korkmadığını ispat etmelidir.

Sustular ve etrafı dinlediler. Sofra gene üç kısma ayrılmıştı ve münakaşa edilmiyordu. Her grup neşe içinde idi. Yalnız Bahri ve Ali Haydar susuyorlardı.

Vedia ile Orhan'ın konuştuklarını kısmen duyan Ali Haydar, Orhan'a doğru eğildi:

- Monşer, dedi, bizim Vedia'nın nazarında model erkek Rüştü'dür.

Orhan bu sözü duymamış olmayı tercih ederek önüne bakmıştı; Vedia kızardı ve sustu.

Ali Haydar devam ediyordu:

- Azizim, kadın dediğin mahlûk ne kadar münevver

olursa olsun bir boyunbağının rengine, bir pırlanta kol düğmesine dayanamıyor.

Vedia o kadar titremeğe başlamıştı ki, elindeki çatal tabağın üstünde bu ıspazmozu aksettiren sesler çıkarıyordu. Orhan iştahsız yemek yiyen kıza her zaman böyle olup olmadığını sorarak bahsi değiştirmek istedi.

Vedia cevap verdi:

- Ekseriya böyle.

Sonra Orhan'a dolayısıyla bir cevap olarak:

- Maddî şeyleri sevemiyorum, dedi.

Asıl fikrinin bu olmadığını da Orhan'a anlatabilmek için ilâve eti:

- Sıhhatli, kuvvetli olmayı severim ama biraz iştahsızım.

Ali Haydar vaktiyle Vedia tarafından reddedilmiş olmanın kinini de yediği yemeğin lokmalarından biriyle beraber yutmağa mecbur olmuştu. Derin bir nefes alarak yutkundu ve sustu.

Yemekten sonra meclis gene gruplara ayrılmıştı. Orhan, Bahri, Ali Haydar, Vedia gene beraberdiler; fakat bu sefer aralarına Rüştü de geldi. Hepsi oturduğu halde o ayakta durmayı tercih ediyordu. Orhan bu genci hep ayakta gördüğünü hatırlayarak düşündü: "Zarif adam itiyadı mı?"

Rüştü sigarasını tabakasının üstüne vurarak ince uzun parmakları arasında sıkıyordu. Bu hareketi bile sigarasını yumuşatmak ihtiyacından ziyade parmaklarının zarafetini teşhir gayretine benziyordu. Fakat Orhan böyle düşünürken, Rüştü son derece nazik ve hayırhah bir gülüşle ona yaklaştı:

- Ne tarafta oturuyorsunuz? diye sordu.

Orhan gülümsemeğe çalıştığı halde onun kadar tabiî olmak elinden gelmediğini hissederek:

- Şehzadebaşı'nda, dedi.

- Canlı bir yer orası değil mi? Tiyatrolar filân varmış. Ben pek bilmem.

- Şimdi o kadar yok... Harbin başlangıcına kadar çok canlıydı, sanırım. Ben de bir iki aydan beri oturuyorum.

- Siz.. avukatsınız, değil mi?

- Hayır, muallim.

- Pardon.. bizde fena bir âdet vardır: Ekseriya insanları birbirine takdim ederken mesleklerini söylemezler.

Orhan tekrarladı:

- Muallim.

Konuşma zincirinin kopmaması için, isteksizlikle sordu:

- Siz?

- Ben Londra'da ekonomi politik okudum. Fakat monşer, bu memlekette insan ne iş yapar? Şimdilik bekliyoruz. Poker bilir misiniz?

- Hayır.

- Güzel bir oyundur.

- Vaktim yok.

Vedia, Bahri ve Ali Haydar onlara yaklaştılar.

Rüştü tabakasını Orhan'a uzatarak:

- O başka, dedi, yoksa güzel oyundur. Mânasız pasyonları çok severim ben. Bakınız neden: Masanın başından kalktınız mı bir daha kâğıdı düşünmezsiniz; fakat bir kadının yanından ayrılınca böyle olmaz. Hayali sizi rahatsız eder.

Ali Haydar sordu:

- Ya senin gibi masa başından kalkmayanlar?

Rüştü gülümseyerek ve sükûnetle:

- Mübalâğa ediyorsunuz, dedi, meselâ şimdi masa başında değilim.

Ve Ali Haydar'la konuşmaktan hiç memnun olmadığını başını ansızın Orhan'a çevirerek hissettirdi:

- Evet, kendisine yaklaştığınız zaman sizi saran, uzaklaştığınız zaman unuttuğunuz bir pasyon.

- Fakat, dedi Orhan, kumarı sevenler oynamadan duramazlarmış. Bu her zaman onu düşündüklerini ispat etmez mi?

- Evet; yalnız içine girmeden heyecana düşmezler; kadın meselesinde heyecan her an duyulur. İnsan severse tabiî... Ve bu çok rahatsız eder.

Vedia sordu:

- Zevkleri de yok mudur?

- Rahatsızlığı fazla.

Bahri tasdik etti:

- Evet.

Bahri ellerini arkasına koyarak gruptan ayrıldı, salonun kapısına kadar gitti, durdu. Ali Haydar, Safiye'ye bir hikâye anlatıyor, taklit yaparak kadını güldürüyordu. Bahri'nin hareketine yalnız Vedia ve Orhan dikkat ettiler. Salon kapısı Rüştü'nün arkasına düşüyordu.

Bahri geriye döndü. Onlara yaklaşırken gözleri Orhan'ın üstünde idi. Sonra yürüdü, balkona çıktı. Rüştü Londra tiyatrolarından bahsediyordu. Safiye de Ali Haydar'ı bırakarak onu dinlemeğe başladı.

Genç zabit balkonda fazla durmadı. Ağır adımlarla Orhan'ın yanına geldi, Rüştü'nün sözünü keserek:

- Orhan Bey! dedi, siz Halim Beyin kütüphanesini gördünüz mü?

- Hayır!

- Görmek ister misiniz?

Bahri'nin gözlerinde müspet cevap isteyen anlaşılmaz bir ısrar parıltısı vardı.

Orhan kendisine göz kırpmadan bakan zabite:

- İsterim, dedi.

Sonra Rüştü'den özür dileyerek salon kapısına doğru yürüyen Bahri'yi takip etti.

Dışarı çıkar çıkmaz Bahri merdiven başında durdu:

- Orhan Bey, dedi, affedersiniz... Maksadım size kütüphaneyi göstermek değil. Bu gece hava güzel. Canım koruya çıkmak istedi. Daha doğrusu gene sıkıntım var. Biraz benimle beraber gelmenizi rica edecektim.

Orhan hemen yürüyerek:

- Maalmemnuniye! dedi.

Merdivenleri süratle indiler. Bahçede, vaktinden evvel gelen bir baharın ılık havasına kuvvetli bir toprak ve odun kokusu karışıyordu. Soluk bir ay ışığı vardı. Henüz uzakta kalan setler, taş merdiven, kameriye, bahçe duvarı mavi yün tesiri veren bir yumuşaklık içinde idi. Orhan bunların hiçbir yere dayanmadan boşlukta hareketsiz durdukları vehmine kapıldı. Sanki bir rüzgâr hepsini dağıtabilirdi.

Bahri önde ve hızlı yürüyordu. Sokağa çıktılar ve korunun kapısından içeri girdiler. Genç zabit henüz bir kelime söylememişti. Sık ağaçlar arasındaki dik ve dar yolu tırmandılar. Hiç rüzgâr yoktu. Her tarafı ağaçlarla çevrili küçük bir meydana geldiler. Ortada bir demir kanepe vardı. Ay ışığı ancak bu meydanı aydınlatıyor, deniz tarafındaki ağaçlar, simsiyah bir küme halinde ufku örtüyordu. Yalnız, geldikleri yolun boşluğundan Boğaz'ın dar bir parçası görünüyordu.

Bahri oturur oturmaz yakasını çözdü. Orhan bir sigara yaktı ve sordu:

- Rahatsız mısınız?

Bahri yakasını çözdüğü halde bir darlıktan kurtarmak ister gibi boynunu uzatarak başını iki yana çekiyordu. Sonra ceketinin bütün ön düğmelerini çözdü:

- Orhan Bey! dedi, tasavvur edebileceğinizden çok daha fena bir haldeyim. Bütün o mecliste en yeni tanıdığım insan sizsiniz; gariptir ki en fazla da size itimadım var. Ciddîsiniz de ondan. Bir de güzel düşünüyorsunuz. Hem

de bu cemiyetin hususî yaşayışına henüz karışmadınız. Bîtaraf kalabilirsiniz. Ancak size söyleyebilirim ki çok fena haldeyim.

- Geçen gün de halinizden belliydi.

- Orhan Bey! Bu gece yalnız sizi görmeğe geldim. Anlayışlı bir adama ihtiyacım var. Hayatımda sizden başka iyi düşünen bir adama rast gelmedim dersem inanır mısınız? Ne yazık ki pek geç tanıştık.

- Teşekkür ederim.

- Pek geç. Fakat gene de size açılmaya karar verdim. Zaten göz önünde: Ben gıdım gıdım boğuluyorum. Niçin biliyor musunuz?

Sade şimdi hatırınıza gelen şey değil; sade Vedia'yı sevmek meselesi değil. Orhan Bey! Sade şu yalıyı dolduran ecnebiler de değil; İstanbul ve bütün Türkiye işgal edilir de insan gene ümidini kesmez. Ben çok dik başlı ve mukavemetli bir insanım, Orhan Bey. Fakat beni boğan şey daha fecîdir: İşgal başka şey, inkıraz gene başka şey. Ben bunu hissediyorum. Etrafımda her şey: "İnkıraz! İnkıraz!" diye haykırıyor. Ben askerim. Tarihe çok meraklıyım. Fakat tarih bunları yazmıyor. İnkırazın bir de içerisinden görülüşü var. Ruhların, kalplerin, seciyelerin inkırazı. Ben belki iyi anlatamıyorum. Düşman şehre girmiş ne çıkar? Davranır, kovarız; fakat bir de fenalığın bin çeşidi ruhlarımızı işgal etmiş. Ahlâkımız, faziletimiz işgal altında... Şu aşağıdaki ecnebiler bizim yalıya zorla girmediler ya... Biz çağırdık da geldiler. Çünkü ruhumuz esir. Bu da bir şey değil. Seciye yok bizde, Orhan Bey. Bana her taraf bataklık gibi görünüyor. Elimi sık sık boynuma götürüyorum ya, billâhi, inanmazsınız, yakam bana gırtlağıma kadar çıkmış bir bataklık hissini veriyor. Geçen defa beni çok hasta gördünüz. Hastalık ne kelime! Vücudumda hiç bir şey yok. Amma keşki hasta olsam... İlletlerin en beteri nedir? Verem mi? Çoktan razıyım; kanser

mi? Ona da razıyım. Tek etrafımda herkesi ahlâk veremine, seciye kanserine tutulmuş görmeyeyim.

Orhan ürperdi. Bu çocuğun titrek sesinde konuşan büyük facia, hiçbir şüphe ve hiçbir delil ihtiyacı uyandırmadan, aklın hiçbir mukavemetine uğramadan insana kendini bir bedbaht gibi arızasız kabul ettiriyordu.

Bahri mizacına uymayan bir hareketle Orhan'ın kolunu tuttu:

- Siz bunu hissetmiyor musunuz? Fakat yoldasınız. Hissedeceksiniz. Yoldasınız diyorum. O kadar, o kadar, o kadar müteheyyiç günlerimdeyim ki sizin istikbalinizi de hissediyorum. Yoldasınız. Belki şimdiden hissediyorsunuz. Hayır, edemezsiniz. Aldatıcı güzel yollardan bataklıklara çıkacaksınız.

Orhan döndü ve Bahri'ye baktı. Zabit de ona bakıyordu. Ay ışığında, üstüne bir insan portresi çizilmiş mavi bir tabak gibi görünen düz yüzünde yalnız gözleri, dehşetle şişmiş gözleri, içinde sessiz patlayışlar gizlenen acayip gözleri, etrafında hiç kımıldamayan uzuvlarından kopmuş gibi ayrı ve müstakil duruyordu. Nefesi ispirto koktuğu için, Orhan, onun sözlerinden, sarhoşluğun mübalâğalarını tayyetmek lâzım geldiğini düşündüğü halde, sesinde hiçbir tarafı insana sun'î görünmeyen bir hakikat şivesi fark ediyordu. Söz söylemese de yalnız bu sesin tonlarını mırıldansa veya haykırsa mânaları gene hissedilebilecekmiş gibiydi; Bahri önüne bakarak devam etti:

- Kuvvei mâneviyenizi kırmayayım, fakat size tehlikeyi haber vermek de bir vazife: Sonu bataktır, diyorum. Dikkat ediniz. Anlamışsınızdır inşallah. İsim söylemek istemiyorum. Çünkü ben bu ismi kendi kendime kaç bin defa söyledim. Artık onu ağzıma almaktan korkuyorum. Tahmin ediyorsunuz, değil mi?

- Yanılmıyorsam, evet.

- Yanılmıyorsunuz. Odur. Çünkü siz de bu yalıya onun için geliyorsunuz.

- Biraz, çok değil.

- Hep "biraz"la başlar.

- Ve bu yalıya geldiğime memnun değilim.

- Kim memnun? Orhan Bey, dikkat etmediniz mi? İnsan ekseriya memnun olmadığı şeyleri yapar. Hayır, hayır... Ekseriya değil... Ah, bunu söylemek istemiyorum. Ben memnun muydum, değil miydim? Bakınız, mazi sigasiyle konuşuyorum. Ölmüşüm de dünyadaki hayatımdan bahsediyormuşum sanki.

Birdenbire doğrularak ceketinin ön düğmelerini ilikledi; fakat parmakları yakasına gidince durdu, başını geri çekti ve iki kolunu birden aşağı sarkıttı:

- Felâkete bakınız, dedi, ben orduyum, orduyu temsil ediyorum.

Sonra yüzünü soluk ay ışığına doğru kaldırarak:

- Hangi ordu? dedi, ordu Anadolu'da. Benim işim ne burada?

Uzun müddet sustu. Rüzgâr çıkmıştı. Karşılarındaki sık ağaçların simsiyah boşluğunda bir hışırtı kabarıyordu. Ay ince bir bulut altında kaldı ve karanlık arttı. Bahri bu değişikliğin farkında olmayacak kadar dalgın görünüyordu. Yorgun bir sesle mırıldandı:

- Evet.. siz daha yolun başındasınız. Aklınıza fena bir şey gelmesin: Ben onun üstüne bir günah kondurmak istemiyorum.

Sizden hoşlanacak. Ne dedim? Kafalı adam ister. Fakat daha neler ister, onu bilemeyiz. Acayip kızdır. Siz acayip tabiatları sever misiniz?

Hayır, dedi Orhan: "Acayip" ve "harikulâde" çok başka başka şeylerdir.

Biraz düşündükten sonra ilâve etti:

- "Acayip", "harikulâde"nin taklididir.

Bahri sıçrayarak doğruldu:

- Bravo! dedi, işte düşünüp düşünüp de bu kadar rahat söyleyemeceğim birşey... Çok doğru, Orhan Bey, bravo... Acayiplik sahtekârlıktır, harikulâde görünmek sahtekârlığı... Bravo... Bravo... Evet, bu kız...

Hüküm vermek cesaretsizliği içinde durakladı, çok düşündü ve devam etti:

- Fevkalâdelikleri yok değil, iyi mânada fevkalâdelikleri... Ah, hem pek çoktur; fakat acayiplikleri nefret verir.

Kelimeyi korkarak ve tartarak tekrarladı:

- Nefret...

İçini çekerek:

- Fakat ben nefret etmeğe vakit bulamadım, dedi.

Ciddî bir anında olmasaydı bu söz Orhan'ı güldürebilirdi; ancak tamamlanması şartıyla Bahri'nin bu cümle ile kuvvetli bir ruh tecrübesini ifade etmek istediği anlaşılacaktı. Orhan sordu:

- Nasıl? Ne gibi?

- Ah... Nasıl anlatayım... Hiç sevdiniz mi?

- Hayır!

- Kız kardeşinizi filân da sevmediniz mi? Ailevî muhabbetler...

- Kız kardeşim yok, fakat annemi sevdim tabiî.

- Annenize karşı sevginizin içine bile arada bir nefretler damlamaz mıydı?

- Bazı anlarda... Belki.

- Hah! İşte, insan Vedia gibi bir kızı severse -nihayet ismi ağzımdan kaçtı- anladınız mı, severse böyle bir kızı şayet, işte o anlar çoğalır. Nasıl oluyor, biliyor musunuz? Bu bir musluğa benziyor, zehir musluğuna... İnsanın kalbinde açılıyor, anladınız mı? Arada bir bazen bu musluktan nefret zehiri damlıyor. Fakat, ha.. beri yanda aşkın da musluğu var. Musluk değil, çağlayan halinde içinize sevgi doluyor. Fakat hissediyorsunuz ki, biraz bekleseniz, biraz

vaktiniz olsa, uzun zaman sabredebilseniz, o çağlayan duracak ve nefretin zehri artacak. İşte kurtuluş.

- Her sevgide böyle olmasa gerek.

- Vedia'da böyle. Göreceksiniz.

- Niçin?

- Kararsızlığı yüzünden. Bu kararsızlık nedir, bilir misiniz siz? Bazı kızlarımızın ruhundaki inkırazdır, inkıraz... Hani yıkılacak bir duvar nasıl iki tarafa sallanır, bunların kalpleri de öyle. İki tarafa da gidip gelir. Tuhaftır ki size de temayülleri vardır! Muhabbetleri de öyledir, fikirleri de... Meselâ Vedia'ya vatan hakkında fikrini sorun: Tıpkı sizin gibi düşünür; fakat ecnebilere karşı muamelesinde Samiye Hanımdan farksızdır. Hakikaten! Evet, öyledir. Rüştü'nün aleyhindeki fikirlerinizin hiçbirini değiştirmeğe çalışmayacaktır. Âdeta size hak veriyor sanırsınız, fakat onu Rüştü'den ayıramazsınız.

Başını Orhan'a doğru yaklaştırarak tekrarladı:

- Ayıramazsınız.

Gittikçe artan rüzgârla omuzları üşümeğe başlayan Orhan titredi ve güldü:

- Benim böyle bir niyetim yok ki, dedi.

- Görürüz; belki ben görmem, görürler... Taktı size o parmağını, Orhan Bey! Hayır! Bu tâbir fena... Hayır! İleri gidiyorum... Harikulâde bir kızdır bazen... Amma tamamlanmamış bir güzel şey, bir güzel eser... Nasıl diyorlar şimdi, bir... Tamamlanmamış bir şahı eser.

- Şaheser.

- Evet. İşte öyle. O bozuk tarafları insana nefret verir. Yahut bir ustası çıkmalı da o tarafları düzeltmeli. Ben yapamadım. Orhan Bey yapamazdım da, çünkü sevmedi beni.

Birdenbire sözünü değiştirdi:

- Haydi kalkalım, dedi.

Sonra, hiç kımıldamadan, boğuk bir sesle devam etti:

- Sevmedi. Öyle göründü ve öyle görünmesini de çok iyi bilir. Yahut galiba, öyle göründüğü zamanlarda hakikaten biraz seviyordu. Çünkü inandığım çok oldu. Orhan Bey. Fakat yalan. Galiba acıyordu bana... Çok merhametlidir. Teselli için mi yapıyordu, nedir... Çok düşündüm bunları... Artık yoruldum... Size o zamanlar rastlasaydım. Hiç bir şey istediğim gibi olmadı benim.

Kalktılar.

Bahri yakasını ilikledi. Sonra başını ağır ağır etrafa çevirdi. Gözleri bazen bir noktaya takılıyordu. Epeyce durdu. Derin bir nefes alarak mırıldandı:

- Ne hâtıralar!

Sonra Orhan'a döndü ve kulağına eğilerek:

- Buraları size bırakıyorum, dedi.

Yokuşu hızla indiler.

Yalının bahçe kapısına geldikleri vakit Bahri durdu:

- Ben hemen ayrılmak istiyorum, dedi.

Önüne bakıyordu. Bulutlar arasından sızan donuk ay ışığında, sarı kaşları görünmüyor, tamamıyla kapalı duran gözkapakları çizgisiz yüzüne baygın bir ifadenin derinliğini veriyordu. Orhan onun tereddüt içinde olduğunu anlayarak:

- Vazgeçiniz! dedi, içeride biraz oyalanın, teessürünüz geçsin, sonra gidersiniz.

Bahri yalının kapısına baktı:

- Gitmeliyim, dedi, kalpağım içeride... Lütfen İclâl'e emretseniz de getirse...

Bu sözlerin birkaç noktasında kopan sesi, onun içini parçalayan facianın dehşetini boğulan bir adamın son nefesi kadar sarahatle hissettiriyordu. Orhan onun rüzgârda bir kül yığını gibi dağılan, soluk mehtapta rengi uçmuş, dağınık saçlarına, üstünde burnunun ve dudaklarının bile hiç bir net çizgisi görünmeyen baygın yüzüne,

dik yakasının kenarında sarkan ümitsiz ve sabit çenesine, kararsız ve hareketsiz duruşuna bakarak:

- Hay hay, dedi, İclâl'e söylerim, ben de getirebilirim, fakat biraz açılmanız için söylüyorum. İçeri beraber girelim, sonra beraber çıkarız.

Bahri ağır ağır başını kaldırarak:

- Hayır, dedi, gitmeliyim.

Fakat halinde henüz karar safhasına geçmemiş bir irade uyuşukluğu vardı. Orhan'ın yalnız başına içeri girmesini teşvik eden hiçbir hareket yapmadı. Önüne bakıyordu. Orhan'ın teklifini kabul etmesi için biraz ısrar bekliyor gibiydi.

Derin bir nefes aldı.

Orhan ısrar etmeğe karar vermişti:

- Geliniz, dedi, haydi... İsterseniz yalıya girmeyiz, bahçede kameriyede otururuz.

Bu "kameriye" sözünün onda birçok hatıraları hareket geçireceğini sonradan farketmişti. Bahri bir silkindi ve reddetti.

Orhan hafifçe onun koluna girerek:

- Deniz kenarında otururuz, dedi.

Zabit elini alnında gezdirdi, saçlarının arasına daldırıp çıkardı. Avucunu bütün yüzünün üstünden geçirdi:

- Gitmeliyim, diye tekrarladı.

Sesindeki ısrar hafiflemişti. Orhan onu kandırabileceğini umarak yavaşça kolundan çekti.

- Haydi, dedi, rica ederim.

Fakat zabitin vücudunda Orhan'ın ümidinden fazla mukavemet vardı ve kolu onun kolundan kurtuldu.

Orhan'ın yüzüne bakarak:

- Zahmet etmek istemiyorsanız... Ben... Şuradan İclâl'e seslenirim.

Orhan kapıyı itti:

- Estağfurullah... Gidip haber vereyim... Fakat...

Bahri katî bir baş hareketiyle:

- Rica ederim, dedi.

Orhan koştu ve Bahri'nin kalpağını bizzat getirdi. Zabit kapıdan içeri girmiş, onu bahçeye inen yokuşun başında bekliyordu. Orhan'ın yaklaştığını fark etmedi. Denize bakan gözlerinde sabit ve donmuş bir rüya vardı. Bakışları taş kesilmişti. Orhan onun yanında epey durdu ve uyanmasını bekledi. Fakat hafifçe geriye çekilmeğe mecbur olmuştu, çünkü Bahri'nin gözlerinden ince damlalar sızdığını gördü.

Biraz daha bekledi. Sonra ona sezdirmeden yokuş aşağı birkaç adım attı. Geriye döndü ve henüz geliyormuş gibi gürültülü adımlarla ona yaklaştı.

Bahri birdenbire sıçramıştı. Yüzünü göstermemek için Orhan'a bir an arkasını çevirdi, durdu, sonra birdenbire döndü, kalpağını alarak başına geçirirken kollarıyla gene yüzünü kapatmağa çalışıyordu:

- Teşekkür ederim.

Dedi ve elini uzattı. Muzaffer günlerin gururunu taklit eden bir sesle:

- Size tesadüf etmekten çok bahtiyarım, dedi.

Elini çekti ve askerî bir selâm verdi; topuklarının üstünde dönerek süratle kapıdan çıktı.

Orhan yalıya doğru üç adım attı ve durdu. Onu Bahri'nin arkasından gitmeğe teşvik eden gizli bir his, yürümesine mâni oluyordu. Henüz kapanan ve gürültüsünün aksi hâlâ kulağında kalan bahçe kapısına baktı ve düşündü. Faydasız. Yapılacak hiç bir şey yok. "Fakat çok fena ayrıldı." Ne olabilir? Kederin insanları somnambül haline getirdiği büyük ümitsizlik anlarında, yabancıdan gelebilecek tesellilerin hepsi, yaşanan facianın dehşetini daha çok hissettiren yalan merhemlerinden başka ne idi? Yaranın üstüne sürülürken parmağın ilâve edeceği acıdan

başka ne tesiri olabilirdi? Orhan kendi kendine tekrarlıyordu: "Fakat çok fena ayrıldı."

"Çok fena, çok fena..." diye söylenerek yokuşu indi. Burada rüzgâr yoktu. Yalının sağ cephesindeki aralıktan bir parçası görünen deniz, gittikçe solan ayın donuk ışığı altında, üstüne hohlanmış, hareli bir gümüş saat kapağı gibi sisli bir parıltı içinde idi. Orhan yalının kalabalığına hemen karışmak istemediği için rıhtıma doğru yürüdü. Oradaki bahçe kanepesine oturmak üzere idi. Sol tarafında bir ayak sesi duydu. Kayıkhanenin üstündeki küçük köprüde beyaz bir sallantı vardı. İki basamak merdivenden aşağı hızla kaydı ve yaklaştı: Vedia.

Orhan'ı görünce adımlarını sıklaştırmıştı:

- Yalnız mısınız? dedi. Bahri nerede?

Orhan ayağa kalktı. Cevap vermeği geciktirerek Bahri'ye ait meselenin vahametini kıza hissettirmek istiyordu, sustu.

Kız tekrar sordu:

- Bahri nerede?

Orhan cevap vereceği yerde Vedia'ya kanepeyi göstererek:

- Buyurunuz, dedi, oturalım, konuşuruz.

Vedia bir şey arar gibi dikkatle etrafına baktı, sonra çıplak kollarını tutarak:

- Üstüme bir şey alıp geleyim, dedi.

Gitti ve koşarak geldi, Orhan'ın yanına oturdu ve artık hiç bir şey sormadı. Koştuğu için sık sık nefes alıyordu.

Orhan sessizliği biraz daha uzattıktan sonra:

- Bahri gitti, dedi. Bu gece her zamankinden fazla meyus görünüyordu.

Sustular. Vedia üstüne aldığı pelerinin içinde büzüldü. Bu hareketi, üşümekten ziyade, vicdan murakabesi anlarında gelen mesuliyet korkusunun kadın vücutların-

da verdiği hususî takallûsa benziyordu. Orhan, kendi yengesinin de nefsini muhakeme ettiği zamanlarda böyle omuzlarını içeri alarak, dirseklerini göğsü üstünde sıkarak, dizkapaklarını birbirine yapıştırarak durup düşündüğünü çok görmüştü. Vedia'yı oraya çağıran kendisi olduğuna göre bu sessizliğin uzamasından mesuldü. Bir şey söylemesi lâzımdı.

- Evet, Vedia Hanım, onu bu gece çok meyus gördüm, dedi.

- Size bir şey söyledi mi?

- Beraber koruya çıktık. Biraz konuştuk.

Vedia, Orhan'ın devam etmesi için bekledi. Fakat o, Bahri'yle konuştuklarına dair bir imada bulunmaya bile kendini mezun addetmiyordu.

Kız biraz daha bekledi ve ümidini kesti. Kollarını göğsü üstünde kavuşturarak önüne baktı ve dedi ki:

- Ben de onun kendini bu kadar bıraktığını hiç görmedim. Metin çocuktu, evvelce çok. Harbde Erzurum'da bulundu. Açlıklar gördü. Tifüse yakalandı. Çok şeyler çekti. Yani göründüğünden fazla metindi. On, on beş gün var ki, böyle fazla meyus.

Orhan cesaret etti:

- Haksız mı?

Bu sual Vedia'yı bir rüzgâr esmiş gibi salladı. Kız, açılan göğsünü tekrar sımsıkı örterek:

- Oo... dedi, haklı mı, haksız mı? Tabiî niçin haksız olsun... Günahı yok; fakat haklı da değil yahut.. nasıl demeli bakayım.. kendisinden başka biri de haksız değil. Daha doğrusu ortada bir haksızlık yok, bir talihsizlik var.

- Ben onu çok fena gördüm, Vedia Hanım, çok fena... Kalması için ısrar ettim, istemedi. Arkasından koşacaktım.

Vedia birdenbire açılan ağzıyla dolgun bir nefes alıp bıraktıktan sonra:

- Beni endişeye düşürüyorsunuz! dedi, rica ederim söyleyiniz, bir şey mi biliyorsunuz, bir şey mi hissettiniz?

- Hayır! Bir şey bilmiyorum. Hissettiğim şey de sizin şimdi hissettiğiniz endişeden ibaret.

- Onu meyus eden şey bir değil Orhan Bey. Her şeye üzülüyor. Mesleğine üzülüyor. Asker. Fakat burada istikbali kapalı. Anadolu'ya gitmesini annesi istemedi. Memleketin haline üzülüyor. Bir de kız kardeşi var, hasta. Size ondan bahsetti mi?

- Hayır.

- Çok sever kız kardeşini.

Orhan, sevgi bahsinde, kendisine Bahri'nin: "Kız kardeşiniz filân var mı?" diye soruşunu hatırladı:

- Hastalığı nedir? dedi.

- Verem ve kanser. İkisi de bir arada. Yürekler acısı. Ümit yok. Bunu kız tabiî bilmiyor amma hissediyor; hiç birimiz onun kadar hissedemeyiz amma felâketi hepimiz biliyoruz.

Orhan bu sefer de Bahri'nin şu sözlerini hatırladı: "Vücudumda hiç bir şey yok. Hasta olsam keşke. Dertlerin en beteri nedir? Verem mi? Razıyım; kanser mi? Ona da razıyım. Tek etrafımda herkesi ahlâk veremine, seciye kanserine tutulmuş görmeyeyim." Şimdi bu sözlerindeki acılığın ve kıyas unsurlarının membaı daha iyi anlaşılıyordu.

- Güç, dedi, Orhan.

- Güç, onun vaziyeti çok güç.

- Bilhassa bugünlerde teselliye muhtaç.

- Mağrurdur, tesellileri sevmez o kadar.

- Onun bir tek tesellisi olabilirdi: Sevilmek, sanırım.

Vedia başını karşı kıyılara doğru kaldırdı, sonra önüne baktı:

- Talihsizlik, diye mırıldandı.

- Niçin Vedia Hanım?

- Zorla olmaz değil mi? Bahri sevilecek çocuktur, fakat kendi janrında bir kadına tesadüf etmeliydi.

- Acaba başlangıçta ümide düşmeseydi daha iyi olmaz mıydı?

Vedia sıçradı. Orhan'a bakarak:

- Ona kimse ümit vermedi, emin olunuz! dedi.

- Hiç mi?

- Hiç.

Bahri bunun aksini ima etmişti. Orhan septik bir susuşla sustu. Vedia ısrar ediyordu:

- Hiç! Emin olunuz... Ben ona daima hilesiz bir şefkat gösterdim: Daima hilesiz ve daima şefkat...

O zaman bu hissimi kendi ihtiyacına göre enterprete ediyordu, sevildiğini zannediyordu, bu aldanışın önüne geçmeğe de çalıştım.

- Çok meyustu çok...

- Ne yapabilirdim, söyleyiniz.

- Bu hale geldikten sonra: Hiç...

- Bu hale gelmeden evvel?

- Katî olmak.

- Ne gibi?

- Katî olmak: Ümitlerini dibine kadar kazımak. Çünkü seven daima ümit eder.

Genç kız birdenbire Orhan'a döndü:

- Biliyor musunuz? dedi, içime çok hisler geliyor.

Alçak sesle ilâve etti:

- Titriyorum.

Onun elini tutmak için elini kımıldatan Orhan daha fazla uzatmağa cesaret edemedi, hafifçe üstüne eğilerek sordu:

- İçeri girelim mi?

- Hayır! Şimdi, kabil olsa, Bahri'yi görmek isterdim.

- Bu saatte nereye gider?

- İstanbul'a. Kayıkla karşıya geçer.

- İsterseniz iskeleye kadar gidip onu arayalım; belki henüz kayığa binmemiştir.

- Bulabileceğimizi pek ummam.

- Belki buluruz.

Vedia düşündü. Sonra birdenbire ayağa kalktı:

- Ümit etmem amma... Haydi! dedi.

Orhan da kalktı. Genç kız sık ve telâşlı adımlarla önden gidiyordu. Yokuşu hızla çıktılar. Ortalık tamamıyla kararmıştı. Ayın üstünü kaplayan kalın buluttan çürük bir ton sızıyordu. Arkalarından vuran rüzgâr, pelerinini daha sıkı örtmek isteyen Vedia'yı durdurmuştu. Orhan ona yardım etti. Hızla yürüdüler. Vedia tekrarladı:

- Hiç ümit etmiyorum.

Gene durdu ve Orhan'a baktı:

- Onu bulsak da ne yapacağız?

- Bilmem? Siz münasip gördünüz.

- İçime birdenbire fena bir his doğdu. Hiç bir şey düşünmedim. Şimdi kendi kendime soruyorum: Onu görürsek ne diyebiliriz?

Düşünerek yürüdüler.

Orhan dedi ki:

- Ben kalması için çok fazla ısrar ettim. Fakat sizinle benim aramda büyük farklar var tabiî... Bir mahzur benim sizin yanınızda bulunmam. Fakat siz onunla yalnız kalabilirsiniz.

- Yalnız kalırsak ne yapabilirim?

- Bir ümitsizin ümitten başka hiçbir ihtiyacı yoktur.

- Ona tekrar ne ümidi verebilirim?

Bu "tekrar" sözü Orhan'ı diriltti.

Vedia hemen tashih etmek istemişti:

- Yani bu kadar ümitsizse ben nasıl ümit verebilirim? Hem size söylüyorum: Onun bütün kederleri benden gelmiyor ki. Ben bahaneyim âdeta.

Orhan bu sözdeki fikri evvelce aşk meselelerine tatbik ederek çok düşünmüştü: Sevmek, belki de bir tek ihtirasın lehine bütün diğerlerini bastırmak değildi; bilakis aşk, sevilen şeyin içine bütün diğer ihtiraslarımızı doldurmağa benziyordu; bir insanın şahsında bütün ümitlerimizi, iştiyaklarımızı seviyoruz. Hayatımızın müspet ve menfî hâdiselerinden gelen bütün hazlarımız ve kederlerimiz bu aşkın bahanesi içine sıkışarak büyüyor; aşkta; bir şey değil, her şeyi istiyoruz, bir şeye değil her şeye kin besliyoruz, ümitlerimiz ve korkularımız gibi bütün heyecanlarımız da bir tek mevzuun içine dolarak bizden karışıklığını gizliyor. Sanıyoruz ki ihtirasımız kendi kendisinden ibarettir; hakikatte bütün ruhumuzu ihtiva eder ve diğer bütün ihtiraslarımızı kendi rengine boyayarak bizi aldatır. Belki ruhun bu vahdete ihtiyacı, kendi girift âlemini tanımak aczindendir, fakat aşk, bu sahte ve sunî vahdet içinde bizi bir an aldattıktan sonra ruhumuzun daha çıkmaz ve karmakarışık derinliğine bizi atar. Böyle düşünülürse yalnız Vedia değil, her sevgili, bütün sevinçlerimizin ve kederlerimizin bir tek mevzu üstünde yalancı bir sarahat kazanarak coşmasına bahane telâkki edilebilir.

Orhan, geldikleri tarafa doğru yarım dönerek:

- Belki bütün sevgililer birer bahanedirler, dedi, ruhumuzun çalkalanmasına bahane. İçinde ne varsa onu dışarıya doğru savururlar.

Vedia tamamıyla geriye dönmüştü. Fakat yürümediler.

Kız bir adım atarak:

- Bu saatte iskelede de görünmek istemiyorum, dedi.
- Üşürsünüz de.
- Hayır, hiç üşümüyorum. İsterseniz biraz yürürüz de.
- Yürürüz.

Kız bazen önde gidiyor, bazen Orhan'ı bekleyerek ona sokuluyordu. Yalının bahçe kapısı önünden geçtiler ve içeri girmediler.

Bu yol Boğaziçi'nin öyle garip bir noktasıydı ki, birkaç adımda rüzgâr kırılıyor, sonra daha serbest esiyor, hissedilebilecek tarzda havanın soğuğu ve nemi azalıp çoğalıyordu. Sanki bir yalı duvarı, bir ağaç, bir dönemeç, denize doğru bir girinti bir mevsim değiştirmeğe kâfi tesirlere sahiptiler. Vedia havanın bu değişikliklerine göre Orhan'la mesafesini tayin ediyor gibiydi. Arada bir kolu ona değiyordu.

- Başka sevgileri bilmem, dedi, fakat ben eminim ki, Bahri'nin bütün kederlerinin bahanesiyim. Hepsinin tesellisini benden bekliyor. Belki zannediyor ki, onu sevebilsem, kız kardeşi de iyi olacak, etrafındaki bütün felâketlerden de hiçbir şey, bir eser kalmayacak. Ne gibi oluyor, biliyor musunuz? Sanki... Bu boğaza ecnebi zırhlılarını getiren de benim.

Orhan, Bahri'nin bu değilse de böyle bir şey düşündüğünü hatırladı: Boğaza değil, fakat yalıya bu ecnebileri getiren, Vedia değil, fakat Vedia gibilerdeki inkıraz ruhuydu.

- Evet, diye mırıldandı.

- Değil mi?

Orhan tekrarladı:

- Evet.

- Ben ne yapabilirim, Orhan Bey?

Ayağı bir taşa takılan Vedia sendelemişti. Orhan eğildi:

- Müsaade eder misiniz?

Dedi ve onun koluna yavaşça girmek istedi. Vedia biraz çekildi, sonra yaklaşarak Orhan'ın koluna girdi:

- Sizinle her şey ne iyi konuşuluyor! dedi.

Yalılar bitmişti. Deniz kenarına geldiler. Vedia durarak:

- Ah, dedi, sabahleyin bu koy çok güzeldir. İsterseniz yarın geliriz. Bu gece yalıda kalacaksınız, tabiî...

- Hayır, mektebe döneceğim. Çünkü ben tekrar o mektebe girdim. Fakat, belki yarın sabah bir aralık çıkar, gelirim.

- Beni yalıdan alırsınız.

Döndüler.

Salona girdikleri zaman ecnebilerden başka herkes onların kayboluşlarına dikkat ettiklerini belli eden bir hayretle doğruldu. Ali Haydar, onlara doğru koşmuştu:

- Maşallah! dedi, nereden teşrif böyle?

Orhan ona Bahri ile koruya çıktıklarını anlatırken Vedia, Samiye Hanıma doğru ilerliyordu.

Orhan da biraz sonra Samiye Hanıma yaklaştı:

- Bu gece Cemil'i göremedim, dedi, yarın öğleden evvel gelirim. Şimdilik bana müsaade ediniz.

Salondakileri de uzaktan selâmladı ve Vedia ile beraber sofaya çıktı. Genç kız ona elini uzatırken ertesi sabah koya doğru bir gezinti yapacaklarını hatırlatıyordu. Orhan'ın eli Vedia'nın avucunda mutadan fazla kaldı. Bakıştılar. Vedia birdenbire elini çekti ve uzaklaştı.

Orhan da hızla yürüyerek yalıdan çıkmıştı. Yolda bir sigara yaktı. Vücudunda yerini tayin edemediği bir rahatsızlık duyuyordu. İçine bazı ümitler ve hangi intibalara ait olduğunu anlayamadığı renkler batıp çıkan müphem bir can sıkıntısı içindeydi. Bu halden kaçıp kurtulmak ister gibi koştu. Mektebe yaklaşırken iki üç defa durmağa mecbur olmuştu. Göğsünün sol tarafında, kalbinin etrafında keskin bir sancı duydu. Sol kolunun üstünden eline kadar yürüyüp kayboluyordu. Kalbi şiddetle çarpmağa başladı.

Mektepte yatağına girdiği zaman bu çarpıntı hafifledi ve ağrı geçti. Uyumağa istidadı olduğu halde birçok şeyler düşünmek istiyordu. Fakat çarpıntısı dindi ve gözleri kapandı. Kendisini birdenbire gayet iri topuzlu bir tunç kapının önünde bulmuştu. İçeriden Bahri'nin kuru bir nefes halinde sesi geliyordu:

"- Orhan Bey... Girme içeri, Orhan Bey, girme..."

Tunç kapı bir perde gibi sallanıyordu. Bu rüya hemen kayboldu ve yerinde Orhan'ın kendi sesine benzer bir ses kaldı: "Bitti artık..." diyordu. Sonra bir güğüm ve yanında küçük bir bakır kadeh belirdi. "Likör içti, likör..." sözleri güğümün içinden çıkıyordu.

*

* *

Orhan ertesi sabah müdürden -son defa kaydıyla- gene izin alarak yalıya gitti. İclâl onu yemek salonunun yanındaki küçük odaya aldı. Hizmetçi çıktıktan sonra Orhan burada yalıya ilk geldiği zamana ait hatıralarını aradı. Lâvanta çiçekleri yoktu ve Amerikan yazıhanesinin kapağı açılmıştı.

Elinde kitaplarla içeriye Cemil girdi. Sol yanağında hafif bir dikiş yeri kalmıştı ve gülümsüyormuş gibi yüzüne hafif ve sevimli bir gölge veriyordu. Orhan'a bakan gözlerinde hiçbir fena hatıra yoktu. Bir saat ders yaptılar.

Çocuk çıktıktan sonra odaya Vedia girmişti. Üstünde beyaz kemerli lâcivert elbisesi vardı. Gözleri yorgun görünüyordu. Orhan'ın elini gevşemiş parmaklarıyla yarım sıktı:

- Hava nasıl? diye sordu.
- Biraz serince... Vedia Hanım.
- İsterseniz çıkmayalım ve burada oturalım.
- Ben de bunu tercih ederim.

Orhan yazıhane koltuğunda oturuyordu. Vedia yemek odasından bir sandalye getirerek onun yanı başında yer aldı:

- Alçak sesle konuşabilmek için, dedi, çünkü sesimi yükseltmek beni çok yoruyor. Hele hiç bağıramam. Hemen başım döner.

Biraz durduktan sonra ilâve etti:

- Dün gece uyuyamadım. Bahri'yi rüyamda gördüm. Sonra uykum kaçtı. Zaten çok geç yattık.

- Ben de Bahri'yi rüyamda gördüm. Siz nasıl gördünüz?

- Al renkli bir ata binmişti. Üstünde sırmalar vardı ve yüzü gülüyordu. Ben de o ata binmek ister gibi bir hareket yaptım. "Sen kal Vedia, dedi, yorulursun. Üzülmeni istemem."

Orhan da rüyasını anlattı. İkisi arasında bir benzeyiş aradılar. Düşünüyorlardı. Vedia ayak ayak üstüne attı ve ellerini bir dizinin üstünde kilitleyerek:

- Geldiğinize çok memnun oldum, dedi, bu sabah fena kalktım. Bir dosta ihtiyacım var. Sizin yanınızda kuvvet hissediyorum.

- Bu sözünüz de bana kuvvet veriyor. Ben de yorgun uyandım. Şimdi kendimi daha iyi buluyorum.

Vedia bir elini uzattı:

- Bakınız! dedi, nasıl titriyor.

Orhan da elini uzatarak avucunun içine bu elin yem arayan bir kuş gibi konmasını bekledi. Vedia elini onun avucuna yaklaştırmış, fakat bir parmak eninde bir mesafe ile havada tutuyordu:

- Benim ellerim her zaman titrer, dedi, ama bugün çok fazla. İçim titrediği zaman böyle olur.

Orhan kızın elini avucu içine aldı ve ona doğru biraz eğildi:

- Elinizin ruhunuzla bir giden hassasiyetine köprü başında dikkat etmiştim, dedi.

- Sabahleyin Bahri'ye bir mektup yazmayı tecrübe ettim. İki kelimeyi bile yan yana getiremedim.

- Bu çocukta bulduğunuz en büyük noksan nedir?

- Size söylemiştim sanırım. Erkek bence yalnız akıldır.

- Dün gece gördüklerimiz arasında -ecnebileri bir tarafa bırakınız- akıl itibariyle hangisine reyinizi verirsiniz?

- Benim istediğim gibi hiç birine.

- Rüştü'yü de mahrum ediyor musunuz?

Vedia, Orhan'ın bir istihzasından korkarak yüzüne baktı:

- Hiç birine akılsız diyemem, tabiî... Benim dediğim akıl, nasıl söyleyeyim, geniş düşünce, etraflı düşünce... Söylemiştim size. Rüştü'nün hoşa gidecek başka halleri vardır. Fakat söylediğim gibi bir zekâ... Hayır.

Söylediği sözleri ağzından çıktıktan sonra kontrol eder gibi düşündükten sonra:

- Evet, dedi, Rüştü başka taraflarıyla enteresandır; Ali Haydar hiç benim janrım değil.

Elini çekti:

- Görüyorsunuz işte, dedi, konuşulacak insan yoktur. Kadın olmak ne feci değil mi?

- Erkekler arasında da öyle: Müşterek huylar ve seviyeler nadirdir.

- Çok nadir, insanın öyle dostları olmalı ki bir hafta görmezse onların sohbetlerine acıkmalı insan.

Vedia ayağa kalktı:

- İsterseniz yukarı salona çıkalım, dedi.

- Burası daha rahat zannederim.

Kız tekrar otururken sandalyesinin vaziyetini değiştirmişti. Orhan onun anî teklifinin belki de vaziyetini değiştirmeğe bir bahane olduğunu düşündü. Biraz evvel Vedia'nın gölgede kalan yüzündeki yorgunluk çizgileri

ışıkta azalmıştı. Gözlerine bir tavus tüyü pırıltısı doldu. Orhan da arka cebindeki sigara paketini aramak bahanesi ile biraz doğruldu ve koltuğunu ona doğru çekti. Dizleri arasında birbirine temas imkânları veren bir yakınlık vardı.

Orhan birdenbire sordu:

- Hayatınızda hiç sevdiniz mi?

Vedia tereddüt etmeden:

- Hayır; dedi, fakat hayalen kuvvetli bir sevgili anlarını yaşadım. Her zaman düşünürüm bunu. En sevdiğim şey bu bahistir.

- Hayalen... Evet... Ben de bu zihin tecrübelerini yapmışımdır. Bu mevzua yabancı kalmamak için.

- Romanlar da yardım ederler.

- Ben pek az roman okudum, Vedia Hanım.

İkisi de konuştukları bahsin dibini kazarak derinleşmek istedikleri halde satıhta kalmağa mecbur oluyorlardı. Orhan bu muvaffakiyetsizliğin sebebini kendisinde aradı. Bir kadınla konuşmanın ayrı bir sanat olduğunu ilk defa anlıyordu. Her an, araya girebilecek can sıkıntısı ejderini geriye itmek için çektiği zahmet, yeni bir can sıkıntısı uyandırmak istidadındaydı. Başkaları ne yapıyorlar? Meselâ Rüştü? Hep böyle fikir mevzularında ısrar etmek, erkekte zekâdan başka bir şey aramadığını iddia eden Vedia'da bile tatmin olunmayan kalbini boşluk ve sıkıntı içinde bırakmaz mıydı? Fakat içinde her an Samiye Hanımın ilk haykırışlarını hatırladığı bu oda Orhan'ı tazyik ediyordu: Gece, talebe yattıktan sonra Vedia ile mehtapta bir gezinti yapmayı düşündü:

- Kaçta yatarsınız? diye sordu.

- Belli olmaz ki... Uykularım çok intizamsızdır. Bazen gece yarıları yatağımdan kalkarak bahçeye, koruya çıktığım olur. Bu gece gezintilerini çok severim. Hiç korkmam. Tenha, sessiz yollarda yürür, yürürüm.

- Bu gece sizinle uzunca bir yürüyüş yapalım mı? Ben saat onda serbest kalırım.

- Hava soğuk olmazsa yürürüz. Olursa otururuz. Siz herhalde gelirsiniz.

Orhan müsaade aldı.

Mektebe dönerken içinde sarih bir sevinç vardı. Bu hissin Vedia'ya ait ümitlerden geldiğini anlıyordu. Mektepteki odasında çocuk velilerine gönderilecek mektupları imzalarken arada bir duruyor, Vedia'nın bir bakışını, dudaklarının etrafında bir mânanın parlayışını hatırlayarak gözleri dalıyordu.

Öğleden sonra ikinci dersi yoktu. Odasında yeni sınıf defterlerinin mühürleri üstüne imza atmak gibi lüzumsuz bulduğu bir işle meşgul oldu. Teneffüs zamanı yaklaşırken muallim odasına inmişti. Gene masanın üstünde bir akşam gazetesi buldu ve ilk sahifesine göz gezdirirken birdenbire durdu: "Genç bir zabitimizin intiharı" serlevhası altında ikinci serlevha olarak şu satırlar vardı: "Dün gece genç bir zabitimiz sabaha karşı odasında beynine kurşun sıkarak intihar etmiştir."

Satırları daha iyi görmek için pencereye doğru koşan Orhan, intihar haberini baştanbaşa okudu.

"Polis müdüriyetinden aldığımız habere göre dün gece geç vakit Fazılpaşa'daki evine gelen Bahri isminde genç zabitlerimizden biri odasına çekilerek şakağına bir kurşun sıkmak suretiyle intihar etmiştir."

"Oğlunun kapıyı anahtarla açarak eve geldiğini duyan annesi yatağında henüz uyanıkmış. Silâh sesini duyunca, felâketi derhal anlayarak, çılgın gibi yatağından fırlamış, "Oğlum, evlâdım, Bahriciğim..." diye müntehirin odasına koşmuştur. Kadının feryadı üzerine uyanan ev halkı da arkasından gelmiştir. Genç zabit, yatak odasında bir koltuğa oturmuş, başı arkaya sarkık, bir şakağından yanağına doğru iki ince kan şeridi akar vaziyette görülmüştür...

Hemen üstüne koşan annesi ve kız kardeşi müntehiri kucaklayarak birkaç kere ismini haykırmışlar, cevap alamayınca birbirlerine sarılarak ağlamaya başlamışlardır.

"Bilahare yetişen zabıta memurlarımız, Belediye tabibinin muayenesi üzerine genç zabitin başına kurşunu sıkar sıkmaz öldüğünü tespit etmişlerdir. Bu sabah müntehirin evini ziyaret eden muharririmiz, elim intibalarını ve intiharın sebeplerine ait tahkikatını şöyle kaydediyor:

"Fazılpaşa'nın üç katlı, rengi uçuk kâgir evlerinden birinin önüne geldiğim zaman, içeriden dışarı vuran vaveylâları duydum. Ve felâketin kapısını şaşırmadım. Kanat yarı aralıktı. Çıngırağı birkaç kere çaldığım halde feryatlar içinde çırpınan ev halkına duyuramamıştım. Kapıyı ittim, girdim ve merdivenin tırabzanına vurdum. Başörtüsünün kenarı ile gözlerini kurulayan bir hizmetçi kadın aşağıya indi. Karanlık taşlıkta kendisine bu gibi ahvalde bir gazeteci ziyaretinin ne demek olduğunu anlatamazdım. Bahri Beyin annesini görmek istediğimi söyledim. Beni orta kata çıkardı. Merdiven başında biri saçları bembeyaz ve yüzü taze, öteki de saçlarına ak düşmemiş, fakat yüzü daha yaşlı iki kadın, ağlamaktan kıpkırmızı kesilmiş gözlerinin hayretiyle bana bakıyorlardı. Hangisinin anne olduğunu ilkönce fark edemedim. Galiba keder yaşlı ile genç arasındaki farkı siliyor.

"- Bahri Beyin validesi, diye mırıldandım.

"Saçlarına ak düşmemiş kadın: "Benim..." dedi ve gene haykırmağa başladı.

"Taziyet ve teselli vazifeini yaptıktan sonra gazeteci olduğumu anlattım, intiharın sebebini sordum. Matemli valide hıçkırıklarını durdurmağa muvaffak olamadan, kısa süren fasılalar içinde anlatmağa çalışıyordu:

"- Sebep bir değil ki... Herşeye üzülüyordu: Kendisi vazifesini pek sever bir askerdi. Zavallı evlâtcığım... Harbi Umumîde ne felâketler, tehlikeler geçirdi, bir şey ol-

madı da yavrucağım... Ah... Vatanın haline pek kederleniyordu, Anadolu'ya gitmek isterdi, ben Harbi Umumîde onun hasretini çok çektim, istemedim gitmesini... Büyük kızımın hastalığına da keder ediyordu çok... Bir de amma onu yazmayın, olmaz mı, akrabamızdan bir kızı seviyordu.

"Bedbaht anadan oğlunun intihar ettiği odayı gezmek müsaadesini aldım. Çok sade döşenmiş tertemiz muntazam bir oda idi. Zabitin intihar ettiği koltuğu gördüm. Annesi: "Burada, burada..." diyor ve haykırıyordu.

"- Bir mektup bırakmış, dedi.

"Rica ettim, mektubu gösterdi. Kopyasını aldım:

"Anne,

"Daha fazla dayanamayacağım. Bütün ümitlerim mahvoldu. Allah'tan sana sabır ve sükûn dilerim. Beni hatırlaman da benim için yaşamak demektir. İkimizin de tesellimiz bu olsun. Elveda, anneciğim. Seni, Fahriye'yi, Nazmiye'yi son defa olarak kucaklarım.

Bahri"

"Matemzede anne, oğlunun yatağının başucundaki dolabın üstünde duran bir defteri bana uzattı:

"- Bakınız, dedi, arada bir hâtıralarını buraya yazardı. Dün gece de felâketinden evvel şu satırları karalamış.

"Titreyen elleriyle son sahifeyi arıyordu. Defteri elinden aldım ve şu satırları not ettim:

"2 Mart, gece yarısından sonra boğuluyorum. Nefes alamayacak bir hale geldim. Bu dünyada beş dakika daha durmanın hiçbir mânası kalmadı. Anneciğime bir veda mektubu yazdıktan sonra şifamı silâhımda arayacağım. Allah'tan son temennim parmağıma kuvvet vermesidir. Bu ıstıraptan kurtulmak fikri bana sevinç veriyor. Bu defterimin siyah bir kapakla ciltlenerek Vedia'ya verilmesini vasiyet ederim."

"Bu satırları da not ettikten sonra değerli bir vatan evlâdını kaybeden bedbaht anayı ve matemzede ev halkını hıçkırıkları arasında bırakarak ayrıldım."

Orhan gazeteyi okurken odaya kimin girip çıktığına dikkat etmemişti. Son satıra gelince "dehşet!" dedi ve arkasını döndü. Odada birkaç muallim vardı; kapının eşiğinde duran tarih muallimi ona sesleniyordu:

- Gazetenin işi bitti mi, hazret?

Orhan ona doğru ağır ağır yürüdü; fakat bir mektebin muallim odasında olduğunu hatırlamasıyla unutması bir oluverdi. Ortadaki büyük masanın yanından geçerken Bahri'nin mehtap karşısında gözlerinin yaşardığı anın içine dalmıştı. Üstünde ay ışığının yeni kuruyan bir kireç dalgası gibi donduğu bu yüzde, hiçbir çizgi yerinden oynamadan, gözlerinin dibinden yanaklara doğru inen yaşların hazırlandığı facianın dehşetini o anda da sezmiş, fakat şimdi, sonuna kadar bütün teferruatıyla yaşıyordu. Bahri'nin odasına girişini, koltuğa uzanarak silâhı başına dayayışını, parmağına ümitsizlerin son kurtuluş ümidinden gelen kuvveti doldurarak tetiği çekişini hatırladı. Hayalinde bin bir silâh patlarken sol bacağını masanın köşesine çarpmıştı. Kendine geldi. Tarih muallimi de ona doğru yürümüştü:

- Hayrola? dedi, pek dalmışsın!

Orhan gazeteyi uzatarak:

- Bir haber canımı sıktı, dedi, bu gazetenin bende kalmasını isterdim.

- Kalsın, ben yenisini alırım. Malûm ya koleksiyon yapıyorum.

Orhan teşekkür etti ve odadan çıktı.

Yapacağı işleri tamamıyla unutmuştu ve rast gele yürüdü. Çocuklarla dolu koridora doğru yürüyerek Muit İhsan'ı aradı. Yalnız kalmağa şiddetle ihtiyacı olduğu için, yavaş yavaş hatırladığı bazı işleri ona havale etmek isti-

yordu. Son derste de serbestti. Yalıya gitmeyi düşündü. Belki onların felâketten henüz haberleri yoktu. Gazete görmedilerse kimden duymuş olabilirler? Fakat bir kara haber götürmenin insanca olduğu kadar alçakça cazibesine kapılmakta tereddüt ediyordu. Bu işin bir kederi paylaşmak, fakat bir heyecanın tadını başkalarıyla müşterek yaşamak gibi ulvî ve sefil mahiyetleri vardı. Vedia'nın bu felâket karşısında ne hal alacağını da merak etti. Onu kendisinden daha iyi teselli edebilecek başka biri bulunamayacağını da düşününce hemen yalıya gitmeğe karar verdi.

İhsan'ı bahçe kapısında bulmuştu. Ona gazeteyi gösterdi:

- Bir felâket haberi var, dedi, bu zabiti tanıyorum. Hemen gitmeğe mecburum.

İdarî bazı talimat verdi ve mektepten ayrıldı.

Yalıda, felâketten kimsenin haberi olmadığını kapıda onu pek neşeli karşılayan İclâl'in halinden anlamıştı. Küçük odaya girerken Vedia'yı biraz çabuk görmek istediğini söyledi. Bu kapı önü ve bu merdiven onda Bahri'ye ait hatıraları daha kuvvetli uyandırıyordu. Odaya girdiği zaman göğsünün sol tarafından kalbine doğru yürüyen bir ağrı daha duydu. Şiddetli bir ağrı. Kolunu ileri doğru uzatmıştı. Havada titreyen eli ona sapsarı göründü. "Nem var benim?" diye düşündü. O zaman, ilk defa kendinde ciddî bir hastalıktan şüphelenmişti. "Kalbim mi var?" endişesine düştü.

Vedia odadan içeri girince, önüne bir duvar çıkmış gibi sendeleyerek birdenbire durmuş, ağzı açık, hayret ve korku içinde Orhan'a bakakalmıştı:

- Ne var? dedi, beni korkutuyorsunuz.

Orhan yüzünün de eli gibi sararmış olduğunu Vedia'nın bu hayretinden anladı. Kalbinin etrafına şişler batıp çıkıyordu.

Vedia ona doğru koştu:

- Hasta mısınız? dedi.

Orhan güçlükle nefes alarak:

- Bilmem? dedi, şimdi oldu... Şurama bir sancı girdi. Çünkü çok koştum. Hiç böyle olduğu, bu kadar olduğu yoktu.

Derin bir nefes aldı:

- Geçiyor, dedi.

- Bir su, ilâç, bir şey ister misiniz?

- Hayır...

Pencere yanındaki koltuğa oturdu. Elini göğsüne bastırarak başını önüne eğdi. Sancı geçmişti, fakat kalbinde bir sıkıntı vardı. Yanı başında, ayakta duran Vedia'ya bakarak:

- Geçiyor, dedi, üzülmeyiniz...

Kız birdenbire iki elini de yukarı kaldırdı ve bağırdı:

- A! Sizde başka bir şey var. Bir...

Orhan sesini çıkarmadı. Vedia bir adım geri çekilmiş, orta parmağının mafsalını dişleri arasına sokarak ısırıyor ve titriyordu:

- Ne var? dedi, söyleyiniz, bu saatte koşarak buraya geldiğinize göre... Hem bu haliniz... Çabuk söyleyiniz... Bir fena haber mi?

Orhan başını önüne eğdi.

Vedia iki elini de kulaklarının üstüne kapayarak:

- Susunuz! dedi, söylemeyiniz... Bahri'ye ait mi?

Orhan sesini çıkarmadı.

Vedia onun üstüne yürümüştü:

- Bahri'ye ait mi? diye bağırdı. Söyleyiniz! Meraktan öleceğim.

Orhan elini paltosunun cebine doğru götürerek:

- Akşam gazetesinde gördüm, dedi.

- Ne gördünüz, bir felâket haberi mi? Bahri'ye ait mi?

Orhan gazeteyi çıkardı, fakat Vedia'ya vermedi:

- Biz hissetmemiş miydik? dedi.

- Ne hissetmiştik? Ne söylüyorsunuz? Veriniz rica ederim bana gazeteyi...

Orhan ayağa kalktı:

- Hayır Vedia Hanım, dedi, sakin olmanız lâzım.

- Fakat bu haliniz bana daha müthiş şeyler düşündürüyor.

Vedia'nın çığlığını duyan İclâl ve Samiye Hanım da odadan içeri girmişlerdi.

Orhan gazeteyi avuçları içinde bükerek:

- Bahri Bey'e ait bir haber, dedi.

Samiye Hanım iki yumruğunu da başına vurarak bağırdı:

- Eyvah, gitti oğlan, Bahriciğim gitti... Mutlaka kendine bir şey yaptı.

Gazeteyi görmeden hıçkırmağa başlamıştı.

Vedia, Orhan'a iki elini birden uzatarak:

- Veriniz bana gazeteyi, veriniz, rica ederim, dedi.

Orhan gazeteyi uzattı. Kızın serlevhayı görür görmez bir baygınlık geçirmesinden korkarak ta yanına gelmişti. Fakat Vedia, gazeteyi tutan elleri titremeden, satırların üstünden geçen gözleri büyüyüp küçülmeden, yüzünün aynasında hiçbir felâketin aksi belirmeden havadisi okuyordu. Samiye Hanım da onun yanına koştu ve kızı iki omuzundan tutarak kesik çığlıklar ve sıçrayışlarla, gazete sahifesine baktı. İclâl ellerini yüzüne kapayarak:

- Allahım! Ne oldu Bahri Beye? diyordu.

Samiye Hanım hizmetçiye doğru koşuyor, bir elini öteki avucu içine vurarak bağırıyordu:

- Ne olacak? Kendini öldürmüş... Aman fena oluyorum.

Ve yazıhanenin koltuğuna çöktü.

Vedia fennî bir makale okuyormuş gibi sakindi. Bu kız, normal insanların tam zıddına, alelâde vakalar karşı-

sında heyecanlı ve harikulâde vakalar karşısında heyecansız görünüyordu. Yalnız, kendisine ait satırları okurken iki defa sıçramıştı. Nihayet gazeteyi katladı ve Orhan'a uzattıktan sonra koltuğa oturdu.

Samiye Hanım haykırıyordu:

- Ne olmuş, nasıl olmuş, anlatın bana, ben gazeteyi okuyamam, fena olurum.

Orhan sükûnetle anlattı. Kadın onu çığlıklar kopararak dinliyordu. İclâl bir sandalyeye oturarak hüngür hüngür ağlıyordu.

Vedia hiçbir hareket yapmadı. İnce sarı kaşlarını çatmış, önüne bakıyordu. Birdenbire ayağa kalktı ve Orhan'a:

- Benimle biraz çıkmak ister misiniz? dedi.

Sesi de çok sakindi. Orhan cevap vermeden, Samiye Hanım da ayağa kalktı ve Vedia'ya doğru yürüdü:

- A! dedi, sanki hiçbir şey olmamış... Ne kadar soğukkanlısın, yavrum. Bu çocuğu hiç mi sevmiyordun? Ne de olsa akraba... Hem seni ne kadar sevdi o... Zavallı yavrucak... Ne kibar ruhu vardı... Ay bayılacağım şimdi... Bir türlü içim inanmak istemiyor. Ne felâket! Sen nasıl böyle duruyorsun? Hiç acımadın mı? Bak İclâl bile ağlamaktan katılacak. A... Vallahi şaşılacak şey... Hoş sen Ramiz Bey öldüğü zaman da böyle idin. Tersine tabiat... Nereye gideceksiniz? Beni yalnız bırakmayınız... Ah Bahriciğim, sarışın evlâdım, mağrur çocuğum... Ne oldu sana? Aman Allah'ım, ne felâket! Artık bana uyku haram olacak... Başıma kanlar çıkıyor... Fena oluyorum. İclâl, gel, yukarı çıkalım, uzanayım, başım dönüyor.

Hizmetçiyle beraber çıktılar.

Vedia kollarını iki yana sarkıtıp gererek yumruklarını sıkmış, dudaklarını ısırıyordu. Orhan'a baktı:

- Çıkalım, dedi.

Fakat söylediğinin farkında değilmiş gibi yerinden kımıldamıyordu. Tekrar oturdu. Başını arkaya dayadı. Orhan onu göz hapsine almaktan kendini korumak için ağır ağır dolaşıyordu. "Bu zahirî sükûnet onu çok sarsabilir, diye düşündü, ağlasa belki daha iyi olacak." Fakat gene de onun bu soğukkanlılığını tefsir için hatırına gelen ihtimalleri kabul edemiyordu.

Onu biraz söyletmek için yanına yaklaştı:

- Çıkmak istemiyor musunuz? diye sordu.

Genç kız ağır ağır başını kaldırdı; gözlerini bir defa süratle kırptıktan sonra uzun müddet sabit bir halde açık tutarak Orhan'a bakıyor, cevap vermiyor, kendi içindeki âleme pek yabancı geliyormuş gibi dışarıda herşeye büyük bir hayretle bakıyordu.

Orhan da onun karşısına oturdu ve bekledi. Yere bakıyordu. Başını kaldırdı ve Vedia ile göz göze geldi. Kızın gözleri hâlâ kuru idi, fakat kızarmağa başlamıştı.

Orhan tekrar önüne bakarak dedi ki:

- Bu netice size hiç hayret vermedi, değil mi?

Vedia birdenbire ve yüksek sesle:

- Hiç! dedi, hayret ettiğim şey kendi halimdir. Bana fevkalâde zamanlarda bir an sükûnet gelir amma pek az sürer bu; şimdi kendimi yokluyorum da içimde hiç bir teessür bulmuyorum. Bahri şimdi burada olsaydı da aramızdan birdenbire ayrılarak bahçeye çıksaydı daha fazla hayret ederdim. Çünkü, değil mi, bu âni hareketi daha çok muamma olurdu. Fakat onun bu son hareketini o kadar iyi anlıyorum ki hiç bir tarafı bana gizli kalmıyor.

- Belki de onu bunun için sevemediniz. Gizlisi olmayan bir ruhtu.

- Değil. Ben muammayı sevmem. Küryozite bence sevgi değildir. Misterin verdiği pasyon aşk değildir. Bilmek arzusudur bu. Hayır. Sevildiğimizi bilmek sevmeğe

mâni olmaz. Fakat bizi sevmesini istediğimiz adam tarafından. Değil mi?

- Belki.

- Sonra ne olacağını bilmiyorum. Belki bana çok dokunacak da şimdi belli etmiyor. Şimdi tabiî göründü bana. Bekliyordum. Değil mi? Bekliyorduk. Arkasından koşmadık mı? Nasıl hissetmiştik! Birbirimize itiraf etmekten çekindik, değil mi?

- Evet. Fakat ben biraz fena oldum. Size fazla tesir edeceğini de düşünmüştüm, belki. Şimdi sizin sükûnetiniz bana da geçti.

- Benim bu felâkette ne kadar rolüm var, ne kadar günahım var, bilmiyorum. Gazete doğru yazmış. Ben size söyledim. Sebep bir değil. Ben de onların içinde varım. Fakat isteyerek bu sebepler arasına girmedim.

Orhan bu intiharın, Vedia'nın gururuna bir şey ilâve edip etmediğini anlamak istiyordu. Hiçbir farka dikkat etmedi.

Sustular.

Kız birdenbire ayağa kalktı:

- Çıkalım, dedi.

Yüzü kıpkırmızı olmuştu.

Bahçeye çıktılar, rıhtımdaki demir kanepeye oturdular. Vedia titremeğe ve esnemeğe başlamıştı. Orhan onun elini tutmağa cesaret ederek:

- Konuşunuz, dedi, anlatınız, bu anlarda susmak insanı çok sarsar. Ben de bunun için size koşup geldim.

- Hâlâ hiçbir teessür duymuyorum. Belki de keder o kadar içime geçti ki iyice saklanarak beni sarsıyor. Ne istiyorum şimdi, biliyor musunuz? Yürümek, dağlara taşlara tırmanmak... Yalnız başıma, yalnız başıma...

Boş kalan eliyle Orhan'ın elini tuttu:

- Ben böyle olacağını aylardan beri biliyordum desem inanır mısınız? Benim eserim zannetmeyiniz. Kaç defa

Bahri'nin yüzüne bakarken onun yüzünü bir daha görmeyeceğim hissi bana geldi. Ona o zamanlar acıdım, çok acıdım. Çoktan ölmüştü bence o.

- Size bıraktığı defteri merak etmiyor musunuz?

- Hiç.

- Bunu garip buluyorum.

- Garip değil Orhan Bey. Size anlatamam amma çok tabiî bir şey bu...

Farkında olmadan tırnaklarını Orhan'ın avucuna geçirecek kadar elinde şiddetli bir takallüs vardı. Hâlâ titriyordu. Esnemek istedi, fakat muvaffak olamadı:

- Fakat içimde kaskatı bir şey var, dedi, bu çözüldüğü zaman kendimi daha iyi anlayacağım. Şimdi büsbütün başka şeylerden bahsetmemizi istiyorum. Biraz evvel, şu yelkenliyi gördüm de onun içinde bulunmak arzusu duydum.

- Ölümden korkar mısınız?

- Ölümün kendisinden değil, düşüncesinden korkarım. Hah, iyi söylediniz. Bahri'nin de ölmesinden ziyade ölüme mahkûm olması, arada sırada onu istemesi bana dehşet verirdi. Birkaç kere bana; "Öleceğim ben, biliyorum," demişti. Bu düşünce korkunçtur, ölüm değil.

- Birdenbire ölmeği mi tercih edersiniz?

- Ölümün hiçbir türlüsünü tercih etmem. Çünkü hepsi "ölüm düşüncesi"dir. Fakat haberim olmadan ölürsem, tabiî daha iyi olmalı bu. Ölmek, ölümü düşünmekten çok daha kolaydır, değil mi?

Vedia gene birdenbire ayağa kalktı:

- Bahçede biraz dolaşalım, dedi,

Kollarını ovalayarak hızla yürüdü. Orhan onun arkasından giderken bu kızın içinde başka bir Vedia saklandığını ve bu görünen Vedia'yı da hayretlere düşürecek bir baskın yapınağa hazırlandığını düşünüyordu.

Vedia birdenbire, odasına gidip yatmak istediğini söyledi.

Orhan bu fikri hemen tasvip etmişti ve aralarına çöken sessizlik içinde, hızla yürüyerek, yalının ikinci katına çıkan merdivenin ortasındaki sahanlığa kadar beraber geldiler. Buradan küçük bir koridor binaya sonradan ilâve edilen bölüğe gidiyordu.

Vedia durdu. Kırık çizgilerle dolan yüzünü Orhan'a çevirdikten sonra yere bakarak:

- Ayakta duramayacağım, dedi, yatayım, arzu ederseniz beş dakika sonra beni görürsünüz.

Sendeleyerek uzaklaştı. Koridorun dibinde, sol tarafta bir odadan içeri girmişti.

Orhan bekledi.

Birkaç dakika sonra koridorda ağır ağır yürümeğe başlamıştı. Vedia'nın girdiği odadan bir ses işiterek durdu. Hıçkırıklar. Hemen adımlarını sıklaştırdı.

Vedia yatağın içinde, yüzünü yastığa kapamış, hüngür hüngür ağlıyordu. Orhan içeri girmedi ve odaya doğru yan dönerek eşiğin önünde bekledi. Arada bir göz ucuyla yatağa bakıyor ve beyaz renkli bir demir karyolanın yorganı altında vücudu hiç kımıldamadan hıçkıran kızın manzarasında, yastığı kabartan bir saç yığınının sarsıntılarından başka hiçbir değişiklik göremediği için gözlerini yere çeviriyordu.

Koridora doğru yürüdü ve gezinmeğe başladı. Merdivene doğru yaklaştıkça ayak sesleri arasında Vedia'nın hıçkırıkları kayboluyordu. Biraz sonra ses tamamıyla kesildiği için Orhan odadan içeri girdi.

Vedia yorganı çenesine kadar çekmiş, yan yatıyordu. Orhan birkaç adım yürüyünce kız arka üstü döndü. Gözyaşları bütün buruşuklarını yıkamış gibi yüzünü dolduran kırık çizgilerin hepsi kaybolmuştu. Orhan yaklaştı ve yatağın kenarına oturmak istediğini hissettiren bir hare-

ket yaptı. Vedia bu arzuya cevap verecek tarzda kımıldadı.

Orhan ayakta durarak ona doğru biraz eğildi ve yüzüne baktı; sonra yatağın kenarına ilişti.

Kızın gözkapakları sık sık açılıp kapanmağa ve yorganı kabartan omuzları titremeğe başlamıştı. Orhan onun yüzüne doğru biraz eğildi, fakat titremesi artınca durdu. Vedia'nın teninden yükselen ılık hava içinde hafif ve tatlı bir koku yüzüyordu. Orhan başını bir derece daha indirdi, fakat genç kız gözlerini korku ile alabildiğine açtığı için Orhan gene durmağa mecbur olmuştu. Vedia'nın, iki baş arasındaki bu mesafeye alışmasını bekledi. Gözkapaklarının çırpınması duruncaya kadar bekledi. Sonra bir derece daha eğildi. Genç kızın yüzündeki sarı tüylerin ince ve seyrek parıltılarını, dudaklarının kırmızısı içindeki hafif ve muntazam oymaları, gözbebeklerinin yaldızlı yeşil böcekleri hatıra getiren renkli, kabarık yuvarlaklarını görüyordu. Ona yaklaştıkça hayreti ve arzusu arttı. Her yeni perspektif içinde yeni bir Vedia yüzü doğuyordu. Uzaktan görülmeyen teferruatın yakından bakınca meydana çıkan mâna yığınları, Orhan'ı şaşırtıyor ve kendine çekiyordu. Ellerini yorganın üstünden kızın omuzları üstüne koydu ve birdenbire eğilerek onu dudaklarından öptü.

Vedia başını o kadar şiddetle yastığın köşesine doğru çekmişti ki Orhan ayağa kalkmağa mecbur oldu. Kızın yüzündeki nefreti görmemek için önüne bakmak istediği halde, bir an, gözlerini ona çevirmekten kendini alamadı. Fakat Vedia gülümsüyordu. Orhan'ın hayreti kızın yüzünü kamaştırdı ve bu tebessümü kaçırdı. Gözleri yarı kapanmıştı.

Orhan kendine geldi ve etrafına baktı. Yanı başındaki pencereden, bahçedeki tek katlı taş binanın damı ve daha arkasında bahçe kapısına kadar giden setler görünüyor-

du. Orada Bahri'den son ayrıldığı anı hatırladı ve yüzüne bir kan dalgası çıktı. Ömründe ilk defa, alçaklığının sarih bir idraki içindeydi. Kalbi delinir gibi oldu. Bahri'nin korudaki bakışlarını, dehşetle şişmiş ve içinde sessiz iştialler saklanan gözlerinin acayip bakışlarını hatırlıyor, birçok sözleri, karmakarışık, zihninden geçiyordu: "Yakam bana gırtlağıma kadar çıkmış bir bataklık hissini veriyor, etrafımda her şey inkıraz, inkıraz! diye bağırıyor, size tehlikeyi haber vermek de bir vazife: Sonu bataktır. Yoldasınız. Siz bunu hissetmiyor musunuz? Yoldasınız. Hissedeceksiniz. Aldatıcı güzel yollardan bataklıklara çıkacaksınız. Hani yıkılacak bir duvar nasıl iki tarafa doğru sallanır, bunların kalpleri de öyle. Bu kararsızlık ruhlarındaki inkırazdandır." Sonra Bahri'nin korudaki çapraşık ve dar yolları göstererek: "Ne hâtıralar! Buralarını size bırakıyorum!" deyişini hatırladı. Fakat çocuğun daha naşı soğumadan Orhan'da bu mirasa konmak hırsı...

Vedia'ya baktı.

Kız gene gülümsüyordu. Bir davet mi bu? Orhan pencereye doğru gitti ve bahçeyi seyreder gibi yaptı. Kalbi çarpmaya başlamıştı. Bir his, onu, Vedia'nın meşum bir kadın olması ihtimalinin korkusuyla dolduruyordu. Meşum bir kadın, meşum... Onun için canını vermiş taptaze bir ölünün ölçüsü alınırken yeni tanıdığı bir erkeğin busesiyle gülümseyen bir kadın...

Orhan, Vedia'ya tekrar baktı.

Kız gene gülümsüyor, fakat gözlerinden yaşlar akıyordu. Yüzünde masum ve derin bir sükûnet vardı. Nasıl şey bu? Orhan kendisini en aşağı üç Vedia karşısında hissetti: Azaplarının fırtınası içinde ağlayan, kederlerinin cehennemi içinden dışarı bir lezzet kapısı açmış gibi yabancı bir erkeğin dudaklarına gülümseyen iki Vedia ve bu ikisine de hayret eden üçüncü masum Vedia...

Ona korku ile yaklaştı:

- Sizden ayrılmağa mecburum, dedi, mektebe hemen dönmeliyim. Biraz daha iyisiniz değil mi?

Vedia gözkapaklarıyla cevap verdi.

- Sizi ben gene görürüm. Şimdilik Allahaısmarladık.

Ağır ağır odadan çıktı, fakat koridorda hızlı yürüdü. Merdivenlerden koşarak iniyordu. Ancak sokağa çıkınca adımlarını yavaşlattı, çok derin bir nefes aldı ve kendi kendine ilk sözü şu oldu: "Fena".

Fena vaziyetlerde tekrarlamayı âdet ettiği bu sözden gizli bir korkusu vardı. Her ne zaman bir mesele karşısında, şuuruna kendiliğinden doğan ilk intibaı bu kelime ile hulâsa ederse neticenin hep fena çıktığını birçok tecrübelerle biliyordu.

*

* *

Ertesi gün Necati'nin mektepte dersi vardı. Öğle teneffüsünde Orhan'la yalnız kaldılar.

Orhan anlattı ve Necati her zamanki sabırlı dikkatiyle onu dinledi. İntihara dair yeni tafsilat veren sabah gazetelerini de beraber gözden geçirdiler. İki tanesinde Bahri'nin resmi de vardı.

Orhan dedi ki:

- Bu ölüm ağır bir taş gibi ayağıma bağlandı ve beni korkunç bir derinliğe doğru çekiyor. Dün Vedia'nın yatak odasından çıktıktan sonra, gece yarısına kadar, fasılasız, hep bu kızı düşündüm. Bana zavallı Bahri'yi öldüren silâhın tetiğini Vedia çekmiş gibi geliyor. Görsen intihar haberi karşısında evvelâ ne kadar soğukkanlıydı. Bu hal uzun sürmedi amma yatakta bana gülümsemesi vakasıyla beraber hatırıma geldikçe tüylerim ürperiyor.

Bir meşum kadın tipi önünde olup olmadığımı düşünüyorum. Dün, Vedia'yı bir daha hiç görmemeğe karar vermek için çok çalıştım. Onu sevmeğe başlamaktan kor-

kuyorum. Benim dürüst, dik ve haşin bir tabiatım var. Bu derece bulanık ve istikrarsız kadın ruhlarının temeyyüatıyla uğraşmak beni rahatsız edecek. Şimdiden onu silkip atmak istiyorum... Vakit geçmeden.

Necati, Orhan'ın cevap isteyen uzun sükûtu içinde epey düşündükten sonra, tereddüt ettiği zamanlarda yaptığı gibi kaşlarını kaldırıp indirerek dedi ki:

- En güç şey insanlara şahsiyet izafe etmektir. Hasise hasis demek bile kolay değildir. Şimdi burada birçok meseleler var: Vedia'nın bünyesi, şahsiyeti, yetiştiği muhit, idealleri, geçirdiği buhran, sonra, kalbinin kendisine bile bazı safhaları meçhul kalan tarihi; Bahri'yle ve Rüştü ile münasebetinin ince teferruatı; hayatında başka erkek tesirleri olup olmadığı; sükûtu hayalleri ve korkuları... Bunlar hep bilinmek lâzım. Meşum kadın diye bir tip yoktur. Sen o "famme fatale" hikâyelerine bakma. Bizi dram ve roman muharrirleri aldatırlar. Hiçbir karakter dünyaya iki defa gelemez. Sade meşum kadın değil, şüphesiz, meşum erkekler de var. Bunlar birer ruh anarşisi temsil ederler. Bulanık ruh dedik ya, demin; işte bu. Terkibi ve muvazenesi bozulmuş ruhlar ki hayırda ve şerde hep ifratlara giderler. Daima bir rakkas hareketi yapan iradeleri -Bahri'nin zelzelede iki tarafa sallanan duvar hayali gibi- tezatlar arasında gidip gelir, "Bulanık ve istikrarsız" demedin mi? İşte bütün mesele: İstikrar. Bahri'yi öldüren de budur. Vedia'ya sorarsan: "Ben Bahri'yi de, Rüştü'yü de sevmedim." der; hâlbuki ikisini de biraz sevmiştir; fakat bir türlü kararını verememiştir; hatta Ali Haydar'a bile hiç meyli yok denemez; çünkü hiçbir kadın, kendisine karşı en küçük bir alâkaya karşı alâkasız kalamaz. Vedia'nın vaziyeti alâkasını tespit edememektir. Sakatlık burada. Hem başkalarının, hem de kendi felâketine sebep olacak. Bu kız muvazenesini bulmazsa göreceksin ki sürünecek. Fakat bu kararsızlık -Bahri çok iyi söyle-

miş- muhitin de mahsulüdür. Vedia'nın karşısına aradığı erkek çıkmadığı gibi etrafında hiçbir ideal, ahlâk, telâkki, hiçbir kıymet yerli yerini bulmamış. Her şey sallanıyor. Bu zelzele içinde Vedia gibi bir hassasiyet nasıl sabit kalsın? Sana gelince onu sabit bir ruh iklimine sokmak senin elindedir.

- Mümkün mü?

- Ruh sahasında her şey mümkündür. Ruhun güzelliği de orada değil mi? Namütenahi tesirlere göre namütenahi şekiller alımağa müstaid bir cevher oluşu değil mi? Ruhun alçısından istenilen kalıplarda ve istenilen nüanslarda heykeller yapılabilir; fakat bu kalıpların üstünde cemiyetin de parmakları vardır.

- Demek benim âciz kaldığım noktalar olabilir.

- Yerine göre muhitinden tecrit etmek şart olsa gerek. Zaten senin parmakların da bir cemiyet hulâsasıdır. Sen kararını, muvazeneni muhafaza et kâfi. Muvaffak olursun.

- Fakat bu kıza karşı gayem ne olacak? Ne demek istiyorsun? Düşündüğün nedir?

Necati gene kaşlarını kaldırıp indirdi:

- Şimdiden ne söylenebilir? Senin ihtiyacın hayata, kendi plânlarını zorla kabul ettirmektir. Buna ne olur denir, ne de olmaz. Bir tecrübe devresi geçirecek.

- Bu kızla meşgul olmamı tavsiye ediyor musun?

- Şüphesiz, dostum. Lâboratuarlarda bir tavşanın bile tecrübe kıymeti var. Sen ki tecessüslerle dolu bir tabiatsın, kadını biraz daha iyi anlaman için bu iyi bir fırsattır. Entelektüel tarafını oyalar. Fakat başka bir tavsiyem var: Kızda bu kararsızlık fazla devam ederse göründüğü kadar enteresan bir ruh olmadığını hemen anla ve vazgeç. Onun için şimdiden pek derine dalma. Tecrübe et. Kararsızlığa fazla müsamaha etme. Çünkü anarşi hiçbir kıyme-

ti temsil etmez; ahenkten başka aşkınıza lâyık olabilecek hiç bir şey yoktur. Ahenk idealinden şaşma.

- Doğru söylüyorsun.

- Ve hemen bu kızı muvazenesizlikle itham etme. Hayatımız karakterimizin değil, karakterimiz hayatımızın mahsulüdür. Muhiti ve yaşama tarzı değişirse her insanın huyu da değişir. Muvazenesizlik muhite uygunsuzluk demektir, değil mi?

- Evet, muhitinden tecrit etmek... Muhit.. muhit deyince gözümün önüne yalnız iki kişi geliyor: Safiye ve Rüştü... Niçin ötekileri hesaba katmıyorum?

Orhan, düşünerek devam etti:

- Niçin? Bunlar, Safiye, Rüştü; sonra zavallı Bahri ve Ali Haydar ayrı bir münasebet çerçevesi teşkil ediyorlar. Safiye ile Rüştü arasında, sana anlattım, değil mi? Bu Safiye dul bir kadın; esmer güzeli; göğsü fazla şişman, bacakları ince; ihtiraslı, makul ve şuh olmak gibi üç kuvvetli çizgisi var karakterinin... İşte o Rüştü ile onun arasında bir şeyler sezdim. Fakat eğer Vedia'nın, Rüştü'ye bir zaafı varsa, Safiye ile Vedia arasında rekabet gibi bir şey olmalı değil mi? Buna dikkat ettim ve göremedim. Hattâ geçen defa, Ali Haydar, Besime ile kavga ettiği zaman Safiye "burada yalnız Vedia haklı" demişti. Bu çok bir şey ispat etmez amma aralarında rekabete benzer hiç bir şey görmedim. Evet, muhit, Vedia'nın muhiti bu; acaba yalnız bundan ibaret mi? Nasıl tecrit etmek? Hem ne hakla?

- Sevgi bu tasfiyeyi yapar. Kendiliğinden yapar. Bazı mukavemetlere uğrayabilirsin, fakat yılma.

- Benim için bu kızı sevmek mukaddermiş gibi söylüyorsun.

- Öyle görünüyor. Sen kalbiyle çok mücadele etmiş bir insansın. Senin bütün materyalist emellerin azgın kalbinden korktuğun, ona gem vurmak istediğin içindir. Belki

bütün materyalizm, insan kalbinin lirik hamlelerini bastırmak içindir. Yani maskeli bir spiritüalizm anladın mı? Hakikî ve ciddî materyalistler ki, hayvanlardır, materyalist olduklarının farkında değildirler; içinde materyalizme karşı bir iştiyak duyan insan, ihtiraslarının azgınlığından korkuyor, iradesinin iplerini meçhulün elinden alarak sağlam kazıklara bağlamak, sarih ve muayyen olmak istiyor, ruhun uçurumlarından şuurun düzlüğüne çıkmak ihtiyacını duyuyor, kalbini boğmak sevdasındadır. Böyle zamanlarda, bilhassa böyle zamanlarda bir kadın bütün hesapları altüst edebilir. Dikkat et. Senin bütün hayatın sevgilerine hücum etmekle geçmiştir. Şüphesiz en çok sevdiğin adam babandı. Ona isyanın kendi kalbini boğmak ihtiyacından doğdu. Materyalizm, modern hayat... Bunlar vesilelerdir. Belki yeninin eskiye taarruzu da bizi hâtıralara esaretten kurtarmak ve kalbimizin en aziz muhtevalarını boşaltmak içindir. Bu mücadeleye bir takım felsefî mezhep isimleri veriyoruz. İhtirasla akıl arasındaki ezelî mücadele.

Telefon çaldı. Orhan âleti kulağına koyar koymaz hafif sıçramıştı:

- Siz misiniz Vedia Hanım? dedi, evet? Evet?

Biraz dinledikten sonra:

- Keşke gelseydiniz, dedi, hiç mahzur yok... Burada yegâne arkadaşımı da size tanıtırdım. Dönerken mümkün değil mi? Çok memnun oluruz.

Biraz durduktan sonra ilâve etti:

- Hayır... Öğle teneffüsündeyiz...

Duvar saatine bir göz atı:

- Derse girmeğe kırk beş dakika daha var. Esasen benim bugün son dersten evvel dersim yok. Buyurunuz rica ederim. Buyurunuz, çok rica ederim.

Yüzü kızarmıştı. Derin bir nefes alarak:

- Teşekkür ederim! dedi.

Telefonu kapadı ve Necati'ye döndü:

- İyi tesadüf, dedi, şimdi gelecek, göreceksin. Mektebin önünden geçmiş demin. Uğrayacakmış, cesaret edememiş. İskeleye gidip buraya telefon etmiş. Samiye Hanım, Bahri'nin evine gittiği için Vedia yalıda yalnız kalmış ve içine sıkıntı basmış. Buraya gelecek şimdi.

Orhan boyunbağını düzeltti, yakalığının dışarı çıkan ucunu içeri alarak arkasına yaslandı; fakat oturamadı, hemen ayağa kalktı ve odanın içinde gezinmeğe başladı. Sık sık kapıya bakıyordu.

Necati de ayağa kalktı:

- Buna memnun oldum, dedi, çok merak ediyorum, bakalım bendeki tesiri ne olacak?

Orhan sigara yaktı; kendi kendisini Necati'nin gözüyle görüyor ve en küçük hareketinden büyük bir heyecan sızdığını zannederek mazbut ve temkinli durmaya çalışıyordu.

Tekrar yazı masasının başına oturdu ve eline bir kalem alarak rasgele bir kâğıdı karalamaya başladı; fakat biraz dikkat edince bunun Maarif Nezaretinden gelme bir tamim kâğıdının arka tarafı olduğunu görmüştü; kalemi elinden attı ve ayağa kalktı:

- Azizim, dedi, bizim nezaretlerde bir tamim illeti var. Her meselenin bir tamimle halledileceğine inanıyoruz. Günde iki tane tamim geliyor. Bunlar bazen birbirine pek zıt şeyler...

Bir müddet tenkidine devam etmişti. Heyecanlı konuşuyordu.

Hafifçe kapı vuruldu.

Orhan sebepsiz, kalemi tekrar eline alarak:

- Buyurunuz! dedi.

Kapı ağır ağır, yarı açılmıştı. Eşikte bir duman gibi yükselen gri bir mantonun hafif dalgalanışı içinde Vedia,

büyümüş gözlerinde parlayan bir tereddütle duruyor, içeri girmeğe cesaret edemiyordu.

Orhan koştu:

- Buyurunuz, dedi.

Vedia'ya doğru gülümseyerek birkaç adım atan Necati'yi gösterdi:

- İşte benim bir tek dostum.

Vedia çenesini yukarıya doğru kaldırıp başını biraz arkaya doğru atarak, dik ve samimî bir kol hareketiyle elini uzattı:

- Çok memnun oldum, dedi.

Necati hemen teminat vermek isteyen bir ciddiyetle:

- Bilhassa ben! diye mırıldandı.

Vedia başının titrek hareketleriyle etrafına bakındı ve Orhan'ın gösterdiği koltuğa oturdu. Gri, beli dar ve etekleri kloş mantosu gözlerinin rengiyle ve boynunun altından gevşek, ihmalle bağladığı açık pembe başörtüsü teninin rengiyle eşti. Necati onun bugün başını Ruslar gibi bağlamamış olduğuna dikkat etti.

Ağzı büyük ve boynu yüzüne göre ince olmakla beraber, parlak sarı saçları, iri, canlı ve renkli gözleri, dudaklarının etrafındaki ifade değişikliği ve hassasiyeti başına cazibeler dolduruyordu. Hiçbir "meşum kadın" intibaı vermedi.

Orhan onun karşısında durarak:

- Ne kadar iyi ettiniz, dedi, odama asla unutamayacağım bir hava getirdiniz, bundan sonra daha istekli çalışacağım.

Vedia derin bir nefes aldı:

- Yalıda çok sıkıldım, dedi.

Sonra Necati'ye bakarak:

- Beyefendi, dedi, pastacıdaki jestinizi unutmayacağım. Fırsat bulmuşken teşekkür edeyim. Benim için karakolda da çok üzülmüşsünüz. Teşekkür ederim.

Necati'nin cevabını beklemeden Orhan'a döndü:

- Yengem zavallı Bahri'lere gitti. Beni de götürmek istedi, fakat zavallının annesi büsbütün keder eder diye çekindim. Daha doğrusu muktedir değilim. Dün gecem çok fena geçti. Birkaç defa sıçrayarak uyandım. Bugün de yalıda âdeta yapayalnızdım. Yengem İclâl'i alıp gitti; Sofi de yoktu... Fena oldum çok. Hatırladıkça içime işliyor. Sizi onun için burada rahatsız ettim. Necati Beyefendiyi tanıdığıma da çok memnun oldum.

Necati, Vedia'nın söz söylerken alt dudağının hareketine dikkat etti. Kız ağzını kapayıp da yutkunurken alt dudağını bedbin bir takallûsla büzüyor ve çenesinin ucunu yukarı kaldırıyordu. Bu hareket onda üst üste gelmiş birçok sukutu hayallerin peyda ettiği bir tik halindeydi.

Orhan önüne bakarak:

- Ben gece gelecektim, dedi, fakat aynı günde üç defa mektebi terk etmeyi doğru bulmadım. Geçen sefer de bir inzibat meselesi yüzünden mektepten ayrılmağa mecbur olduğum için tekerrüründen korktum.

- Tahmin ettim, Orhan Bey.

- Fakat bu gece sizi yalnız bırakmam, emin olunuz. İstediğiniz kadar gezeriz.

- Teşekkür ederim.

- İsterseniz sabaha kadar.

- Ben kederli anlarımda yürümeyi çok severim. Büyük bir tesellidir. Hareket ne kadar olsa insanın içindeki zehirleri dağıtıyor.

Necati'ye dönerek sözüne devam etti:

- Akrabamızdan biri intihar etti de efendim, çok müteessirim. Orhan Bey de belki size bahsetmiştir. İlk önce hiç hayret etmedim. Meğer donup kalmışım.

- Bazen öyle olur.

- Evvela çok tabiî göründü bana. Öyleyim ben ekseriya. Bir kere Galata'da on üç, on dört yaşlarında bir kız

çocuğu bir tramvayla kamyonun arasında kalarak ezilmişti. Kanlar içinde yerde yatıyordu. Kaza yanı başımda olduğu için gördüm. Hiç şaşmadım, titremedim, bağırmadım. Hemen ölmüştü çocuk. Kanlı cenazesine sakin sakin baktım. Sonra, vapura binince beni bir titreme alsın; bir ter; bir sıkıntı... Yalıya gelince saatlerce ağladım. Benim tabiatım böyle. Fakat küçük bir şey olsa - ama ne kadar küçük, bilseniz, bir bakış, bir ima, bir şey- beni o anda sarsar.

Bunu söylerken yüzü kızarmıştı ve omuzları sallandı. Fazla teheyyüç içinde görünüyordu. Dün öğleden beri devam eden yalnızlığı onun içini doldurmuştu ve bol konuşma ihtiyacı içinde bırakıyordu. Orhan bunu anladı ve onu konuşmaya teşvik edecek tarzda hareket etmeğe karar verdi.

- Her felâket, haddizatında gayet tabiîdir, dedi, ona muhayyilemiz romantik renkleri veriyor. Korku tamamıyla hayaldir. Felâketin ta karşısındayken korku yok, bir takım müdafaa reaksiyonları fiilî mün'akisler filân vardır. Küçük şeyler muhayyilenize hemen giriyor, büyükleri biraz bekliyor. Bahri'yi zannettiğinizden fazla seviyormuşsunuz demek.

- Evet, evet... Sabahleyin ben de bunu düşünüyordum. Çok. Şimdi zavallı dirilebilse, ona "Bahriciğim..."

Birden durdu ve Necati'ye baktı:

- Affedersiniz, dedi, yanınızda hususîleşiyorum.

Orhan başıyla tasvip ederek:

- Zararı yok, dedi, Necati biliyor.

Vedia omuzlarını kaldırıp indirerek devam etti:

- "Bahriciğim, derdim, ben de seni seviyorum." İçimi yiyen nedir bilir misiniz? Ben bu sözü ona sağlığında bir defa söylemiş olsaydım intihar etmezdi.

- Etmezdi değil mi?

- Etmezdi Orhan Bey.

Vedia'nın gözleri doldu. Çantasından mendilini çıkarırken tekrarladı:

- Etmezdi. Ben buna çok eminim.

- Bu sabahki gazeteler cenazesinin yarın kalkacağını haber veriyorlar. Ben de gitmek istiyorum.

- Beni çok memnun edersiniz. Gidiniz. Kadınlara âdet olsa ben de giderdim. Şimdi bıraktığı defteri de çok merak ediyorum.

- Dün böyle değildiniz.

- Tamamıyla aksiydi. Âdeta ne yazdığını kelimelerine varıncaya kadar tahmin ediyordum. Şimdi öyle değil. Her sözü bana mânalarla dolu görünecek.

- İşte, gene muhayyile.

Orhan bu son müdahalesini beğenmedi. Silkindi ve bir sigara yaktı. Kendi kendine: "Benim bu her şeye bir kulp takmak illetim..." diyordu ve kızı söyletmek için sordu:

- Dün gece rüya gördünüz mü?

- Pek çok. Sabahlara kadar. Fakat hiç, hiçbirini hatırlamıyorum. Âdeta o rüyaları şimdi bile sanki içimden görüyorum da ne olduklarını bilmiyorum.

Orhan, Vedia'nın yüzüne baktı ve düşündü: "Bu, hakikaten, içi her an rüya dolu bir kız..."

- Siz her zaman bu hissi verirsiniz, dedi.

- Efendim?..

- Her zaman sizde bir rüya hali vardır.

- Evet, galiba... Herkeste nasıldır, bilmem. Fakat ben nereye baksam, gördüğüm şeylerden başka içimde bir takım renkler, gölgeler, belli belirsiz hareketler canlanır. Sonra içimde her an bir melodi vardır. Musikiyle çok meşgul olmadığım halde. Ama hep melodiler...

Necati sordu:

- Şimdi de var mı?

- Evet. Bahri bana piyanoda bir sonat çaldırırdı. Çok severdi onu. Dün geceden beri içimde hep bu hava.

Orhan düşündü: "Bahri'den âdeta âşıkane bahsediyor. Ne tuhaf şey! İnsan sevip sevmediğini bilmiyor mu? Bunun için bir fırsat mı lâzım? Belki de zavallı Bahri, intihar edeceği yerde Vedia'dan bir müddet kaçsaydı sevildiğini anlayacaktı yahut kızda o zaman sevgi doğacaktı." Fakat bu düşünceyi fakir buldu. "Sevgi ne demek bir kere. Bin hali ve bin nev'i var..." dedi kendi kendine.

Vedia ilâve etti:

- Bahri öldükten sonra bambaşka bir Bahri oldu, ben de bambaşka bir Vedia oldum.

Necati Orhan'a bakarak:

- Bu, şayanı dikkat! dedi.

Vedia sordu:

- Değil mi? İnsan ne tuhaf değişiklikler geçiriyor, ne tuhaf!

Orhan, Vedia'nin sesinde bugünkü kadar derinleşmiş bir samimî ton fark etmemişti. Necati'nin yanında onun böyle konuşuşu da Orhan'ın hoşuna gidiyordu. "Hiç yapmacığı yok bu kızın..." diye düşündü.

Necati vazifeye ait bir bahane ile, tekrar geleceğini söyleyerek odadan çıktı ve onları yalnız bıraktı.

Orhan, Vedia'ya yaklaştı ve iki elini de tutarak dudaklarına götürdü. Bir sessizlik ânı içinde uzaktan çocukların şarkıları ve haykırışmaları geliyordu. Vedia doğruldu, omuzlarını yukarı kaldırdı ve nefes almadan bu seslere kulak verdi. Derin bir haz ve hayret içindeydi:

- Mektep hayatı ne güzel! dedi.

Sonra, nefesini bırakarak ilâve etti:

- Ben hiç mektebe gitmedim.

Yüzündeki hayretin rüyası yavaş yavaş siliniyor, yerine düşünce doluyordu.

Mırıldandı:

- Yüzlerce taze çocuk ruhu bir arada yaşıyor, kaynaşıyor...

Orhan kızı elinden tutarak ağır ağır odadan çıkardı ve dar koridorun üstünde, kapının tam karşısına gelen büyük pencerenin önünde durdurdu. Buradan küçüklerin bahçesi görünüyordu. Orhan, bir çocuğu kovalayan Tahsin'i gösterdi:

- Bakın, bakın! dedi, işte Tahsin! Tanıyorsunuz değil mi?..

- Evet, tabiî...

- Bugün çok neşeli. Babası yakında hapisten çıkacak. Ben de mektepteyim. En mes'ut günleri... Bakınız... Şu duvarın yanında bir pencere var. Şurada da bir atkestanesi ağacı... Tahsin, Cemil'e taşı bu ağacın dibinde atmış. Beni sizinle tanıştıran taşı...

Tahsin koşarken yüzükoyun yere yuvarlandı ve kız hafif bir çığlık kopardı. Fakat çocuk hemen yerden kalkarak, daha kuvvetli bir hamle ile koşmağa devam etmişti. Gözden kayboldular.

Vedia'yı tekrar odaya götüren Orhan:

- Bahri'nin intiharında da Tahsin'in attığı taşın mühim bir rolü olduğunu kabul etmez misiniz? dedi.

Genç kız, gözlerini büyüten bir hayretle mırıldandı:

- Belki.

Orhan: "Evet, çünkü bu taş bizi tanıştırdı." diyecekti, fakat kendisine verdiği ehemmiyeti ilân etmekten çekinerek sustu.

Vedia başörtüsünü düzelterek:

- Ben gideyim, dedi. Siz ne vakit serbest olabilirsiniz?

- Son dersten sonra; fakat gündüz gelirsem gece gelemem.

- Gündüz gelmeyin. Gece bekleyeyim sizi. Biraz gezeriz. Mehtap var.

- İyi. Talebeyi yatırdıktan sonra gelirim. Saat ona doğru.

- Sizi bahçede beklerim.

Orhan, Vedia'yı mektebin sokak kapısına kadar teşyi etti.

Dönerken muallim odasına uğrayarak Necati'yi buldu. Beraber rıhtıma çıktılar. Güneşten gelen sıcaklık denizden yükselen serinlik üstünde kırılıyordu. Havada bu mücadeleyi hissettiler.

Necati ceketinin önünü ilikleyerek durdu ve Orhan'ın yüzüne baktı:

- Bu kızı sev, dostum, korkma! dedi.

Arkadaşının biraz titrediğini hissettiği koluna girerek yürüdü ve söyledi:

- Korkma. Sunî değil. Anladın mı? Samimi kız. İçi ne kadar karışık olursa olsun bu samimiyet her düğümü çözer.

Orhan, Necati'yi dinlerken bu sözleri asla unutamayacağını hissediyordu; bu, inanılan bir dost ağzında o nevi hükümlerden biriydi ki üç dört kelimeden ibaret olduğu halde bir adamın hayatına ölünceye kadar istikamet verebilirdi. Orhan, içinde yaşadığımız tesir dünyasında, ruhumuzun sıcak balmumu gibi yumuşadığı ve dost sözlerinin çelik damga gibi katılaşarak onun üstüne ebedî telkinini bastığı anlardan birinde olduğunu biliyordu. Ruhun dışarıdan gelen her tesire gebe kalmağa en müsait olduğu an.

Gülümseyerek:

- Başka? dedi.

- Belki Rüştü'ye karşı bir mücadele geçireceksin. Bilmiyorum. Belki bu senin vehmindir.

- Benim değil, Bahri'nin. Bahri yanılmış olamaz.

- Doğru. Fakat Vedia'ya karşı senin Bahri'den daha fazla şansın var. Rüştü'yü tanımıyorum. Senin anlattığına göre hüküm vermek lâzım gelirse tehlikesiz bir rakiptir.

Necati biraz düşündükten sonra bu son hükmünü tashih etmek istedi:

- Tehlikesiz değil; fakat Vedia'nın geçirdiği ideal buhranının neticelerine göre tehlike derecesi tâyin edilebilecek bir rakip.

- İdeal buhranı mı?

- Değil mi ya? Bütün memleket bir ideal buhranı geçiriyor; üstelik bir de kadının müstakil bir ideal buhranı var. Vedia'ya ana olmak hakkında fikrini sordun mu hiç?

- Hayır!

- Sor!

- Bu gece sorayım.

- Sor. Ben eminim ki sana müphem cevap verecektir. Bu kadar uyanmış kız, erkekle kadın münasebetinin bizdeki ananevî şekli üstünde kalamaz. Birçok korkuları vardır. Muvazenesini en çok şaşırdığı nokta da orasıdır. Avrupa şekillerine zaaf duyar. Belki Rüştü'ye bağlılığı ondandır. Senin münevver oluşun ona ümit verir, fakat çocuklukta aldığın itiyatlardan korkar. Sende bir şark derebeyi ruhunun saklı olmasından korkar. Rüştü de nihayet bir şarklıdır ama şekli ve kadına karşı serbest duruşu bu korkuyu izale eder. Hepsi bir ideal meselesidir, değil mi? Rüştü ve sen ayrı ayrı kıymetler temsil ediyorsunuz. Sen daha karışıksın, Rüştü daha net. Yanında daha rahat edilecek bir adam. Fakat ihtiras vermez; makul yaşayışa teşvik eder. Akıl ve ihtiras mücadelesi.

- Rüştü benden daha mı makuldür?

- Kafaca değil. Mizaç itibariyle hayat hâdiselerini daha sade ve makul zihin şemaları içinde görür. Kadına rahatlık verir. Rahatlık ve boşluk. Sen kadını doldurursun, daha kuvvetli yaşatırsın, fakat sarsarsın. Vedia gibi bir kızda ihtiras hayatı galip göründüğü için senin şansın Rüştü'den fazladır. Rüştü senin kadar ve senin gibi sevemez.

- Hiç sevmez.

- Yok, o söylediği şeylere inanma. Salon safsatalarıdır. Aşk aleyhine bin şey söylenir, fakat insanlar gene sevmeğe devam ederler. Kendinden pay biçsene... Eskiden aşkın ne kadar aleyhine düşünüyordun.

- Doğru.

- Değil mi? Şimdi, âdeta... Söylemeden yapamayacağım: Seviyorsun.

Necati arkadaşının yüzüne gülerek baktı.

Orhan da gülümsüyor ve hayretle gözlerini açıyordu.

Necati sordu:

- Değil mi?

- Bilmiyorum.

Ders zili çalıyordu. Orhan'la Necati muallim odasının kapısından ayrıldılar. Son dersten sonra ayaküstü pek az konuşabilmişlerdi.

*

* *

Orhan talebe yattıktan sonra yalıya gitti. Vedia'yı bahçede bulamamıştı. Kapıya doğru yürürken onunla karşılaştı. Hızla yalıdan çıktılar.

Genç kız hep önüne bakarak ağır adımlar atıyordu. Orhan sordu:

- Yengeniz ne anlatıyor?

Genç kız gözlerini yolun uzaklarına kaldırdı, tekrar önüne baktı:

- Acı şeyler, dedi, çok acı... Bana Bahri'nin defterini de getirmiş. Sahifelerini açamadım, bir sahife okuyamadım. Annesi, zavallı annesi... Ona çok acıyorum... Hele o hasta kız kardeşine... Duyarsa ölür... Haber vermemişler...

Sessiz yürüdüler. Yol karanlıktı ve mehtap henüz çıkmamıştı. Orhan, Necati'nin tavsiyesini her an hatırlayarak, Vedia'ya evlenmek hakkında fikirlerini sormak istiyordu. Yol aradı:

- Buralarda tek başına gezdiğiniz çok oldu mu? diye sordu.

- Çok. Bazı geceler yatağımdan kalkarak bu yollarda yürüdüğüm olur.

- Yalnızlığı seviyor musunuz?

Vedia cevap vereceği yerde durdu ve sordu:

- Siz?

- Kendime rağmen olduğu zaman hiç bir şeyi sevmem; yalnızlık da, kalabalık da yük olur.

- Benim için de öyle Orhan Bey.

- Yalnızlığın dehşeti içinde bunaldığınız anlar oldu mu?

- Pek çok.

- Bunun klâsik çarelerini aradınız mı? Meselâ... Evlenmek.

- Onu çok düşündüm. Bir kızın hayatında olup olabilecek inkılâp yalnız odur, değil mi? Çok düşündüm.

Orhan bekledi. Vedia susuyordu. Deniz kenarına geldiler. Havada koyu bulutlar vardı ve sert bir rüzgâr esmeye başlamıştı. Geriye döndüler ve yalı duvarlarının dibinden yürüdüler.

Orhan sordu:

- Evlenmek hakkındaki fikirlerinizi biraz açabilir misiniz?

- Ben de şimdi bunu düşünüyordum. Evlenmek hakkındaki fikirlerim birbirini tutmuyor, Orhan Bey. Dünyada her şeyin iyi ve fena tarafları vardır, tabiî... Fakat evlenmek o kadar tahmine sığmayan bir şey ki... Hani piyango filân derler. Piyangodan daha meçhul bir şey... Değil mi? Piyangoda iki, nihayet üç şans vardır: Ya dolu, ya boş çıkar; dolu çıkarsa ya çok, ya az çıkar. İkramiye listesine bir göz gezdirdin mi, une fois pour toules, vaziyetini anlarsınız. Dolu? dolu; boş? boş; çok az? az. Evlenmek de zannediyorum ki, her an değişecektir. Yani,

Orhan Bey... Her gün birkaç defa piyango çekiyorsunuz demektir. Sonra zannediyorum ki, numaranıza ne isabet etiği de ekseriya anlaşılmaz, değil mi?

- Bütün hayat öyle değil mi?

- Bütün hayat... Evet... Her an bir piyango çekiyoruz. Ne zaman, nerede, niçin, nasıl kederlendiğimizi ve neşelendiğimizi iyice bilir miyiz?

- Evlenmek korkusu yaşamak korkusuna benziyor, o halde.

- Benziyor. Fakat biz yaşamak korkusunu dünyaya beraberimizde getiriyoruz. Bunun üstüne neden bir de evlenmek korkusu bindirelim?

- Fakat her şeyin câzibesi de bize verdiği bu korkudan ileri gelmiyor mu?..

- Doğru, yalnız... Erkekler için bu daha kolay. Evlenmek daha kolay.

- Ne noktai nazardan?

- Erkekler çalışıyorlar. Erkekler daha kuvvetli.

- Kadın da erkeğin şerefini ve namusunu taşımak gibi büyük bir hazineye sahip.

- Erkek sahip değil mi?

- Kadınlar kadar değil.

Vedia anî bir isyanla delinen sesini yükseltti:

- Bilmiyorum, dedi, aile bana bazen bir zindan, bazen bir bahçe, bazen dümdüz bir yol, bazen bir cennet, bazen bir cehennem gibi görünüyor.

- Hayat da öyle değil mi Vedia Hanım?

- Siz her şeyi hayata benzetiyorsunuz.

- Karışık şeylerin hepsi hayata benzemez mi? İçinde her şey var. Daha doğrusu peşine hayat kelimesini taktığımız ne varsa hayat içinde, bir hayattır: Aile hayatı, mektep hayatı, askerlik hayatı... Bütün bu hayatların hulâsası şudur: Hayat ve mânası da şudur: İçinde zindan, bahçe, cennet, cehennem, her şey olmak.

- O halde niçin geniş hayat dururken onun içinde dar hayat parçaları istiyoruz?

- Geniş hayat, bu dar hayatların yekûnudur da ondan.

Vedia durdu ve birdenbire:

- İtiraf edeyim ki ekseriya evlenmenin aleyhinde düşünüyorum, dedi.

Sustular. Orhan, Necati'nin tavsiyesini hatırladı: "Vedia'ya ana olmak hakkındaki fikrini sor."

Derhal sordu:

- Ana olmayı hiç istemediniz mi?

Bu "ana" kelimesinin hayvanlara şamil kabalığını tadil etmek için tekrarladı:

- Anne olmak.

Vedia cevap verdi:

- İşte hep o mesele... Kederi de var, saadeti de var. İnsan şaşırıyor.

Orhan Necati'nin teşhisini düşündü: "İdeal buhranı".

- Evet... diye mırıldandı.

Orhan durdu. Vedia'nın bir elini tuttu ve dudağına götürdü. Öpmekten ziyade koklamağa benzer bir hareketle derin bir nefes aldıktan sonra yürüdü. Kızın elini bırakmamıştı. Vedia'nın düz yol tarafına bu temayülü niçin Orhan'ı bu kadar memnun etti. Kendisi de bunu anlamamıştı. Mektebe girdiği zamandan beri tercümesini ihmal ettiği kitaptaki aile aleyhine fikirler ona makul görünmüştü. Şimdi bu değişiklik nedir? Kendini yokladı. Aileye taraftar olmaya mı başlamıştı? Yoksa Vedia'dan gelen yeni tesirler ve hesaplar içinde, gene kalbinin isteklerine bütün fikirlerini bir anda fena mı ediyordu?

Vedia birdenbire durdu ve sordu:

- Niçin sustunuz?

Orhan, Vedia'nın karşısına geçti, durdu, öteki elini de tuttu. Yarı karanlıkta kızın yüzü, isli bir cam arkasından

bakıyormuş gibi koyu esmer bir sis içinde tortulanıyordu.

Orhan ona doğru eğildi:

- Vedia Hanım! dedi.

Kız gözlerini açtı.

Orhan onun iki elini de kuvvetle sıkarak devam etti.

- Fikirlerimin üstüne çıkan bir kuvvet var, dedi, bütün hayatımı o idare etti. Şimdi kendimi onun tesiri altında buluyorum. Buna ahali kalp diyor, gönül diyor, siz de ne derseniz deyiniz, fakat böyle bir şey var galiba... Var mı, yok mu? Ben hep bundan şüphe ettim.

- Ben de Orhan Bey.

- İşte bu devrin büyük şüphelerinden biri. Fakat bana artık var gibi geliyor.

- Bana da.

Orhan bir cesaret buhranı geçirdi. Vedia'yı kucaklamak istiyordu. Bu niyetle kımıldadı, fakat yapamadı. Vedia, ancak bu cesaretin iflâsından sonra biraz geriye çekilmişti. Yüzü daha fazla islendi.

Yürüdüler. Yalının kapısına yaklaşıyorlardı.

Orhan gene durdu ve dedi ki:

- Şimdi ayrılacağız. Ben mektebi daha fazla ihmal edemem. Bazen çocuklar uyurken de yatakhanede hâdiseler oluyor. Ayrılmağa mecburum. Hâlbuki sizinle böyle sabaha kadar konuşmak isterdim.

- Ben de Orhan Bey.

- Böyle zamanlarda iki insan arasına giren mesafelerin zulmü artıyor. Yalnızlığın melânkolisi artıyor.

Vedia kalın bir hicabın içine sıkı sıkıya sarılmış, fısıltı halinde bir sesle:

- Doğru! dedi.

- Zannediyorum ki... - Hayır, hiçbir imada bulunmak istemiyorum.- Fakat zannediyorum ki aşk ve aile bu an-

ların dehşetinden doğuyor, bu anların dehşetinden kaçmak içindir.

Vedia bir şey söylemedi.

Orhan beklediği tasvibin gecikmesinden telâşa düşmüş gibi sordu:

- Değil mi?

Başını önüne eğen Vedia ağır ağır yukarı kaldırarak, tekrar:

- Doğru! dedi.

Sonra titreyen bir sesle:

- On beş dakika daha geç kalamaz mısınız? diye sordu.

Bu teklif Orhan'a sarhoşluk nev'inden bir neşe vermişti.

Vedia ilâve etti:

- Deniz kenarına kadar bir gidip dönelim.

- Hayhay.

Döndüler. Yüksek yalı duvarları yolun bu kısmını denizden gelen rüzgâra karşı biraz muhafaza ettiği için soğuk hissedilmiyordu, fakat boş bir arsanın önüne gelince sert bir hava yüzlerine çarptı. Orhan birdenbire durarak:

- Üşüyor musunuz?

Dedikten sonra kızı bir kolunun içine aldı. Vedia onun göğsüne doğru titreyerek sokuldu ve:

- Biraz, dedi.

Orhan kızı kendisine doğru çekti ve iki koluyla sararak hafifçe alnından öptü. Vedia'da hiçbir hareket yoktu. Orhan eğildi ve dudaklarını onun dudakları üstüne koydu. Vedia'nın bütün vücudunda tabiî ürpermelere benzemeyen sürekli ve şiddetli bir sarsıntı peyda olmuştu. Başı arkaya düştü ve yüzü buz kesildi. Orhan biraz doğrulunca kolları üstünde kızın vücudu bütün ağırlığıyla yüklenmişti. Bırakılsa yere uzanacaktı. Başı arkaya doğru o

kadar sarktı ki arsanın başlangıcındaki yıkık duvara hafifçe çarptı. Orhan onun bayıldığını anlamıştı. Hemen başını biraz duvardan uzaklaştırdı, fakat kolları üstünden aşağı doğru sarkıtarak yüzünü ovaladı. Karanlıkta renginin geçirdiği istihaleler görünmüyor, fakat göz kapaklarının düşüklüğü, ağzının yarı açık ve alt dudağının sarkık duruşu seçiliyordu.

Kısa bir zaman sonra ayıldı. Gene titriyordu. Bir iki sıçrayıştan sonra kendine geldi ve etrafına korku ile baktı. Ürpermeler içinde başını yukarı kaldırıp bırakıyor, ayakta güç durabiliyordu; soğuk bir sesle:

- Dönelim! dedi.

Orhan onu yalının bahçe kapısına kadar götürdü ve ayrıldı. Ağır ağır mektebe dönerken, sırtında kalın bir pardösü olduğu halde omuzlarında soğuk bir ürperme hissediyordu. Koştu. Sarih birşey düşünemiyordu; yalnız, Vedia'nın kendinden geçişine ait sahnenin verdiği hayret içinde, silik ve dağınık şuur hallerinin birinden ötekine geçiyor, arkası gelmeyen hülyalara dalıyor, yarıda kalan muhakemeler yapıyor, kendi kendine: "Ne garip hassasiyet", "Saralı gibi!", "Yatağına kadar düşmeden gidebildi mi?", "Her zaman mı böyle?", "Ne tesir bıraktım, nefret mi?", "Hava çok mu soğuk?", "Saat kaç?", "Hemen uyuyabilecek miyim?" gibi şeyler söylüyordu.

Yürüdüğü yol ve kapısından içeri girdiği mektep ona çok yabancı göründü. Sanki bu yoldan ilk defa geçmiş ve bu kapıdan içeri ilk defa giriyordu. Eşyanın maddesinden ziyade bize karşı vazifesi ve mânası değiştiği zaman yenileştiğini hissetti. Eskiden bu köyün bu yolun ve bu mektebin Orhan'a göre mânası ve rolü, sadece bir meslek ve bir vazife yeri olmasından ibaretti; şimdi bu tesiri tamamıyla silen ve unutturan başka bir mânanın tazyiki altına girmişti. Öyle ki şu demir parmaklıklı kapı, şu ağaç veya şu duvar, Vedia'yı meydana getiren malzemeden yapıl-

mış gibi gayet büyük şekil farklarına rağmen hep onu hatıra getiriyordu.

Orhan ömründe ilk defa uğradığı bu duygu fesadına şaştı. "Bütün sevenler böyle midirler?" diye düşündü, "Ağacı ve duvarı bile sevgilileri mi zannederler? Hiç sevmemiş olmanın eksikliğini şimdi anlıyorum; en canlı ruh tecrübesinden mahrum kalmışım. Fakat ben sevmeğe başladım mı? Ne çabuk! Yoksa bu ilk hummanın şaşkınlıkları mıdır?"

Geceyi çok fena geçirdi. Hep göğsünün içinde bir yumruğun dönmesine benzer ihsaslarla uyanıyor, sol tarafında geçici sancılar duyuyor ve muvakkat bir zaman için dalıyordu.

Ertesi gün, hıfzıssıhha dersi vermeğe gelen askerî doktor Fethi Beye merdivende rastlayınca:

- Rica ederim, dedi, teneffüste odama gelir misiniz?

O sabah, yüzü de biraz solgundu, rahatsız nefes alıyordu. Birinci teneffüste Fethi Bey Orhan'ın odasına geldi. Cemil'in yüzüne de o pansuman yapmıştı. Kapıyı kapadı ve yazıhanesinin arkasında ayağa kalkan Orhan'a doğru ağır ağır yürüyerek:

- Rahatsız mısınız? diye sordu.

Orhan omuzlarını kaldırarak:

- Bilmiyorum, dedi, epey zamandan beri göğsüme, kalbime bir şeyler oluyor. Bazen bir çarpıntı, bazen bir sancı, bazen bir sıkıntı...

- Ne zamandan beri?

Orhan mektepten istifa ettiği gün, rıhtımdan yemekhaneye giderken duyduğu ilk şiddetli çarpıntıyı hatırlayarak:

- Birkaç ay var, dedi.

Doktor onun nabzına baktı, sonra ayakta kalbini dinledi.

- Hiç, şiddetli ve uzun süren bir sancı, bir sıkıntı geldi mi? diye sordu.

- Şiddetli ve uzun?

- Evet, sol kolunuza doğru yürüyen bir ağrı... Omuzlarınızda, sırtınızda, bir tutulma filân?

- Buna benzer şeyler oldu, fakat şiddetli ve uzun değil.

- Çok sigara içer misiniz?

- Oldukça.

- Ne kadar?

- Günde... Günde iki paketten fazla.

Doktor başını önüne eğdi:

- Çok! dedi.

Ve uzun müddet düşündü.

Sonra ağır ağır başını kaldırarak:

- Esaslı bir muayene ister, dedi.

Orhan doktorun yüzünü kaplayan ciddiyetin içinde bir endişe saklı olup olmadığı merakına düşerek sordu:

- Bir şey buluyor musunuz?

- Kat'î bir şey bulmuyorum. Velâkin böyle ayaküstü muayene ile anlaşılmaz. Esasen benim branşım da değil.

- Bir mütehassısa gitmem lâzım mıdır?

- Şimdilik sigarayı azaltınız. İçki kullanmayınız. Heyecanlara kapılmayınız. Aşk, sevda, korku, tehevvür gibi şeylerden uzak kalınız.

Doktor bunu "Pencerenin yanında durmayınız, kenara çekiliniz!" der gibi riayeti pek kolay bir tavsiye gibi söylemişti. Gülümseyerek tabakasını çıkaran Orhan'a bakarak ilâve etti:

- Bilhassa sigarayı azaltınız. Eğer rahatsızlık devam ederse bir mütehassısa görününüz.

Doktor dışarı çıktıktan sonra elinde bir zarfla Muit İhsan içeri girdi:

- Orhan Bey, dedi, bu sabah unuttum size söylemeyi... Dün gece Necati Bey telefon etti. Çemberlitaş'ta bir kah-

vede sizin namınıza bir mektup varmış. "Yarın sabah bir adamla bu mektubu göndereceğim." dedi. Adam şimdi mektubu getirdi.

Muit İhsan zarfı Orhan'a uzattı. Üstünde Necati'nin el yazısı vardı. Mektubu açınca içinden Necati'nin bir kâğıdıyla beraber kapalı bir zarf çıktı.

Kâğıtta şu satırlar vardı:

"Azizim,

"Dün gece aylardan beri ilk defa olarak Çemberlitaş'ta senin kahveye uğradım. Kahveci elime bir zarf tutuşturdu:

"- Allahının aşkına, dedi, sizin bir arkadaş vardı. Orhan Bey... Onu görüyor musun? On beş, yirmi gün evvel ona bir telgraf geldi, "buraya uğramaz" dedim, müvezzi gitti. Evvelki gün de bir mektup getirdi, bıraktı. Belki uğrar diye mektubu aldım.

"Damgadan anlaşıldığına göre mektup Elâzığ'dan, amcandan geliyor. Telgraf neydi, bilmiyorum. İşin acele ve ehemmiyetli olması ihtimalini düşünerek mektubu sana gönderiyorum. Perşembe akşamı bana gel. Mutlaka beklerim."

Orhan zarfın üstüne baktı; mektup Elâzığ'dan geliyordu ama üstündeki yazı amcasının değildi.

Zarfı yırtıp imzaya bakınca mektubun yengesinden geldiğini anladı ve şu satırları okudu:

"Orhan Bey oğlum,

"Başımıza gelen felâketten sizi bir telgrafla haberdar etmişsem de verdiğiniz adreste bulunmadığımız için telgraf bize iade edilmiş olup neden sonra bu mektubu yazdırmağa mecbur oluyorum. Adresiniz malûm olmadığından size ne veçhile felâketi haber vermek mümkün olacağını bilmediğimden belki elinize geçer ümidiyle bu mektubu yazdırıyorum.

"Orhan Bey evlâdım, Şubatın yirmi yedinci perşembe akşamı, cuma gecesi amcanız vefat edip rahmeti rahmana kavuşmuştur. Cenabı hak cümlemize sabrı cemil ihsan eyleye âmin. Son günlerde merhum, pederiniz gibi meflûçtu. Sizin kendisine yazdığınız mektubu alıp çok gözyaşları dökmüştü.

"O benim evlâdımdır, ne yapsa benim kalbim affeder. Sıkıntıda bulunmasını istemem. Tez kendisine yardım edelim" demişse de hastalığı ağırlaştığından ve biz ailece telâş içinde hekim hoca peşinde koşmaktan arzusu yerine getirilememişti. Emri hak vaki olunca tarafınıza telgrafla bildirmişse de sizi bulmak mümkün olamamıştır. İnşallah bu mektup destinize vasıl olduğu takdirde tez bize ihbarı keyfiyetle Elâzığ'a gelip gelemeyeceğinizin beyanı rica olunur. Zira miras davası ve tereke için de burada vücudunuza lüzum olup gelemediğiniz takdirde bir vekâletname göndermeniz için avukatlarla görüşmenizi de ayrıca rica ederim. Merhumun benden ve sizden gayri varisi bulunmadığından herhalde bu mühim mesele için Elâzığ'a geleceğinizi ümitle hemen Cenabı hakkın bizlere büyük sabırlar ihsan edip merhumun kabrini cennet eylemesi duasıyla gözlerim yaşararak gözlerinizden bus eylerim Orhan Bey evlâdım.

Yengeniz Naciye"

Orhan mektubu okuduktan sonra pencerenin yanındaki eski koltuğa oturdu, dirseklerini dizlerinin üstüne koydu ve başını avuçlarının içine aldı. Birdenbire gözlerinden yaş boşanmıştı. Kendini bıraktı. Sarsıla sarsıla ağlıyordu. Babası öldüğü zaman bile bu kederi duymamıştı. Fakat amcasına ait hatıraları içine baba hasreti ve sevgisi de karışıyordu. İkisi de meflûç ölen bu adamları düşünürken bazen hangisinin matemini duyduğunu anlayamaz bir hale geldi. Hele onlara karşı kendi şiddetini anlayamıyordu.

Ayağa kalktı, gözlerini kuruladı ve ikinci ders zili çalmadan evvel müdürün odasına gitti.

Selâhaddin Bey onu gülümseyerek karşılamıştı; fakat yüzüne biraz dikkatli bakınca kaşlarını çattı ve başını birdenbire ileri doğru uzatarak:

- Hayrola be birader? dedi, nen var? Akrabandan biri mi intihar etmiş, nedir, gazeteler yazmış, bana bir şey söylemediler.

Orhan önüne baktı:

- Hayır müdür bey, dedi. Elâzığ'da amcam vefat etmiş. Mektup aldım. Bana çok dokundu. Pederin vefatına bu kadar müteessir olmamıştım. Şimdi ikisinin kederini birden duyuyorum. Sizden bir iki gün izin istemeğe geldim.

- Baş üstüne. Allah sana ömür versin. Git. Bak açık söyleyeyim, bu sefer mektebe gelişinde geçen seferki gibi çalışmadın. Fakat ayağın mı uğurlu geldi, nedir, kayıt zamanı olmadığı halde mektebe talebe akını var. Hoş, bunların çoğu, sınıf geçmek için mekteplerden bize gelen haylaz talebelerdir. Fakat senin vücudunun mektebin içinde hüsnü tesiri oldu. Talebe memnun. Bunlar haleti ruhiye meselesidir. Ben pişkin adamım. Senden ırgat gibi çalışmak beklemem. Arkadaşlığından memnunum. Allah sana uzun ömür versin. Ne zaman gelirsin?

- Bugün Çarşamba. Cuma akşamına.

- Cumartesiye kadar sana izin. Haydi, güle güle.

Orhan mektepten çıkıp iskeleye doğru yürürken nereye gideceğini bilmiyordu. İstanbul'da Necati'den başka gideceği yer yoktu. Yalıda Vedia'yı ziyaret etmeği de düşündü. İki câzibe arasında tereddüt ediyordu.

İstanbul'a inmeğe karar verdi ve vapura bindi.

Köprüye çıktığı zaman saat on bire geliyordu. Necati'yi evde bulacağını tahmin etti ve tramvaya bindi. Mektepten ayrıldığı andan beri, içini dolduran bulutların arkasında, hafif bir şuur çatlağı buldukça dışarı vuran sevinç aydınlıkları vardı. Mektepten kurtulduğuna mı, Necati'yi görerek onunla Vedia ve amcasının vefatı mesele-

lerini konuşacağına mı, yoksa işin doğrusu, kendisine oldukça büyük bir servet bırakan amcasının mirasına mı seviniyordu? Nefsini kontrol etti. Vapurda birkaç defa bu mirasın hesabını düşünmüştü, fakat mâtemi ortasında hortlayan açgözlülüğünden utanarak yekûn çekmediği halde, kendi kendine birkaç kere: "Şimdi en aşağı otuz, kırk bin liralık bir adamım." dedi. Sevinmekte bu vahşî isticaline sebep olduğu için sefalet günlerine ilk defa lânet ediyordu. Nefsini iyice yoklayınca kederinin de, sevincinin de nöbet nöbet içine yaptıkları baskında birbirlerine müsavi kuvvette olduklarını anladı.

Necati evde idi ve Orhan ona kapının önündeki taşlıkta vaziyeti ve haleti ruhiyesini anlattı.

Necati gülümsüyordu:

- Sen işe bak ki, dedi, bende bu hâdise kederden ziyade sevinç uyandırdı. Çünkü zavallı amcanı hiç tanımıyorum, fakat seni tanıyorum. Yalnız, dostum, hiç tanımadığım o adamı birdenbire sevdim. O taşra münevveri ağzıyla yazılmış mektupta amcanın söylediği cümle gözümden yaş getirecekti. Gene iyi adammış çok. Sen de bu kadarını ümit etmezdin değil mi?

- Etmezdim. Amcam hakkındaki fikirlerimden utanıyorum. İnsan kalbinin yanında nazariyelerimiz ne kadar adî kalıyor. Bu güzel kalbi bir sürü kuru fikirler için kırdığıma yanıyorum.

Beraber sokağa çıktılar.

Orhan amcasına ait bazı hatıralarını ve nihayet miras vaziyetini anlattı. Babası vaktiyle yanlış hesaplara girmiş, ticaretler yapmak istemiş, hep kaybetmiş; amcası daha ihtiyatlı ve eli sıkı adammış. Neticede babası amcasına bütün emlâkini ve hisselerini devretmeğe mecbur olmuş, gene de borçlu kalmış ve zaruret içinde ölmüş. Amcasının emlâki Mahmutpaşa'da iki han, Çarşı içinde bir sıra-

da beş dükkân, Fatih'te ve Cibali'de arsalar, bir hamam ve Elâzığ'da arazi...

Orhan bunları dili dolaşarak anlatıyordu:

- Ben bu işlerin hesabını bilmem. Babamla amcam arasındaki müzakereleri yüzlerce defa dinlediğim halde esaslarına aklım ermedi. Hatırımda yalnız birkaç kelime kalmış: "Vefaten ferağ, tapu kaydı, senedat, hissei şayia, mülk." Amcam "milk" derdi; babam fesahat meraklısı olduğu için amcamın yanlışını açıkça tashih etmekten çekinerek, yalnız, yüksek ve biraz kızgın bir sesle: "mülk" diye tekrar ederdi. Fakat buna mukabil "arsa"ya "arse" deyişi vardı ki bu da benim sinirime dokunurdu. Neyse... Geçmiş günler... Milk veya mülk, arse veya arsa, insan ölüyor.

Orhan birdenbire kendi hastalığını hatırladı. Yengesinin mektubunu okuduğu andan beri bunu bir kere bile düşünmemişti. Göğsünde -matemine rağmen- şimdi hiçbir sıkıntı yoktu. Ağlamak mı onu açtı? Miras ümitleri mi yaradı. Anlamıyordu. Hastalığından da Necati'ye bahsetti.

Arkadaşı ehemmiyet vermedi:

- Bütün bunlardan bizi kurtaran tedbirin dibinde yaşamak iradesi vardır. Bu irade kırıldığı an tedbir de biter ve ölüm gelir. O halde ölümlerin çoğu, hastalık gibi, kaza gibi gayriihtiyarî göründüğü halde benliğimizin dibinde yokluğa bir inkıyadın neticesidir. Gizli bir ihtiyare bağlı ve zahirî olarak gayriihtiyarîdir. Her ölüm şuursuz bir intihardır ve her an ölümle çarpışan insan, ancak yaşama iradesini terk ettiği anda ölür. Çünkü her an ölüm tehdidi ve yaşama mukavemeti içindeyiz.

Orhan durdu ve dedi ki:

- Biran için sıhhatimden endişe ettim, fakat artık bunu düşünmüyorum. Amcamın felâketi bana kendimi unutturdu. Elâzığ'a gitmeliyim, değil mi? Yengemin

mektubunun kenarında iki üç satır hamiş var. "Adresinizi bildiriniz, telgraf havalesiyle para göndereyim" diyor.

- Hemen bir telgraf çek ve bizim evin adresini bildir.

Orhan kararını derhal verdi. Postahaneye gittiler. Yengesine uzunca bir telgraf çekti.

Öğle yemeği için eve dönüyorlardı. Vezneciler'de Süleyman'a rastladılar. Orhan tercümeleri bitiremediği için özür diledi. Süleyman, Necati'ye bakarak ona dedi ki:

- Verdiğim kitapları okudunuz mu?

- Okudum.

- Tercümeleri kalsın, zararı yok. Siz kitapları okuyunuz, yetişir. Kıraathaneye ikidir gelmediniz, merak ettim.

Elini çantasına atarak bir kitap çıkardı. Bu, Lenin'in "Le Communisme de Gauche" adlı kitabıydı ve "Komünizmin Çocuk Hastalığı" diye tercüme edilebilecek ikinci bir unvanı vardı.

Süleyman, kitabı Orhan'a uzatarak:

- Alınız, dedi, sonra hepsini birden bana iade edersiniz. Verdiğim kitapları beğendiniz mi?

- Yazılışları çok güzel, çok aydınlık. Rahat okunuyor, kolay anlaşılıyor.

- Fikirler?

- Fikirler... Fikirler... Henüz bana bir karar verdirecek kadar içime işlemedi.

Orhan bunu söylerken düşünüyordu: "Süleyman benim bir mirasa konmak üzere olduğumu bilse benden tamamıyla ümidini keser." Necati, Orhan'ın elinden kitabı alarak sahifelerine göz gezdirirken Süleyman dedi ki:

- Orhan Bey, Necati olmasaydı sen çoktan imana gelecektin.

- Belki. Dostumun benim üstümde böyle bir tesiri olmasıyla iftihar ederim.

Süleyman ayrılıyordu. Orhan bir iki adım arkasından koştu:

- Azizim, dedi, ben birkaç güne kadar Elâzığ'a gidiyorum. Kitaplarını sana ondan evvel mi iade edeyim?

- İyi olur. Yolda okuman için ben sana yeni kitaplar veririm.

Ayrıldılar. Necati, Süleyman'ın arkasından biraz baktıktan sonra Orhan'ın koluna girdi:

- Herkesin kendine göre bir pasyonu ve bir kumarı var. Bu zavallı da propagandacılıkla oyalanıyor.

- Maddî menfaati var mıdır, dersin?

- Akmasa da damlar. Herhalde bir tahsisatları vardır. Geçim dünyası.

- Kendisi bu fikirlere inanmaz mı?

- Basit aksiyon adamı tarafıyla inanır, inanmak ister; düşünürse şüphe eder ve şüphelerini senden, benden gizler.

Yanlarından çarşaflı, peçesi açık ve yüzü çok boyalı bir kız geçti ve Necati'ye selâm verdi.

Orhan sordu:

- Kim bu?

- Kızıl İmam derler bir adam vardır, onun kızı. Bak yüzünü nasıl boyamış. Bilir misin ki, babalarının ifratı ve taassubu yüzünden imanlarını en evvel kaybetmeğe namzet kızlar bunlardır?

Orhan tasdik etti:

- Tabiî, dedi, ben de öyle değil miyim?

- Ve göreceksin, bir gün ananeyi bugün inkılâpçı ve münevver dediğimiz tabaka muhafaza edecek. Çünkü irtica, düşmanını kendi içinden yetiştirir. Bu kız yüzünün boyasıyla, sen de yeni zannettiğin fikirlerle babalarınıza isyan ettiniz. Revolüsyoner babaların çocukları ise, aksine, hep kaybolan ve müfrit fikirlere kurban olan kıymetlerin peşinde koşacaklar. Burada bir tekâmül çaprazı var.

Necati birdenbire sordu:

- Vedia'dan ne haber?

Orhan'ın yüzünü görebilmek için kolundan çıkmıştı; bu sefer Orhan onun koluna girdi:

- Terakki var, dedi, fakat garip bir surette ilerliyoruz.

Vedia ile son gezintilerini ve kızın bayılmasını anlattı.

- Sara'sı var gibiydi; bir bağırması eksikti; içim anlaşılmaz hislerle doldu; bu kıza mâna veremiyorum, onun karşısında kendime de mâna veremiyorum. Fakat yengemin mektubunu okuduktan sonra mirasa ait bütün düşüncelerimin içine Vedia'nın hayali karıştı. Şimdi fark edebiliyorum. Evet. Elime büyük para geçince hep Vedia'nın nazarında yeni bir şekil kıymeti olmayı düşünüyorum. Bilhassa iyi giyinmek ve ona Rüştü'yü aratmamak. Bütün bunlar ilerlemiş bir zaafa delâlet eder değil mi?

- Oldukça.

- Tahminin doğru. Ona lâkayt değilim.

- Bu çoktan belliydi.

- Ben yeni farkına varıyorum.

- Aile hakkında fikirleri?

- Bahri'nin dediği gibi: Kararsızlık. Senin dediğin gibi: İdeal buhranı. Fakat güzel düşündüğü de oluyor. Bana öyle bir kanaat geldi ki severse düzelecek gibi.

- Doğru. Zaten ideal buhranı nedir? Aşk buhranıdır, sevmek kabiliyetsizliğidir, bir yola çıkar.

- Ruhu çok zikzak yapıyor.

- Bu zikzağın kendisini batıracağını hissederse düzelir. Bilir misin ki bu, biraz da tebliği resmilerin vereceği habere bağlı bir şeydir. Memleket sallandıkça kadın kalbi bu zikzaktan kurtulamaz.

Eve gelmişlerdi. Sofrada Orhan düşünceliydi. Elâzığ'da ne kadar kalmağa mecbur olacağını tahmine çalıştı. İşleri aylarca sürebilirdi. Bu seyahatinin teferruatını düşünürken Vedia gözünün önünden gitmiyor, hep İstanbul'a erken dönmek mümkün olup olamayacağını anlamak istiyordu. Kıza karşı zaafının bu derecesini Ne-

cati'ye bile itiraf edemedi ve uzun müddet sustu. Yemekten sonra, hemen yalıya gitmek ihtiyacı içindeydi. Necati'nin de mektebi olduğu için esasen ayrılmaları lâzım geliyordu.

Orhan az yemek yedi ve sofradan kalktı:

- Ben sabahleyin Vedia'ya uğramalıydım, dedi, kızı hasta bıraktım. Hiç olmazsa öğleden sonra tekrar köye dönmek istiyorum.

Kahvelerini içtiler ve çıktılar.

Orhan yolda gene düşünceliydi.

- Vedia'ya amcam hakkında fazla izahat vermeli miyim? diye sordu, içimde ona karşı çok samimî olmak ihtiyacı var. Belki sefaletten esaslı surette kurtulacağımı da ona hissettirmek istiyorum.

- Ben senin yerinde olsaydım yalnız amcamın vefatını ve Elâzığ'a gitmeğe mecbur olduğumu söylerdim.

Orhan, sebebini iyice anlamadan, Necati'nin bu tavsiyesini doğru buldu. Halbuki aksine, Necati'nin tabiatı daha açık ve samimî boşalışlara daha meyyaldi; mahremiyetini arkadaşından daha güçlükle feda etmeğe alışan Orhan için, kıza karşı daha kapalı durmak tabiî iken birdenbire bu açılma ihtiyacı nereden geliyordu? Belki de servet ümidinin verdiği kuvvetten. Orhan buna da emin değildi.

Necati'den ayrıldı.

Yalıya gittiği zaman Vedia'yı piyano başında buldu. Genç kız hemen ayağa kalkmıştı. Orhan yalvardı:

- Devam ediniz, ne zamandan beri size piyano çalmanızı rica etmek istiyordum.

Vedia hemen piyanodan uzaklaştı ve Orhan'ın ısrar temayülünü kırdı. Oturdular. Kızın gözlerinde siteme benzer bir şey vardı. Orhan hemen söylemeğe mecbur oldu:

- Sabahleyin gelecektim, dedi, fakat Elâzığ'dan fena bir haber aldım: Amcam vefat etmiş.

Kız birdenbire omuzlarını yukarı kaldırdı ve gözlerini açtı. Bütün dikkatiyle Orhan'ın yüzüne bakarak teessürünün derecesini tahmine çalışıyor gibiydi. Sonra önüne baktı ve hiçbir şey söylemedi.

Orhan devam etti:

- Uzun zamandan beri kendisiyle dargındım. Zaten ben akrabamın hepsiyle dargınım. Bu haber, her ölen insana karşı derin merhametimizin ve müsamahamızın sevkiyle, amcamla aramdaki ihtilâfın bütün mesuliyetlerini bana yükler gibi oldu. Öyle değil midir? Sevdiğimiz biri ölürse, ona yaptığımız bütün haksızlıkların azabı da matemimizin içine dolar; hatta ölümün kederi geçtiği halde bu pişmanlıktan çok devam eder, sanırım.

Vedia kederli ve hafif bir baş hareketiyle tasdik ederek susuyordu. Orhan ayağa kalktı:

- Bazı işler için Elâzığ'a kadar gitmeğe mecburum, dedi.

Bunu söylerken ayağa kalkmış olması, hemen hareket etmek üzere olduğu zannını vermişti. Vedia başını kaldırdı ve hayret içinde:

- Bugün mü? diye sordu.

Hayretine endişe de karışıyordu. Onun bu alâkası Orhan'ın gururunu okşadı. Cevap vermekte geç kalarak bu endişenin ne kadar devam edeceğini görmek istiyordu. Bir sigara yakmak için elini paketine götürürken doktorun tavsiyesini hatırlayarak vazgeçti ve sükûnetle cevap verdi:

- Hayır, birkaç güne kadar.

- Orada ne kadar kalacaksın?

- Bilmiyorum.

Tekrar kızın yüzüne baktı. Yanaklarını ve gözlerini, ruhunun bütün aydınlıklarını örten bir bulut kaplıyordu.

Orhan, otomatik bir tekrarla:

- Bilmiyorum, dedi.

Tekrar yerine oturdu. Bu defa bir sigara yakmak arzusuna mukavemet edememişti. Necati'nin evinden ayrıldığı dakikadan beri beşinci sigarasını içmeğe mecbur oluyordu:

- Sizden muvakkat bir zaman için ayrılmak bile bana çok güç geliyor, dedi.

- Tahminen ne kadar kalacaksınız? Çok uzun mu?

Vedia'nın bu merakı da Orhan'ın gururuna bir şeyler ilâve etmişti.

- Pek uzun olamaz, nihayet bir iki ayın içindedir.

Hemen ilâve etti:

- Şüphesiz, bu da çok uzun; benim için bir hafta bile çok uzun... Fakat, meselâ, bir sene filân değil.

Genç kız bulutlu yüzünü önüne eğerek sustu.

Sonra ağır ağır başını kaldırdı:

- Seyahat ne güzel şey; dedi, yalnız başıma dağlar, taşlar aşmak isterdim.

Sesinde keder vardı. Orhan düşündü: "Teessürün bu derecesi benim yüzümden olamaz."

Sordu:

- Hiç seyahat ettiniz mi?

- Hayır. Bana oradan mektup yazar mısınız?

- Elbette. Fakat mükâfatını da isterim.

- Hayhay, cevap yazarım tabiî.

Vedia'nın sesi o kadar titriyor ve yüzüne öyle ağır bir keder dalgası gidip geliyordu ki, Orhan, bu derin hüznün sebebini kendi seyahatinden çok başka şeylerde arayacak kadar haddini bilmeğe mecbur olduğunu anladı; tekrar ayağa kalktı ve birkaç adım yürüdükten sonra döndü:

- Vedia Hanım, dedi, sebepsiz melânkolileriniz çok var mıdır?

- Niçin sordunuz?

- Bugünkü melânkolinize bir sebep aramaktan kurtulmak için.

Vedia pencere tarafına başını çevirdi ve gözlerini yarı kapadı; sonra doğruldu ve piyano tarafına baktı. Orhan onun piyano çalmak istediğini zannederek:

- Haydi, dedi, lütfen, biraz...

Vedia piyanodan gözlerini ayırmayarak:

- Rica ederim, ısrar etmeyiniz... diyordu...

Orhan, kızın piyano üstünde gözlerinin saplandığı noktaya bakınca orada bir defter gördü. O tarafa doğru birkaç adım yürüdü, geri döndü.

Vedia yorgun bir tavırla arkasına yaslanarak:

- Sabahtan beri Bahri'nin defterini okuyorum, dedi, onun için bugün biraz kederliyim. Defter orada, piyanonun üstünde... Bazı yerlerini size okumak isterdim. Fakat bana, yalnız bana tevdi edildiği için...

- Tahmin ettiğiniz gibi mi yazılmış? Siz bu defterde fevkalâde bir şey bulmayacağınızdan emin olduğunuzu söylemiştiniz.

- Hepsi bildiğim şeyler... Bahri'nin bana söylediği şeyler... Fakat hayatta bir adamla ölmüş bir adamın üstümüzdeki tesirleri çok başka oluyor.

Samiye Hanım içeri girdi ve Orhan'a doğru koştu:

- Safa geldiniz, dedi, ben burada olduğunuzu bilmiyordum. Çok memnun oldum.

Vedia'ya döndü:

- Mustafa çıkmış hapisten... dedi, bizim aşçı Hüseyin görmüş. Şimdi anlattı. Yarım saat evvel kahveye gelmiş. Bütün esnaf, kayıkçılar ayağa kalkarlar. Uğursuza bir ikram, bir iltifat... Boynuna sarılan, elini öpen, kıyamet-miş... Musibetin nesine ayol? Bu iltifat benim başımı yardı diye mi? Herkes bana o kadar mı düşman?

Samiye Hanımın yüzünde korku ve öfke, hafif sarı kırmızı bir dalgalanışla birbirine karışıyordu. Orhan'a ve Vedia'ya bakarak devam etti:

- Ahali başının etrafına toplanır, çay, kahve ikram eden edene... Gözü çıkası... Benim için neler söylemez: "Allah var, der, ben o karının gözlerini oymazsam gözlerim kör olsun!" Hem bunu söylerken Hüseyin'in yüzüne bakar, tırnaklarını gösterir. Şimdi mektebe oğlunu görmeğe gitmiş. Haydudun zoruna bakın, hâlâ aklı bende. Köyün bakkalı çakkalı da onu teşvik ederler, üstüme saldırır. Ben şimdi ne yapayım? Hüseyin'in anlatışından vallahi gözüm korktu.

Oturdu ve titreyen elleriyle bir sigara yaktı. Ateş vermekte geciken Orhan'a bakarak tekrarladı:

- Ne yapayım ben şimdi? Bunlar ayak takımı... Hepsi haydut... Zaten bana diş biliyorlar... Nankör tulumbacılar... Hepsi o kadar ekmeğimi yemişler: Bakkalı da, kasabı da, kayıkçısı da... Hüseyin beni telâşa verdi: "Hanımefendi, diyor, siz bahçeye filân çıkmayın ne olur ne olmaz, duvardan atlar, bir ağaç arkasına gizlenir, bir fenalık yapar." diyor.

Orhan sordu:

- Mektebe, oğlunu görmeğe mi gitti, dediniz?

- Evet, Orhan Bey. Size zahmet olmazsa...

Orhan bir sigara yakmak için elini paketine götürürken vazgeçerek doğruldu:

- Baş üstüne, dedi. Mustafa'yı zaten merak ediyordum, görmek istiyordum. Kendisiyle konuşayım bakayım. Şimdi mektepte ise...

- Sonra, lütfen, bana bir haber getirir misiniz?

- Tabiî...

Orhan yalıdan ayrıldı ve mektebe hızla gitti. Mustafa'yı, Samiye Hanımdan ziyade kendi hesabına görmek istiyordu ve bu arzusunun içinde, bir seri hâdisenin kah-

ramanına karşı duyduğu tecessüsle beraber Vedia'nın yalıdaki hayatına dair bazı şeyler öğrenmek ümidi de karışıyordu.

Talebe son derse yeni girmişti. Bakkalın önünde aşure yiyen Muit İhsan, Orhan'ı görünce kâseyi ve kaşığı birdenbire elinden bıraktı:

- Hah! dedi, iyi ki geldin. Ne tesadüf, yahu Orhan Bey; ben seni İstanbul'da biliyordum. Tahsin'in babası kayıkçı Mehmet geldi.

- Mustafa.

- Mustafa mı? İşte o geldi. Oğlundan evvel seni görmek istedi.

- Gitti mi?

- Hayır... Yemekhanenin önünde dolaşıyor. Bahçede. Gel gidelim.

- Sen aşureni iç. Ben onu yalnız görmek istiyorum. Yahut ben odama çıkayım, sen onu bana gönder.

- Baş üstüne.

Orhan merdivenleri ağır ağır çıktı. Yukarı sofada, parkeleri cilâlamak için kullanılan içyağı kokusunu duyunca, mektepten istifa etmeğe mecbur kaldığı günün kokularını hatırladı. Belki şimdi de burada son günlerini yaşıyordu. Elâzığ'dan döndükten sonra müdüre tekrar istifasını vereceği muhakkak gibiydi. Fakat arada ne fark! Odasına giden dar koridorda, yere kuvvetli basan adımlarının istikbale hükmeden akislerini duyuyordu.

Gidip yazıhanesinin başına oturdu ve yaklaşan refah günlerinin şimdiden içine dolan inşirahıyla kollarını açarak dirseklerini masanın üstüne koydu. Hiç bir işi olmamak ve maddî hiçbir endişe duymadan yaşamak! Bunun tahayyülünden gelen sevinç bile Süleyman'ın haklı olması için kâfi değil miydi? Bu sevinç neden herkese nasip olmasın?

İçeriye kayıkçı Mustafa girdi ve arkasında duran İhsan silindi. Tahsin'in babası yürümeğe cesaret edemiyor, önüne bakıyordu. Orhan ona:

- Gel bakalım, Mustafa, dedi.

Mustafa yaklaştı. Odanın ortasında, ayakta duruyordu. Başını biraz öne eğmişti. Orta boylu olduğu halde, belki mesleğinden dolayı kamburu çıktığı için kısaca boylu görünüyordu. Kupkuru, zayıf bir adamdı. Sık, siyah ve kıvırcık saçları altında basık ve dar bir alnı vardı. Kalın siyah kaşları, çukur gözlerine o kadar yakındı ki aralarında göz kapaklarının beyazlığı uzaktan hiç görünmüyordu. Küçük bir burunun altını dolduran kara ve pos bıyıklar bu kuru ve ufacık yüzü karanlıklar içinde bırakıyordu. Üstünde dirsekleri ve dizleri yamalı çok eski bir esvap vardı.

Orhan yazı masasının karşısındaki sandalyeyi göstererek:

- Şuraya otur! dedi.

Mustafa hep önüne bakarak oraya oturdu.

Orhan ona bir sigara uzatarak:

- Tahsin'i göremedin mi daha? diye sordu.

Mustafa sigarayı alırken bile Orhan'ın yüzüne bakmağa cesaret edemeyerek hemen ve tekrar başını önüne eğmişti. Yüzü gibi karanlık bir sesle, dolaşık hecelerle, birçok harfleri yutarak mırıldandı:

- Az gördüm. Derse girdi. Allah bilir, ben zatınız hakkında...

Orhan alt tarafını duymadı. Mustafa'nın dili dolaşıyordu. Başı büsbütün göğsünün üstüne düştü.

Orhan bir kulağını ona doğru uzatarak:

- Ne? Biraz hızlı söyle, Mustafa!

Demişti. Kayıkçı birdenbire yerinden kalktı, yazı masasının kenarından Orhan'ın yanına yaklaştı, iki avucuyla onun bir elini sımsıkı tuttu, yere diz çöktü, başını Or-

han'ın bir dizine koyarak sümkürür gibi sesler çıkarmağa başladı. Orhan dizinde bir ıslaklık duyuncaya kadar onun ağladığına inanamamıştı.

Elini Mustafa'nın omuzuna koydu:

- Ağlama! dedi, kalk!

Mustafa doğruldu ve hep önüne bakarak, Orhan'ın ancak şu kelimelerini anlayabildiği şeyler söyledi:

- Allah hakkıyçün... Olmasaydın bizim oğlan sokaklara düşerdi... İnşallah... göre verir... Ben, bak, bilir Cenabı Hak... Anam, anası iyi gün görmediler... Allah senin dilediğini...

Pos bıyıkları altında ağzı çok az açılarak, genzinden konuşuyordu. Sözlerini anlamak zorluğundan kurtulmak için Orhan onu tekrar karşısına oturttu:

- Mustafa, dedi, yavaş söyle, tane tane...

Tahsin'in babası bir silkindi ve biraz düzelmiş bir telâffuzla:

- Mapusta konuşmayı unuttuk sankim, dedi.

- Ne ise... Kurtuldun artık. Sana bir iş de buluruz korkma...

- Allah razı olsun... Köyde bize insanca muamele etti arkadaşlar... Ekmeksiz kalmayacağız... Manav Şükrü'nün yanında çalışacağım şimdilik.

- Pek güzel. İleride daha iyi bir iş de buluruz.

- Allah razı olsun... Kendim bir şey değil, benim derdim oğlan.

- Ondan yana korkma. Bütün okumasını, üstünü başını ben üstüme alacağım. Yakında benim elime de beş on kuruş geçecek. Ona bakacağım. Kederlenme.

Mustafa mendilini çıkararak gözlerini kuruluyordu. Tablada bıraktığı sigara yarıya gelmeden sönmüştü.

Orhan ona tekrar paketini uzatarak:

- Kederlenme! diye tekrarladı, artık iyi günlere giriyorsun.

Mustafa avucunu üç dört gündür traş görmeyen çenesine götürerek saklamağa çalıştığı bir tebessümle gülümsedi, başını sol omuzuna doğru eğdi, "öh..." lâfına benzer bir ses çıkardı.

Orhan saatine bakarak dedi ki:

- Şimdi son ders... Yarım saat sonra oğlunu bol bol görürsün...

Birdenbire hatırlayarak sordu:

- Bu gece yatacak yerin var mı?..

Mustafa tekrar: "öh..." dedi ve yutkundu; başını arkaya alarak:

- Dükkânın üstünde yatacağım, dedi.

- Belki bir iki gece ben seni mektepte de yatırırım. Oğlunu daha rahat görürsün, olmaz mı? Şimdi sen bana anlat bakayım, Samiye Hanımı niçin yaraladın, nasıl oldu?

Mustafa başını önüne sarkıttı ve yalnız: "Nasıl olacak, beyim..." kelimeleri anlaşılan karışık bir cevap verdi, sustu. Omuzunun bir tanesi yukarı kalkıp iniyordu.

Orhan başını ona doğru uzatarak:

- Haydi, dedi, benden çekinme!..

Mustafa kürekleri yeni bırakmış gibi derin bir nefes alırken tekrar yukarı kalkan omuzunu indirmeden, hep önüne bakarak:

- Anam da onlardan çok çekti, diye başladı.

Fakat, arkasından söylediği sözler anlaşılmıyordu. Orhan ona daha tane tane konuşmasını ihtar etti. Kayıkçı Mustafa, iki kelimede bir yutkunarak fesahat arıyordu:

- Uzun hikâye beyim... Anamı verem ettiler. Halim Beyin anası da hain karıydı. Boğaz tokluğuna anam orada senelerce çalıştı, verem oldu. Hastalanınca kovdular. Bana hanım iyi bakardı, doğrusunu istersen, ama...

- Hangi hanım, Halim Beyin annesi mi?

- Yok Samiye Hanım... İyi bakardı, yaniya üstüme başıma... öh. Beyin setrelerini verirdi. Boğazıma da iyi bakarlardı. Velâkin, gelgelelim, muamelesi fena idi hanımın. Benim kahvede oturmamı istemezdi.

- Niçin istemezdi?

- Köyde yalı için fena söylerlerdi. İçeri gâvurları alıyor diye. Bu kere de Sofi ile Vedia Hanım kahvenin önünden geçerlerken sucu Hasan'ın büyük oğlu fena lâf söylemiş. Hanım kızdıydı. Beni kahveye göndermedi, gitmezdim ben de. Velâkin baktım köy halkı yüz çeviriyor benden. İmam bir gün payladı beni: "Sen de gâvur oldun ha?.." dedi. Bu söz dokundu bana. Arada bir kahveye uğruyordum. Hanım duydu: "Seni kovarım." dedi. Gitmedim kahveye bir daha. Fakat hanımın muamelesi değişti: Kayığa bindikçe, hep artık, bana "Mustafa" yerine "eşek, ayı, hödük" diyordu.

- Sebepsiz mi?

- Ufak şeyleri bahane ediyordu. Meselâ bir gün kazara ıskarmozu kırdım. Kayıkta misafirler de vardı. Hanım bağırdı: "Eşek Türk kahvelerde alık salık kâğıt oynamaktan kürek çekmeği de unuttun." dedi. Ben bu lâfı bir gün kahvede anlatmıştım.

- Demek gene kahveye gidiyordun?

- Dertleniyordum. Şöyle bir uğradıydım. Lâkırdı olmuş. O zaman şimdiki aşçı Hüseyin, müteahhitlerin yalısında çalışırdı. Memnun değildi. Halim Beylerde çalışmak isterdi. Hanımın gözüne girmek için bir gün beni fitlemiş. Hanım: "Sen gene mi kahveye gidiyorsun" diye beni payladı. "Beni fitliyorsun" diyordu. Gayri ondan sonra bana hep eşek, hödük filan diyordu. Bir gün bahçede, kayıkhanenin bulunduğu tarafın köşesinde, aha bu yaz, geçen yaz, "Kayık hazırla..." diye emretti; ben kayıkhaneye vardım. İçeride bir yandan türkü söylüyor, bir

yandan da iş yapıyordum. Meğerse o bahçede imiş. Birden ses etti. Gittim. Öfkeliydi çok:

"- Hayvan! diye bağırdı, saatlerle beni bekletiyorsun... Türkü söylüyorsun, keyif çatıyorsun.

Benim de artık kafam kızmıştı:

"- Keyif çatmıyorum, dedim.

"- Karşılık mı veriyorsun? dedi, vahşi Türk! Haydi git beni gene kahveye, köy halkına fitle... Eşek Türk! Haydi... kovuyorum seni... Türk değil misin, hödüksün!.."

Üstüme de yürür, hani... El dokunmadı ama ben huylandım. Gözüm kızmıştı, zaten... kovuyor da beni. Çocuğumla sürüneceğim.

- Tahsin yalıda mı kalıyordu?

- Evet. Ben de onu omuzlarından tuttum, geriye doğru bir itiverdim. Ayağı sendeledi. Arkaya doğru gitti, başı köşeye çarptı. Başladı bağırmaya... Kan akıyordu kafasından... İclâl koştu, ben korkumdan savuştum. Kahveye gittim. Bir saat sonra polisler geldiler, karakolda ifademi aldılar, salıverdiler. Vakit gece idi. Yatacak yerim yoktu. İskelenin yanındaki odunların üstünde oturuyordum. Polisler gene geldiler, beni o gece karakolda alıkoydular. Ertesi sabah Fransızların karakoluna götürdüler. Bir tercüman vardı, Ermeni. Fransız zabiti bana sordu:

"- Sen hanımını niçin boğmak istedin?..

Ben de bağırdım:

"- "Hâşa, sümme hâşa... Ben onu ne diye boğayım... O kadar ekmeğini yedim... Ama kafam kızmıştı, omuzlarından tutup ittim." dedim.

Sonra beni polis müdüriyetine gönderdiler. Orada da ifadem alındı. Sonra mahkemeye verdiler.

- Bizim mahkemelere mi?

- Evet. Ama zabıtta hiç olmadık şeyler yazmışlardı. Altı aya mahkûm olduk.

- Peki şahit var mıydı?

- Yoktu. Kendisi itiraf etti, dediler. Ben okuyup yazma bilmem. İfadelerde parmağımı basmıştım. İfadeleri ben söylemedim ki.

- Mahkemede bunu anlatmadın mı?

- Avukatım filân yoktu. Şaşırdım hâkimin önünde. İfadeleri okuyordu, ben anlayamıyordum. "Sen mi söyledin bunları..." diyorlardı. Şaşırıyordum.

Mustafa durdu, "öh" dedi, ağır ağır başını salladı ve devam etti:

- Allah var... dedi, yattık, çıktık... Altı ay ben aklıma koymuşum... Hesap isteyeceğim o karıdan.

- Ne yapmayı düşünüyorsun?

- Öh... Allah fırsat verir. Bir elime geçireceğim.

- Eline geçirirsen ne yapacaksın?

Mustafa elini alnına koyarak düşündü ve mırıldandı:

- Boğacağım.

Orhan, Mustafa'nın loş yüzünde, gözlerinin altından sarkan çizgilerin çenesinden gelen buruşukluklarla yanaklarının üstünde birleşerek isyankâr ruhunu boğan dolaşık ipler gibi ilmiklenmesine dikkatle bakıyordu. Beş parmağını da açarak elini Mustafa'nın önünde duran bir kâğıdın üstüne koydu ve başını ona doğru biraz daha uzattı:

- Beni dinle! dedi, ne söylersen hakkın var: Annen bu yalıya o kadar emek vermiş, sonra nankörlük görmüş; sen orada canla, başla çalışmışsın ve sonunda mükâfat beklerken hapishaneyi boylamışsın. O kadın yalnız sana değil, bütün millete küfür etmiş... Senin de kafan kızmış, kendini tutamamışsın. Karıyı omuzlarından itivermişsin. Ayağı kaydıysa kaydı, sen onun başını bıçakla yarmadın ya... İnsan bunun için altı ay hapis yatar mı?... Tabiî, büsbütün hıncın artmış... Öç almak istiyorsun. Hakkın var. Gelgelelim, bir de şunu düşün: Bu karı milletinin huyu acayiptir. En ufak şeye kızar, insanın damarına

basarlar. Sonra da pişman olurlar. Hele bunların içinde sinirlileri vardır. Bak meselâ o Samiye Hanım kocasını kaybetmiştir. Zıvanadan çıkmış. Ne yaptığını bilmiyor. Köy halkına da kızıyor. Seni de onlarla birlikte zannetmiş. O gün gene ağzını bozmuş. Görsen şimdi, ne kadar pişman. Şimdi hiç o senin bildiğin Samiye Hanım değil. Ben de ilk tanıştığım zaman o karıya çok içerledim. Sonra baktım ki pek o kadar fena bir yüreği yok. Söylediğine yaptığına pişman oluyor. Elinde değil. Kocasız kalmış, felâket görmüş kadınlar bazen böyledirler. Deli gibi olurlar, Mustafa. Günü günlerine uymaz. Bak, sen de söylüyorsun: Sana bazı iyilikleri de varmış, değil mi? Pekâlâ... Şimdi düşünelim. Sen kimin intikamını alacaksın? Kendi intikamını mı? Ziyanı kime? O karıyı dövdün, öldürdün farz edelim. Dövsen geçer, gider; öldürsen öldüğünü bilmez. Fakat sen hapislerde yatarsın. Ya Tahsin ne olur? Belki sürünür, belki serseri olur, belki o da hapishanelere düşer. Milletin intikamını mı alacaksın? O böyle olmaz. Omuzuna mavzeri vurur, Üsküdar'dan öteye aşarsın. Anadolu'ya gidersin. Zaten bu işler orada hallolunacak. Burada kalanlara sabır düşüyor. Sen beni dinle: Aklından fena şeyleri çıkar. Sana güzel bir iş buluruz, çalışırsın, kazanırsın. Benim de elime para geçecek, sana da, Tahsin'e de bakarım. Belki seni yanıma alırım. Fakat bu dediklerimden dışarı çıkarsan seninle de, oğlunla da selâmı, sabahı keserim. Biliyorum ki sen benim sözümden çıkmazsın. Dediğin gibi Allah var. Herkese cezasını verir. Sen hiç meraklanma. Olmaz mı? Haydi bana söz ver.

Mustafa önüne bakarak, hiç kımıldamadan:

- Baş üstüne... dedi.

Bu donuk itaat Orhan'ı tatmin etmiyordu. Muallim ayağa kalktı, Mustafa'nın yanına geldi ve elini onun omuzuna koydu:

- Söylediklerimi iyice anladın mı? diye sordu.

Mustafa birdenbire başını ona doğru kaldırıp indirdi:

- Senin için ben canımı veririm, dedi.

- Teşekkür ederim, fakat bu söylediklerim benim için değil, senin için hayırlı.

- Biliyorum. Beni koruyorsun. Doğrudur dediklerin. Sen benim dilime bakma. Söylerim amma yapmam. Ekmeğini yedim ben hanımın. Tahsin de sürünür sonra. Fakat, neyleyim, kalbim kırıldı da söylüyorum. Yapmam.

Bir omuzunu kaldırıp indirerek ağlıyordu. Bir kolunu gözlerinin üstüne götürdü:

- Tahsin'im var, dedi.

Sonra kolunu çekerek gözlerini kapıya çevirdi.

Orhan da saatine baktı:

- Daha on beş dakika var. Ondan sonra oğlunla bol bol konuşursun. Sen şimdi bana Vedia Hanımdan biraz bahset. Ona hiç kırıldın mı?

Mustafa başını iki yana salladı:

- Hiç! dedi.

Daha yavaş sesle ilâve etti:

- Küçük hanımın yüreği pırlantadır.

Arkasından; "tuhaf" kelimesine benzer bir şey söyledi.

Orhan sordu:

- Tuhaf mı dedin?

Mustafa cevap vermedi.

Orhan ona doğru eğildi ve tekrarladı:

- Kim tuhaf? Küçük hanım mı?

Mustafa iki elini de karnının üstünde çaprazladı, başını salladı:

- Acayip halleri de vardır, dedi.

- Ne gibi meselâ...

- Sabaha karşı kayıkhaneye iner, sandalı çıkarır, denize çıkar.

- Yalnız başına mı? Kendi mi kürek çeker?

- Evet. Kaçık sanırsın. Velâkin, yok, akıllıdır çok. Sevdalı gibi halleri vardır.

- Sevdalı olmasın?

- Bilmem. Çok kimse ona gönül verdi. Akrabalarından bir Haydar Bey vardır, bir Bahri Bey vardır, bir de tanıdıkları Rüştü Bey vardır, hepsi ona gönül verdiler.

- Rüştü Bey de gönül verdi mi?

- Ben çok gezdirdim onları kayıkla.

- Rüştü Beyi mi?

- Hepsini. Küçük Hanım Bahri Beyle de, Rüştü Beyle de çok gezerdi.

- Hangisiyle daha çok?

- Bahri Beyle.

- Sen onların gönül verdiklerini nasıl anladın?

- Konuşurlardı. Bahri Bey söyler, söylerdi. Çoğu lâflarını anlamazdım amma sevda işinden bahsettiğini anlardım. Küçük hanım susardı.

- Rüştü Bey neler söylerdi?

- İngilizlere gidelim, derdi.

- Ne demek o? İngiltere'ye mi?

- Evet. Vedia Hanımı İngiltere'ye götürmek isterdi.

- Vedia Hanım ne derdi?

- Fransızca söylerdi. Ben anlamayım diye sonra Fransızca konuşurlardı.

- Demek Rüştü Bey de ona gönül vermişti?

- Ama Bahri Bey kadar değil. Bazen Rüştü Bey küreğe otururdu. Beni sahile çıkarıp bırakırlardı. Açılırlardı. Ben kahvede beklerdim.

Orhan'ın kalbinde sancılı bir delik açılıp kapandı.

- Çok kalırlar mıydı? diye sordu.

- Oh... Bir saat kadar.

- Bahri Beyle de böyle uzaklaşır mıydı? Seni sahile bırakırlar mıydı?

- Bahri Bey kürek çekmezdi.

Son dersin zili çaldı. Orhan dalgın gözlerle kapıya baktı:

- Şimdi Tahsin gelir! dedi.

Beklediler. Muit İhsan, Tahsin'i getirdi. Çocuk odadan içeri girer girmez babasının kolları arasına atılmış ve ağlamağa başlamıştı.

Orhan odadan çıktı. Arkasından gelen İhsan, kendi oğluna kavuşmuş gibi sevindiğini söylüyordu. Orhan, Mustafa'yı o gece hademelerin koğuşunda yatırması için Muide salâhiyet verdi ve mektepten ayrıldı.

Yalıya gidince Vedia ile Samiye Hanımı yukarı salonda, aynı köşede buldu. Konuştukları şeyin câzibesi onları bir saat kadar aynı noktaya bağlamış olacaktı.

Samiye Hanım, Orhan'ı görünce hayret etti:

- Ne çabuk geldiniz! dedi. Mustafa'yı göremediniz mi?

- Gördüm, hanımefendi ve meseleyi hallettim. Zaten evvelce sizin de, benim de tahmin ettiğimiz gibi merak edilecek bir şey yok.

Samiye Hanım, sevincini hayretinin altında saklamağa çalışan bir çığlıkla bağırdı:

- Ya!.. Ne imiş? Hüseyin beni niçin o kadar telâşa vermiş?

Orhan, Mustafa ile konuştuklarının bir kısmını anlattı ve ondan söz aldığını da ilâve etti. Samiye Hanım artık sevincini saklamağa lüzum görmüyordu. Orhan'a elini uzatarak:

- Bravo monşer! dedi, beni bir üzüntüden kurtardınız.

Bu "monşer" hitabı Orhan'a biraz aykırı gelmişti. Başını hafifçe geriye çekerek bunu hissettirmeğe çalıştı. Samiye Hanım, kanepede oturan Vedia'nın sol tarafındaki boş yeri Orhan'a göstererek:

- Buyurunuz, dedi, şöyle buyurunuz. Artık bizim aile dostumuz oldunuz. Dostumuz da değil, âdeta... Ailemizden.

Vedia'ya dönerek sordu:

- Değil mi?..

Ve onun cevabını beklemeden Orhan'a baktı:

- Asıl bunu Vedia'nın söylemesi lâzım, değil mi?

Bu açık telmih Orhan'ı şaşırtmıştı. Vedia da kızardı ve hiç sesini çıkarmadı. Samiye Hanım ileri gittiğinin farkına vardığı için bahsi tekrar Mustafa'ya çevirdi ve kayıkçı hakkında müsait şeyler söyledi: "Elimizde büyüdü", "Öksüzlüğüne veririm", "Ne kadar olsa acırım ona", "Hapisten çıktığına memnun olmadım değil." gibi.

Sonra ayağa kalktı:

- Sizi bu gece bırakmam, Orhan Bey, dedi, Vedia'dan öğrendim, seyahate çıkacakmışsınız, mezunmuşsunuz. Bu gece bizde kalınız. Vedia ile gene gezersiniz.

Orhan daveti kabul etti ve Samiye Hanım dışarı çıktı. Önüne bakan Vedia gülümsüyordu. Orhan hafifçe kolunu onun omuzları üstüne attı ve vücudunu kendine doğru çekti. Kız ilk önce ona sokulmuştu, sonra birdenbire doğruldu ve ayağa kalktı. Yüzünü göstermemek için pencereye kadar gittiği halde geri döndüğü zaman Orhan onun renginin uçtuğunu ve titrediğini gördü. "Anlaşılmaz bir hassasiyet!" diye düşündü ve kendi kendine sordu: "Bütün bu nevi kızlar böyle midir?" Kifayetsiz tecrübelerinden kanaat verici bir cevap alamıyordu. Vedia'da heyecanın bu derecesi, Orhan'a aşktan bile büyük, sonsuz görünen bir arzu verdi, arzu değil, Vedia'nın bütün ruhuna temessül ederek, onunla, göze görünmeyen müşterek bir zarf içinde aynı anları aynı tarzda yaşamak ihtiyacına az çok benzeyen bir ruh hali. Bunun aşktan ayrılan tarafı, iki kaderin mücadelesine değil, Orhan'ın başına getirmesi ihtimali olan her türlü felâkete rağmen ittifakına doğru temayülünde idi. Bu, almadan ve almak ümidi olmadan vermek fedakârlığını da aşıyor, hattâ korkulan felâketler muhakkak bile olsa onların şimdiden ve

memnuniyetle kabul edilmesine benzer tevekküle kadar gidiyordu.

Vedia onun yanına tekrar gelip oturdu.

Orhan hiç düşünmeden, açmak istediği bahsin câzibesine kapılarak:

- Yengenizin iması bende bazı tesirler uyandırdı, dedi.

Sonra cümlesini tashihe lüzum gördü:

- Daha doğrusu, evvelce sizden gelen tesirlere daha sarih bazı ümitler ve arzular kattı.

Vedia önüne bakıyordu. Orhan sordu:

- Siz ne düşündünüz?

Kız başını kımıldatmadan, yalnız kaşlarını kaldırarak cevap verdi:

- Eski bahislerimize geliyoruz.

- Gelelim. Hem zannederim ki bunun biraz farkı var...

Vedia sesini alçaltarak:

- Yengem sizi çok beğeniyor, dedi.

İlâve etti:

- Buna memnun oluyorum.

Ayak ayak üstüne attı, kollarını göğsü üstünde kavuşturdu ve başını gene kaldırmadı. Bu tavır, arzularına rağmen kaderine teslim olmağa hazırlananların sükûnetini hatırlattığı için Orhan'a endişe vermişti. Fakat Vedia birdenbire başını kaldırdı. Ona baktı ve gülümsedi.

Orhan dedi ki:

- Biraz evvelki sualime cevap vermediniz. Bir şey daha sormama müsaade ediniz. Yengenizin ima ettiği şeyi evvelce siz hiç düşündünüz mü? Her ihtimali yoklayanlar gibi, fantezi kabilinden olsun, düşündünüz mü?

Vedia birdenbire parlayan bir sesle:

- Orhan Bey! dedi, geçen defa size söylemeyi unuttum. Yahut çekindim. Şimdi oyuncaklı kadın ruhuyla değil, açık söylüyorum; bende iki türlü erkek hayali var: Biri koca; öteki de... (Belki iki kelimeyi de sevmiyorum

amma başka yok da onun için) öteki de âşık. Bu iki hayali bir adam üstünde birleştirmeyen kadın ya evlenmemelidir, yahut serbest bir izdivaç yapmalıdır. Bende bu iki hayal bir adam üstünde bazen birleşiyor ve bazen ayrılıyor.

Orhan sıçradı:

- Çok mühim bir şey söylediniz, dedi.

- Hem çok samimî değil mi?

- Pek ziyade. Ancak bu söylediğiniz şeyin o kadar çok ve geniş mânaları var ki hangisini düşüneceğini şaşırıyorum.

- Halbuki çok basit.

- Esasında belki öyle. Fakat muayyen şahıslara tatbik edildiği zaman gözümün önüne küçük bir kalabalık geliyor: Haydarlar, Bahriler, Rüştüler...

Orhan gülerek ilâve etti:

- Orhanlar...

Vedia da güldü.

Orhan sordu:

- Serbest izdivaçtan kastınız ne?

- Türlü türlüsü olabilir. Ben hepsinden nefret ediyorum.

İclâl içeri girdi ve Vedia'nın kulağına birşey söyledi; Orhan'dan müsaade alan kız dışarı çıkarken hizmetçi de arkasından birkaç adım yürümüştü; sonra döndü ve Orhan'ın önüne gelip durdu. Yere bakıyordu:

- Beyefendi, dedi, Mustafa'yı gördünüz mü?

Bu kızın kayıkçıya karşı zaafına dair Bahri'nin söylediklerini hatırlayan Orhan, şefkatle cevap verdi:

- Gördüm İclâl. İyidir. Merak edilecek bir şey yok. Düzelecek her şey.

Hizmetçi içini çekti:

- Bir iş bulabilecek mi dersiniz?

- Bulmuş galiba. Bir bakkalın mı, manavın mı ne, yanında çalışacakmış. Dükkânın üstünde yatıp kalkacakmış. Ben şimdi Anadolu'da bir seyahate çıkıyorum. Döndüğüm zaman ona daha iyi bir iş bulacağım. Ya mektebe alırım, ya başka bir yer bulurum.

- Siz seyahate mi çıkıyorsunuz?

- Evet. Elâzığ'da amcam öldü. Yengemi yalnız bırakmamak için gideceğim.

- Çok kalacak mısınız?

- Bilmiyorum; fakat çok değil sanırım.

İclâl, Orhan'ın yüzüne bir baktı, sonra başını tekrar önüne eğerek sustu. Onun bu halinde bir şey söylemek için dışarıdan cesaret almağa muhtaç olduğunu sezen Orhan:

- Niçin soruyorsun? dedi.

Kız ellerini önüne kavuşturarak başını sol tarafa doğru biraz yatırdı:

- Çok kalmasanız... diye mırıldandı.

- Niçin, İclâl?

Hizmetçi arkasını dönerek kapıya baktı ve eski vaziyetini alarak sustu.

Orhan tekrarladı:

- Niçin böyle söylüyorsun? Bana alıştığın için mi?

- Sade onun için değil.

Orhan hizmetçinin bir şey haber vermek ihtiyacında olduğunu daha iyi anlayarak ayağa kalktı ve ona yaklaştı:

- Ya niçin? diye sordu.

Hizmetçi kapalı bir sesle:

- Küçük hanımı yalnız bırakmayınız, dedi.

- Bunu ben de istemem. Çabuk dönmek istiyorum. Fakat... Kalmağa mecbur olursam faraza...

- Ne yapıp yapıp çabuk geliniz.

Orhan, mektepte çocuklara karşı peyda ettiği bir itiyatla elini İclâl'in omuzuna koyarak:

- Peki, niçin? dedi, söylemiyorsun. Benim bilmediğim bir sebep var mı?

- Evet.

Orhan elini çekti.

- O başka! dedi.

Hizmetçideki ifşa arzusunu ürkütmemek için, ellerini arkasına koyarak uzaklaştı, geriye döndü ve sordu:

- Nedir sebep? Bana söylersen çok memnun olurum.

Hizmetçi kapıya baktı ve alçak sesle:

- Vedia Hanım nişanlanıyor, dedi.

Birdenbire, büyük bir hayretle sıçramak ihtiyacını tadil etmek için ellerini cebine koyarak hızla dolaşmağa başlayan Orhan, "Rüştü Beyle mi?" diye soracaktı; sualini değiştirdi:

- Kiminle! dedi.

- Rüştü Beyle.

Bu haber, Vedia'nın bütün söyledikleriyle, evlenmeğe dair bütün fikirleriyle, Orhan'a gösterdiği alâkalarla, Bahri'nin kız hakkındaki tahminleriyle, biraz evvel Samiye Hanımın imalarıyla taban tabana zıttı. Orhan'ın gözünü açmak için, hakikat olmasından korktuğu herhangi bir tasavvuru bir karar şeklinde göstermek isteyen İclâl'in mübalâğasına atfedebilmek lâzımdı.

Orhan inanmadı ve sordu:

- Karar verildi mi?

- Verildi gibi.

Hizmetçi tekrar kapıya baktı ve Orhan'a doğru koşarak:

- Ayaklarınızı öpeyim, benden bilmeyiniz, dedi.

- Ona emin ol. Bana biraz malûmat verir misin?

İclâl telâşlı ve kısık bir sesle anlatıyordu:

- Besime Hanımın zoru. Hanımefendinin de günü gününe uymaz. Bir bakarsın öyledir, bir bakarsın böyle. Küçük hanım yengesinin sözünden çıkmaz. Rüştü Beyin de

evlenmesini babası istiyor. Kumar oynamasın diye. Ailece konuşuldu, görüşüldü.

- Vedia Hanım kabul etti mi?

- Bir şey söylemiyor o.

- Belki Rüştü Beyle aralarında konuşmuşlardır, değil mi?

- Herhalde. Fakat küçük hanımın gönlü var mı, yok mu, belli değil. Ben hiç istemiyorum, Orhan Bey. Şimdi anladınız mı niçin size çabuk dönünüz diyorum?

- Evet İclâl. Ailece konuşuldu diyorsun. Rüştü Bey resmen Vedia Hanımı istedi mi?

- İstedi Orhan Bey.

- Yengesinden mi?

- Evet.

- Yakında mı? Bahri'nin vefatından sonra mı?

- Hayır. Evvel. Çocuğa belki o dokundu.

Orhan büyük bir hayretle doğruldu:

- Bahri'nin haberi var mıydı?

Hizmetçi önüne baktı.

- Ona da ben söyledim. Benden duydu.

Orhan, zapt olunmaz bir heyecan içinde:

- Garip şey, dedi.

Büyük adımlarla geziniyordu. "Küçük hanımın gönlü var mı, yok mu, belli değil." sözlerindeki teselli olmasaydı, Orhan, yalnız bu hâdiseyi kendisinden gizlediği için Vedia'ya karşı duyduğu iğbiraın ilk şiddetli tesirine kapılarak bu yalıdan hemen çıkıp gidebilirdi, yahut, hiç olmazsa bir an böyle bir arzu duyabilirdi.

Merdivende ayak sesleri vardı. İclâl bahsi değiştirdi:

- Mustafa'yı tekrar görür müsünüz? diye sordu.

Vedia içeriye girerken uzaklaşan hizmetçiye Orhan yüksek sesle cevap verdi:

- Gitmeden evvel herhalde göreceğim.

İclâl çıktıktan sonra, Orhan, devam eden heyecanını, Vedia'ya hissettirmemek için piyano çalmasını rica etti.

Kız, piyano başına oturdu, iskemlesinin üstünde yarım döndü ve dedi ki:

- Fakat ben size bir havadan fazla çalmayacağım.

Orhan'ın kulağına yabancı gelmeyen, fakat kime ait olduğunu bilmediği bir parçayı çaldı. Yüzünde kederli bir vazife ciddiyeti vardı. Bitirir bitirmez piyanonun önünden kalktı:

- Mazur görünüz, her gün, iki defa yalnız bu havayı çalıyorum. Başka bir morso çalmadığım gibi iki defadan fazla da çalmıyorum. Hususî bir sebebi var. Mazur görürsünüz, değil mi?

- Hususî bir sebep...

Sesindeki şüpheyi örtmek için kuvvetle ilâve etti:

- Şüphesiz.

Vedia balkona çıkmayı teklif etti.

Salıncak iskemlelere uzandılar. Orhan sebepsiz ve ağır bir yorgunluk hissediyordu. Hiçbir bahis açmağa mecali yoktu ve ilk sözü Vedia'dan bekledi.

Vedia da konuşmak teşebbüsünü ondan bekliyormuş gibi susuyordu. Rıhtımın önünden geçerken ansızın düdük öttüren bir şirket vapuruna ikisi de baktılar. Orhan göğsünde büyük bir sıkıntı duyuyordu. İçine bir genişlik doldurmak için Boğaz'ın nihayetlerine doğru baktı. Şiddetle duyduğu mesafe hasretini doyurmasına mâni olan şeylerin hepsi, denizin kenarında upuzun bir kale gibi dikili duran ve sanki arkasında engin sular varmış da onu örtüyormuş hissini veren karşı kıyı, ufka yapışmış sert bulut kümeleri, balkonun göz hizasından manzarayı delen parmaklığı onun rahat nefes almamasından mesul gibiydiler. Orhan bu sıkıntının Vedia'ya ait nişan haberinden geldiğini bildiği halde manzarayı itham ediyor, bir dağ başında olsa ferahlayacağını sanıyordu.

Vedia da sıkıntılı nefesler aldı. Ağızlarından çıkacak her kelimeyi gülünç veya mânasız olmakla tehdit eden bu ânı geçirmek için Orhan ayağa kalkmaya mecbur oldu. Yalnız tek kelime söyleyebilirdi. "Nişanlanıyor musunuz?" ve bu kelimenin açacağı bahis üstünde belki saatlerce konuşabilirdi; fakat bunun haricinde hiçbir mevzu, onun bir tek alâka sahasından başka her kanalı tıkamış zihnini açmak kuvvetinden mahrumdu.

Doğrudan doğruya nefsinin icbarıyla, neticelerini hiç düşünmeden ve yalnız rahat bir nefes alabilmek için birdenbire sordu:

- Ali Haydar Beylerden, filânlardan sonra, yeni bir teklif karşısında bulunsaydınız ne yapardınız?

Sorduğu şeyin mânasızlığını hemen anlamıştı. Fakat tashihe imkân bulmak için sabretmeğe karar vererek cevabını bekledi.

Vedia arkasına yaslanmışken havada duran ayaklarını yavaşça yere indirdi ve gülümseyerek:

- Teklife göre, değil mi? Orhan Bey? dedi.

Orhan sorduğu şeyin kendisine ait bir ima zannedilmesinden korkarak:

- Meselâ, dedi, muhitinizde kıymet verdiğiniz insanlardan biri tarafından... meselâ... kim diyeyim...

Vedia'nın ağzından, Orhan'ın oyununu keşfettiği şüphesini veren bir küçük müstehzi kahkaha kaçtı.

Orhan şaşırıyor:

- Meselâ, diyor ve arar gibi yapıyordu.

Vedia dudaklarının etrafında kahkahasından kalan gölge ile tamamladı:

- Meselâ, Rüştü! dedi, korkmayınız, söyleyiniz!..

Orhan kızardı:

- Evet, diye mırıldandı.

Vedia tekrar arkasına yaslandı, kollarını yukarı kaldırdı ve iki elini de bir yastık gibi başının altına koyarak,

göğsünün güzel kabartmasını belirten bir gerginlik içinde:

- Orhan Bey, dedi, ben size, koca ve âşık, iki tipten bahsetmiştim. Rüştü bu tiplerden birincisine hiç yakın değil.

- İkincisine?

- Onu da ben düşünmem.

Orhan'ın gözü önünde bu iki tipin müphem ve umumî iki hayali, bir koca, vazife adamı olarak, öteki âşık, zevk adamı olarak, sadece birer poz halinde belirip geçtiler. Kocanın başı öne doğru eğilmiş ve saçları alnının üstüne düşmüştü! Âşığın başı, bir kahkaha atar gibi arkaya doğru atılmıştı ve saçları havada uçuyordu. Güldü.

Vedia bu gülüşün içinde saklanan fena tefsirden nefsini kurtarmak ister gibi bir müdafaa hareketiyle:

- Ben size söyledim, dedi, bu iki tipin bir tek adamda birleşmesini isterim. İkisi de benim için yarımdır.

- Şu halde reddedersiniz.

Vedia, Orhan'ın gözlerinin içine baktı:

- Emin olunuz! dedi.

Kız, Orhan'ın her şeyi bildiğini hissetmiş de teminat veriyormuş gibi gülümseyerek sabit bir bakışla gözlerini ondan ayırmıyordu... Orhan teşekkür edecek oldu. Fakat biraz evvel ifşa ettiği zaafın mânasızlığını son haddine vardırmaktan çekinerek:

- Anlıyorum, dedi.

Sonra önüne bakarak:

- Eminim, dedi.

Vedia tekrarladı:

- Emin olunuz... Hem bilmiş gibi söylediniz. Böyle bir şey var. Henüz cevap vermedim. Fakat kabul edemeyeceğim.

Orhan tekrar ve kızın iki elini birden tutarak ona teşekkür etmek ihtiyacını duymuştu. İskemleye oturdu ve öne doğru eğilerek, Vedia'nın havada duran dizlerine doğru başını biraz yaklaştırdı. Vedia'nın ifşa ettiği şeye hiçbir hayret göstermediği için, Rüştü'nün teklifini bildiğini açığa vurmuş oluyordu. Muhakkak ki Vedia bunu Orhan'ın beceriksizce sualinden de hemen anlamıştı. Ellerini başının altından yavaşça çekerek:

- Rüştü'nün her işi kumardır, dedi.

Orhan bu sözün doğurmasını bekliyordu. Gözlerinde uyanan dikkatle Vedia'yı devam etmeğe teşvik etti.

Kız mırıldandı:

- Bir şey kazanmak için değil, bir şey olsun diye. Heyecan.

- Bu kadar basit mi?

- Kendisi bu kadar basit olmadığını söylüyor. Fakat böyle değilse, belki de süs için. Rüştü ancak dekoratif bir maksatla evlenir.

Vedia söyleyeceği şeye gülerek ilâve etti:

- Kadını bir elbise gibi alır: Giymek için. Yahut hem kumar, hem dekor. Kadınla oynamak ve onu yanında taşımak için.

Orhan gülümseyerek susuyordu.

Orhan sordu:

- Yengenizin Rüştü Bey hakkındaki fikri nedir?

- Sever onu çok. İster bizim birleşmemizi. Çok istedi. Sofi ve Besi Teyze de onun üstünde tesir yaptılar. Fakat yengem çok güç karar verir, bilir misiniz? Çok güç...

- Sizin kararınız üzerinde yengenizin bir tesiri var mıdır?

- Oh... Bakınız... Bu ince bir nokta... Benim yengemden başka yakın hiç kimsem yok. Onu kaybettiğim insanların içimde yığılmış muhabbetiyle seviyorum. Hiç gücendirmek istemem. Ve bilir misiniz? Yengem... Biraz

müstebittir. Onun sözünden çıkmak istemiyorum. Müşterek beğenmemiz ve karar vermemiz lâzım.

- Rüştü Beyde de tereddüt ediyor mu?

- Evet. Her gün fikrini değiştiriyor. Ben bir şey söylemiyorum. Besime'nin ve Sofi'nin tesirlerinden kurtulduğu gün Rüştü'nün aleyhinde düşünüyor. Bir çok mahzurlar sayıyor.

- Aleyhinde mi? Halbuki onu çok seviyor değil mi?

- Fakat... Bu vaziyete göre aleyhinde. Hem doğru da düşünüyor. Haksız değil.

Hava kararıyordu. İçeri girdiler. Vedia kanepeye oturdu. Orhan karşısında, ayakta durarak bir sigara yakmıştı:

- Ne olursa olsun onun teveccühünü kazanmak epeyce güç görünüyor, dedi.

Bu sözüyle kendi kendisini de namzetler çerçevesi içine sokmuş olacağını evvelden biliyordu. Vedia kısık sesle bir:

- Evet, dedi.

Orhan yavaşça onun yanına oturdu ve bir elini avucuna aldı:

- Size karşı güzel bir emel besleyenler için iki teveccühü birden kazanmak lâzım, değil mi? dedi.

Vedia elini çekmek için hiçbir hareket yapmadan:

- Biri olunca öteki de olur, dedi.

Ve tasrih etti:

- Şimdiye kadar yengemle aramızda hiçbir fikir ayrılığı olmadı. Hep benim saadetimi düşündüğünü ve benim gibi düşündüğünü gördüm.

Orhan, Vedia'nın elini dudaklarına doğru götürdü, fakat öpmedi; bu elin incecik teni üstünden yükselen ısınmış güzel koku içinde teneffüsü derinleşerek:

- Cesaret lâzım, diye mırıldandı.

Bunu kendi kendine bir ihtar gibi söylemişti. Başını Vedia'ya yaklaştırdı. Yüzünde, onun saçlarından birkaç telin hafif dokunuşunu hissediyordu:

- Bana cesaret tavsiye eder misiniz? diye sordu.

Vedia başını biraz çekti:

- Mademki erkeksiniz, dedi.

Salon iyice karanlık olduğu için yüzü görünmüyordu, fakat sesinde bir tebessüm vardı.

Orhan da gülerek sordu:

- Tehlike çok mu?

Vedia cevap vermedi. Orhan onun elinin üstüne dudaklarını koyuyordu. Kız yavaşça elini çekti.

Orhan tekrar sordu:

- Pek mi çok?

- Hayır.

Orhan biraz daha açıldı:

- Yengenizin benim hakkımdaki fikirlerini merak ediyorum, dedi.

- Sizi de sevdiğini görüyorsunuz. Ciddiyetinizi çok beğeniyor. Erkeğin ciddî olmasına taraftardır. Geçen gün dedi ki: "Fikirleri bana yakın değil amma, başkalarına, başkalarının düşüncelerine o kadar hürmet ediyor ki, insan ona kızmıyor."

- Ben kendisiyle çok az konuştum.

- Konuşmanızı da methediyor. Onun bir şey beğendiği zaman dilinden düşürmediği bir söz vardır: "Avrupalı gibi" der. Sizin için: "Avrupalı gibi düşünüyor" diyor, Rüştü için de "Avrupalı gibi giyiniyor" diyor.

- Bu "Avrupalı gibi" ölçüsü, bizde yarım asırdan beri, -bizde, yani münevver tabakada- medeniyet ve mükemmeliyet ölçüsü oldu. Fakat Samiye Hanımefendinin tasnifi hoş: Bir adam var ki Avrupalı gibi düşünüyor, fakat Üsküdarlı gibi giyiniyor, bir adam da var ki, Avrupalı gibi giyiniyor, fakat kim gibi düşündüğü belli değil. Bunlar

ben ve Rüştü Bey miyiz, bilmem amma, hakikaten bizde böyle iki türlü adam var.

Orhan merdivende ayak sesleri duyarak ayağa kalktı. İclâl lâmba getiriyordu.

Hizmetçi dışarı çıktıktan sonra, Vedia gözleri kamaştığı için başını lâmbanın aksi istikametine çevirerek:

- Sahi, dedi, ben de bunu çok düşündüm. İkisi neden bir araya gelmiyor?

- Çünkü bunlar bize kitaplarla ve elbise modelleriyle ayrı ayrı gelen iki Avrupa'dır. Fakat, bilmiyorum, zannediyorum ki Vedia Hanım, Avrupa'da da bu iki kıymet, kültür ve zarafet bir adamda pek nadir birleşiyor.

- Bizde olduğu kadar ayrılmıyor.

- Öyle mi? Ben Avrupalıları pek az tanıyorum. Sizce ikisi de şart mıdır?

- Oh... "Şart" çok kuvvetli. Şart, yalnız düşünüş için. Fakat, tabiî öteki de lâzım. Öteki bence sade kıyafet değil. Bir adamın bütün stili... Nasıl Türkçesi?

- Üslûbu!

- Bütün.. üslûbu, bir adamın görünüşünün bütün üslûbu güzel olmalı. Hiç değilse çirkin olmamalı. Sade olmalı.

Orhan eline para geçtikten sonra kıyafetine ait meseleleri düşünmek hususunda verdiği kararı hatırlayarak salonda gezinmeğe başladı ve bu ümidinden aldığı kuvvetle:

- Evet, dedi, pek tabiî, görünüşün bütün üslûbu.

Ağır ağır yürürken kendini bir aynada görmek istiyordu.

Vedia'nın önünde durdu:

- Demek bana cesaret tavsiye ediyorsunuz? diye sordu.

- Evet.

İclâl tekrar içeri girdi ve onları yemeğe dâvet etti.

Merdivenleri ağır ağır inerlerken, biraz önden yürüyen Vedia durdu, Orhan'a baktı:

- Bu cesareti sizden başka hiç kimseye tavsiye etmedim, dedi.

Büyük sevinçlere benzer bir his, Orhan'ın başından omuzlarına ve kollarına doğru sıcak bir duman gibi yürümüştü.

Samiye Hanım yemekte çok neşeliydi. Kocasından ve seyahatlerinden bahsetti. "Halimciğim..." derken onun hep tuhaf hallerini hatırlıyormuş gibi sebebini yalnız kendisinin bildiği ve başkalarına göre lüzumsuz kahkahalarla gülüyordu.

Yemekten sonra bahçeye çıktılar. Ilık bir rüzgâr yeni bir mevsim tazeliğiyle esiyordu. Hava bulutlu olduğu halde topraktan sızıyormuş gibi bir aydınlık vardı. Kameriyede oturdular. Samiye Hanım, ilk önce ayakta duran Orhan'a, Vedia'nın yanında yer gösterdi:

- Neşeliyim bu gece, Orhan Bey, dedi, kendi kendime güzel projeler yapıyorum, çok eğlenmek istiyorum. Bir düğün istiyorum.

Yemekte fazla şarap içmiş olduğunu hissettiren bir dalgalanış sesini parlatıp söndürüyordu. Birkaç defa: "Ah Rüştücüğüm, Rüştücüğüm..." dedi. Vedia sessizliğiyle yengesinin bu halinden memnun olmadığını hissettiriyordu. Samiye Hanım bağırdı:

- Ben kararımı veriyorum. Sen de ver, düşünme, Vedia! dedi.

Genç kız ayağa kalktı:

- Müsaade eder misiniz, yenge, dedi, Orhan Beyle koya kadar bir gidip geleyim.

- Sen bilirsin.

Vedia hafifçe koluna dokunarak Orhan'ı kaldırdı. Sokağa çıktıkları zaman, genç kız derin bir nefes alarak:

- Bazen alkol yengeme çok dokunuyor, dedi.

Orhan, Vedia'yı konuşturmak için sordu.

- Niçin?

- Dikkat etmediniz mi?

- Hayır, pek farkında olmadım.

- Beni müteessir ediyordu. Sık sık Rüştü, eğlence, düğün... Bizim ayrılmamıza da canı sıkıldı.

- Hakikaten kararını vermiş mi görünüyor?

- Ben de ondan korkuyorum.

Kız birdenbire durdu ve Orhan'ın kolunu tuttu:

- Oh... Orhan Bey, dedi, yengeme çok hürmetim var. Bugüne kadar hiç sözünden dışarı çıkmadım. Fakat sizin yanınızda böyle yapmasını anlamıyorum. Benim saadetim onun için bir eğlence midir? Herhangi bir parti dö plezir için beni feda etmek mi istiyor?

- Tahmininiz doğru: Alkol.

- Yalnız o değil, Orhan Bey. Ne kadar içmiş olsa bunu yapmazdı. Mutlaka bir haber, bir mektup aldı, bir şey oldu. Yengemle aramda bir fikir ayrılığı bulunmasını hiç istemem. Böyle bir ayrılık olursa, felâket.

- Şayanı teessüf tabiî, fakat niçin "felâket?"

- Felâket Orhan Bey. Size katî söylüyorum: Yengemin sözünden dışarı çıkamam.

Vedia'nın sesinde rücu eden bir isyan acılığı vardı.

- Çıkamam, diye tekrarladı, ondan başka hiç kimsem yok.

- Fakat hayatınızı biriyle birleştirecek olunca.

Genç kız, birdenbire elini Orhan'ın kolundan çekti.

- Hayır! dedi, o vaziyette kimse ile hayatımı birleştiremem. Oh... Esaret olur o.

- Esaret mi?

- Evet Orhan Bey. Her evlenen kızın güveneceği bir şey olmalıdır. Sizinle dost gibi konuşuyorum. Ben bunu düşünürüm de, yengemin istemediği biriyle evlenmeğe

mecbur olursam "dışarıda çalışırım" derdim. Piyano dersi vermek filân bile düşündüm.

Orhan büyük bir hayretin baskısı altında sustu. Şimdiye kadar hiçbir bahiste sesi bu kadar yükselmeyen Vedia'nın bu noktaya verdiği ehemmiyetin ifratını anlamıyordu.

- Esaret niçin? diye mırıldandı.

- Ben tanıdığım evli kadınlara dikkat ettim, Orhan Bey. Güvenecek bir şeyleri olanlar mesut, olmayanlar bedbaht, çok bedbaht...

- Niçin Vedia Hanım?

- Kocalarının en küçük kaprislerine esir oluyorlar.

- Fakat onların kocalarına karşı servetten daha büyük bir hazineleri yok mu? Aile şerefinin ve namusunun anahtarı onlarda değil mi? Bu yabana atılacak bir kuvvet mi?

- Bu silâhı iyice kullanamazlar ki... Açık kullansalar kötü kadın olurlar; gizli kullansalar erkeğe tesir etmez; çünkü, değil mi? haberi olmaz.

- Bu silâh, patlamadan bir erkeği öldürür: Namlusunun tevcih edilmesi kâfidir.

- Her erkek öyle değil. Nice erkekler var ki, ehemmiyet vermezler, verseler de belli etmezler. Meselâ...

Alçak sesle ilâve etti:

- Rüştü.

- Rüştü?

- Evet. Kıskandığını anlamağa imkân yok.

Orhan, Vedia ile Rüştü arasındaki münasebetin böyle bir ihtiras safhasına kadar ilerlediğini ifşa eden bu söz üzerinde düşünüyordu. Vedia ilâve etti:

- Kendisi hiç kıskanmadığını söyler de, meclislerde filân dikkat ettim, yalanını yakalayamadım.

Orhan evvelkini tashihe benzeyen bu söze inanmadı. Vedia tekrar onun koluna girdi.

- Benim için, Rüştü ile bir arada yaşamağa imkân yoktur, Orhan Bey! dedi. O her şeyin kabuğunu görüyor, kabuğunu seviyor. Anlaşamayız.

Vedia ağzından kaçırdı.

- Anlaşamadık.

- Kendisiyle bunları hiç konuştunuz mu?

- Biraz, tabiî umumî olarak.

- Ne diyor?

- Her şeyde, her şeyde ayrıyız. Müzikte o neşeli havaları sever, ben klâsikleri; o hikâye anlatmaktan hoşlanır, başka bir şey konuşmaz, hele başkalarını hiç dinlemez, ben dinlemeği de severim, her şeyden bahsedilmesini de. O yalnız seyahat kitaplarıyla eğlenceli romanlar okur. Şiirden hoşlanmaz. Siz bana aniverserimde o güzel şiir antolojisini hediye ettiniz. Başucumdan ayırmıyorum. Rüştü bana bir pudriyer getirdi. Şık güzel... Fakat iki obje arasındaki farkı ben hissetmez miyim? İnsan, hayatında birçok pudriyerler kullanır; birini alınca ötekini atar. Fakat sizin getirdiğiniz şiirler her zaman taze...

Orhan durdu ve Vedia'nın elini öptü.

Genç kız kolunda biraz daha fazla nüvaişlere davet eden bir gevşeklik vardı.

Orhan'ı, Vedia'ya bağlayan en büyük tecessüslerden biri de şu idi: Genç kızın onunla Rüştü arasında yaptığı mukayeseden aldığı neticeyi anlamak ihtiyacı. Şimdi başka bir adam Vedia'ya, Orhan hakkında düşündüklerini sorsa alacağı cevap ne olacaktı?

"Benim için Orhan'la yaşamağa imkân yoktur. O her şeyin içini görmek için kabuğunu kırıyor, şekillerin hayatını ihmal ediyor. Onunla anlaşamayız." gibi sözler mi? Eğer böyleyse, Orhan için, hayatının o saatine kadar aile terbiyesi ve sefalet yüzünden ihmale mecbur olduğu bu noktayı tekemmül ettirmeğe imkân yok muydu? Zihninde bir kelime alev aldı: "Elbise"; fakat bu kelime, yalnız

üstümüze giyilen bir kumaş değil, ruhumuzun üstüne geçirilmiş bir deri gibi bütün ihtiraslarımızı kırıntılarına varıncaya kadar derleyip toplayarak ona estetik bir nizam veren kalıpların sembolüydü. "Görünüşün üslûbu" tâbirini hatırladı. Sonra Eminönü'nde bir Ermeni terziye taksitle yaptırdığı kötü elbisesinin ütü çizgileri hep sağa sola kaçan dar ve zibidi pantolonundan, kalabalık bir mecliste hemen daima emniyetini, ahengini ve güzelliğini kaybeden tavırlarının beceriksizliğine varıncaya kadar, ailelerden tevarüs edilmiş birçok şekil manzumeleri arasında kendisine ait üslûbun kifayetsizliğini düşündü. Eline geçeceğini umduğu servetin şekle ait eski itiyatlarını ne derece tashih edebileceğini kestiremiyordu.

Birdenbire içinde bir hamle doğdu ve kendi kendine:

"Artık yeter! dedi, vaziyetini tâyin et. Bu kızdan ne istiyorsun? Onu seviyor musun? Hangi nevi bir ruh tecrübesi içindesin ve sonu ne zaman gelecek? Seni babana isyana sevk eden bütün eski dâvalarını unuttun. Hiç bir meslek heyecanı duymuyorsun. Bu kızın yanında, bir iki gün sonra gideceğin Elâzığ'ı ve oradaki işleri de hatırlamak istemiyorsun. Fakat ondan ne istediğini de bilmiyorsun. Sor bakalım, o ne istiyor senden, ne bekliyor, sor. Açık konuş biraz, açık."

Vedia da önüne bakarak düşünce içinde yürüyordu. Orhan ona sokularak bir şeye karar vermiş adamların tok ve ciddî sesiyle dedi ki:

- Vedia Hanım, sizi tanıdığım günden beri aramızda muarefenin alabileceği şekiller üstünde her gün düşünüyorum. Fakat bu kâfi değil elbet. Sizin de ne düşündüğünüzü bilmek istiyorum. Şimdiye kadar bunu anlamağa çalıştım, fakat sözden daha sarih bir işaret olamayacağını gördüm. Açıkça konuşmadan, kapalı tesirlerle anlaşmak ümidini feda etmem lâzım geliyor. Benim tabiatım buna müsait değil. Tabiatım ve mesleğim. Çünkü muallim

soran, cevap alan, söyleyen, izah eden ve izah isteyen bir insandır. Sözle alâkası fazladır. Bundan başka işaretler ona kifayetsiz görünür. Birkaç türlü tefsire imkân bırakmayan, tek mânalı, sarih ve mantıkî söz. Onun için sizinle açık konuşmaya karar verdim. Bu karar şimdi içime doğdu. Bana cesur olmamı tavsiye etmiştiniz. Bu, müphem bir vaiddir. Neye karşı cesur olayım? Tehlike ne tarafta? Bilmiyorum. Bana yol gösterir misiniz? Hakkımdaki fikirlerinizi açıkça söylemekten başlayınız. Size karşı benden evvel yapılmış tecrübelere çok dikkat ettim: Ali Haydar, Bahri, Rüştü Beyler... Fakat bunların arasında kendi vaziyetimi tâyin edemiyorum. Siz söyleyiniz.

Vedia durdu ve yarı karanlıkta koyu kül rengi olan gözlerini kırpmadan, Orhan'ın gözlerinden ayırmayarak ona uzun uzun baktı, derin bir nefes alıp bıraktı, tevekkül ifade eden bir hareketle başını sola doğru hafifçe yola döndürdü ve yürümeğe başladı.

Birdenbire tekrar durarak sordu:

- İlk önce siz benim için ne düşündüğünüzü söyler misiniz?

Orhan silkindi:

- Hayhay! dedi.

Fakat biraz düşündükten sonra:

- Bu kolay bir şey değil, diye mırıldandı, fakat hulâsa edeceğim: Eksik, belki de biraz yanlış olacak. Durunuz bakalım.

Yutkundu ve devam etti:

- Çok güç hakikaten... Ben sizde şimdiye kadar hiçbir kadında rastlamadığım bir fikir olgunluğu ve anlaşılmaz bir hassasiyet nev'i görüyorum. Pek hususî bir güzelliğiniz de var. Sokaklarda asla tesadüf edilmeyen bir yüzünüz var. (Fakat duyduklarıma nazaran bu söylediklerim hiç bir şeydir, ben tasvir sanatına vakıf değilim. Bir de yüzünüz, vücudunuz, sesiniz o kadar çok değişiyor ki,

hangisini söyleyeceğimi şaşırıyorum.) Yalnız intibaımı söyleyeyim: Yanınızda vaktin nasıl geçtiğini bilmiyorum ve sizden ayrılınca sizi çok arıyorum. Hassasiyetinizin nev'inden korkuyorum. Sizinle -meselâ evlenmek gibi- sabit bir alâka tesis etmeği çok istiyorum amma, kararsızlığınızdan endişe ediyorum. Sabit şekillere isyan eden bir ruhunuz var galiba. Hayır. Bazen öyle geliyor bana. Bazen de aksi. Hoş bu da gene sizin değiştiğinizi gösterir. Ve şimdi kendi kendime soruyorum: "Dünyada ne sabittir?" Bununla beraber her şey oldukça sabit şekiller içinde daha güzel barınıyor. Sizin birçok parçalara bölünmüş bir ruhunuz olmasından ve her biri üstünde boğum boğum yaşamasından korkuyorum. Ben bu parçalardan biri olmağa razı değilim. Bende bütün iştiyakı var. Anlatabiliyor muyum? Velhasıl, şimdi sizin yanınızda olmam cesaretime delildir amma korktuğum tehlikeler de pek çok. Düşüncelerimi hulâsa ettim. Bir kısmını da şimdi, yanınızda düşündüm. Böyle, sabaha kadar söyleyebilirim, fakat daha ziyade sizi öğrenmek istiyorum.

- Peki Orhan Bey. Siz kendi korkularınızın bende de olabileceğini hiç düşünmediniz mi? Siz kendinizi anlatırken, tıpkı tıpkısına beni anlatıyorsunuz. Evlenmek gibi sabit bir şeklin içine hayat nasıl girer, dediniz. İşte ben bunu on senedir, belki daha fazla düşünüyorum da sizin gibi anlatamam. Gene sizin dediğiniz de doğru: Her şeyin az çok değişmeyen bir şekli de var, yok değil. Bunsuz olmuyor. Sizinle bunları konuşmak çok hoşuma gidiyor. Fakat başka taraflarınızı iyice tanımıyorum. Başkalarından eksik olan şeylerden bazıları da başkalarında... Amma herkes için böyle. Bütün erkeklerin bütün iyilikleri bir kişide toplanamaz. Kadınların da öyle. Eğer böyle bir ideal kadın ve erkek yaratmak isteseydi Allah iki kişi yaratırdı, değil mi? Ötekilere ne lüzum var? Her şeyi istersek hiçbir şey bulamayız, diye korkarım. Bunu bili-

yorum. Henüz sizin eksiklerinize dikkat etmedim. Fakat olacak. Allah değilsiniz. Bende de pek çok var. Bunlar birbirini mi tamamlamalı? Birbirinin aynı mı olmalı? Bilmem ki. Aradaki farklar mı iyi, yoksa benzeyişler mi iyi? İkisi de mi lâzım? Ne kadar? Bilmem ki. Böyle düşüne düşüne de insan bir şey yapamaz değil mi? Onun için ben kendimi bıraktım. Beni alıp götürsünler, sürüklesinler diye bekliyorum. Fakat üstüme bir el dokunur dokunmaz mukavemet ediyorum.

- Daha muayyen konuşalım. Ben Rüştü Bey gibi müracaat etsem ve acele cevap istesem sizden ne cevap alırım?

Vedia durdu ve hemen cevap verdi:

- Reddetmem Orhan Bey, hemen kabul de etmem. Yengemin kararını beklerim. O istemezse ben gene düşünürüm. Sizin için bu yalnız, Orhan Bey, gene düşünürüm. Biraz daha konuşalım, derim. Bu belki pek uzun yahut pek kısa sürer.

Bu cevap, Orhan'a, ilk safhada reddedilen üç namzetten daha yüksek bir derece tâyin ettiği için müphem neticesine rağmen sarih bir memnuniyet vermişti. Askerî mektep tarafına doğru yürüyorlardı. Orhan, seyahati esnasında Vedia'nın teklif ettiği konuşmaların fasılaya uğrayacağını düşünerek sordu:

- Herhalde Elâzığ'dan göndereceğim mektupları cevapsız bırakmazsınız değil mi? Vadetmiştiniz. Ümit ederim ki, bunlar da anlaşmamızı kolaylaştıracak.

Vedia aydınlık bir sesle:

- Şüphesiz, dedi.

Birkaç adım sonra, sesinin mahrem bir alçalışıyla ilâve etti:

- Merak etmeyiniz.

Ve Orhan'ın koluna asıldı.

Mektebin önündeki sahile gelmişlerdi. Karaya çekilmiş bir balıkçı kayığının yanında durdular. Bir kaç adım ötede karanlık suyun hareketleri görünmediği halde yorgun bir hayvanın uyurken nefes almasına benzeyen hafif, mevzun, yayvan sesi duyuluyordu. Denizin şurasında, burasında yırtılmış bir bulutun aralığından vuran hafif ışıkların donuk ve yağlı parıltı lekeleri vardı.

Orhan, içindeki ümitlerin ve henüz en son şekillerini bulmamış, müphem güzel hayallerin verdiği hazzı sesine doldurmak için mırıldandı:

- Vedia...

Ve onu kucakladı. İhtiyatla yürüyen dudaklarını Vedia'nın saçlarından, dudaklarına kadar, birer nokta koyar gibi getirdi ve ağzı üstünde durdu. Kızın gene bayılmasından korktuğu için hemen çekilmeğe hazır duruyordu. Silinmesinden korkulan bir mühür basar gibi dudaklarının tazyikini, kollarının arasındaki vücudun ürpermelerine göre ayarlayarak itina ile artırdı. Denizin sesine benzeyen derin nefes alışlar içinde bir müddet kaldılar. Vedia, hafifçe doğruldu ve yüzünü Orhan'ın göğsüne kapadı.

Sonra yavaşça onun kollarından sıyrılarak saçlarını düzeltti, denize baktı ve derin bir nefes aldı.

Yürüdüler.

Orhan, hâlâ ağzından vücuduna yayılan lezzetlerin sıcaklığı içinde, dudaklarla bu tarzda konuşmanın sözle anlaşmaktan daha çabuk neticeler verebileceği ümidinin sevincini de duyuyordu.

Vedia, memnuniyetini ifşa etmekten sıkılan titrek bir sesle sordu:

- Bu seyahati yapmasanız olmaz mı? Mecbur musunuz?

- Çok mecburum. Amcamı severdim. Mezarını ziyaret etmek istiyorum; yengemle benden başka vârisi olmadığı için oradaki işlere nezaret etmem de lâzım.

- Ne zaman hareket edeceksiniz?

- Telgraf çektim, cevap bekliyorum. Alır almaz.

Vedia durdu, yere baktı ve sordu:

- Bugün ayın kaçı?

- Martın yedisindeyiz.

Kız başını gökyüzüne kaldırdı ve mırıldandı:

- Yedi Mart.

Orhan tekrarladı:

- Yedi Mart.

Ve ilâve etti:

- Belki ihtiyarlığımızda bugünü sizinle beraber hatırlayacağız.

Fakat Orhan bunu söyledikten sonra, göğsünden boğazına doğru hava kabarcığına benzeyen bir şişkinliğin yürüdüğünü hissetti.

Bütün vücuduyla ruhunda, hangisinden ötekine vurduğunu kestiremediği bir allak bullak oluş vardı. Büyük bir korku, bir çarpıntı ve titreme duyuyordu. Yüzüne kan dolduğunu da anladı. Durdu. İntizamsız nefes alıyordu.

Vedia da durdu ve onun elini tuttu:

- Neniz var?

- Heyecan.

Orhan sahile koştu, eğildi ve yüzüne deniz suyu attı. Arkasından gelen Vedia'nın endişeli sesini duyuyordu:

- Çok mu rahatsızsınız?

Orhan doğruldu:

- Hayır! dedi.

Fakat yere uzanmak isteyecek kadar vücudunda bir takatsizlik duyuyordu. "Ne oldu bana? Çok mu sigara içtim?" diye düşündü ve bu suale yüksek sesle cevap verdi:

- Çok sigara içtim.

Vedia onun kolunu tuttu:

- Sahi, dedi, çok içiyorsunuz. Benim hatırım için azaltmaz mısınız?

Orhan tabakasını çıkardı ve denize fırlatıp attı:

- Hiç içmemeğe bile çalışacağım, dedi.

Yalıya doğru yürüdüler.

Orhan kızın geçen seferki bayılmasını ima ederek:

- Bu sefer de bana oldu, dedi.

Vedia ilk defa olarak ona samimî hitap etti:

- Geçti mi Orhan?

Göğsünde büyük bir sevincin ferahlığı peyda olan Orhan:

- İşte şimdi geçti, dedi.

Ve kızın elini tuttu.

Ağır ağır yürüyorlardı.

Orhan mırıldandı:

- Çok mesudum.

- Beni korkuttunuz.

Yalının bahçe kapısına geldikleri zaman Orhan ayrılmak için durdu. Etrafına baktı ve kollarını açarak Vedia'yı tekrar kucakladı. Fakat deminki büyük korkunun doğmak üzere olduğu vehmi içinde idi. Kızı alnından öptü ve ayrıldı.

Yolda kendi kendine bu zaafın nereden geldiğini düşünüyordu: "Vücudumdan mı?" dedi, "Nem var? Kalbim mi bozuk? Mütehassısa mı gideyim? Ne münasebetsiz buhran geçirdim! Ne diyordum ona. Belki ihtiyarlığımızda bugünü sizinle beraber hatırlayacağız! İçimizde istikbali gören, bir köşede saklı, yüzü karanlığa karışmış bir kâhin var da, büyü çanağını sallıyor, bütün ruhumuzu ve vücudumuzu sarsıyor ve böylece bize fena akıbetleri mi haber veriyor?"

Orhan düşündü: "Buna bir kalb hastası olmayı tercih ederim." Ve elini göğsüne götürdü. Ağır ağır yürüyordu.

Mektepte yatağa girdiği zaman göğsünün içinde hâlâ bir asayişsizlik vardı. Uğursuz ve gizli bir hareketin ağır şüphesi kalbinin etrafını çeviriyordu. Yorganı karnına kadar açtı ve gene rahat edemedi.

Doğrulup oturdu. Vedia'ya ait son intibalarından gelen büyük haz, ona vücudunu unutturuyordu.

Avucunu yüzünden geçirdi. Alnında soğuk bir ter vardı.

Düşündü: "İki şey muhakkak: Ben hastayım ve bu kızı seviyorum."

"7 Mart 1922 - Yalı, gece"

"ŞİMDİ Orhan'dan ayrıldım. Orhan! Orhan'dan, Orhan'ın, Orhan'a, Orhan... Bu isim defterime bu gece ilk defa "beysiz" giriyor: Terfi etti. Lâyık mı? Rüştü'den uzun, Bahri'den daha uzun boylu. Dimdik bir vücut üstünde sarkık, biçimsiz, düşük bir elbise. Ne fena giyiniyor. Bunun için mi onunla salonda oturmaktansa karanlıkta gezmeyi tercih ediyorum? Sosyete içinde beceriksiz ve durgun bir hali var. Salona yaraşmıyor. Fakat gece, arka yolda, uzun ve sakin gölgesi başkalaşıyor, güzelleşiyor. Baritona kaçan ağır ve derin bir ses. Ciddî bir ruh. Piyanonun kalın tonları gibi bir ruh. Akşam üzeri bir mâbedin içi gibi loş, fakat insana ferahlık veriyor. Yüzü nasıl? Bir türlü iyice hatırlayamıyorum. Rahat rahat yüzüne bakmadım hiç. Parça parça gözümün önüne geliyor: Geniş ve yuvarlak alın. Yuvarlak ve muntazam çene. İnce dudaklı, zeki ağız. Karakterli bir burun. Küçük ve az kirpikli gözler. Mat bir ten. Sık ve gür siyah saçlar.

"Demin beni sahilde kucakladı. Bu üçüncü. Daha az vahşiyim. Alışıyorum. Başımı göğsüne koyduğum zaman Rüştü'yü düşündüm. Ah bu mukayeseler. Ne çıkıyor bunlardan? Aptallık. Her adamda başka bir adamı aratacak eksiklikler yok mu? Bunu demin ona da söyledim. Anlıyor. Hah! İşte onun ruhunun en açık "Trait"si: Ne

söylersem anlayacağından eminim. Bu rahatlığı veriyor. Yanında bir bolluk duyuyorum. Hah, bolluk. Çok doğru bu, çok güzel: Bolluk. Rüştü'nün yanında daralıyorum. Dakikalarca konuşmadığımız oluyor. Tıkanıyorum. İşte şimdi buldum. Rüştü'ye "baktığım" zaman, Orhan'ı "dinlediğim" zaman zevk alıyorum. Güldüm şimdi. Biri gözlerimin, biri de kulaklarımın sevgilisi.

"Ya zavallı Bahricik? Onu ben mi öldürdüm?

"Bir muallim! (Orhan'dan bahsediyorum.) Nihayet bir muallim! Sıkıntı çeken bir adam olduğu besbelli. Namzetler listesine nasıl girebildi? Hem hepsinden fazla ona ümit verdim. Onu da mı felâkete sürükleyeceğim? Hiç iyi "distinguée" bir familya çocuğuna benzemiyor. İmam efendi gibi iki dizini birbirine yapıştırarak ve ayaklarını açarak bir oturuşu var. Dasdaracık bir pantolon altında koca ayaklar çıkıyor. Hiç ağzını açmadan böyle yirmi dakika otursa ondan nefret ederim. Konuşurken bambaşka. O zaman hiçbir erkekte görmediğim bir ruh aristokrasisi meydana çıkıyor. Kibar bir kafa. Onunla karanlıkta yürürken, uzun ve emniyetli gölgesi yanında kendimi bir prensin yanında zannediyorum.

"Enerjik ve merhametli. Sonra hiç "snob" değil. Bu insana hürmet veriyor amma bazen hoşa gitmiyor. Erkek azıcık "snob", kadın koket olmalı biraz. Sonra o sapasağlam vücutta bir şeyler oluyor. Sahilde yere çökecek sandım. Yüzünü deniz suyuyla yıkadı.

"İstediği olacak mı? Bilmiyorum. Biraz daha konuşalım, dedim. Samimiyim. Konuşmalıyız daha. Ne öğreneceğim daha? Hiç. Bir muallim. Parası yok. Bütün derdi bu. Kafası çok işliyor. Kibarlığı orada. İşte bu. Daha ne öğreneceğim? Beni sevecek mi? Uff... Severse her şey biter mi? İşte Bahri. Zavallı, zavallı. Gözlerim yaşarıyor. Sevgi onunkine derler. Ben o aşkı anlamamanın cezasını çekmekten korkuyorum.

"Odamın altında kayıkhanenin uğultusu. Bu ses benim bütün hayatımdır. Saat kaç? Bire geliyor. Uykum yok. Orhan. Güzel isim. Yanına "bey" hiç yakışmıyor. Bana mektup yazacak. Cevap istiyor. Ne yazacağım? Bir tecrübe edeyim: Ha... "Orhan!" mı diye başlayacağım? Hayır, mektupta bir bey lâzım: "Orhan Bey! Mektubunuzu aldım. Gecemin kendimle en dolu saatinde size bu satırları yazıyorum." gibi şeyler.

"Kendi kendime hitap edeceğim geldi: Vedia! Ben senin bu halini sevmiyorum. Çirkin bir esprit cirtique bu. Her şeye ve herkese bir yabancı duruşun var. Kimsenin hatırını kırmıyorsun. Böyle durmaktansa kır, daha iyi. Acı bir şey söyle. Müdafaa eder. Fakat hem böyle düşün, hem belli et, hem de müdafaaya fırsat verme, olur mu canım?

"Yatayım artık.

"Uykum yok. Ah bu Rüştü. Teklifini kabul etseydim mahvolacaktım. Biliyorum ki evlenmez o. Benimle oynuyor. Metresin adını nişanlı koyup yaşamak istiyor. Bir sene, iki sene. Sonra bonjur, bonsuvar. Kâfir kumarbaz. Haydar onun hakkından iyi geliyor. Âmiyane istihzalarıyla onu maskara ediyor.

"Şimdiye kadar kendime fena bir jesti "reprocher" etmem. Haydar'la ve Bahri'yle evlenemezdim. Rüştü'nün hilesine inanamazdım. Orhan'da da hata etmezsem...

"Orhan. Güzel isim. Ne çok sigara içiyor.

"Hayat nedir? Bir oyun ve eğlence ise Rüştü haklı. Bir muamma ve bir düşünce ise Orhan haklı.

"Niçin bu erkekler yarım yarımdırlar? Kimi tüccar, yahut da mirasyedidir, cebi dolu ve kafası boştur; kimi tersine...

"Ben parayı seviyor muyum? O kadar değil. Satın alınan güzelliklerin çoğu sahte. Sahte değil, çirkin. Altın mı daha güzel, kırdaki papatya mı? En hakikî güzellikler

bedava. Ben bunu penceremin önünde öğrendim. Bir milyon lira, sabahleyin gökten denize sarkan bir parıltının güzelliğini yaratamaz. Para varsa iyi, yoksa onu aramak kadar çirkin bir şey tasavvur edemiyorum. Değil mi? Fakirlerin bedbahtlıkları bu. Arıyorlar. Aramasınlar.

"Göz kapaklarım ağırlaşıyor, kalkayım. Ne kadar olsa kadınım. Ne düşünürsem düşüneyim aklımda hep o. Beni seviyor mu?"

"9 Mart 1922, yalı, sabah"

Yengeme bir hal oldu. Yapmadığı şeyleri yapıyor. Dün akşam yemekte Seniye'nin evlenmesinden bahsetti:

"- E... dedi, sırası, yaş yirmi ikiyi geçkin. Daha fazla beklememeli.

"Taş bana. Seniye benden yedi ay küçüktür. Yengem ki erken evlenenleri sevmez. Bana şimdiye kadar da böyle bir imada bulunmamıştı. Kompostonun şekerini bahane ettim. Lokmalar ağzımdan geçmiyordu. Sofradan kalktım. Yukarı balkona çıktım. Geldi. İclâl, Rüştü'nün gönderdiği çiçeklere su koymamış. Yarısından fazlası soluyormuş.

"- İnadına yapıyor, dedi.

"Sesimi çıkarmadım. İclâl'in, Rüştü'den ziyade Orhan'a taraftar olduğunu ben de hissediyorum. Yengem:

"- Hizmetçiliğini de unutuyor da, burnunu büyük işlere sokmak istiyor, hınzır aşüfte! dedi.

"Yanımda hiç böyle çirkin şeyler söylemezdi. Gene sesimi çıkarmadım. Karşı kıyının ışıklarına bakıyordum.

"- Rüştü ne vakit gelecek? Sana bir şey söyledi mi? diye sordu.

"- Hayır! dedim.

"Hâlâ anlamıyor mu yengem? Anlamaz olur mu hiç? Demek benim Rüştü'ye döneceğimi ümit ediyor. Ah ne kadar korkuyorum bir münakaşadan. Yengem sinirliyken ben hiç ağzımı açmam. Ona da kızar.

"Gene kızdı:

"- Hasta mısın? dedi.

"- Hayır! dedim.

"- Konuşmuyorsun da.

"Gene sustum. Ayakta duruyordu. Karşıma geçip oturdu. Bahsi açacağını anladım. İstemiyordum. İlk önce Halimciğinden bahsedecek.

"Hayır. Şey dedi. Halimciğinden bahsetmedi. Gene Seniye.

"- Kimmiş o, dedi, aldığı adam. Nafiz Bey, mühendis mi imiş?

"- Evet, dedim.

"- Epey kazanıyormuş, değil mi?

"- Galiba.

"Bunlar bahane, maksat bahsi açmak. Düşündü, düşündü:

"- Bu zamanda lâzım, dedi.

"Ben anlamamışım gibi ne lâzım olduğunu da söyledi:

"- Para...

"İlâhî yenge! Ben senin dilinin üstündekileri değil, altındakileri de anlıyordum. Para. Koca dediğin paralı olmalı. "Halimciğim parasız olsaydı..." Hayır, neden bahsetmedi ondan. Rüştü'nün parası olduğunu, Orhan'ın parası olmadığını da söylemedi. Ama hepsini düşünüyordu.

"- Orhan Bey ne vakit çıkıyor seyahate? diye sordu.

"- Bilmiyorum, dedim.

"- Onun sol gözü biraz tuhaf bakıyor, dikkat ettin mi?

"- Dikkat etmedim.

"- Şaşı gibi.

"Nasıl açsa bahsi? Ben susuyorum.

"- Bana mı öyle geldi?

"Susuyorum. Yengeme bu kaynana ağzı yakışmıyor.

"- Amcanın Hamburg'da bir kâtibi vardı, hep hazır elbise giyerdi, dedi.

"Orhan'da kusur arıyor. Bu sözü niçin söylediğini sormadım.

"- Ayıp değil, dedi, bazı insanlar giyinmesini bilmezler. Halimciğim bunları adam yerine koymazdı.

"Hah! Halimciğim çıktı ağzından. Ah ben yengemi ne kadar iyi bilirim. Bana: "Sen de Orhan'ı adam yerine koyma!" demek istiyor. Bu oyun bende ne fena tesir yapıyor, bilse. Aksine. Orhan'ı müdafaa edeceğim geliyor. Ağzımı açar mıyım hiç. Söylesin varsın.

"- Babıâli'ye yazdı, kâtibi değiştirtti! dedi.

"Az daha: "Bir esvap için mi?" diye soracaktım, ağzını açmadım.

"Konuşamayacağımı anladı ve gitti."

"20 Mart, yalı, gece"

"Orhan'dan bir mektup daha aldım. Elâzığ'a kadar çektiği yol meşakkatlerini anlatıyor. Kendimi onun yanında sandım. Birkaç kere daha kriz geçirmiş galiba yazmıyor ama hissediliyor. Mektubu önümde. Biraz evvel cevabını yazdım.

"On günden beri kendimde değilim. Sinirlerim bir hoş. Evin içinde kimsenin yüzünü görmek istemiyorum. Yengemle günde sekiz kelimeden fazla konuşmuyorum. Yemeğe inmediğim günler pek çok. Besime ikidir geliyor, yanına çıkmadım. Rüştü de birkaç defa geldi, ikisi de beni görmeden gitti. Yalnız dün Uzun Safiye ile konuş-

tum. Cici kadın. Tanıdıklarım arasında bana yakın bir o var.

"- Rüştü'nün ipiyle kuyuya inilir mi hiç? diyor. Hem ben onun seni resmen istediğine inanmıyorum. Ailece lâkırdısı geçmiştir. Rüştü'yü bilirsin; fantezilerini de hakikat gibi konuşur. İnanma.

"Bu inanma deyişinde benim eski şüphelerimi ayaklandıran bir tecrübe kuvveti var. Safiye ile Rüştü arasında bir şeyler geçtiğinden eminim. İkisi de maharetle gizliyorlar. Bu sefer Safiye onu daha yakından tanıyormuş gibi bir eda ile konuştu. Halinde bir itiraf vardı. Belki sorsam gizlemeyecekti. Sormadım. Sorınam da. Ağzını bile aramadım. Benim için Rüştü, mağaza vitrinlerinde sabahtan akşama kadar dimdik durmağa yarar bir manken.

"Fakat niçin ona kızıyorum. Safiye gibi düşündüklerini saklamayan bir insan olsaydım bunu Rüştü'nün yüzüne karşı söylemek isterdim. Buraya gelip de ben yanına çıkmayınca, Beyoğlu'nda Safiye'yi görmüş, demiş ki:

"- Bu Vedia'ya da ne oldu? Birine mi sevdalı? O alım satım tellâlı gibi giyinen bir muallim var. Ona mı tutkun?

"Safiye benim Orhan'a ne kadar yakınlaştığımı bilmiyor.

"- Yok canım, demiş, nereden çıkarıyorsun?

"Rüştü başını sallar ve susar.

"Safiye dedi ki:

"- Şüphesi saçma değil mi?

"- Değil, dedim.

"Hayret edecek zannediyordum, etmedi. Tabiî karşıladı. Biraz düşündü:

"- Fakat ben onu burada çok görmüyorum, dedi.

"- Seyahatte, dedim.

"Safiye o zaman benim düşüncelerim arasına un certain Orhan girdiğini anladı. Gene düşündü, düşündü:

"- Ben o adamı beğendim, dedi.

"Gene şüphe ettim. Beğendiyse niçin "o adam" diyor? Rüştü'den ayrılayım da kiminle olursa olsun bağlanayım mı?

"- Vedia! dedi, güzelim, ben Samiye ablama da söyledim. Bu Rüştü hikâyesinin sonu yok.

"- Ne dedi sana o?

"- Ablam sana biraz dargın gibi.

"- Niçin?

"- Bu Rüştü meselesinden olacak. Beni de fazla söyletmedi.

"Ben düşünceye daldım. Safiye, dedi ki:

"- Onu Besime ile Sofi dolduruyorlar. Besime'nin zorunu biliyorsun. Maksadı benden intikam almak. Samiye ablama kalsa...

"Birdenbire:

"- Turhan Beyi buraya davet eden o değil mi? diye sordu.

"- Turhan değil, Orhan! dedim.

"Aksanımda biraz sertlik mi vardı?

"- Pardon! dedi, adını iyice öğrenemedim.

"- Evet, dedim. Orhan'ı beğeniyor. Fakat yengemi bilirsin. Onda biraz esprit de contradiction vardır. Ben Orhan'a doğru biraz gidince ortaya bir Rüştü meselesi, çıkarıyor.

"Safiye yüzüme baktı;

"- Kuzum Vedia, bu Orhan'ı sahiden beğeniyor musun? dedi.

"Önüme baktım:

"- Cicim, dedim, konuşmadıkça kaliteleri belli olmayan bir insan o. Belki sen de onu alım satım tellâlına benzetiyorsun.

"- Hayır! O kadar değil ama duruşu fazla bir şey vaat etmiyor. Konuşmasına dikkat etmedim pek. Evlenmek için Rüştü'den bin kat iyi.

"- Evlenmek için ne demek?

"- Başka niçin olur?

"- İyi ya işte... Başka niçin olur? Neden "evlenmek için" diye ayırıyorsun?

"Safiye güldü. Fena gülüş. Birdenbire bütün böyle düşünen kadınlardan iğrendim.

"Hissetti galiba.

"- Çünkü, dedi, evlenmekte yalnız rahatlık ve kolaylık aranmaz mı?

"- Hayır, diyerek onu incitmemek için:

"- Bilmem ki, dedim, öyle midir?

"Safiye'nin evlenmekten fena bir tecrübesi var. Seviyorum zannetti. Erkek güzel ve hissizdi. Araları bir senede soğudu. Ah ne hikâyeler.

"- Sevmek akıllılık değil, dedi.

"- Her erkek bir olur mu? dedim.

"Düşündü, düşündü:

"- Doğru, dedi.

"İçini çekti. Zavallı Safiye. Şimdi, nafile yere, şen dul olmağa çalışıyor... Ne kadar bedbaht olduğunu hissediyorum."

Orhan bu satırları, yazıldıkları tarihten üç sene sonra, hususî hastanede, Vedia'nın yattığı odada ve onun bakan, fakat gördüğü belli olmayan gözleri önünde kendi kendine okuyordu. Bir şezlonga uzanmıştı. Yarım saat kadar evvel, doktorla bu odadan çıktıktan sonra merdivende bir kere daha gözleri kararınca aşağı katta kendisine verdikleri eterli suyu içmiş ve dinlenmek için buraya tekrar gelmişti. Hastanın dolabından hepsi de siyah kaplı yedi defteri alarak şezlonga yattı. Vedia'nın oldukça inti-

zamla hâtıralarını kaydettiğini evvelce biliyordu. Bu defterleri yalıdan hastahaneye kadar getirdiğini de hasta sayıklarken birkaç defa söylemişti.

Orhan biliyordu ki bu defterlerin içinde üç seneden beri kendi kendini kudurtucu bir tecessüsle sorduğu bir çok suallerin belki bütün cevapları vardı; Orhan biliyordu ki bir kadında en çok sahibi olmak istediğimiz ve hafıza dediğimiz şeyin muhtevalarını ifşa eden bu yazıları okumak, bir bakireyi uykuda iken soyarak çıplak vücuduna tasarruf etmek kadar hırsızca ve alçakça bir hareketti; fakat Vedia, birçok defalar, ona "birdenbire ölürsem bu defterlerimi kimseye bırakmayınız, sizden başka hiç kimsenin okumasına razı değilim. Bahri nasıl hâtıralarını bana tevdi ettiyse, ben de size bırakıyorum." demişti. Vasiyete benzeyen bu sözlerin hatırlanması, Orhan'ın ellerini defterlerin bulunduğu dolaba uzatmaktan menedebilecek bütün ahlâk mülâhazalarını hükümsüz bırakmağa kâfi geldi.

Sahifeleri intizamsız karıştırırken, Orhan Vedia'yı tanımadığı günlerin ehemmiyetsiz teferruatına ait sahifeleri atlamıştı. Kendi adının geçtiği ilk hâtıra üstünde durdu ve okumağa başladı. Ondan evvelde kendisinden bahseden birçok sahifeler olacaktı. Fakat bu defterleri başından sonuna kadar okumadıkça Orhan, hangi parçalarının ötekilere göre ehemmiyetli olduklarını tâyin edemeyeceğini anlayarak tesadüfen açtığı sahifeler üstünde kalmıştı. Okuduğu her cümle, ona bu defterlerin sakladığı hakikatleri bir anda ve bir hamlede öğrenme ihtirası veriyordu. Birkaç defa bu odadan çıkmış, hastayı kendi haline bırakmak ve evine kapanarak, saatlerce, hiç kımıldamadan, bu defterleri tamamıyla okuyup bitirmek arzusunu duymuştu.

Rasgele sahifeleri çevirdi. Kendi ismiyle başlayan parçaları tercih ediyordu. Okudu:

"*29 Mayıs, yalı, gece* - Orhan bugün geldi. Seyahat onu yormuş ve karartmış. Fakat gözlerinde yeni bir parlaklık vardı. Bana kavuştuğu için çok mesut olduğunu söyledi. Yarın gelecek ve seyahat impressionlarını anlatacak.

"Yengem onu fena karşıladı. Salona bir girdi, onu gördü ve "safa geldiniz!" deyip çıktı.

"*2 Temmuz, yalı, gece* - Orhan mektepten istifa etmiş. Amcasının ölümü onun hayatını çok değiştirdi ve daha da değiştirecek gibi... Kendisi anlatmadıkça ben hiç sormuyorum. O da bana yalnız Anadolu'yu anlatıyor, yengesinden pek az bahsediyor ve "işlerim..." deyip geçiyor.

"*8 Temmuz, yalı, gece* - Orhan'la dün Beyoğlu'nda buluştuk ve Şişli'ye kadar yürüdük. Çok iyi giyinmişti. Galiba onu amcasından kalan miras böyle değiştirdi. Kendisi hiç bahsetmiyor. Pek az beraber olabildik. Ben yengemden korkuyordum, altı vapuruna yetişmek için çabuk ayrıldım. Orhan yalıya gelmek istemiyor. Bir şey söylemiyor amma anlıyorum. Ne kadar hakkı var. Ah, bu yengem...

"*9 Temmuz, yalı, akşam*- Ah bu yengem...

"- Vediacığım, dedi, galiba artık Boğaziçi'nden bıktın.

"- Niçin yenge?..

"- Son zamanlarda İstanbul'a fazla iniyorsun.

"- İcap ediyor, yenge.

"- Eskiden bu kadar icap etmezdi.

"Orhan'la buluştuğumuzu anlıyor.

"Rüştü bir aydır uğramadı. Safiye'ye demiş ki:

"- Vedia bana karşı çok değişti.

"Safiye de bunu yengeme söylemiş.

"Yengem bu sabah, kahvaltıda, açtı:

"- Rüştü görünmüyor, dedi.

"Sesimi çıkarmadım.

"Yüzüme baktı:

"- Neden acaba? dedi.

"Gene mi sofradan kalkayım, gene mi odama kapanayım, gene mi bu yengeye her gün iki defa bonjur, bonsuvardan başka bir kelime söylemeyeyim, ne cehennem, Yarabbi!..

"*15 Temmuz, yalı, sabah* - Eski Orhan'ı tercih ediyorum.

"*15 Temmuz, yalı, akşam* - Eski Orhan'ı tercih ediyorum. Onun gözlerinde eskiden bir endişe vardı. Neden korkuyordu, bilmiyorum, fakat korkuyordu. Bu korku onun boynunu kırıyor amma ruhunu ağırlaştırıyordu gibi bir şey. Ben o zaman ona daha rahat bakıyordum. Şimdi bu endişenin yerinde hoş bir aydınlık var. Çünkü vaziyeti düzeldi. Galiba zengin oldu. Yahut olacak. Bir şey söylemiyor, fakat hissediliyor.

"*15 Temmuz, yalı, gece* - Hayır, ben zengin bir Orhan istemiyorum. Niçin mi? İstemiyorum işte. Çünkü onun yanında kendimi daha zayıf hissedeceğim, istemiyorum.

"*16 Temmuz, yalı, gece* - Ben çalışamaz mıyım? Piyano dersleri verebilirim, Fransızca dersleri verebilirim, hattâ kız mekteplerinde biraz edebiyat...

"Hep bunu düşünüyorum. Nasıl yapmalı?

"*19 Temmuz, yalı, gece* - Orhan bugün sordu bana:

"- Niçin çalışmak istiyorsun, Vedia?..

"İlk defa bana senli benli söylüyor. Çalışmak istiyorum da onun gözünde küçük mü düşüyorum. Bir daha bana "sen" demesini istemiyorum. Ona: "Beyefendi!" diye hitab edecektim. Aramıza mesafe koymak için. İstemiyorum.

"*20 Temmuz, yalı, sabah* - Orhan'la eskisi gibi uzun konuşamıyoruz. Mektepten istifa etti. Köyde geceleri kalamıyor. Yalıya gelmek istemiyor, geldiği zaman da çok oturmuyor. Ben İstanbul'a sık sık inemiyorum.

"*20 Temmuz, yalı, gece* - İçim sıkılıyor. Rengim bir hoş. Yengem birkaç gündür buna dikkat ediyor. Muamelesini değiştirdi. Gönlümü almak istiyor.

"Çok mahzunum, çok. Orhan'ı da, Rüştü'yü de, hiç kimseyi görmek istemiyorum.

"*25 Temmuz, yalı, gece* - Bugün İstanbul'da tartıldım. Beş kilo kaybetmişim. Vücudumda daimî bir kırıklık var. Yengemle beraberdik.

"- Ne oluyor, sana, ne oluyor? dedi.

"Ciddî bir endişe içindeydi.

"- Doktora bir görünmelisin, diyordu.

"Görünüp ne yapacağım? Doktorun söyleyeceğini biliyorum: Anemi. İyi yemek. Çelik şurubu. Mersi.

"Yüzüm solgun.

"*26 Temmuz, yalı, gece* - Bu akşam balkonda kendi kendime konuştum. Denize bakarak, (sanki deniz bendim), kendi kendime şöyle dedim:

"- Senin ruhun kanatsız bir kuşa benziyor. Bütün hevesi uçmak. Çırpınıyor, çırpınıyor, vücudunun parmaklıklarına kendini vura vura yorgun düşüyor. Uçmak, hiçbir yere bağlı olmamak. Fakat vücuduna bağlı evvelâ. Nâfile, nâfile çırpınış. Bunu kendi de biliyor da gene çırpınıyor. Aşktan ümit ettiği şey ne? Bağlarını koparmak değil mi? Halbuki, zavallı, kendinden yukarıda göklerde, göklerin üstünde bir yerlere doğru gideceğini umuyor, sonra, bir de bakıyor ki olduğu yere eskisinden fazla bağlanmış. Acaba en akıllıca aşk bu bağları sevmek midir? Evet Vedia. Bu bağları sevmek. Bu bağları çoğaltmak ve ruhu kıskıvrak bağlamak. Yanıldın çok. Hürriyetin için çalışmak istiyorsun. Yanılıyorsun. Bağlan, bağlanacaksın. Evet Vedia. Çırpınma. Başını onun hayali üstüne koy. Kendini bırak. Bak ne güzel. Hem evin içinde vazifelerin olmayacak mı, çalışmayacak mısın? Annen bu vazifeleri

yapmasaydı, sen dünyada olmazdın. Hayat güzelse aile de güzel.

"Artık ona cevabını ver, Vedia. Bekletme. Her şeyi kabul et. Çırpınma boşuna.

"Yoruldum. Daha neler, neler. Hatırıma gelmiyor ki yazayım. Kalem elimden düşüyor.

"*28 Temmuz, yalı, akşam* - Mavi bir çini saksının kenarından sarkan pembe güller gibi akşamın renkleri ufkun yanından taşıyor. Ben hâlâ mahzunum. Orhan bugün de gelmedi. Onu kırıyorum ve haksızım.

"*29 Temmuz, gece* - İşte, Vedia Hanım, sevmesini bu adamlar biliyorlar. Şu beğenmediğin İclâl. Onun işlenmiş bir ruhu olduğundan şüphe etmiştim, kaç kere değil mi? Sonra, bazı günler, siyah ufarak gözlerinin dalışını görür de şaşardım. İşte sevmesini o gözler biliyorlar. Hep Mustafa'yı gören gözler. Mustafa hapiste iken İclâl her saniye onu düşündü. Ona kuvvet verdi. Bir saniye onu küçük görmek hatırından geçmedi, eminim. Mustafa da hapiste bir saniye onun sevgisinden şüphe etmedi, eminim. Onu hiç kıskanmadı da, eminim. Sevgi bu.

"Şimdi evleniyorlar. İclâl bu sabah yengeme açtı. Benim önümde. Kahvaltı sofrasını -artık son günler- kendisini aratmak için (ne egoizm!) fakat Mustafa'sına gidecek diye ihmal etmek istemediği, bilâkis daha fazla artan bir vazife hissiyle (ne fedakârlık!) eskisinden daha itina ile kuruyordu. Gözleri sofranın ortasında (ortada da hep Mustafa'yı gören gözleri), sesi titriyor:

"- Hanımefendi, diyor, size bir haber vereceğim.

"Yengem de anladı, eminim, ben de anladım. İclâl birdenbire sofrayı bıraktı, yengemin önünde eğildi ve eteğini öptü.

"Yengem geri çekiliyor:

"- Ne var, kız? diyordu.

"Rengi uçmuştu.

"İkisinin de rengi uçmuştu.

"Üçümüzün de rengi uçmuştu.

"Ben anladım. Yengem de anladı, eminim. İclâl gidiyor. Mustafa'sına gidiyor.

"Doğruldu, elpençe divan durdu, başını önüne eğdi:

"- Kısmet bu kadarmış, dedi, ben artık çekileceğim, hanımefendi.

"Yengemde ses yok.

"İclâl iki adım geri çekildi, sofranın önünde durdu, bir çatalı tuttu ve bıraktı:

"- Kısmet bu kadarmış.

"Asıl kısmet Mustafa. Biz aşk diyoruz; onlar kısmet diyorlar. İclâl yüzüme baktı. Bende de ses yok.

"Ve önündeki bardağa hitap eder gibi söyledi:

"- Mustafa ile sözlüyüm.

"İşte o kadar. Dünyanın eni sonu bu. Üst tarafı yalan, aşk da yalan, hepsi de. Bizim aşklarımız. Onlarınki doğru. "Sözlüyüm" diyorlar. Burada söz ne kadar büyüyor; burada sözden ne hayatlar doğuyor, doğacak. İşte o kadar.

"Yengem bana baktı ve yüzümdeki bir tebessümden ürktü. Bilir ama o. Halimciği vardı. Allah elinden aldı, ne yapsın. Kısmet o kadarmış. Hâlâ onun gözünde Halimciği şu sandalyede oturuyor. İclâl'in gideceğinden o da müteessir belki. Fakat -zavallı amcacığım!- o da biliyor. Dünyanın mânası bu. Üst tarafı yalan. Soframızı iyi kuruyor diye bu kızı ne hakla saadetinden mahrum edelim?

"Yengem öyle fena sustu ki İclâl acı konuşmaya mecbur oldu:

"- Hanımefendiciğim, Mustafa beni kapıda çalıştırmayacak. Size de hakkım helâl olsun. Bir şeycikler beklemiyorum sizden. Bizim gibi kızların çeyizi filân mı olur?

"Gözleri yaşardı.

"Benim de.

"İkimize de baktı:

"- Siz de bana hakkınızı helâl edin, dedi.

"Artık yengemin değişmesi lâzımdı. Hayır! Kızdı mı kızar o. Neden sonra yumuşar. Çeyiz için bir şey söylemesi şart, değil mi? İclâl ellerinde büyüdü. Ah bazı kere biz bu Mustafalardan ve İclâllerden ne kadar çok adiyiz!..

"Kahvaltıda bir kelime konuşulmadı.

"Bu sahne böyle.

"İclâl gidiyor. İşte, Vediacığım, sevmesini bunlar biliyorlar. Susarak sevmesini. Erkek susar, kadın da. "Beni seviyor musun?"lar yok. "Daha az mı, çok mu?"lar yok. Maziden ve istikbalden şüpheler yok. Emniyet yüzde yüz. Fedakârlık bitirmiş. "Ben seninim, sen benimsin." O kadar: "Sözlüyüm" diyorlar. Bitti. İki taraf da ölünceye kadar öteki için parçalanmayı göze alıyor. Sessiz. Aşk mektupları, sitemler ve tehditler yok. Mutfakta bir tıkırtı. İclâl, Mustafa'sının çorbasını pişiriyor. Hep onu düşünüyor. Yirmi sene, elli sene hep onu düşünecek. Mustafa eşikte görünüyor. Sessiz. Dil dökmüyor. Dil olmayan yerde yalan olur mu? Onun bir İclâl'i var. Dünya o. Mağrur, susuyor. Vazife saati. İclâl daha çorbayı pişirmedi. Ne ciddiyet!..

"Sevmesini bunlar biliyorlar. Bunlar olmasa dünya ne kadar tenha ve hazin olur. Anladın mı Vedia Hanım? Günde on defa Chopin çalsan bunu onlar kadar anlayamazsın.

"Bizim aşklarımız tam sevgi olamadığı için, mânilere rastladığı için, taşlara çarpan su gibi kabarıyor, sıçrıyor, dağılıyor, gideceği yere rahat gidemiyor. Bütün tereddütlerimiz, şüphelerimiz, korkularımız, itimatsızlıklarımız, küçük görüşlerimiz, kendimize güvenemeyişlerimiz, iç çekişmelerimiz, öfkelerimiz, isyanlarımız, hepsi, hepsi, aşkımızın tam aşk olamamasından, yolunu bulamama-

sından. Bizimkisi aşk değil, aşk hastalığı; onlarınki aşk hastalığı değil, aşk."

Orhan birdenbire defteri kapadı ve hastanın karyolasına baktı. Vedia uyuyordu. İniltileri azalmıştı.

Onun yüzünü yakından görmek isteyen Orhan, yerinden kalktı, yatağa yaklaştı ve üstüne eğildi. Vedia'nın başı sol tarafa doğru kaymıştı. Saçlarının terden ıslanarak birbirine yapışmış telleri sağ yanağının üstüne doğru uzanıyor, ona bahçede ip atladığı için terlemiş ve hemen yatağına girerek uyumuş genç bir kız çocuğunun mâsum, hırçın ve sevimli portresini veriyordu. Yalnız, dudağının kenarından çenesine kadar uzanan keskin bir çizgi, hastalıklara gösterdiği mukavemetleri hulâsa ederek yüzünün gençliğine ansızın hudut çiziyordu. Orhan dudaklarını Vedia'nın hummalı yanağı üstüne koydu ve bir müddet, öylece kaldı.

Sonra doğruldu. Kızda hiçbir hareket yoktu. Orhan birdenbire onu uyandırmak, yatağın içinde oturtarak kollarının arasına almak ve gözlerinin içine bakarak, bütün ruhunu bir kelime ile boşaltır gibi "Vedia!" diye bağırmak istiyordu. "Vedia! Kalk! Uyan, Vedia, uyan, kalk ruhum, biz de onlar gibi sevişeceğiz, kalk, onlar gibi sessiz, onlar gibi arızasız ve macerasız, onlar gibi romansız... Mustafa ile İclâl için yazdıklarını bütün ömrümde unutmayacağım, Vedia, o satırlarla aşkı sen keşfetmiş oluyorsun. Ruhum, on bin senedir bilinmeyen şeyi sen anlıyorsun. Bu bir keşiftir, Vedia, dünyanın keşfi kadar büyük bir keşiftir. Kalk. Bu keşfi yapan insan böyle yatıp kalmamalıdır. Sevilmeğe o herkesten fazla lâyıktır. Uyan, sevgilim, uyan, yoksa öleceğim."

Tekrar eğildi, başını yatağın kenarına kapadı ve hıçkırmaya başladı.

Vedia'da hiçbir hareket yoktu. Hava gittikçe karardığı için yastığın üstünde başının manzarası, güneşe tutulan, yıkanmamış bir fotoğraf kâğıdındaki resim gibi kayboluyordu.

Orhan elektrikleri yaktı ve tekrar şezlonga uzandı. Rasgele başka bir defter alarak sahifelerini açmıştı.

Okudu:

"*23 Teşrinievvel, yalı, gece* - Bu uçurum nasıl dolar? Ben güvenilecek bir yerim olmasını istiyorum. Kimsem yok. Ne anam, ne babam. Artık yengem de yok sayılır. Onunla da aramıza bir uçurum girdi. Kime güveneceğim? Orhan söylemiyor tabiî amma; ruhumun tam teslim olmasını istiyor. Ben vücudumu vermeğe hazırım. Evlenmeden evvel bile, evlenmeyecek olsa bile vermeğe belki hazırım. Fakat gizli bütün silâhlarımı depo ettiğim ruhumu vermek... Ah...

"*24 Teşrinievvel, yalı, gece* - Fakat o istiyor. Ben Rüştü'yü unuttuğumu ve düşünmediğimi ona zannettirmeğe ne kadar çalışırsam çalışayım, anlıyor ve istemiyor. Bu uçurum bizi ebediyen ayırabilir, fakat ikimizi de içinde parçalayarak."

Orhan'ın kalbi çarpmaya başladı. Titreyen parmaklarıyla sahifeleri çeviriyordu.

"*25 Teşrinievvel, yalı, gece* - Tanıdığım bütün insanlar bana yalansız yaşanmayacağını söylüyorlar. Aldatmak ve aldanmak şartmış. Bazı kere buna isyan ediyorum. Bazı kere hissediyorum ki, bütün felâketlerimiz, hakikati söyleyeceğimiz yerde yalanı tercih ettiğimiz içindir. Bu bana en büyük budalalık gibi geliyor, budala insanlar bunu marifet sanıyorlar, asıl aldatırken aldanıyorlar, başkalarını aldatırken kendilerini aldattıklarını bilmiyorlar.

"Dün Orhan'ın apartmanında idim. Divana arka üstü uzanmıştım. O ayakta, geniş adımlarla dolaşıyordu. İçi

dolu olduğu zamanlar öyledir. Dolaşır, dolaşır. Ve yere bakarak, başını hiç kaldırmadan benimle konuşur.

"- Bu perşembe akşamı kimleri çağırayım? diye sordu.

"Ve saydı:

"- Yengen bir, Safiye iki, Necati üç, başka...

"- Sen bilirsin, dedim, kâfi gelmez mi?

"- Beş kişiyiz, altı olmamızı istiyorum. Lütfen bir isim daha söyle.

"- Hatırıma gelmiyor, dedim.

"Birinci yalan.

"Fakat o içimde sivrilen ismi hemen söyledi:

"- Rüştü'yü çağırmayalım mı?

"- İstersen çağır.

"- Adresini bilmiyorum. Sen onu görür müsün?..

"- Yalıya uğrarsa...

"- Bundan evvel ne vakit gördün?

"- On beş gün kadar var galiba...

"İkinci yalan. Galibaya sığınıyorum. Rüştü'yü evvelki gün gördüm.

"Orhan susuyor.

"Birdenbire karşımda durdu:

"- Adresini bilmiyor musun? diye sordu.

"- Yeni taşındılar. Bilmiyorum.

"Onu davet etmekten vazgeçmesinden korktum. Beni tecrübe etmesinden de korkuyordum. Adresini buluruz, diyemedim. Halbuki biliyordum adresini. Üçüncü yalan. Çünkü yeni apartmanına iki defa gittim.

"Orhan mırıldandı:

"- Kabilse ona da bir haber yolla ve çağır.

"- Peki, dedim.

Orhan defteri kapattı ve yere fırlattı. Kalbi çarpıyordu. Ayağa kalktı ve olduğu yerde bir burgu gibi döndükten sonra defteri tekrar aldı, 26 teşrinievvel tarihini aradı.

"*26 Teşrinievvel, yalı, gece* - Bugün Rüştü'yü gördüm ve Orhan'ın davetini haber verdim.

"- Gene mi bu Orhan? dedi.

"Kıskanıyor.

"Safiye onun kıskanmadığını söyler. Ne yanlış. Her his her insanda vardır. Ama az, ama çok.

"Başka bir şey söylemedi.

"Gününü ve saatini haber verdim. Sesini çıkarmadı.

"Gelir, mutlaka gelir. Benim bildiğim Rüştü...

"Uykum var.

"*27 Teşrinievvel, yalı, gece* - Orhan'ın davetine iki gün kaldı. Yengem de, Safiye de, Rüştü de ve onlara karşı resmen ben de Orhan'ın apartmanını ilk defa göreceğiz.

"Bu davetin çok enteresan olacağını biliyorum. Çünkü Orhan'ın maksadı beni Rüştü'yle yan yana görerek bir şey anlamak.

"Birdenbire Bahri aklıma geldi. Zavallı çocuk...

"*28 Teşrinievvel, yalı, gece* - Korkuyorum. Demin bir şey oldu. Elimde idare lâmbası, odama doğru geliyordum. Her taraf, pencereler filân kapalıyken nereden esti. Bir rüzgâr. Lâmba söndü. Ömrümde görmediğim siyah bir karanlıkta kaldım. Odamın kapısına gittim, topuzu çevirmek istedim, muvaffak olamadım. Elim mi terliydi, kolumda kuvvet mi yoktu, topuz mu sıkışmıştı, bilmiyorum, muvaffak olamadım. Sanki içeride birisi topuzu tutuyor. Uğraştım, kabil değil. Geri döndüm. İçinden binlerce defa geçtiğim koridorun biçimini unutuvermiştim. Ne tarafa adım atacağımı şaşırdım. Ne yürüyebiliyor, ne durabiliyordum, çıldıracak gibi oldum. Yüzüm kan ter içinde kalmıştı. Bağırdım. Duymadılar, yürüdüm ve duvara çarptım. Artık merdivenin de, salona giden kapının da, odamın da nerede olduğunu şaşırmıştım. Sağa, sola, ileriye, geriye gidiyor, hiçbir tarafa yol bulamıyordum. Durdum ve ağlamaya başladım. Bu biraz beni açtı ve

içime yeni bir kuvvet doldu. Yürüdüm. Kollarımı uzatıyordum. Elime bir topuz geçti, olanca kuvvetimle çevirdim. Kapı açıldı. Pencerelerden anladım: Odam. Daima başucumdaki dolabın üstünde hazır duran kibriti çaktım ve lâmbayı yaktım.

"Hayatımda ilk defa böyle münasebetsiz bir korku geçirdim. Hâlâ korkuyorum. Korkuyor ve titriyorum. Lâmbayı yaktıktan sonra baş parmağımla şahadet parmağım arasında çenemi acıtacak kadar sıkarak düşündüm. Benim içimde büyük bir korku var. Biraz evvel başımdan geçen şey o korkunun bahanesi. Ben başka bir şeyden korkuyorum ama ne olduğunu bilemiyorum. Ayrı ayrı birçok korkularım var. Onları biliyorum. En büyüğü evlenmekten korku. Orhan'dan korku. Niçin? Onu da biraz hissediyorum. Kabahatlerim var, yalanlarım var. Bunları ödemek korkusu. Ödemek bir şey değil, artık sevilmemek korkusu. Hiçbir şeyim olmasa da basitliklerimin ortaya çıkması korkusu. Nasıl diyeyim? Daha başka bir şey. Anlatamıyorum.

"Orhan'ı sevdim ben. Şüphe etmiyorum. Fakat Rüştü'yü de bırakamıyorum. İşte benim illetim. İkisine karşı da bütün kuvvetimi birbirlerinden alıyorum.

"Rüştü ne kadar değişti. Orhan ortaya çıkıncaya kadar bambaşka bir adamdı. Hani şimdi o lâkaydileri, kendine emniyeti, istihzası? Bu zarif kalıbın içine ruhum dolmağa başladı. Sanki ben Orhan'ın ruhundan biraz alıp Rüştü'ye doldurdum; Rüştü'nün şeklinden biraz alıp Orhan'a verdim. Onları birbirine benzetiyorum. Halbuki onlar başka başka güzeldiler. İkisini de öldürmüş olmuyor muyum?..

"Rüştü eskiden içini çeken adam mıydı? Rüştü oyundan vazgeçsin? Vazgeçti gibi. Büyük müzisyenlerin aşklarını okuyor.

"Ben ne onun teklifini reddettim, ne de Orhan'ınkini kabul ettim. İkisinden de ayrılmak istemiyorum. Belki de içimdeki korku bu: Fena oyunumun cezasını çekmek korkusu.

"Rüştü, Orhan'la temaslarımı biliyor. Orhan Rüştü'yle temaslarımı bilmiyor. Yarım yamalak hissediyor.

"Oyun demeyeyim, benim için bir mecburiyet bu. Daha fena değil mi? Oyunu bırakabilir insan.

"Rüştü bugün yalıya geldi ve bahçede oturdu. Orhan'ın servetini merak ediyor.

"- Mirasa mı kondu? diye sordu.

"- Galiba, dedim.

"Sesimde yalancı bir lâkaydi vardı.

"- Yarın gece mi gideceğiz ona?

"- Evet.

"Gitti, piyanonun kapağını açtı, tuşlardan birine dokunarak sordu:

"- Hâlâ sana kur yapıyor mu?

"Cevap vermedim.

"Piyanoyu bırakarak yanıma geldi, oturdu ve uzun bacaklarını üst üste koyarak arkasına yaslandı. Bu vaziyet, onun kendine emin olduğunu göstermek istediği zamanlara mahsustur.

"- Tabiî buluyorum, dedi, sen onun için orijinal bir tipsin.

"- Yalnız onun için mi?..

"Rüştü'nün sözü fena mânaya çekilirse bana kaba bir hücumdu.

"- Hayır, dedi, aşağı tabakadan yetişme bir adam olduğu için senden evvel hiçbir distinguée kadın görmemiştir.

"- Niçin aşağı tabakadan? Aşağı ne demek?

"- Yâni... Âdi bir aile çocuğu.

"- Âdi ne demek?

"- Enfin... Kibar bir aileden değil.

"- Bizde kibar aile var mı?

"- Az çok, yavrum... Bize göre var. Meselâ sen İclâl'le bir misin?

"- İclâl benden daha kibar.

"- Paradoxal konuşma. Hizmetçi İclâl'den bahsediyorum.

"- Biliyorum.

"- Israr mı ediyorsun?

"- Par esprit de contradiction* değil, emin ol. Ben İclâl'in benden ruhen daha mükemmel olduğunu zannediyorum.

"- Anlamıyorum.

"- Emin ol. Halkı çok sevmeğe başladım ben.

"- Orhan'ı tanıdıktan sonra mı?

"- Hayır. Niçin? Orhan halk değil. Orhan intellectuel.

"- Ne demek bu Allahını seversen?

"- Hangisi?

"- Intellectuel?

"- Türkçesi kafalı adam.

"Rüştü birdenbire bacaklarını çekti ve doğruldu:

"- Kafalı adam makale okur gibi konuşanlara mı derler?

"Sustum... Kıskanıyor. Muvaffakiyet. Fakat cezamı çekersem...

"İleri gittiğini anladı ve juste olmak istedi:

"- Doğru. Pek boş adam değil. Fakat... Fazla yerli. Halinde bir... Hacılık var.

"Güldüm.

"- Babası hocaymış galiba... dedi.

"Nereden öğrenmişti?

"- Ne biliyorsun? diye sordum.

---

* İtiraz olsun diye değil.

"- Bilmem... dedi, sen mi söylendindi ne?

"- Ben söylemedim.

"- Belki Samiye...

"- Zannetmem.

"- Yahut Safiye...

"- O bilmez ki...

"Rüştü sıkıldı ve ayağa kalktı. Gene piyanoya gitti. Notaları karıştırdı, birini ayırdı ve gözleriyle beni davet etti.

"2 Teşrinisani, yalı, gece - Ah, o gece ne kadar neşeliydim. Hayatımın en mesut gecesi diyebilirim. Kendimi hiç tanımıyorum. Benden yepyeni bir Vedia doğdu... Sesimin içinde bile kulağımın ilk defa duyduğu başkalıklar vardı. Hareketim, konuşuşum, her şeyim başkaydı.. Neden oldu, bilmiyorum. Orhan'la, Rüştü beraberdiler de ondan mı?..

Çok mu içtim? Alkol bana dokunur, sevmem. O akşam dokunmuyordu ve seviyordum. Herkesi neşelendirdim. Az gülen Orhan kahkahadan bayılıyordu. Yengem belki ilk defa Halimciğini unuttu.

"Ya piyano vakası? Görülmüş, işitilmiş şey değildi. Orhan'ın apartmanında piyano yok. Bir aralık ben:

"- Ah bir piyano olsaydı, demiştim.

"Yarım saat geçti, geçmedi. Salonun kapıları ardına kadar açıldı. Hamallar içeriye koskoca bir piyano getirmezler mi?.. Herkesteki hayreti görmeli... Yengem: "A... A..." diye bağırıyordu. Safiye avucunu ağzının üstüne kapamış, hayretinden ne söyleyeceğini bilmiyordu. Rüştü hamallara piyanoyu koyacakları yeri gösterirken Orhan'a koşarak:

"- Monşer! diyordu, gece yarısı bunu nereden buldunuz?

"Piyano yerleştikten sonra hepimiz Orhan'ın üstüne yürüdük:

"- Ne oldu? Nasıl buldunuz? Nereden?

"- Gayet basit, dedi Orhan. Aşağımızda oturanların piyanosu satılıktı. Vedia Hanım isteyince ben hemen koştum ve piyanoyu satın aldım. Derhal bize taşınması şartıyla. Onlar da bizim kapıcıyla karşıki apartman kapıcısını çağırmışlar. Kayış, ip, filân uydurmuşlar, yarım saatte malı bana teslim ettiler. Vedia Hanım piyano yerine bir vapur isteseydi belki onu da bulduruydum. Tek o istesin.

"Alkış, kıyamet. Ben piyanoya oturdum. Neşeli coşkun havalar çaldım: Rüştü'yle, Safiye dans etti.

"Rüştü'nun neşesi gösterişti fakat. Sık sık gözleri dalıyordu. İçini çekiyordu. Bunlar Orhan'ın gözünden kaçmadı. O da kaşlarını çatıyordu. Gece ilerledikçe herkese bir sessizlik ve düşünce geldi. Biz yengem, Safiye o gece Sofi'nin teyzesinin evinde kalacaktık. Yakındı. Epey oturduk. Konuştuk.

"Rüştü'de kıskançlık belli oluyordu. Rüştü de o gece başkalaştı. Herkes. Orhan da.

"Rüştü, Orhan'ın apartmanını kritik etmek için ince bahaneler arıyordu. Meselâ: "Bu koltuk ne rahat! Böyle bir kalitesi olduktan sonra ne düşünülür başka?" diyor, koltuğun başka bir kıymeti olmadığını, Orhan'ın zevksizliğine kinaye yapıyordu. Hakkı da yok değildi. Her şeyi yeni bu apartımana Beyoğlu'nun vitrinleri taşınmıştı. Camda ne görürseniz o. Döşenişte zevkten fazla akıl var. Rahat, yeni, temiz.

"- Monşer! diyor hep Rüştü, bu resmi İllustration'dan mı kestiniz?

"Orhan cevap vermiyordu. Anlıyordu. Sahi duvarlar, mecmualardan kesilmiş resimlerle dolu. Aile terbiyesi.

"Fakat bize Orhan bir Anadolu seyahatini anlattı. Hepimiz ağzına baktık. Mümkün olsaydı da not etseydim. Bir eser olurdu. Rüştü'ye cevap vermeğe hiç tenezzül

etmedi. Hücuma kalkmadı. Hiç kıskançlık göstermiyordu.

"Ben gene piyano çaldım. Hayden'in Seranadı. Albeniz'in Malaguenası.

"İyi çaldım. Methediyorlardı da.

"- Çok iyi piyano, Orhan Bey. Talihiniz varmış, çok iyi piyano, dedim.

"Yanımda, ayakta duruyordu. Alçak sesle, kimseye duyurmadan:

"- Sizin beğenmeniz lâzımdı, dedi.

"Rüştü sabırsızlanıyordu. Yengem de gitmek istedi. Ben sabaha kadar kalabilirdim. Rüştü ve Safiye bizi Sofi'lere kadar götürdüler ve beraber ayrıldılar. Yolda Safiye bana:

"- Orhan'ını bu gece çok beğendim, dedi.

"Rüştü bunu duymuştu. Safiye'ye:

"- Sen her şeyi çabuk beğenirsin! dedi.

"Böyle kabalıklar yapmazdı. Safiye kızdı:

"- Hiç öyle değil, dedi, meselâ seni kırk yıldır tanıyorum, hâlâ beğenemedim bir türlü!

"Rüştü haddini aştı:

"- Yalnız kaldığımız zaman öyle söylemiyorsun, şekerim, demez mi?..

"Ben kıpkırmızı kesildim ve önden yürüyen yengemin yanına koştum. İğrenç! İğrenç! Hâlâ bu Rüştü'nün yanında yürüdüğüm için kendimden nefret ediyorum. Yengem hiç bir şey duymadı bereket.

"3 Teşrinisani, yalı, gündüz - Bir sürpriz daha: Orhan piyanoyu yalıya gönderdi.

"Yengemin hayreti.

"Memnun olmadı.

"- Senin piyanonun nesi vardı? dedi. İfrat bu.

"- Ben beğendim de, diye mırıldandım.

"Kaşlarını çattı. Birşey söylemeden gitti.

"3 Teşrinisani, yalı, gece - Titriyorum. Demin yengemle fena konuştuk. Hep o piyano meselesi. Yemekte imâ etmişti.

"- Kaba bir hediye, demişti.

"Gene sesimi çıkarmamıştım. Yemekten sonra döndü, dolaştı, piyano bahsini açtı:

"- Böyle hediye olur mu? dedi, elâleme karşı ne deriz? Hem bu hediyenin altından nasıl kalkılır? Nasıl mukabele ederiz?

"Ah, biliyorum, sabahleyin Besime geldi, Orhan'ın davetini kıskandı, (Safiye ona ballandırmıştır.) piyanoyu da görünce yengemi doldurdu tabiî. Ben sanki Besime'yi dinliyordum. Kelimeler bile onun:

"- Bu kadarı indelicatesse doğrusu. Herkes şüphe edecek. O... Maşallah... Baksana... Vedia'ya piyanolar geliyor diyecekler. Ortada bir şey yokken. Olacağı da yokken.

"Yalvaran bir öfke ile:

"- Yengeciğim, benim ne kabahatim var? dedim.

"Benim sözlerimi hiç duymamış gibi:

"- Geri gönderelim, teşekkür edelim, dedi.

"- Yengeciğim, hasta olmamı mı istiyorsunuz?

"- O derece ilerledi mi? Hasta mı olursun, Orhan'ın piyanosu geri giderse?

"Sustum. Biraz geçti, çıktım, odama geldim. Titriyorum. Bu benim cezam. Niçin hâlâ Orhan'a "evet!" demiyorum.

"4 Teşrinisani, yalı, sabah - Niçin mi? Çünkü... Ah... bunu defterime yazmak istemiyordum. Çünkü... Hayır! Yazmayacağım.

"4 Teşrinisani, yalı, gündüz - Yazmayacağım, yazamam.

"4 Teşrinisani, yalı, gece - Çünkü... Korkuyorum. Niçin?

"5 Teşrinisani, yalı, sabah - Çünkü... Rüştü...

"5 Teşrinisani, yalı, akşam - Hayır, hayır... Yazmayacağım, korkmuyorum, hiç bir şey yok, oh, hayır, hayır...

"5 Teşrinisani, yalı, gece - Fakat Orhan'ı o Rüştü alçağına tercih ediyorum. Bunu Orhan'a hep hissettirdim. Evetimin gecikmesi onu sıkıyor, çok üzüyor. Fakat bir gün:

"- Beklerim, dedi, senelerce beklerim."

Odadan içeriye hastabakıcı ve arkasından da asistan girdi. Orhan defteri kapamıştı. Onlarla beraber karyolaya yaklaştı. Hasta âdeta baygın yatıyordu.

Asistan Vedia'nın üstüne eğildi ve hemen doğruldu. Bir omuzu kalkıp inmişti.

- Muayeneye lüzum yok, dedi, yalnız derecesi alınsın.

Yüzünde acı bir kanaat göründü. Orhan hemen onun arkasından dışarı çıkmıştı:

- Niçin muayeneye lüzum görmediniz? diye sordu.

Asistan önüne bakarak:

- Çok dalgın! dedi.

Ümitsizliği sarihti. Orhan doktorun: "Bu geceyi de bir geçirebilse..." deyişini hatırladı ve başını birden asistana yaklaştırarak:

- Evet? dedi, çok dalgın ne demek?

- Şuur azaldıkça...

- Şuur azaldıkça? Tehlike büyür mü?..

- Çok.

Orhan'ın kalbinde çarpıntı başladı.

Asistan ümit vermeğe çalıştı:

- Belli olmaz. Bunu da atlatabilir. Hem siz kendinizi fazla yormayınız. Kalbinizi zayıf bulduk. Sizin de tedaviye ihtiyacınız var. Sokağa çıkınız ve biraz hava alınız.

Beraber merdivenden indiler.

Orhan, holün kapısı önünde bekleyen Necati'yi görünce asistanı bırakarak ona koştu:

- Biraz çıkalım, dedi.

Fakat hâlâ kalbi çarptığı için hastahanenin yokuşunu çıkmak istemedi, bahçede kaldılar.

Necati'nin sormasına bırakmadan, Orhan dedi ki:

- Ömrümün en ehemmiyetli anlarını yaşıyorum. Düşün. Vedia'nın yarına çıkacağı şüpheli. Çok şüpheli! Ben kalbimin etrafında ölümün gezindiğini hissediyorum. Yere yıkılıp kalıvereceğim gibi. Senden ayrıldıktan sonra bugün doktor Vedia'yı muayene etti. "Bu geceyi geçirebilirse iyi" dedi. Benim tekrar merdivende gözlerim kararDı. Müdüriyet odasına aldılar beni. Nabzıma, kalbime baktılar, ilâç içirdiler. İstirahat etmek için Vedia'nın odasındaki şezlonga uzandım. Defterler... Hani "Defterlerim" diyordu ya, onlar... Dolaptan aldım... Okumağa başladım. Bütün Vedia... Anladın mı? Yazmış, hepsini yazmış... Yedi defter... Hepsini okumak, bir anda okumak istiyorum. Mümkün mü? Çıldırıyorum meraktan... Fakat nerede, nasıl? Vakit yok, imkân yok... Neler... Yaşanmış günlerin bütün teferruatı... Vedia'nın Rüştü hakkında, benim hakkımda bütün fikirleri... Üç senedir kendi kendime sorduğum, beni meraktan boğan suallerin teker teker cevapları... Düşün ne heyecan içindeyim. Şimdi onları okuyordum. Asistan girdi içeri. Vedia'ya şöyle bir baktı, muayeneye lüzum olmadığını söyledi. Çünkü, diyor. Çok dalgın... Şuuru azaldıkça tehlike artarmış. Düşün! Bir taraftan ölüm... Bir taraftan hayat... Onunla bütün hayatımız... Hâtıralar... Kalbim çarpıyor şimdi. Tam o Rüştü muammasını öğrenmek üzereydim. Hâlâ meçhul kaldı. Bütün defterleri okumak lâzım. Nefesim kesiliyor. Lâzım. Çarpıntım fazla. Telâş etme. Çok seviyormuşum onu... Şimdi anlıyorum... O da beni...

Orhan'ın yüzü çok sararmıştı. Necati onun bir elini tuttu:

- Konuşma! Biraz dur! Yoruluyorsun!

Dedi ve etrafına baktı. Orhan'ın koluna girerek onu bir kanepeye doğru götürüp:

- Oturalım, dedi, konuşma, biraz nefes al.

Arkadaşının boyunbağını ve yakasını çözdü, göğsünü açtı.

Orhan arkasına yaslanarak bacaklarını uzatmıştı.

Necati sordu:

- Çok rahatsızsan içeriye haber vereyim. Gene biraz ilâç al. İster misin?

- Hayır! Yanımdan ayrılma! Hiç ayrılma!..

Necati'nin elini tuttu. Titriyordu. Asistanın sözünü hatırladı: "Kalbini zayıf bulduk."

- Ben de hastayım, dedi.

- Seninki tamamıyla asabî.

- Bilmem, fenalaşıyorum.

- Doktora haber vereyim.

- Biraz dur. Geçer belki.

Elini kalbinin üstüne bastırıyordu. Sol tarafına döndü ve sağ eliyle sol kolunu sıkmağa başladı:

- Ağrıyor, dedi.

Gözleriyle Necati'nin herhangi bir yardımını uzaklaştıracak işaretler veriyordu. Bir müddet öyle kaldı, sonra derin bir nefes alarak doğruldu:

- Geçiyor galiba, dedi.

- Geçer: Heyecan.

- Çok heyecan. Bittim.

Bir sigara içmek istedi. Fakat Necati mani oldu.

- Sabret biraz, dedi.

Arkadaşının sararmış yüzüne bakarak:

- Ümidini kesenlerden fazla meyus görünüyorsun. Felâket o kadar muhakkak değil.

- Hissediyorum.

- Değil. Muhayyilene inanma. Seni dolandırmak için bu anlarını bekler. İçi yalan doludur şimdi. Hep vehim. İnanma. Doktor gene gelecek mi?

İcap ederse telefonla aramamı söyledi.

- Lüzum varsa arayalım.

- Bilmiyorum.

- Soralım.

Tekrar hastahaneye girdiler ve müdüriyet odasında asistanı buldular.

Orada başka bir doktor daha vardı.

Necati sordu:

- Orhan Beyin hastası için doktoru bu gece çağırmak lâzım mı?

Asistan göz kapaklarının hareketine inhisar eden bir alâka ile cevap verdi:

- Şimdilik lüzum yok. Bütün gece ben buradayım. Lüzum olursa çağırırız.

Orhan'ın yüzüne bakınca sordu:

- Gene rahatsız mısınız? İstirahat etmelisiniz. Yahut biraz dolaşınız.

Orhan mırıldandı:

- Yokuş ve güneş...

- Bahçede oturunuz. Hava daha iyi gelir size.

İki arkadaş tekrar bahçeye çıktılar ve kanepeye oturdular.

Orhan kanepeye oturduktan sonra gene bacaklarını uzatarak arkasına yaslanmıştı. Ellerini karnının üstüne koydu. Sonra birdenbire sıçradı ve göğsünü öne doğru attı. Sağa sola sallandı. İçine o ânının dehşetini sığdırabileceği en geniş tavrı arar gibi kollarını iki yana açarken hemen bacaklarını kıstı, iki dizini birbirine yapıştırdı ve kollarını göğsü üstünde kavuşturdu. Omuzlarını yukarı kaldırıp, başını önüne eğdi ve kaşlarını çattı. Vücudunun bütün yaylarını sıkıştırarak muvakkat bir muvazene bulmuştu. Parmaklarını kollarına batırıyordu.

Uzun müddet bu vaziyette kaldı. Sonra tekrar arkasına yaslanmış ve bacaklarını uzatmıştı. Omuzları biraz gevşedi ve yüzüne bir tevekkül serinliği gelir gibi oldu. Gözlerinde hummalı fikirler vardı. Başını ağır ağır kal-

dırdı ve isyandan idrake geçen müphem ve yorgun bir sesle:

- Bu gece ölebilir, dedi. Kimsenin haberi olmadan. Sanki benim yüreğim de onunkiyle bir anda duracak. Mukavemetim son damlasına geldi. Eğer senin ölüm hakkındaki nazariyenin esası varsa ben bu damlanın içindeyim. Yaşamak iradem o kadar ufaldı. Her zaman ne dersin sen: Kaza, hastalık, ecel, ölümün her türlüsü bir intihardır, değil mi? Ölüm, insanın gizli bir rıza ile yokluğa teslim oluşudur, değil mi? Yoksa, diyorsun, ölümün her darbesine mukavemet edilir. Hele menenjit gibi dimağ âfetlerinde sen çok haklı görünüyorsun. Vedia'nın içinde içinin en çukur ve kapalı yerinde bir his, ona: "Yaşa!" demiyorsa bu kız ölecek. Bu hastalığa yakalanmasaydı başka şeyden, meselâ bir kazadan ölecekti, değil mi? İçimizin her an verdiği o "yaşa!" emri verilmez olduğu an ya tedbirlerimiz eksilir, kazadan ölürüz, ya mukavemetimiz eksilir, hastalıktan ölürüz, diyorsun. Yanılmıyorsun. Defterlerini okursan anlayacaksın ki, Vedia'nın içini kemiren bir yaşama kararsızlığı var. Üç buçuk senedir ben bu sallantıya şahit oldum. Hangi hâdise üzerine vapurda ona bir kriz geldiğini hâlâ bilmiyorum. Fakat işte o kriz, Vedia'nın içinde yokluğa teslim olmamak iradesinin parçalanmaya yüz tutuşudur. Menenjiti davet eden de kat'iyyen budur. Senin nazariyenle bütün hastalıklarda böyle ruh faktörleri bulunabilir. Doktorların "müsait zemin" dedikleri şey uzviyette değil, ruhtadır. Yahut ne birinde, ne ötekinde, fakat insandadır. İnsanı arayalım.

Orhan gözlerini kapadı, epey durdu ve açtı:

- Şimdi içime hakikatler doluyor. İnsan nerededir? En dolu, en gergin, en tam halinde insan, yalnız ölüm karşısındadır. Çok iyi anlıyorum bunu şimdi. Bunun için hastalanmaya da, ihtiyarlamaya da lüzum yok: Doğmak kâfi.

Dünyaya geldiğimiz andan itibaren bir tek dâvamızın hükmü var: Ölüme karşı.

"Ben hayatıma şöyle bir bakıyorum. Ne olmuştu? Ne düşündümse aksi. Hayatımın her anı fikirlerimi tekzip etti. Kendimi materyalist sanıyordum. Üç seneden beri aşkların en romantik cinsiyle seviyorum. Hayatımın en büyük kararları, içimin en büyük saldırışları fikirlerime tamamıyla zıt çıktı. Süleyman'a da bir zamanlar kanar gibi oldum. Saadeti maddî şartların düzelmesinde sanıyordum. Elime para geçti. Şaştım kaldım. Hiçbir fark yoktu. Bazen sefalet günlerimin hasretini bile çekiyordum. En büyük meselenin müsavatsızlıkta olduğuna inandığım anlar oldu. Hangi müsavatsızlık? Ölüm karşısında hepimiz biriz. Bu gece Vedia'yı kurtaracak mucizeye bütün servetimi vermeğe hazırım. O kurtulamayacaksa şimdi o servet beş misli, yüz misli olmuş ne fayda?

Hastanenin ihtiyar kapıcısı, bahçenin büyük demir parmaklıklı kapısını örtüyordu. Yerdeki taşları ayaklarıyla dağıttı ve kapıyı kapadıktan sonra avuçlarını birbirine sürterek dinç adımlarla kulübesine doğru yürüdü.

Orhan onu seyrederek:

- Bak şu adama, dedi, yetmiş yaşında var. Sapasağlam. Bütün ömrü ihtiyaç ve sefalet içinde geçmiş olabilir. Fakat şimdi yukarı katta yatan kanserli milyonere sor, onun yerinde olmağa razıdır. Ben de razıyım. Onun yerinde olmak şartıyla ona gençliğimi, kafamı, paramı, malımı, her şeyimi vermeğe razıyım.

Bakışlarını bahçenin parmaklıklarından geçirerek dışarıya baktı ve devam etti:

- Bir hastahanenin dışındaki insanların hepsi abes şeylerle uğraşıyorlar. Asıl dâvanın yanında gülünç bir pul koleksiyoncusuyla sosyal demokrat fırkası reisinin farkı nedir? Abesliğini ilân eden pul koleksiyoncusu, belki

ötekinden daha sarih ve iddiasızlığıyla daha kabili tahammüldür.

Bahçe kapısına doğru ilerleyen asistan onları görünce yaklaştı ve Orhan'a sordu:

- Nasılsınız? Biraz rahatladınız mı?

- Evet.

- Ben size bir şey söyleyeyim: Kabilse hemen eve gidip yatınız. Burada bulunmanızın hastaya hiç bir faydası yok; fakat size çok zararı var. Kalbiniz çok yorgun.

Orhan'dan müsait bir cevap alamayınca, Necati'ye döndü:

- Biraz uyuması lâzım, dedi.

Orhan mırıldandı:

- Uyuyamam ki.

- Zararı yok. Uzanırsınız, dinlenirsiniz. Bu hastanenin havasından çıkınız.

- Kalmamda bir mahzur varsa...

- Hayır... Bir mahzur yok... Sizin için söylüyorum.

Orhan önüne baktı ve asistan, ihtarının ehemmiyetini tebarüz ettirecek kadar durduktan sonra, hiç bir şey ilâve etmeden uzaklaştı.

Orhan onun arkasından bakarak:

- Hakkı var, dedi, çok yorgunum.

Necati doğruldu:

- Kalk çıkalım, ya size, ya bize gidelim.

Orhan güldü:

- Kabil mi dostum? Benim aklım yukarıda. Onun başında bulunmak istiyorum. Gel, seninle beraber çıkalım.

- Peki.

Kalktılar. Orhan, Necati'nin koluna girdi. Biraz başı dönüyordu. Sendeledi ve kendini toparlayarak yürüdü.

Vedia'nın odasına girdikleri vakit, hastabakıcı onun yastığını düzeltiyordu. Yatağın ayakucunda durdular. Hastanın başı karyola demirine yapışacak kadar arkaya

sarkmıştı. Soluk ve zayıf boynu gergin duruyordu. Yorgan dizkapaklarına kadar açılmış ve buruşmuş olduğu için, Orhan onun, yeni bir ihtilâçla kıvranarak başını geriye attığını anladı. Gözleri ve ağzı yarı açıktı. Yüzünde sıkıntı buruşuklukları artmıştı. Rengi çok beyazdı.

Orhan hastabakıcıdan gözleriyle izahat istedi. Kız ağır ağır ona yaklaşarak:

- Siz çıktıktan sonra birkaç defa bağırdı, sıçradı. Karyoladan düşecek diye korktum. Başını hep geriye atıyor, karyola demirine çarpıyordu. Bir enjeksiyon yaptım. On dakika kadar inledi ve daldı.

Necati gözlerini Vedia'dan ayırmıyordu. Orhan arkadaşına baktı. Onun yüzünde, seyrettiği manzarayı büyük mânalara bağlayan, içi dolu bir dikkatin keskin hareketsizliği vardı. Yüzünün çizgileri, çatılmış koyu kumral kaşları kadar sert bir tecessümle beliriyordu. Dudaklarının içi, dişlerinin üstüne dışarıdan bastırılıyormuş gibi yapışık ve başı öne doğru gizli bir ses arıyormuş gibi çıkıktı.

Orhan onu dışarıya çağırdı ve yüzüne baktı.

Necati, gözleri yere dönük:

- Evet, dedi.

Sonra içini çekti ve hiç bir şey söylemedi. Koridorun dibindeki odalardan birinden su şırıltıları ve porselen kapların birbirine vurmasına benzeyen sesler geliyordu. Bir hasta haykırdı.

Necati elini Orhan'ın omuzuna koyarak:

- Haydi çıkalım, dedi, bize gidelim istersen...

Orhan derin bir nefes alarak:

- Ben kalayım, dedi.

Vedia'nın defterlerini okumak istiyordu, fakat bunu itiraf etmeyerek bakışlarında bir zaruretin münakaşaya razı olmayan ısrarıyla tekrarladı:

- Kalayım.

- Peki. Ben sana gece buraya telefon ederim. Çağırırsan gelirim.

Orhan elini uzattı ve Necati sessiz ayrıldı. Odadan çıkan hastabakıcı onun arkasından merdiveni inmişti. Orhan odaya girdi, şezlonga uzandı ve son defteri açtı. Sahifelerde tarih yoktu ve satırlar iri harflerle, kâh mürekkeple, kâh da kurşunkalemiyle, acele yazılmıştı:

"Hakkın var Orhan. Fakat, hakkın olduğunu ben sana söyleyemeyeceğim. İşte uçurum."

.....

"Ültimatom değil, yahut ültimatom. Farkı ne? Açık söyledi.

"- Vedia, kararını vereceğin güne kadar seni görmeyeceğim."

"Bir buçuk aydır Orhansızım. Dayanabilecek miyim? Rüştü'yü de görmüyorum, görmek istemiyorum. Yengemle her gün aramız birkaç defa sessiz bozulup düzeliyor.

"Dün bana dedi ki:

"- İhtiyar kızların acaba kaç tanesi fazla naz ettikleri için bedbaht olmuşlardır?

"Hiçbiri, diyecektim, fakat sesimden öfkem belli olmasın diye sustum. Yengemin karşısında her an bir korku geçiriyorum. Ha şimdi ağır bir şey söyleyecek de beni büsbütün kıracak diye."

Orhan sahifeleri çevirdi ve defterin son satırını aradı:

"Ah, hayır, hayır, burada hatırlamayacağım. Bitti. Gitmeliyim... Nereye? Bilmiyorum. Orhan'ın istediği kararı çoktan verdim. Onu seviyorum. Bunu aylardan beri Orhansızlığın bütün acılarıyla anladım... Se-vi-yorum. Tanıdığım hiçbir erkek için bu sözü bu kadar emin söylemedim. Eminim. Fakat gidemem. Orhan'a da gidemem. Çünkü bu, sevgilime değil, ekmeğime gider gibi

olacak. Orhan bunu anlamıyor. Hiç olmazsa kararımı bilse. Bir mektup mu yazsam?

"Onu bir daha görecek miyim? Allahım..."

Orhan, Vedia'ya baktı. Hasta o vaziyette yatıyordu: Başı karyola demirine yapışacak kadar arkaya sarkmış, boynu gergin, gözleri ve ağzı yarı açık, yüzünde sıkıntı buruşukları. Rengi ürkütecek kadar beyaz.

Orhan yerinden kalktı, yatağa doğru koştu ve kolunu hastanın başı altından geçirerek onu kucakladı, başını bir omuzunun üstüne koydu. Vedia yanıyordu. Orhan'ın yaptığı mekanik sarsıntıdan başka hastanın vücudundan hiçbir cevap gelmedi. Kalbi sık ve hafif çarpıyordu.

Orhan onu öpmek istedi; fakat, karşılıksız bir sevgi tasavvuru uyandırmasından korktuğu bu tek taraflı hareketi yapmağa cesaret edemedi. Kolunu yavaşça aldı ve ayağa kalktı.

Hiç kımıldamadan ona bakıyordu. Uzun müddet gözlerini ondan ayırmadı. Vedia böyle hareketsiz yatarken kımıldamaktan utanıyormuş gibi. Orhan, taklit ihtiyacına sürükleyen hislerle olduğu yerde kaldı. Gözlerini bile kırpmak istemiyordu. İçeriden girip çıkan hastabakıcının ayak seslerini ve kapı gıcırtısını duymadı. Bir gün Vedia'ya ölüm hakkında ne düşündüğünü sormuştu. Vedia:

"- En çok nerede öleceğimi merak ediyorum, dedi.

"- Niçin Vedia?

"- Birkaç yer var ki oralarda ölmek istemiyorum.

"- Nereleri?..

"- Yalıda ölmek istemiyorum.

"- Başka?..

"- Sokakta, vapurda, trende ölmek istemiyorum.

"- Başka?..

"- Hastahanede ölmek istemiyorum. Hele hastahanede."

Orhan birdenbire bunu hatırlamıştı. Vedia, hattâ bir vasiyet ciddiyetiyle şunları da söylemişti:

"- Ölüm tehlikesi geçirirsem beni hastahaneden çıkarınız... Beni... Sizin kendi evinize götürünüz, son dakikamda başımda durunuz... Vadediyor musunuz?

"- Hayır.

"- Niçin?

"- Bende her zaman sizden evvel öleceğime emin olmak gibi bir his, bir kanaat var.

"- Şayet yaşarsanız.. demek istiyorum.

"- Bu bahsi kapatınız, rica ederim."

Vedia şimdi bir hastahane odasında ölecekti. Orhan etrafına bakındı, başını tavana doğru kaldırarak gözlerini kapadı, sonra kalabalık ve renkli hayaller ortasında açtı. Apartmanında verdiği ziyafeti hatırlatan bir sofra gözünün önüne geliyordu. İçine hâtıralarıyla ümitleri karışan bu yarı doğru hayal, aynı mihver etrafında renk, şekil, yer değiştirdi. Sofrada Vedia ve kendisi kalıyor, etrafındaki manzaralar ve insanlar gidip geliyor, başkalaşıyor, azalıp çoğalıyordu. Her defasında, Vedia, sofranın başında, beyazlar giymiş, her zamankinden fazla parlak sarı saçlarının kıvrımları arasında yuvarlanan altın parıltılarıyla, daima bir ormanın derinliklerini aksettiriyormuş gibi koyu yeşil gözlerinin dalışlarıyla, aynı noktada ve aynı şekilde kalıyordu. Orhan bu hayal içindeyken, onun fena bir hakikatin reaksiyonundan doğmuş bir tasavvurdan ibaret olduğunu bilmiyor değildi. Bu tezat onun içine ağlamaklar dolduruyordu. Etrafına bir daha baktığı halde, bu hayal, jelâtin üstüne yapılmış şeffaf bir resim gibi eşyanın üstüne yapışarak bir türlü gözlerinin önünden ayrılmadı. Hattâ Vedia'ya baktığı halde, hatta onun karyola demirine dayanarak sarkmış başını bütün hakikati içinde gördüğü halde, o tasavvurunun müphem teferruatını takip edecek kadar çifte bir görüş içinde yaşıyordu.

Birdenbire hastanın dizleri üstüne kapandı ve hıçkırarak ağlamağa başladı. Gene de yüzü altında sivrilen şuursuz bir bedenin hakikati değil, bir sofranın billûrları ve çiçekleri arasında kahkahalar atan, ona sokulan Vedia'nın ikinci ve hayalî nüshasını idrak ediyordu.

Ayağa kalktı ve gözlerini kuruladı. Odanın içinde başı dönerek dolaşıyordu. Vedia'sız bir dünyanın birçok hallerini tasavvur etti. İçinde ebediyen Vedia olmayacağını bildiği bir gün yaşadı: Sabahleyin kalkış. Fakat bacağına yatağını aşmak iktidarını veren eski iradeyi bulamamaktan korkuyordu. Bir pencere açtığını farz etti. En kalabalık cadde ona bomboş, en aydınlık meydan karanlık, en gürültülü yer ıssız gelecekti. İçinde kendimiz olmayan bir dünyada yaşamamız kadar abes bir hakikati idrak etmek zorluğu içindeydi. Bağırmak ihtiyacı duydu. Evvelce de, bir çok defalar, kendi kendine: "Haykır, niçin olursa olsun, haykır, etrafına daima birkaç kişi toplanacaktır; haykır, seni anlar gibi olacaklardır, haykır, anlamasalar da haklı bulacaklardır; haykır, büyük ses büyük ruh ifadesidir, haykır, haykır, ne söylemek için olursa olsun, haykır, ah haykır..." demişti. O zamanlar bu ihtiyacı nasıl duymuş olabileceğine bugün şaşıyordu. Ölümden başka ona dünyanın bütün meseleleri gene mânasız göründü. Başta bütün içtimaî meseleler; sonra, hatta, Vedia'nın, Rüştü'yle alâkasına ait meçhul karşısında kendisinin çektikleri bile, haykırmaya değil, kaşlarını bir saniye buruşturmaya değer şeyler değildi. Bütün kıymetleri içimizde ve içimize göre olan her mesele gibi bir tek sigara içerken üçüncü nefesin dumanıyla beraber ehemmiyeti havaya püskürtülecek kadar sade ve alelâde şeylerdi. Çünkü ölümden başka ne kadar dâva varsa ölüm gibi hayatın nefyine değil, bilâkis, verdikleri mücadele gerginliğiyle, hayatın ikrarına taallûk ettikleri için mutlaka biraz da zevk almak lâzım gelirdi; hele şüphe ve kıskanç-

lık dâvası yalnız içimizde olduğu için, penceremizi tekmeleyen bir fırtına gibi dışarıda bir kuvvet ve tesiri yoktu; şifasız hastalık ve ölüm nev'inden irademizi aşan – yegâne, yegâne- büyük felâketler serisinden dışarıda kalması itibariyle, yani ruh kuvvetimizin emri altında bizim dilediğimiz şekli almağa müstaid olabilmesi itibariyle fazla ürkebileceğimiz şeyler değildi. Fakat ölümün de içini biz boşaltır ve biz doldururuz ama doldursak da, boşaltsak da ölürüz.

Karyoladan uzaklaştı ve şezlonga tekrar uzandı. Eline defterleri alıp bırakıyordu. Gözüne ilişen her satır, Vedia'nın hayatıyla son mahkûmiyeti arasındaki tezadı ona daha şiddetle hissettirmeğe başladı.

Meselâ şu satırlar:

"Ne güzel gün! Bu sabah rıhtımda dolaştım ve büyük nefeslerle denizi içime çektim, çektim."

Ve şu manzara:

Yatakta bakan ve görmeyen gözler. Çarpan ve duymayan kalp. Toprağa kadar yuvarlanmak üzere devrilmiş ve yatağın, sondan evvelki muvakkat istasyonuna serilmiş vücut. Karanlığa şimdiden teslim olmuş, baygın şuur.

Bir hafta evvel şunları yazmış:

"Artık bir şeyler yapmak istiyorum. Boğazıma kadar bir şey çıktı. Bitti. Ötesi yok. Sona geldi tahammülüm. Sıçramak gibi bir şeyler yapmak istiyorum. Koşmak, koşmak, koşmak... Hep değişen manzaralar içinde.

"Safiye'ye bunları anlattım da, bana çirkin bir şey söyledi:

"- Koca istiyorsun! dedi.

"Bu sözü söylemeden evvel benim üstümde ne tesir yapacağını biliyormuş gibi, yüzüme bakmadan, devam etti:

"- Kızıma yavrum, dedi, bizim sonumuz oraya varır. Kendini nafile üzüyorsun.

"Rüştü'ye çevirdi lâkırdıyı.

"- Kâfir oğlan, dedi, göreceğim geldi.

"Dilimin ucuna gelen şeyi gene yuttum. Ne zamandır ona:

"- Rüştü'yle nereye kadar ilerlediniz? diye sormak istiyorum.

"Sormadım. Ya o da bana aynı şeyi sorarsa?..

"Başka bir şey oldu. Safiye parmağının ucunu çeneme dokundurdu. Sevmediğim bir otorite jesti yapmıştı:

"- Kâfir kız! dedi.

"Başımı geri çekerek sordum:

"- Ne demek o?..

"- Bilmiyorum, dedi, her şeyi bana anlattı. Rüştü'nün çenesi durur mu hiç?"

Orhan'ın kararmağa başlayan gözleri önünde satırlar birbirine karıştı. Defteri elinden fırlatıp atmasına mâni olan bir tecessüsle okumağa devam etmeğe çalışıyordu. Kâğıdın üstünü bir bulut kapladı. Arada bir yarılıyor ve çatlakları arasından: "Hayır, hayır!.. Kimse bir şey bilemez, çünkü hiç bir şey yok..." gibi cümleler görünüyordu.

Gözlerini kapadı. Odaya giren hastabakıcının ayak sesini duydu ve onun Vedia ile meşgul olduğunu fark etti. Gözlerini açmıyordu. İstenecek, düşünülecek ve yapılacak hiç bir şey kalmadığını hissetmekten gelen derin bir alâkasızlık rehavetine daldı.

Hastabakıcı onun başucunda durdu. Bekliyordu.

Orhan gözlerini açtı, fakat başka hiç bir hareket yapmadı.

Hastabakıcı sordu:

- Uyuyor musunuz?

Orhan cevap vermedi.

Hastabakıcı, gözlerinde, gözbebeklerinden daha sarih görünen bir merhametle:

- Uyuyunuz, dedi, ben aşağıda odamıza gidiyorum. Bir şey olursa beni ararsınız. Fakat lüzum olmayacak. Hasta iyice. Merak etmeyiniz. Derecesini aldım. Sakinleşmiş. İyidir bu. Merak etmeyiniz, biraz uyuyunuz.

Orhan aylıkla tutulan bu merhamete muhtaç olmadığını hissettirmek için yüzünü buruşturdu.

Hastabakıcı:

- İnanınız, diyordu, iyicedir bu akşam.
- Teşekkür ederim.
- Sahi iyicedir.
- Teşekkür ederim, gidiniz, istirahat ediniz.
- İstirahat için değil, vallahi...

Orhan gözlerini kapadı ve hastabakıcı onu adımlarının saygılı basışlarıyla selâmlayarak odadan çıktı.

Orhan biraz sonra uyudu.

Gecenin ortasında, birdenbire uyandı. Göğsünde boğucu bir tıkanıklık vardı. Nefes almak için ağzını açmağa ve dilini çıkarmağa mecbur oluyordu. Bağırmak istedi ve boğuk bir ses çıkarabildi. Olanca kuvvetini toplayarak ayağa kalktı, inleyerek ve topallayarak yürüdü, oda kapısını açtı. Koridor karanlıktı. Bağıramayacağını da anladı ve merdivene doğru gitti.

Tırabzanı iki eliyle tutarak basamakları inmek istedi. Birdenbire başı döndü ve yüzükoyun yuvarlandı.

Sabaha karşı alt kat sofanın muşambalarını silen hizmetçi, merdivenin orta sahanlığına kadar geldiği zaman onu gördü. Üstüne eğildi, hafif bir çığlık kopardı ve nöbetçi doktoruyla asistanı uyandırdı. Bütün hastabakıcılar da kalktılar.

Ceset, bodrum katında çamaşırhanenin bitişiğindeki teneşir odasına nakledildi.

İki saat sonra, Vedia yatağında gözlerini açtı. Başında nöbetçi doktoru, asistan ve iki hastabakıcı vardı.

Hayretle birbirlerine bakıyorlardı.

Asistan doktora eğildi:

- Teşhisi yanlış mı koyduk? dedi, fakat hoca...

Nöbetçi doktor hastanın nabzını bir daha eline alarak:

- Hayret! dedi, hoca gelsin de bakalım.

Sonra hastaya döndü.

Vedia arka üstü yatıyordu. Bembeyaz yüzünde yanaklarının uçlarına gülkurusu rengine çalan hafif bir pembelik toplanmıştı. Yarı açık duran ağzından nefes alıyordu. Etrafındakilere ağır ağır dönen anlayışsız ve boş gözlerinde hayret, yeni doğan bir idrake yerini bırakmağa başlamıştı.

Doktor sordu:

- Nasılsınız? Çok iyisiniz, değil mi?

Asistan, Vedia'nın üstüne eğildi ve bağırdı:

- Kurtuldunuz!..

Hastanın dudakları etrafında, bir gülümseme teşebbüsü başarısızlığa uğradı.

- Kurtuldunuz!

Kaşlarını yukarı kaldırıp indiren, alt dudağını kımıldatarak ağzını açmak isteyen ve gözlerini asistana diken Vedia'nın bir şey söylemeğe hazırlandığı görülüyordu.

Hastabakıcı ona gayret vermek için:

- Geçti artık, geçti, dedi.

Vedia o zaman gülümseyebildi ve ilk sözü şu oldu:

- Orhan... Orhan Bey nerede?

Fakat hiç kimseden cevap alamadı.

— SON —

KELİMELER

abes: Akla ve sağduyuya aykırı olan aykırı olan, mantık dışı.
abraş: Alaca renkli.
abus: Asık suratlı, somurtkan, dargın.
adaleti ezeliye: Tanrının adaleti
afi: Gösteriş, çalım, caka.
akıbet: Son, bitim, sonuç, gelecek, istikbal.
akilane: Akıl sahibi kimseye yakışacak tarzda.
akvam: Kavimler, milletler, halklar.
alemi gayb: Görülmeyen, gizli dünya.
amali: İşler, işlemler.
ameli: Uygulamaya yönelik, uygulamalı, pratik.
amil: Sebep, etki, faktör.
aımiyane: Sıradan, bayağı.
aniverser: Doğum yıldönümü.
antagonizm: Kişiler, gruplar, milletler ve disiplinler arasında gizliden gizliye var olan karşıtlık, çatışma, tezat.
antre: Giriş.
azim: Büyük, ulu, yüce, kesin karar, irade.
bahşetmek: Bağışlamak, vermek.
bermutad: Her zamân olduğu gibi.
bezir: Keten tohumu.
bus: Öpmek.
celâlli: Öfkeli, kızgın, hiddetli, sert.
cerebral: Beyinsel.
cibilliyet: Yaradılış, huy.
comme il faut: Düzgün.
compliqué: Karmaşık, anlaşılması güç.
conception: Anlayış, düşünce görüş.
Darülmuallimin: Erkek öğretmen okulu.
dâvayı millî: Milli dava.
derunî: İçten, gönülden, ruhsal.
désenchentée: Hayal kırıklığına uğratıcı.
desizif: Kesin, kesin kararlı.
dest: El.
determinizm: Olayların maddi veya manevi birtakım sebeplerin kaçınılmaz sonucu olduğu iddiasında bulunan felsefe sistemi.
devre-i inkıraziye: Bitiş, tükeniş dönemi.
devre-i terakkiye: Gelişme dönemi.
distinguée: Seçkin, yüksek, üstün, kalburüstü.

dridnot: 1906 yılından sonra ortaya çıkmış en ağır deniz savaş gemisi.
edvar-ı inkıraziye: Tükeniş devirleri.
efkar-ı umumiye: Kamuoyu.
ekûl: Çok yiyen, obur, pisboğaz.
elvaadi keddeyn: "Vaat borçtur"
emoroji: Kanama.
endaht: Atış, silah boşaltma.
enterprete: Tercüme etmek, yorumlamak.
envai: Çeşitler, türler.
enzar-ı istihfaf: Küçümseme bakışları.
esprit critique: Tenkit huyu.
esprit de contradiction: İtiraz etme huyu.
eta tampon: Tampon devlet.
fahrî: Hiçbir karşılık ve çıkar beklemeden yalnızca onurlandırmak amacıyla kabul edilen.
faikiyet: Üstünlük, yükseklik.
famme fatale: Meşum, dayanılmaz kadın.
fasıla: İki nesne arasındaki boşluk, ara.
fatalite: Alınyazısı.
fehvasınca: Uyarınca, sözü gereğince.
fesahat: Dilin, doğru, düzgün, açık ve anlaşılır olarak kullanılması.
fevrî: Birdenbire yapılan, patlama şeklinde.
fi tarihinde: Bir zamanlar, bir tarihte, çok eskiden.
fiyevr: Telaş, karışıklık.
fodla: Daha çok aşevlerinde yoksullara dağıtılan kepekli undan yapılmış pide türü ekmek.
fütur: Bezginlik, bıkkınlık, usanma, usanç.
gavail: Sıkıntılar, dertler, felaketler, belalar, musibetler.
gayrendiş: Başkalarını düşünen, şefkatli ve cömert kimse.
gayr-i iradi: İrade dışı.
gayr-i tabiî: Olağan dışı.
girift: Birbirinin içine girmiş, karışmış; çapraşık.
gudde: Beze.
haddizatında: Aslında.
hafriyat: Toprağı kazma, çukur açma işi.
halet-i nezi: Ölüm hali, can çekişme.
halet-i ruhiye: Psikolojik durum.
hamiyyeti millîye: Milli gayret, milli coşku.
hamiyyeti vataniye: Vatani gayret, vatan coşkusu.
harabi: Yıkıklık.
hare: Bazı nesneler üzerinde dalgalanır gibi görünen ince parlak çizgiler.
harem: Saray, konak gibi büyük konutlarda yalnız kadınlara ayrılan bölüm.
hasbi: Bir karşılık beklemeden, çıkar gözetmeden ve isteyerek yapılan.
hasis: Eli sıkı, cimri, pinti.
havai meşrep: Uçarı huylu.
hayırhah: İyilik dileyen, hayırsever.
her bâr: Her defa.
heyet-i içtimaiye: Cemiyet, millet.

hisse-i şayia: Hisselere ayrılmamış bütün haldeki bir mala ortak olanların o malın bütünü içindeki ortak payları.
hissiyatı diniye: Dini duygular.
hissiyatı milliye: Milli duygular.
hulasa: Özet.
hüceyre: Küçük delik.
Hürriyet-i İtilâf: 21 Kasım 1911' de kurulan ve İttihat ve Terakki'nin en büyük rakibi olan parti.
hüsn-ü tesir: İyi etki, güzel etki.
ırgat: Tarım işçisi, beden gücüyle çalışan kişi.
ıttıla: İyice öğrenme, anlama.
idadî: Eskiden lise derecesindeki okul, hazırlık okulu.
idare-i maslahat: Bir işi gerektiği gibi kanun ve usullere uygun değil de günün şartlarına göre yürütme.
ifayı vazife: Görevi yerine getirme.
ifrat: Bir konuda aşırı gitme.
iğbirar: Birinden beklenen davranışı göremeyince kırılma, gücenme.
ihata: Bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma.
ihbar-ı keyfiyet: Durumdan haberdar etmek.
ihtilaf: Ayrılık, uyuşmazlık.
ihtiyacat: Gerek duyulan şeyler, ihtiyaç maddeleri.
ihtiyar: Kendi iradesi ile hareket etme gücü, tercih etme.
ikter: Sarılık.
iktiza: Gerekli olma, gerekme.
ilca: Zorlama, mecbur etme.
illiyet: Sebep ile sonuç arasındaki bağ.
İllustration: 1843-1957 yılları arasında Fransa'da yayımlanan haftalık dergi.
ilm-i nücum: Yıldızların oluşum, hareket ve durumlarını inceleyen bilim dalı.
ilmühaber: Bir kimsenin adresini, medeni durumunu ve kimlik bilgilerini gösteren resmi belge.
iltihak: Katılma, birleşme.
iltizam: Kendisi için gerekli sayma, gerekli bulma.
impression: İz, etki.
indelicatesse: Kabalık, hoyratlık, nezaketsizlik.
inhiraf: Doğru yoldan çıkma, bozulma.
inhitat: Çökme, düşme, gerileme, alçalma.
inisyasyon: Birini bir konu üzerinde aydınlatıp yetiştirme.
inkıyad: Boyun eğme, teslim olma.
inkisar: Kırılma, gücenme, beddua etme.
inkişaf: Gelişme, ilerleme.
insicam: Tutarlılık, düzenlilik.
intıba: Zihinde iz bırakma.
intişar: Yayılma, dağılma.
inzibat: Kamu düzenini, disiplinini ve güvenliğini sağlama.
irad: Getirme, söyleme, bir malın getirmiş olduğu kazanç.
irsiyet: Anadan babadan gelme, soya çekim.
is'af: Bir dileği kabul etme, isteği yerine getirme.

istical: Geriye, sonraya bırakılmasını isteme.
istidat: Eğilim, yetenek, yetkinlik, kabiliyet.
istinad: Dayanma, dayanış, yaslanma.
istiskal: Bir kimsenin varlığından sıkıntı duyma, dolaylı olarak kovma.
itikat: İnanma, gönülden tasdik ederek inanma.
itiyat: Alışkanlık.
ittihaz: Edinme, kabul etme, alma.
iz'anı Rab: Allah-u Teala'nın feraseti.
izafe: Bir şeyi, başka bir şeye veya bir nedene bağlama, yakıştırma, mal etme.
izmihlâl: Bozularak kaybolma, yıkılma, çöküş.
juste: Adil, hakbilir.
kabil-i tahammül: Dayanılabilir, katlanılabilir.
kaide-i kıhıf: Kafatasının dayanak yeri.
kameri kubbe-i sema: Ayı gök kubbede (açılmış bir delik zanneden Ahmed Haşim) arun: Çok zengin kimse.
kesafet: Yoğunluk.
ketum: Sır saklayan, ağzı sıkı.
kisve: Elbise, kılık, kıyafet.
kolonel: Albay rütbesinde subay.
kombinezon: Bir bütün oluşturmak amacıyla birçok elemanı bir araya getirmek, düzenlemek ve ayarlamak işi.
kurunuvusta: Orta çağ.
kuvvei mâneviye: Manevi güç.
küfran: Nankörlük.
küryozite: Merak.
Lâmarkizm: Fransız bilim adamı Lamarck'ın ortaya koyduğu, türlerin değişmez olmayıp, değişime uğradıklarını, ayrı ayrı yaratılmayıp birbirinden türediklerini dile getiren öğreti.
langue vivante: Yaşayan dil.
lâubali: Saygısızlık derecesinde teklifsiz, senli benli olan, bir çekinmesi veya utanması olmayan.
leyli: Yatılı.
maalmemnuniye: Memnuniyetle.
Maarif Nezareti: Milli eğitim bakanlığı.
mahsus: Açık, belli, ortada olan, aşikar.
mail: Bir şeye eğilimi olan, heveslı olan, arzu eden.
makta: Bir şeyin kesildiği yer, kesit.
makul: Akla uygun gelen, mantıklı.
malentendu: Yanlış anlaşılma, anlaşmazlık.
mamafih: Bununla beraber, durum böyle iken.
manej: Gezinti.
mantıki: Mantık kurallarına uygun olan, akla uygun.
marazi: Hastalık derecesinde olan.
matlub: Alacak.
matuf: Yönelik.
mayii dimağı şevkî: Omurilik sıvısı.
maznun: Kendisinden şüphe edilen, zan altında bulunan.

meccanen: Ücretsiz olarak.
medlûl: Belirtilen, delil olarak gösterilen.
mefhumculuk: Kavramcılık, tümelleri usun ürünü sayan öğreti.
menabii: Kaynaklar, menbalar, pınarlar.
menafi: Elde edilen yararlar, istifadeler.
mesul: Kendisine sorumluluk yüklenmiş olan, sorumlu.
meşum: Uğursuz, kötü, menhus.
methal: Giriş.
mevzî: Genel olmayan, bir yere özgü olan, yerel.
meyan: Aralık, ara.
meyil: Sapma, dönme.
mihver: Eksen.
mikyas: Nispet, derece, ölçü, oran.
minnet: Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu hissetme, gönül borcu altında kalma.
muannid: İnad eden, inatçı, direnen.
muarefe: Karşılıklı bilip tanıma, tanışma, tanışıklık.
muarız: Karşı gelen, karşı çıkan, muhalif.
mubassır: Gözetleme işini yapan, bakıcı, bekleyici.
mugalâta: Yanıltacak biçimde söz söyleme.
muhadderatı İslam Kameri kubbe-i semada:
iye: Örtünmüş olan kadınlar.
muit: Okullarda çocukları çalıştırınakla görevli kimse, öğretmen yardımcısı.
mukabele: Karşılama, karşılık verme, karşılaşma.
muktedir: Bir işi yapmaya, başarmaya gücü yeten.
murakabe-i nefis: Nefsini kontrol etme, denetleme.
musallat: Bir kimsenin veya herhangi bir şeyin üzerine rahatsızlık ve zarar verecek derecede düşen.
muta: Verilmiş olan, verilen.
muvakkaten: Geçici olarak, kısa bir süre için.
muvazene: Denge.
muvazi: Paralel.
mücehhez: Gerekli şeyleri almış, donanmış.
müessir: Etkili, tesir eden.
mühlet: Bir işin yapılması veya tamamlanması için verilen, tanınan, sınırlı süre.
mülâhaza: Bir konuyu ayrıntılarına varıncaya kadar inceleme, düşünce.
mülâzemet: Tutku derecesinde bağlı olma, aşırı bağlılık.
münbit: Verimli.
müntehir: İntihar eden.
mürahik: (Erkek çocuk için) on iki yaşını doldurduğu halde henüz ergenlik çağına ulaşmamış olan.
müsavatsızlık: Eşitsizlik.
müsavi: Eşit, denk.
müstağni: Gerekli bulmayan, tok gözlü.
müstait: Kabiliyetli, anlayışlı, becerikli.
müstebit: Zorba, diktatör, despot.

müstehlik: Tüketici.
müşahhas: Somut.
müteheyyiç: Heyecanlanmış, çoşkulu.
mütemadî: Aralıksız olarak devam eden.
nahoş: Hoşa gitmeyen, çirkin, kötü.
natura: İnsanın yaradılışı.
nazari: Bakışla ilgili, teorik, kuramsal.
nefer: Kişi, kimse, herhangi bir rütbesi olmayan asker.
nehariler: Gündüzcü öğrenciler.
nevi: Cins, tür, çeşitle ilgili.
nezf: Kan kaybetme, kanama.
nüvaiş: Okşama, gönül alma, iltifat etme.
nüzullü: İnmeli, felçli.
oportünist: Güç durumlarda kökten tedbir yerine geçiştirici ve üstün körü tedbirlerle yetinen.
otik skleroz: Dokunun patolojik olarak sertleşmesi.
pandantif: Boyuna takılan ve göğse sarkıtılan değerli taşlardan yapılma süs.
parti dö plezir: Eğlence partisi.
pasyon: Tutkunluk, aşırı özlem, ihtiras.
patriyarkal tazyik: Ataerkil baskı.
pervasız: Korkusu olmayan, çekince duymayan.
peşkeş: Başkasına ait bir malı birine vermek, uygunsuz olarak birine vermek.
radde: Mertebe, kerte, derece.
reel: Gerçek, sahi.
rehavet: Bedende görülen gevşeklik, tembellik, ağırlık.
reprocher: Reddetmek.
revolüsyoner: Devrimci.
reze: Kapı menteşesi.
riayet: Saygı gösterme, itibar etme, kurallara uyma.
ric'î: Geri dönmeye ilişkin.
ricat: Geri dönme.
rikkat: İncelik, naziklik.
riyaset: Başkanlık.
riyazî: Matematikle ilgili.
rücu: Geri dönme, vazgeçme.
sabrı cemil: Allah'tan gelen bir acıya dayanma.
sadme: Çarpma, tokuşma, vurma.
saf-pur: Tamamıyla halis, katışıksız, temiz.
saik: Götüren, sevk eden, sebep.
saje: Usluluk, uysallık, ağırbaşlılık, bilgelik.
salamandra: Antrasit kömürüyle yakılan ve odadan odaya götürülebilir bir soba çeşidi.
sarahat: Açıklık.
sarih: Kolayca anlaşılabilir, açık belli.
savoir vivre: Adab-ı muaşeret.
seciye: Huy, tabiat, karakter.
senedat: Dayanılacak şey, kuvvetli delil olabilecek söz.
septik: Şüpheci.
septisemi: Kan zehirlenmesi.
serkeş: Dik başlı, başkaldıran, inatçı, itaatsiz.
serlevha: Başlık.
sertabip: Başhekim.
siga: Sorguya çekmek, hesap sormak.
silsile-i meratib: Hiyerarşi.
sirayet: Yayılma, dağılma, bulaşma, genişleme.

snob: Züppe.
spiritüalizm: Ruhçuluk.
suizan: Kötü zan besleme.
sûrî: Gösterişten ibaret olan.
şakulî: Yer çekimi doğrultusunda olan, düşey.
şamil: İçine alan, kapsayan.
şayanı teessüf: Üzüntü verici olan.
şehbender: Konsolos.
şehrayin: Şenlik, gösterişli şenlik.
şekva: Şikayet.
şeniyet: Gerçeklik, realite.
şerait: Şartlar, koşullar.
şeriki cürmü: Suç ortaklığı.
şiraze: Nizam, düzen, temel, esas.
taaffün: Bozulma, kokuşma.
taalluk: İlgi, bağ, nispet, bağlantı.
tabiye: Taktik.
tabur: İstihkam, ordugah.
tadilat: Değişiklik.
tahakkuk: Hak kazanma, gerçekleşme.
tahavvül: Değişim, dönüşüm.
tahkik: Bir şeyin doğruluğunu ve gerçekliğini araştırma.
takallüs: Büzüşme, çekilme, kasılma.
talik: Ertelemek, asmak.
tamim: Genelleştirme, yayma, genelge.
tanzim: Düzenleme.
tariki hak: Doğru yol.
tariz: Dokundurma, taşlama.
tarzı hal: Çözüm yolu, çözüm biçimi.
tarziye: Gönül alma, hoşnut etme.
tashih: İyileştirme, düzeltme.
tayyetmek: Aşmak, kaldırmak, çıkartmak.
taziyet: Başsağlığı.
tazyik: Bir şeyi sıkıştırma, daraltma, baskı, basınç.
tebliği resmi: Resmi bildirim.
tebyiz: Temize çekme.
tecavüzî: Saldırıyla ilgili, saldırıya ait.
teceddüt: Yenileşme, yenilenme.
tedris: Ders verme, öğretim.
teessüf: Acınma, eseflenme, yerinme.
teferruat: Ayrıntı.
teheyyüç: Coşma, heyecanlanma.
tekamül: Olgunluk, olgunlaşma.
tekaüt: Emekliye ayrılma, emekli.
tekemmül: Kemal bulma, olgunlaşma.
tekerrür: Bir kez daha olma, yinelenme.
teksir: Çoğaltma.
tekzib: Bir haberi ya da söylenen sözü yalanlama.
telâfi: Giderme, dengeleme, yerini doldurma.
temarüz: Görünme, belirme, ortaya çıkma, gözükme.
tembih: Uyarma, ikaz.
temerküz: Bir yere toplanma, birikme.
temessül: Bir kimseye ya da nesneye benzeme, onun biçimini alma, ona uyma.
tenasül: Neslini sürdürme, üreme.
terakki: Yükselme, gelişme, ilerleme.
terbiye-i bedeniye: Beden eğitimi.

teşerrüf: Biri ile tanışmaktan onur kazanma, onurlanma.
teşevvüş: Karmakarışık olma, karışma.
teşyi: Yolcu uğurlama, yolcu etme, geçirme.
tevcih: Hedefe doğrultma, döndürme, çevirme.
tevil: Söylenen söz ya da davranışı, ilk söylendiği anda kastedilen anlamdan başka bir anlama çekme.
tezyif: Hor görme.
torpör Cansızlık, hissizlik, hareket yeteneğinde kayıp.
trait: Belirti.
tuvalet: Süslenme.
tüfeyli: Asalak.
ufkî: Yatay.
ulûmu diniye: Dini bilgiler.
un certain: ...adında biri.
vahdet: Bir ve tek olma, birlik.
vâhi: Boş, anlamsız, saçma, önemsiz.
vasıl: Ulaşma, erişme.
vâsi: Geniş, engin, bol.
vazıh: Açık, belli, şüpheye yer bırakmayan.
veçhile: Yol ile, vasıta ile, araç ile.
vefaten ferağ: (Ölüm sebebiyle) Bir mülkü sahipsiz bırakma.
velâdet: Dünyaya gelme, doğma.
vezni: Ölçüsü.
vicdanı abd: Kulun vicdanı.
viran: Yıkık, harap, kederli, üzgün.
vukuat: Olaylar, serüvenler.
yarân: Bir amaç etrafında toplanmış kimselerden oluşan topluluk.
Yunanı Kadim: Eski Yunan.
zahir: Açık, belli, meydanda olan.
zaiçe: Yıldızların belli zamanlardaki konumlarını gösteren çizelge.
zan: Düşünme, sanma, sanı, kuşku.
Zaruret: Zorunluluk.
Zaruri: Zorunlu, mecburi.
zebunküş: Düşkün kimseleri, acizleri ezen, güçsüzlere acıması olmayan.
zelil: Aşağılık, düşkün.
zevahir: Görünüm.
zillet: Hor görülme, alçalma.

BİZ İNSANLAR

Peyami Safa

Mütefekkir romancı bu eserde insan ruhunun derinliklerine büyük zekâsının ışığını tutmaktadır. Romanda asil bir ruhun insanın anlaşılmazlığı karşısındaki bunalımları, ikiyüzlülüğe ve bayağılıklara karşı isyanı verilmektedir. Harb yıllarının ahlâkı ve ictimâî hayatı perişan eden havası içinde dürüstlüğün ve ülkücülüğün savunması yapılmakta, kozmopolitliğe karşı milliyetçilik, materyalizme karşı mâneviyatçılık bayraklaştırılmaktadır.

ÖTÜKEN

ISBN 975-437-025-7

9 789754 370256

14 00₺